

مجموعهٔ مقالات علمی و اقتصادی

نویسنده: مرسل "باختری"

کابل: ۱۴۰۳هـ ش

شناسنامه کتاب

نام کتاب: مجموعه مقالات علمی و اقتصادی

مؤلف: مرسل باختري

ایمیل: mursal.bakhtari@gmail.com

ایدیت و اهتمام: محمد رضا اخلاقی

ناشر: مطبعه مهر

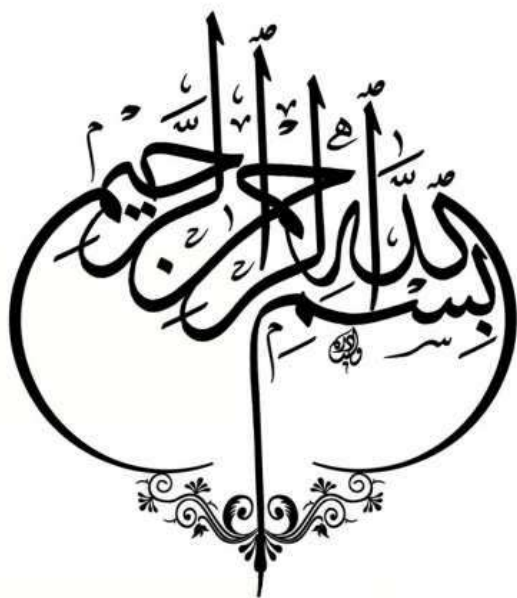
نوبت چاپ: اول

تیراژ: ۱۰۰ جلد

سال چاپ: ۱۴۰۳ هـ ش

محل چاپ: کابل - افغانستان شماره تماس ۰۷۹۸۳۰۲۰۰۶

حق چاپ برای نویسنده محفوظ است.

پیشگفتار

سپاس بی پایان پروردگار هستی را که مرا قادر ساخت تا طی چند ماه بتوانم اولین مجموعه مقالات علمی و اقتصادی خویش را جمع آوری و به دست نشر بسپارم، زیرا در جو مشکلات عدیده و ناملايمات موجود ایفای چنین کاری، خود امری بزرگ به شمار میآید.

هدف از تحقیق و تحریر مقالات و آثار علمی به محصلین که میخواهند تحقیق و تحصیل نمایند میباشد. جمع آوری و چاپ مقاله هایم در یک مجموعه میتواند رهنمود و کمکی باشد برای جوانان در تعیین و انتخاب موضوعات شان، زیرا من موضوعات متعدی را بطور مختصر به تحقیق و تحریر گرفته ام که میتواند انگیزه برای تحقیقات مفصلتر باشد. با این کتاب معلوماتی بتوانند به سهولت مطالب مورد نظر شان را به دست آرند، اما باز هم امیدوارم که این قدم اساسی باشد برای ارایه خدمت ارزنده تر علمی- اقتصادی در آینده های نه چندان دور.

اینک خوشبختانه با امکانات بسیار محدود به اهتمام و مساعی دانشمندان اولین مجموعه مقالات علمی و اقتصادی خویش را به چاپ و به جامعه علمی کشور تقدیم مینمایم.

در اخیر از تمام کسانی که باعث شدند و انگیزه دادند که این مجموعه را جمع آوری و به دست نشر بسپارم متشکرم و از بارگاه ایزد متعال تمنا دارم به من توفیق مزید عطا نماید در آینده آثار علمی دیگری را تحریر نموده و به جامعه تقدیم نمایم. این اثر بدون شک خالی از نواقص و اشتباهات نبوده است از کسانی که این مجموعه را مطالعه مینمایند پوزش می طلبم.

با احترام

مرسل باختری

فهرست عناوین

۱. بررسی فعالیت ها و کارکردهای علم اقتصاد ۱
۲. سازمان همکاری های منطقه‌ای جنوب آسیا (سارک) ۲۳
۳. نقش و ارزش پول در زندگی ۴۷
۴. گرایشهای بنیادی در اقتصاد کلان ۷۰
۵. نقش شرکت جهانی گوگل در عرصه خدمات و محصولات ۹۳
۶. سازمان اوپک و جایگاه آن در اقتصاد جهانی ۱۱۰
۷. اصطلاحات و مفاهیم اساسی اصول محاسبه ۱۲۹
۸. اهمیت و اهداف اصول بودجه ۱۵۱
۹. بررسی مکاتب فکری در اقتصاد خرد ۱۸۰
۱۰. معنا و مفهوم انواع تجارت ۲۰۴
۱۱. اهمیت سازمان ایکو، و جایگاه آن در افغانستان ۲۳۱
۱۲. بررسی منافع اقتصادی کشورهای عضو در سازمان ملل متحد ۲۴۷
۱۳. قوانین اصول بانک و بانکداری ۲۷۷
۱۴. اولین موزیم اتنوگرافی در افغانستان ۳۰۰
۱۵. تلاش و کوشش در زندگی و اهمیت آن در رسیدن به موفقیت ۳۱۸

نظر استاد رهنما

طوری‌که مشهود است مقالات مختلف بحث و تحریر گردیده که موصوف در هر مقاله موضوعات مهم آتی را تحت بررسی قرار داده است:

مؤلف با استفاده از منابع و مآخذ متعدد و معتبر علمی داخلی و خارجی اعم از کتاب، مجلات و قوانین و با استفاده از منابع انترنتی با رعایت اصول علمی - تحقیقی، مورد بحث قرار داده است.

آرزو مندم مطالب انتخاب شده بتواند، برای خوانندگان فهرست کامل از منابع را ترتیب و آرایه نموده است، تا اندازه‌ی جوابگوی نیازمندی‌های مراجعه‌کننده گان باشد. مطالعه این اثر را برای اندیشمندان اهل رشته، محصلان و سایر علاقه‌مندان مسایل اقتصادی توصیه نموده مفید میدانم.

اینجانب بحیث استاد رهنما مجموعه مقالات علمی - تحقیقی موصوف ابراز نظر مینمایم کوشش‌ها و تلاش‌های خستگی‌ناپذیر پژوهشگر جوان در تحریر این رساله علمی قابل تحسین بوده و موفقیت‌های مزید ایشان را در راه خدمتگزاری به مردم و کشور عزیز افغانستان از طریق توسعه علم و دانش از ایزد منان استدعا دارم. تا همیشه در راه تحقیق و نویسنده‌گی آثار مهم و بهتر با صبر و حوصله مندی بیشتر همت گمارند.

با ابراز تشکر

عبدالمجید "مجیدی"

معاون اداری و مالی دانشگاه گوهرشاد

بررسی فعالیت ها و کارکردهای علم اقتصاد

مرسل "باختری"

چکیده

اقتصاد در اصطلاح میانه رویی را گویند که از طریق آن میان دخل و خروج و عاید و مصرف تعادل حفظ می‌گردد. علم اقتصاد علم رفاه و آسایش انسان است که وظیفه تعیین و توزیع موثر منابع نادر و محدود ذخایر و امکانات به خاطر برآورده کردن خواسته های متعدد انسانی را به عهده دارد. اقتصاد کالاها و خدمات را تولید خواهد کرد که نیازها و خواسته های افرادی را که پول برای پرداخت بهای این کالاها و خدمات دارند. برآورده کند. به این صورت علم اقتصاد به منظور رفع ضروریات و خواسته های تکمیل ناشدنی انسان، علم موثر از امکانات و ذخایر محدود و توزیع است.

واژگان کلیدی: علم اقتصاد، کالا و خدمات، فعالیت های اقتصادی

علم اقتصاد (در انگلیسی Economies)، شاخه‌ای از علوم اجتماعی است که به تحلیل تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات میپردازد. و یا هم از تبادلات و مناسبات تولیدی و امور مالی و موسسات صنعتی و تجارتي بحث میکند. علم اقتصاد در پی شرح و گسترش اصول، نظریه‌ها یا الگوهایی است که برخی از مهمترین عوامل تعیین کننده یا علل وقایع اقتصادی را از هم تفکیک میسازد.

هدف آن شرح و توسعه سیاست‌هایی است که اتخاذ آن‌ها احتمالا مانع از بروز مسایلی چون بیکاری، تورم و اتلاف در اقتصاد میشود، و یا موجب اصطلاح آن‌ها میگردد. زنده‌گی انسانی مشکلات و پرابلم‌های مادی انسانی توسعه‌ی زیاد یافته و به شعبات متعدد تقسیم شده است، مانند اقتصاد رشته‌های متفاوت صنعت، زراعت، ترانسپورت، توسعه، تعلیم و تربیه، صحت، مخابرات و ارتباطات، امور فرهنگی، محیط زیست و غیره که هر کدام از آن‌ها مسایلی مربوط خویش را در محدوده‌ی قوانین اقتصادی مورد مطالعه قرار میدهند. به دنبال این هستیم که بررسی فعالیت‌ها و کارکردهای علم اقتصاد چگونه است؟

تعریف علم اقتصاد

علم اقتصاد (در انگلیسی Economics)، شاخه‌ای از علوم اجتماعی است^۱ که به مطالعه کاربرد و نحوه تخصیص بهینه منابع تولیدی محدود به منظور تامین نیازهای نامحدود بشری و رفتاری و روابط بشر با اشیای مادی نیاز را که به طور محدود در طبیعت وجود دارد میپردازد.

به عبارت دیگر علم اقتصاد یکی از شاخه‌های علوم اجتماعی است که افراد و سازمان‌هایی را مورد مطالعه قرار میدهد که درگیر امر تولید، مبادله و مصرف کالاها و خدمات هستند.

علم اقتصاد در پی شرح گسترش اصول، نظریه‌ها یا الگوهایی است که برخی از مهمترین عوامل تعیین‌کننده یا علل وقایع اقتصادی را از هم تفکیک میسازد. هدف آن شرح و توسعه سیاست‌هایی است که اتخاذ آن‌ها احتمالاً مانع از بروز مسائلی چون بیکاری، تورم و اتلاف در اقتصاد میشود، و یا موجب اصلاح آن‌ها میگردد.

علم اقتصاد به دو شاخه اقتصاد کلان و اقتصاد خرد تقسیم میشود. اقتصاد کلان سطح فعالیت اقتصادی را در کل مورد مطالعه قرار میدهد، مانند سطح ستانده کل، سطح درآمد ملی، سطح اشتغال و سطح عمومی قیمت‌ها که به عنوان یک مجموعه در نظر گرفته میشود. اقتصاد خرد رفتار اقتصاد افراد واحدهای تصمیم‌گیرنده مانند مصرف‌کننده‌گان، صاحبان عوامل تولید و بنگاه‌های تولیدی در یک اقتصاد آزاد را مورد بررسی قرار میدهد.

مثال: شرایط اقتصادی بر سراسر زندگی همه ما تأثیر میگذارد. این شرایط بر محلی که زندگی میکنید، بر آنچه میخوریم، به چه مدرسه‌ای میرویم، آیا کار کنیم یا به دانشگاه برویم، چه شغلی را انتخاب کنیم، و چقدر درآمد داشته باشیم، اثر میگذارند. شرایط اقتصادی بر صلح و ثبات شهرهای ما در دنیا اثر میگذارد. مسائلی از قبیل بیکاری و تورم صفحات اول روزنامه‌ها و سر لوحه تمام برنامه‌های خبری رسانه‌های گروهی را به خود

---

^۱ - فرهنگ، منوچهر. فرهنگ علوم اقتصادی، تهران، آزاده، چاپ چهارم، سال ۱۳۶۳، ص ۸.

اختصاص می‌دهند. امروزه اگر از مسایل اقتصادی و اصول آن بی اطلاع باشیم غیر ممکن است که در این دنیا پیچیده خود را یک شهروند مسئول بدانیم. علم اقتصاد در پی آن است که به ما درک بهتری از نحوه عملکرد اقتصاد و آنچه باید برای اجتناب از اصلاح یا از بین بردن مسایلی چون بیکاری، تورم و اتلاف انجام داده، بدست دهد.

اقتصاد چیست؟

اقتصاد در اصطلاح میانه رویی را گویند که از طریق آن میان دخل و خروج و عاید و مصرف تعادل حفظ میگردد^۱ علم اقتصاد علم رفاه و آسایش انسان است که وظیفه تعیین و توزیع موثر منابع نادر و محدود ذخایر و امکانات به خاطر برآورده کردن خواسته های متعدد انسانی را به عهده دارد. اقتصاد علم بهره پولی سرمایه و ثروت است. به عبارت دیگر علم اقتصاد علمییست که از تبادلات و مناسبات تولیدی و امور مالی افراد و موسسات صنعتی و تجارتي بحث میکند.

در تعریف علم اقتصاد کمیایی و انتخاب دو مفهوم اساسی و بنیادی اند که ماهیت این علم را میسازد. کمبود منابع امکانات و مشکل اقتصادی تمام افراد جهان را چه فقیر و یا غنی اند، تشکیل میدهد. به همین خاطر است که انسان ها برای تأمین احتیاجات رو به رشد مختلف خویش به انتخاب درست و موثر نیازمند اند. به این صورت علم اقتصاد به منظور رفع ضروریات و خواسته های تکمیل ناشدنی انسان، علم موثر از امکانات و ذخایر محدود و توزیع است.^۲

کلمه (Economia) در یونان باستان صرف بحث های تنظیم خانواده بود، در آثار ارسطو کلمه (Economics) به مفهوم آن ثروت و سرمایه به کار رفته است که از تلاش های تجارتي به دست میآید. مسایل اقتصاد در نظریات ارسطو پیرامون دولت و جامعه با فلسفه

---

^۱ - آریانا دایرة المعارف. جلد اول، کابل - افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۶ ه.ش. صص ۵۹۸-۵۹۹.

^۲ - Uong, Jeffery T. Economics as a moral science: The political Economy of Adam Smith (Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing company, 1997).

عمومی وی یکجا و مشترک است. اقتصاد، دانش اجتماعی، مانند: تاریخ، علوم سیاسی و جامعه‌شناسی ارتباط نزدیک دارد.

اساس علم اقتصاد به صورت واقعی با پخش کتاب ثروت ملل توسط پدر علم اقتصاد "آدم اسمیت" (۱۷۲۳-۱۷۹۰م) گذاشته شد. نشر این اثر علم اقتصاد را از آن اقتصاد جزء از فلسفه و

سیاست به حساب می‌آید. در حدود ۱۵۰ سال بعد از نشر کتاب ثروت ملل در سال ۱۹۳۶م. جان مینارد کنز (۱۹۴۶م) با انتشار کتاب تیوری عمومی اشغال علم اقتصاد را رشد و توسعه داد. کتاب مارکس طی سال‌های (۱۸۱۸-۱۹۲۴م) به نام کپیتال که صبغه انتقادی بر نظام سرمایه داری داشت به نشر رسید که علم اقتصاد را نسبت به گذشته غنی و قدرتمند ساخت، که این افراد به تنهایی عامل دگرگونی و رشد این علم نیستند، اما عقاید و نظریات آن‌ها عامل پی‌ریزی تیوری‌ها و مکاتب مختلف شده است. بنیادگذار مکتب کلاسیک آدم اسمیت (مکتب کنیزینها) مناردکنز و مکتب سوسیالیسم و کمونیسم کارل مارکس محسوب می‌گردد. از ایجاد و استقلال علم اقتصاد ۱۷۷۶م. به این سو در پهلوی سایر علوم اقتصاددانان مختلف با ارایه افکار و نظریات خویش آن را غنی ساخته و به حیث یک دانش وسیع به منظور ابراز حل‌پرابلم‌ها و مشکلات مادی در خدمت انسان قرار داده‌اند. با وسعت زنده‌گی انسانی در پهلوی سایر علوم، علم اقتصاد به مثابه علم رفع مشکلات و پرابلم‌های مادی انسانی توسعه زیاد یافته و به شعبات متعدد تقسیم شده است، مانند: اقتصاد رشته‌های متفاوت صنعت، زراعت، ترانسپورت، توسعه، تعلیم و تربیه، صحت، مخابرات و ارتباطات، امور فرهنگی، محیط زیست و غیره که هر کدام از آن‌ها مسایل مربوط خویش

۱- آدم اسمیت. ثروت و ملل، ص ۱، ابراهیم زاده، سیروس، تهران، پیام، ۱۳۵۷.

را در محدوده قوانین اقتصادی مورد مطالعه قرار میدهند. به شیوه عنعنه وی علم اقتصاد به دو شعبه اصلی اقتصاد کلان و اقتصاد خرد نیز تقسیم میشود.

هدف علم اقتصاد

- ۱) افزایش سطح رفاه و برخورداری افراد جامعه با اتکاء به فرهنگ ملی خود.
- ۲) رشد و پیشرفت اقتصادی جوامع در سایه رشد اجتماعی، سیاسی و فرهنگی.
- ۳) بجا کردن حس سیری ناپذیری انسان در برخورداری از منابع و امکانات نامحدود.
- ۴) راهنمایی انسان برای انجام بهترین انتخاب و به کارگیری بهترین جهت استفاده از منابع و امکانات خویش.

مسئله کمیابی

در هر جامعه منابع اقتصادی کار، سرمایه و زمین کمیابند یا عرضه محدود دارند.^۱ از آنجائیکه منابع کمیابند، مقدار کالاها و خدماتی که میتوان تولید کرد نیز محدود اند. در نتیجه، جامعه باید منابع کمیاب خود را با کارآیی هر چه بیشتر برای تولید کالاها و خدماتی که جامعه بیشترین نیاز را به آنها دارد، صرف کند.

هر جامعه مسئله کمیابی یک مسئله اساسی و اصلی محسوب میشود. اگر کمیابی وجود نمیداشت، نیازی به مطالعه علم اقتصاد نمیبود. از آنجا که منابع اقتصادی و کالاها و خدمات کمیابند رایگان نیستند بلکه دارای قیمت میباشند.

مثال: کمیابی هر فرد را در جامعه تحت تاثیر قرار میدهد. زمان برای هر فرد یک عنصر کمیاب است. در هر شبانه روز، اگر شخص هشت ساعت از وقت خود را صرف خوابیدن، چهار ساعت در کلاس، و دو ساعت دیگر را صرف رفت و آمد و خوردن غذا بنماید، فقط ده ساعت برای مطالعه بازی یا تماشای تلویزیون خواهد داشت. اگر ساعات بیشتری صرف

---

^۱ دکتر محمد ضیائی بیگدلی نوروز علی مهدی پور. کتاب اصول علم اقتصاد، چاپ چهارم، تهران، سال ۱۳۸۴، صص ۱۱-

بازی و تماشای تلویزیون بنماید، وقت کمتری برای مطالعه باقی خواهد ماند. پول نیز برای هر فرد یک عنصر کمیاب محسوب میشود. اگر فرد اتومبیل جدیدی خریداری کند، باید از مسافرت سالانه صرف نظر کند.

به طور کلی مسئله کمیابی برای جامعه نیز مسئله اقتصادی بسیار حادی است. هر چقدر تعداد بیشتری از مردم برای رایبه خدمات پزشکی تربیت شوند، تعداد کمتری حقوقدان، معلم یا حسابدار خواهیم داشت. هر قدر جامعه از تجهیزات سرمایه ای بیشتری برای تولید اتومبیل استفاده کند، مقدار کمتری برای تولید ماشین لباسشویی، قایق موتوری، یا دوچرخه باقی ماند. هر قدر زمین بیشتری برای تولید گندم به کار گرفته شود، زمین کمتری برای تولید ذرت یا ساختمان باقی میماند. بنابراین در علم اقتصاد، ما با منابع اقتصادی یا کالاها و خدمات اقتصادی با تاکید بر این واقعیت که آن ها کمیابند و لذا دارای قیمت هستند سر و کار داریم.

امکانات تولید

برنامه یا جدول تولید نشانگر ترکیبات مختلفی از دو کالا است که جامعه میتواند با بکار گیری کامل از منابع خود با بهترین دانش فنی موجود، تولید کند. همچنین این جدول نشان دهنده این است که برای آزاد کردن منابع کافی جهت تولید بیشتر از یک کالای دوم از چه میزان از کالای اولی باید صرفنظر کرد. وقتی که جدول امکانات تولید ترسیم میشود، منحنی امکانات تولید یا منحنی تبدیل بدست میآید.

از آنجائیکه فرض بر این است که منابع در تولید دو کالا از کارآیی یکسان برخوردار نیستند، برای هر واحد اضافی کالایی که تولید کالای دیگر چشم پوشی کنیم. بنابراین، معمولاً در تولید کالا با هزینه فزاینده تولید روبرو هستیم.

مثال: در جدول برنامه امکانات تولید که نشان دهنده هزینه های فزاینده تولید برای مواد غذایی است ارایه شده است.^۱

واحد پوشاک	واحدهای غذا	حالات یا نقطه
هزینه واحدهای اضافی تولید مواد غذایی		
۱۰	۰	A
۹	۱	B
۷	۲	C
۴	۳	D
۰	۴	E

این جدول نشان میدهد که این جامعه میتواند یا هیچ مواد غذایی تولید نکند و ده واحد پوشاک (نقطه A)، تولید کند، یا یک واحد غذا و نُه واحد پوشاک (نقطه B)، دو واحد غذا و ۷ واحد پوشاک (نقطه C)، سه واحد پوشاک (نقطه D)، یا چهار واحد غذا و هیچ واحد پوشاک (نقطه E)، تولید کند. حرکت از نقطه A به نقطه B در جدول نشان دهنده این است که با کاهش واحدهای پوشاک تولید شده از ده به نُه، به اندازه کافی منابع یا عوامل تولید برای تولید اولین واحد غذا آزاد میشود. بنابراین، هزینه تولید این اولین واحد غذا برابر است با واحد اول پوشاک که باید از آن صرف نظر شود. حرکت از B به C نشان میدهد که ما باید دو واحد از پوشاک را (از نُه به هفت) برای تولید دومین واحد غذا از دست بدهیم. بنابراین، هزینه دومین واحد غذا برابر است با دو واحد پوشاک که از دست داده ایم. برای بدست آوردن سومین واحد غذا؛ سه واحد از پوشاک باید از دست داد (حرکت از نقطه C

^۱ - Adam Smith's system of liberty, wealth, and virtue; and "the moral foundations of the wealth of Nations, " International Journal of social Economics 24, (1997).

به نقطه D). بالاخره، هزینه بدست آوردن چهارمین واحد غذا بر حسب مقدار پوشاک که باید از دست داد چهار است. لذا میتوانیم با تولید مواد غذایی بیشتر، هزینه های بیشتر و بیشتر را بر حسب پوشاک چشم پوشی شده باید متحمل شویم. دلیل این امر آن است که ما مجبوریم از منابعی که از کارائی کمتری در تولید مواد غذایی برخوردار است استفاده کنیم.

اصطلاحات مهم اقتصادی بر اساس درآمد ملی

GNP به دالر ثابت: جمع ارزش بازاری کلیه کالاها و خدمات نهایی تولید شده در یک اقتصاد در طول یک سال به قیمت های سال پایه (یک سال انتخاب شده).^۱

GNP به دالر جاری: جمع ارزش بازاری کلیه کالاها و خدمات نهایی تولید شده در یک اقتصاد در طول یک سال به قیمت سال جاری.

استهلاک: حسابداری درآمد ملی، ارزش بازاری سرمایه که برای تولید محصول جاری مصرف شده است.

درآمد قابل تصرف شخصی: در حساب های درآمد ملی مجموع درآمندی است که خانوارها پس از پرداخت مالیات های شخصی میتوانند خرج کنند.

سرمایه گذاری ناخالص: جمع کلیه مخارج بخش خصوصی برای ساختمان های جدید، ماشین آلات جدید و آنچه به موجودی کالا اضافه میشود، در طول یک سال.

محصول ناخالص ملی: جمع ارزش بازاری کلیه کالاها و خدمات نهایی تولید شده در یک اقتصاد در طول یک سال.

---

^۱ - قدیری اصل، باقر. کلیات علم اقتصاد، تهران، نشر سپهر، ۱۳۵۴، ص ۲۱.

درآمد ملی: جمع درآمد (یا پرداخت ها به) عوامل تولید. این رقم هزینه تولید محصول نهایی یک سال اقتصاد را نشان میدهد.

محصول خالص ملی: ارزش بازاری کلیه کالاها و خدمات نهایی تولید شده در یک اقتصاد در طول یک سال که برای مصرف یا افزودن به انبار سرمایه در اختیار جامعه قرار دارد. NNP مساوی است با GNP منهای استهلاک.

سرمایه گذاری خالص: جمع مخارج خالص بخش خصوصی برای ساختمان های جدید، ماشین آلات جدید و آنچه به موجودی انبار کالا اضافه میشود در طول یک سال. سرمایه گذاری خالص برابر است با سرمایه گذاری منهای استهلاک.

درآمد شخصی: در حساب های درآمد ملی، جمع درآمد دریافتی خانوارها در طول یک سال قبل از پرداخت مالیات های شخصی.

تولید واقعی: در حساب های درآمد ملی، تولید کل به قیمت های ثابت.

سرمایه داری و گردش دایره ای فعالیت اقتصادی

در یک اقتصاد سرمایه داری یا آزادی، سه سوال اساسی اقتصاد یعنی چه چیزی، چگونه، و برای چه کسی باید تولید شود، با مکانیسم قیمت پاسخ داده میشود.^۱ فقط آن دسته از کالاهایی که مصرف کننده گان برای آن ها مایل به پرداخت قیمتی برای هر واحد آن که برای پوشش دادن هزینه تولید آن کافی باشد، معمولاً تولید یا عرضه میشوند. از آنجائیکه منابع کمیابند، کالاها و خدمات با ترکیبی از روش ها و منابع تولید شوند که هزینه تولید را به حداقل برساند. بالاخره، اقتصاد کالاها و خدماتی را تولید خواهد کرد که نیازها و خواسته های افرادی را که پول برای پرداخت بهای این کالاها و خدمات دارند، برآورده کند.

---

^۱ - جاسبی، عبدالله. اقتصاد، تهران، مرکز آموزشی دولتی، ۱۳۶۱، ص ۴.

به تمام این سوالات در فرآیند گردش دایره ای فعالیت اقتصادی که در مثال زیر توضیح داده شده، پاسخ داده خواهد شد.

مثال: در جریان یک فعالیت کسب و کار، بنگاه ها منابعی را که توسط افراد و خانوارها عرضه میشود خریداری یا استخدام میکند تا کالاها و خدماتی را مورد تقاضای افراد و خانوارها قرار میگیرد تولید کنند، افراد و خانوارها سپس درآمدی را که از فروش منابع (یا خدمات) خود به بنگاه ها بدست آورده اند برای خرید کالاها و خدماتی که بنگاه ها تولید کرده اند، مصرف میکنند. در این گردش دایره ای فعالیت اقتصادی قیمت کالا و قیمت منبع تعیین میگردد؛ چه کالایی باید تولید شود، چگونه باید تولید شود، و برای چه کسانی باید تولید شود نیز تعیین خواهد شد. اقتصاد در این جریان، دوام و رشد خود را نیز تأمین میکند.

اصطلاحات مهم اقتصادی

گردش دایره ای فعالیت اقتصادی: جریان منابع (یا عوامل تولید) از خانوارها به بنگاه های بازرگانی و کالاها و خدمات از بنگاه های بازرگانی به خانوارها.

اصل و نظریه یا مدل اقتصادی: یعنی تعمیم یا انتزاع واقعیت که هدف آن مجزا ساختن بعضی از مهمترین عوامل تعیین کننده یا علل رویدادهای اقتصادی است تا سیاست هایی اتخاذ شود که مانع بروز مشکلات اقتصادی شود و یا اینکه مشکلات را اصلاح کند و یا تخفیف دهد.

منابع اقتصادی یا عوامل تولید: عبارتست از نیروی کار با مهارت های گوناگون آن، تجهیزات از قبیل ماشین آلات و کارخانجات، شبکه های حمل و نقل، زمین کشاورزی، معدن و ساختمان که برای تولید کالاها و خدمات در اختیار جامعه هستند.

---

^۱ - درخشان، مسعود. نظام های اقتصادی، تهران، دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، ۱۳۶۶، ص ۱۶.

علم اقتصاد: یکی از علوم اجتماعی که هدفش مطالعه این امر است که افراد و سازمان های یک جامعه چگونه به تولید، مبادله و مصرف کالا و خدمات میپردازند. و یا بررسی تخصیص منابع کمیاب است به گونه ای که به نیازهای افراد بشر پاسخ بدهد.

خطای ترکیب: تعمیم غیر معتبر یا نادرستی است که فرد در مورد جامعه میکند.

اقتصاد کلان: مطالعه سطح کل فعالیت اقتصادی، از قبیل سطح کلی محصول، درآمد ملی، سطح اشتغال و سطح عمومی قیمت در کل اقتصاد.

اقتصاد خرد: مطالعه رفتار اقتصادی واحدهای تصمیم گیرنده فردی از قبیل مصرف کننده ها، صاحبان منابع و موسسات بازرگانی در یک اقتصاد آزاد.

نظام اقتصاد آزاد مختلط: اقتصادی که در آن به درجات گوناگون مکانیسم قیمت توسط دولت تعدیل میشود تا به سوالات اقتصادی اساسی تولید چه چیزی، چگونه و برای چه کسی پاسخ داده شود.

منحنی امکانات تولید یا تبدیل: نمایش نموداری شقوق مختلف ترکیب دو کالا که جامعه میتواند با بهره برداری کامل از منابع اقتصادی و بهترین تکنولوژی موجود خود تولید کند.

کمیابی: محدود بودن منابع و کالاها و خدمات اقتصادی.

آثار جانبی فعالیت های اقتصادی

کارخانه های تولید کننده و فروشنده کاغذ، در فرایند تولید خود، ماده ای شیمیایی به نام ((دیوکسین)) تولید میکنند.^۱ دیوکسین محصول فرعی کارخانه های تولید کاغذ است.

۱- حمید رضا ارباب. کتاب مبانی علم اقتصاد، چاپ اول، تهران، سال ۱۳۸۷، صص ۲۳۹-۲۴۰.

دانشمندان بر این باورند که به محض ورود ((دیوکسین)) به محیط زیست، خطر ابتلا به سرطان، تولد نوزادان عقب مانده، و سایر مشکلات بهداشتی افزایش میابد.

تعادل عرضه و تقاضا نوعاً یک تخصیص کارآمد منابع را نشان میدهد. با توجه به نظریه ((دست نامریی)) آدم اسمیت نیروهای موجود در بازار، خریداران و فروشندگانی را که به دنبال منافع خود هستند به نحوی هدایت میکنند که منافع کل جامعه از بازار نیز حداکثر میشود. (بازارها معمولاً سازماندهی فعالیتهای اقتصادی را به بهترین روش انجام میدهند)). بازارها بسیاری از کارها را به خوبی انجام میدهد ولی توانایی انجام همه کارها را ندارند. (دولت ها در برخی مواقع میتوانند نتایج بازار را بهبود بخشد)). ما به بررسی این مسئله که به چه دلیل برخی اوقات بازارها در تخصیص کارآمد منابع شکست میخورند، چگونه سیاست های دولت میتوانند به طور بالقوه باعث بهبود تخصیص منابع در بازار شوند، و کدام سیاست ها احتمالاً بیشترین کارایی را دارند، میپردازیم. اثر جانبی یا عوارض جانبی زمانی به وجود میآید که فعالیت یک شخص بر رفاه شخص سوم اثر بگذارد بدون آن که هیچ دریافت یا پرداختی برای جبران آن اثر انجام شود. اگر فعالیت فرد نخست برای شخص سوم زیانبار باشد، آن را اثر جانبی منفی و اگر برای شخص سوم منفعی به همراه داشته باشد، آن را اثر جانبی مثبت مینامیم. با وجود اثرات جانبی تولید، نه تنها رفاه خریداران و فروشندگان در بازار متاثر میشود بلکه رفاه سایر افرادی که در بازار حضور نداشته اند نیز تحت تاثیر قرار میگیرد. از آنجا که خریداران و فروشندگان هنگام تصمیم گیری در مورد مقدار تقاضا یا عرضه، توجهی به آثار جانبی اقدامات خود ندارند، با وجود آثار جانبی تعادل بازار یک تعادل کارآمد نخواهد بود. به عبارت دیگر تعادل نمیتواند حداکثر منافع را برای کل جامعه ایجاد کند. به طور مثال انتشار ((دیوکسین)) در محیط زیست یک اثر جانبی منفی است. شرکت های تولید کاغذ که به دنبال منافع شخصی خود هستند نمیتوانند هزینه ها و زیان های ناشی از آلودگی را مورد ملاحظه قرار دهند، بنابراین همچنان به تولید کاغذ، انتشار ماده شیمیایی ((دیوکسین)) و آلودگی بیش تر هوا ادامه میدهند، مگر آن که دولت از فعالیت آن ها جلوگیری، و یا آن ها را به تولید کم تر تشویق

کند. اثرات جانبی تولید و سیاست هایی که برای رفع ناتوانی بازار به کار میروند انواعی مختلف دارند که در ادامه به برخی از آن ها اشاره میکنیم:^۱

- انتشار گازهایی که توسط خودروها تولید میشوند یک اثر جانبی منفی است، زیرا موجب آلودگی هوا و تنفس این دودها از سوی مردم میشود. رانندگان نیز توجهی به این مسئله ندارند و همچنان به انتشار مواد آلاینده ادامه میدهند. در این وضعیت دولت باید با اعمال استاندارد های انتشار آلودگی به حل این مشکلات بپردازد. دولت همچنین میتواند با وضع مالیات بر بنزین مقدار مصرف سوخت و در نتیجه انتشار آلودگی را کاهش دهد.
- تعمیر و بازسازی ساختمان های تاریخی دارای اثر جانبی مثبت است، زیرا مردمی که در خیابان ها قدم میزنند و یا با خودروهای خود رفت و آمد میکنند از زیبایی و جنبه های تاریخی این ساختمان های قدیمی لذت میبرند. مالکان این ساختمان ها منافع ناشی از مرمت و تعمیر آن ها را به طور کامل دریافت نمیکند و به همین دلیل تمایلی به بازسازی ساختمان ها ندارند. بسیاری از سازمان ها و دولت های محلی برای حل این مشکل اقدام به کاهش مالیات مالکان و وضع مقرراتی به نفع آنان میکنند تا صاحبان این بناهای تاریخی به مرمت آن ها تشویق شوند.
- نگهداری سگ در خانه ها و پارس کردن آن ها یک اثر جانبی منفی است زیرا موجب اذیت و آزار همسایگان میشود. صاحبان سگ ها هیچ گاه هزینه یا زیان های ناشی از این آلودگی صوتی را متحمل نمیشوند و به همین دلیل چندان تلاشی برای جلوگیری از پارس سگ ها و مزاحمت آن ها برای همسایگان نمیکند. در چنین وضعیتی وظیفه سازمان های دولتی است که با اقدام قانونی این نوع مزاحمت ها را رفع کنند.

---

^۱ - Alvey, James E. "Adam Smith's view of moral Education in commercial society," in proceedings of the joint conference of the Australasian Political Science Association and European Union studies Association of New Zealand, Christchurch, New Zealand. September 28-30, 1998, vol.1, ed.

- تحقیق در فناوری های جدید دارای نوعی آثار جانبی مثبت است زیرا باعث تولید دانش و علم میشود و تمامی مردم میتوانند از آن بهره ببرند. از آن جا که مخترعین نمیتوانند منافع حاصل از اختراع خود را به طور کامل دریافت کنند، ترجیح میدهند تا منابع کم تری را به تحقیق و پژوهش اختصاص دهند. از سوی دیگر، اقدام دولت در جهت قبول ثبت اختراع و اعطای حق انحصار اختراع موجب تشویق مخترعین خواهد شد. در هر یک از موارد فوق برخی تصمیم گیرندگان آثار ناشی از رفتار خود را در نظر نمیگیرند. در چنین موارد دولت تلاش میکند تا با متأثر کردن این افراد از منافع سایر اشخاص بی طرف حمایت کند.

کارکردهای علم اقتصاد

الف) بررسی میکند که چگونه قیمت نیروی کار، سرمایه و زمین در اقتصاد تعیین میشود و چگونه این قیمت ها در اختصاص یافتن منابع در بهترین وضعیت بکار برده میشوند؛

ب) رفتار بازارهای مالی را بررسی کرده و چگونگی تخصیص سرمایه به کل اقتصاد توسط این بازارها را تحلیل میکند؛

ج) توزیع درآمد را بررسی میکند و راه های کمک به مردم فقیر بدون صدمه رساندن به عملکرد اقتصادی را پیشنهاد میدهد؛

د) نگاهی به مخارج دولت، مالیات ها و کسری بودجه به رشد اقتصادی دارد؛

ه) نوسانات بیکاری و تولید را که موجب حرفه تجاری میشوند را مورد مطالعه قرار داده و سیاست های اقتصادی دولت را جهت بهبود رشد اقتصادی تدوین میکند؛

و) الگوی تجارت بین المللی را بررسی کرده و آثار محدودیت های تجارت را تجزیه و تحلیل میکند؛

ز) نگاهی به رشد کشورهای در حال توسعه و راه های تشویق به استفاده بهینه از منابع را پیشنهاد میکن

کالاهای عمومی و منابع مشترک

در متن یک آهنگ قدیمی این عبارت آمده است که ((بهترین چیزها در زندگی چیزهای رایگان هستند!)).^۱ با یک لحظه درنگ و تفکر در باره این جمله متوجه میشویم که ترانه سرای ما فهرستی بلند بالا از بهترین ها در ذهن خود داشته است. بسیاری از آن ها مانند رود خانه ها، کوهستان ها، سواحل دریا، دریاچه ها، و اقیانوس ها طبیعت را برای ما فراهم کرده است. دولت نیز بقیه چیزها مانند زمین های بازی، سالن های ورزشی، بوستان ها و امثال آن را برای مردم تهیه میکند. در تمامی موارد مردم برای استفاده و لذت بردن از این کالاها هیچ هزینه ای پرداخت نمیکنند.

کالاهای رایگان چالش زیادی در تجزیه و تحلیل های اقتصادی ایجاد کرده اند. بیش تر کالاها در اقتصاد توسط بازارها تخصیص میابند، به طوری که خریداران مبلغ کالاهای خریداری شده را پرداخت و فروشندگان نیز مبلغ آن ها را دریافت میکنند. قیمت های تمامی کالاها علایمی هستند که راهنمای تصمیم گیری خریداران و فروشندگان اند. وقتی کالاهای در دسترس بدون قیمت و هزینه، و به عبارت دیگر رایگان باشند، نیروهای بازار، که معمولاً تخصیص منابع را در اقتصاد انجام میدهند، دیگر حضور ندارند و غایب هستند. دولت ها میتوانند ((نتایج یا پیامدهای بازار را بهبود بخشند)). وقتی کالایی بدون قیمت است، بازار های خصوصی از تولید و مصرف آن کالا به مقدار واقعی اطمینان ندارند، در چنین حالتی دولت میتواند ناتوانی یا شکست بازار را رفع کند و موجب بهبود رفاه اقتصادی شود.

---

^۱- زریباف، سید مهدی. "تحلیلی بر سیر شناخت و روش شناسی علوم اقتصاد"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، تهران، سال ۱۳۶۹، ص ۱۳.

انواع مختلف کالا

بازارها در فراهم کردن کالاهای مورد نیاز مردم تا چه حد موفق هستند؟ پاسخ به این پرسش به کالای مورد بررسی بستگی دارد. قیمت بستنی تعادل عرضه و تقاضای آن را در بازار ایجاد میکند و این تعادل، مجموع اضافه رفاه تولید کننده و مصرف کننده را به حداکثر میرساند. تنها با اتکا به نیروهای موجود در بازار نمیتوانیم از آلودگی هوا توسط کارخانه های تولید آلومینیم جلوگیری کنیم: خریداران و فروشندگان نوعا توجهی به آثار جانبی اقدامات خود ندارند. بنابراین وقتی کالای ما بستنی است، بازارها به خوبی کار میکنند ولی وقتی کالا هوای پاک است، این بازارها بسیار بد عمل میکنند.

با توجه انواع کالاهای اقتصادی، را به چهار طبقه تقسیم کرده ایم:

۱. **کالاهای خصوصی**، کالاهایی استثنای پذیر و مانعته الجمع هستند. به طور مثال بستنی را در نظر بگیرید. بستنی یک کالای استثنای پذیر است، زیرا میتوانیم یک فرد را از خوردن آن محروم کنیم، چگونه؟ کافی است بستنی را در اختیار او نگذاریم؟ بستنی یک کالای مانعته الجکع (رقیب) هم هست. اگر فردی بستنی ای را بخورد، امکان ندارد شخص دوم بتواند همان بستنی را بخورد (مصرف فرد نخست بر مصرف فرد دوم اثر میگذارد). بیش تر کالاها در اقتصاد (مانند بستنی) کالاهای خصوصی هستند.

۲. **کالاهای عمومی**، کالاهای عمومی نه استثنای پذیر (محروم کردنی) هستند و نه مانعته الجمع. زیرا هیچ کس را نمیتوانیم از مصرف کالاهای عمومی محروم کنیم؛ به این معنا که مصرف یک شخص از یک کالای عمومی به هیچ وجه مصرف سایر افراد از آن کالا را کاهش نمیدهد. به طور مثال امنیت و دفاع ملی یک کالای عمومی است بتوانیم شهروندی را از فواید این نیروی دفاعی محروم کنیم. علاوه بر این، وقتی شخصی از منافع امنیت و دفاع ملی بهره مند میشود، به هیچ وجه منافع سایرین کاهش نمیابد.

۳. منابع مشترک، مانعته الجمع است؛ یعنی وقتی فردی از دریا ماهی میگیرد، ذخیره ماهی ها برای فرد بعدی ماهی میپردازند پولی دریافت، و یا با قیمت گذاری آن ها را از صید محروم کنیم.

۴. وقتی یک کالا استثنا پذیر (محروم کردنی) باشد ولی مانعته الجمع نباشد آن را انحصار طبیعی مینامیم. طور مثال حفاظت شهر در برابر آتش سوزی را در نظر بگیرید. به راحتی میتوانیم برخی از مردم را از این کالا (حفاظت در برابر آتش سوزی) محروم کنیم: اگر توجهی به آتش سوزی یک خانه نکنیم و آن خانه در آتش ناپود شود! با وجود این حفاظت در برابر آتش سوزی یک کالای مانعته الجمع نیست، زیرا آتش نشان ها زمان زیادی در آماده باش به سر میبرند تا آتش سوزی های احتمالی را خاموش کنند، همچنین حفاظت از یک خانه اضافی در برابر آتش سوزی احتمالی احتمالاً حفاظت از سایر خانه ها را کاهش میدهد. به عبارت دیگر، از آن جا که یک شهر هزینه های اداره آتش نشانی را پرداخت کرده است، هزینه اجتناب ناپذیر حفاظت از یک خانه جدید چندان زیاد نیست.

نتیجه گیری

از توضیحات فوق چنین نتیجه به دست میآید که علم اقتصاد شاخه ای از علوم اجتماعی است که به مطالعه کاربرد و نحوه تخصیص بهینه منابع تولیدی محدود به منظور تامین نیازهای نامحدود بشری و رفتار و روابط بشر با اشیای مادی مورد نیاز را که به طور محدود در طبیعت وجود دارد میپردازد. علم اقتصاد به دو شاخه اصلی اقتصاد خرد و اقتصاد کلان دسته بندی میشود.

هدف از علم اقتصاد افزایش سطح رفاه و برخورداری افراد جامعه با اتکاء به فرهنگ ملی خود، رشد و پیشرفت اقتصادی جوامع در سایه رشد اجتماعی، سیاسی و فرهنگی، به جا کردن حس سیری ناپذیری انسان در برخورداری از منابع و امکانات نامحدود، راهنمایی انسان برای انجام بهترین انتخاب و به کارگیری بهترین روش جهت استفاده از منابع و امکانات خویش میباشد.

اقتصاد کالاها و خدماتی را تولید خواهد کرد که نیازها و خواسته های افرادی را که پول برای پرداخت بهای این کالاها و خدمات دارند برآورده کند. اقتصاد، دانش اجتماعی بوده که با شعبات سایر علوم و معارف اجتماعی، مانند: تاریخ، علوم سیاسی و جامعه شناسی ارتباط نزدیک دارد. اساس علم اقتصاد به صورت واقعی با پخش کتاب ثروت ملل توسط پدر علم اقتصاد "آدم اسمیت" (۱۷۲۳-۱۷۹۰م.) گذاشته شد. نشر این اثر علم اقتصاد را از سیاست و فلسفه جدا و مستقل ساخت. قبل از آن اقتصاد جزء از فلسفه و سیاست به حساب میآمد. در حدود ۱۵۰ سال بعد از نشر کتاب ثروت ملل در سال ۱۹۳۶م. جان مینارد کنز (۱۹۴۶م.) با انتشار کتاب تیوری عمومی اشتغال علم اقتصاد را رشد و توسعه داد.

با وسعت زنده گی انسانی در پهلوی سایر علوم، علم اقتصاد به مثابه علم رفع مشکلات و پرابلیم های مادی انسانی توسعه زیاد یافته و به شعبات متعدد تقسیم شده است، مانند: اقتصاد رشته های متفاوت صنعت، زراعت، ترانسپورت، توسعه، تعلیم و تربیه، صحت، مخابرات و ارتباطات، امور فرهنگی، محیط زیست و غیره که هر کدام از آن ها مسایل مربوط خویش را محدوده قوانین اقتصادی مورد مطالعه قرار میدهند.

مآخذ

- ۱- آریانا دایرة المعارف. جلد اول، کابل- افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۶هـ.ش. صص ۵۹۸-۵۹۹.
- ۲- دکتر محمد ضیائی بیگدلی نوروز علی مهدی پور. کتاب اصول علم اقتصاد، چاپ چهارم، تهران، سال ۱۳۸۴، صص ۱۱-۱۲.
- ۳- حمید رضا ارباب. کتاب مبانی علم اقتصاد، چاپ اول، تهران، سال ۱۳۸۷، صص ۲۳۹-۲۴۰.

ب: مقاله

- ۱- آدم اسمیت. ثروت و ملل، ص ۱، ابراهیم زاده، سیروس، تهران، پیام، ۱۳۵۷.
- ۲- جاسبی، عبدالله. اقتصاد، تهران، مرکز آموزشی دولتی، ۱۳۶۱، ص ۴.
- ۳- درخشان، مسعود. نظام های اقتصادی، تهران، دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، ۱۳۶۶، ص ۱۶.
- ۴- زریباف، سید مهدی. "تحلیلی بر سیر شناخت و روش شناسی علوم اقتصاد"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (علیه السلام)، تهران، سال ۱۳۶۹، ص ۱۳.
- ۵- فرهنگ، منوچهر. فرهنگ علوم اقتصادی، تهران، آزاده، چاپ چهارم، سال ۱۳۶۳، ص ۸.
- ۶- قدیری اصل، باقر. کلیات علم اقتصاد، تهران، نشر سپهر، ۱۳۵۴، ص ۲۱.

ج: منابع انگلیسی

- 1- Adam Smith's system of liberty, wealth, and virtue; and "the moral foundations of the wealth of Nations, " *International Journal of social Economics* **24**, (1997).
- 2- Alvey, James E. "Adam Smith's view of moral Education in commercial society, "in proceedings of the joint conference of the

Australasian Political Science Association and European Union studies Association of New Zealand, Christchurch, New Zealand. September **28-30, 1998**, vol.1, ed.

3- Uoung, Jeffery T. Economics as a moral science: The political Economy of Adam Smith (Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing company, **1997**).

Review of the activities and functions of Economics

Mursal "Bakhtari"

Abstract

In the term economy, they say moderation through which balance between income and consumption is maintained. Economics is the science of human well-being and comfort, which is responsible for determining and effectively distributing rare and limited resources, reserves and facilities to meet many human needs. The economy will produce goods and services that meet the needs and wants of people who have the money to pay for these goods and services. Fulfill in this way, economics is an effective science of resources and limited resources and distribution in order to meet the need and demands of man.

Key words: economics, goods and services, economic activities

سازمان همکاری های منطقوی جنوب آسیا (سارک)

مرسل "باختری"^۱

چکیده

سازمان همکاری های منطقه ای جنوب آسیا (سارک) از جمله سازمان های منطقه ای می باشد که در سال ۱۹۸۵ م. توسط هشت کشور (هند، پاکستان، بنگلادش، سریلانکا، نپال، مالدیو، بوتان و افغانستان در ۳۱ نوامبر ۲۰۰۵ م. به حیث عضو ناظر و در ۳ اپریل ۲۰۰۷ عضو رسمی سارک شده). با هدف همکاری های هر چه بیشتر اقتصادی و سیاسی به منظور سرعت بخشیدن به رشد اقتصادی، تبدیل منطقه جنوب آسیا به یک قطب اقتصادی و استفاده از تمامی امکانات بالقوه منطقه جهت تسریع برنامه های اجتماعی و توسعه کشاورزی، رسیدن به تفاهم از طریق مذاکره در موارد اختلاف و تحکیم همکاری بین کشورهای عضو در رابطه با مسایل بین المللی شکل گرفت. تشکیلات مذکور در صد گسترش هر چه بیشتر همکاری ها در چارچوب اتحادیه و بر مبنای احترام به اصول حاکمیت برابر، تمامیت ارضی - استقلال سیاسی و عدم دخالت در امور داخلی دولتهای دیگر می باشد؛ سازمان همکاری (سارک) بزرگترین سازمان منطقه ای می باشد که با هدف ایجاد همکاری های اقتصادی میان کشورهای عضو به وجود آمده و ایران نیز در سال ۲۰۰۷ م. به عنوان ناظر به عضویت آن پذیرفته شده است.

واژگان کلیدی: منطقه ای، سارک، جنوب آسیا

---

۱ - مرسل "باختری". فارغ التحصیل دانشگاه گوهرشاد، رشته اقتصاد

mursal.bakhtari@gmail.com

سارک یک سازمان منطقه ای است که بعداز پذیرش اساسنامه آن در اجلاس سران کشورهای بنگلادش، بوتان، هند، مالدیو، نیپال، پاکستان و سریلانکا رسماً در ۸ دسامبر ۱۹۸۵م. با هدف تسریع توسعه اجتماعی و اقتصادی در کشورهای عضو تأسیس گردید. پس از تحقیق دولت ملتها و شکل گیری نظام های سیاسی، لزوم برقراری روابط بین الملل به منظور مرتفع نمودن نیازهای تجاری و اقتصادی میان دولتها، نظام های سیاسی را کم کم به فکر اعمال راهکارهایی به منظور ازبین بردن موانع تجاری میان واحد های اقتصادی در یک منطقه متمایل نمود و زمینه سازی جهت تحقق منطقه گرایی فراهم گردید. به مرور زمان و همگام با تقویت منطقه گرایی در عرصه بین المللی، شرایط حاکم بر فضای بین الملل بر پدیده منطقه گرایی اثر گذار بود؛ با توجه به عقب ماندها و مشکلات فرا راه این سازمان در راستای تحقق اهداف فوق الذکر در درون راه یافته های تاریخی تحلیلی مهم روابط بین الملل ترتیب گردیده، اگرچه این سازمان یک سازمان اقتصادی است ولی ایجاد و توسعه همکاری های اقتصادی میان کشورهای عضو کمک بزرگی به توسعه صلح و امنیت منطقه ای و در نتیجه بین المللی است. زیرا یکی از دلایل گسترش اختلاف میان کشورها افزایش فاصله اقتصادی و فقر میان آنها میباشد. لذا هر چه در این خصوص فاصله میان کشورها کاهش یابد این امر به افزایش امنیت بین المللی کمک خواهد کرد. اساس منطقه گرایی بر این مبنا استوار شد که نیل به یک وحدت جهانی در شرایط کنونی مشکل به نظر میرسد و باید با عوامل پیوند دهنده منطقه ای زمینه حصول به آرمان جهانی شدن را فراهم ساخت. جهان گرایان که با این دیدگاه به قضیه منطقه گرایی توجه کرده اند، به این امید دل بسته اند که پیوند های منطقه ای که محصول نیاز طبیعی و جغرافیایی باشد میتواند در مراحل تکامل، به یک نظام جهانی بیانجامد. مشترکات جغرافیایی، سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی این امکان را به دولتهای واقع در یک منطقه جغرافیایی میدهد که از امکانات خود با همکاری مشترک بهره برده و ضمن تأمین کمبودهای یک دیگر، در زمینه های مختلف به سرمایه گذاری و تولید مشترک بپردازند.

از اقدامات مهم برای اجرای طرح های همگرایی منطقه ای حرکت آزاد سرمایه، مواد اولیه و نیروی کار عنصر مهمی از بازار مشترک را در منطقه تشکیل میدهد. برای تکمیل تجارت آزاد این سیاست برای افزایش سود و منافع ناشی از همگرایی در منطقه به کار گرفته میشود. از جمله این گروه بندی های منطقه ای میتوان به سارک به عنوان بزرگترین سازمان منطقه ای در جهان اشاره نمود که با شرکت کشورهای هند، پاکستان، بنگلادش، سریلانکا، بوتان، مالدیو و نیپال در ۸ دسامبر ۱۹۸۵م. با اهدافی از جمله: ارتقاء رفاه مردم جنوب آسیا و بهبود کیفیت زنده گی آنها، تسریع رشد اقتصادی، توسعه اجتماعی و فرهنگی در منطقه و فراهم کردن فرصت زندگی شرافت مندانه برای آنها، ارتقاء و تحکیم خود اتکایی جمعی میان کشورهای جنوب آسیا، تفاهم و درک مشکلات اعضاء، ارتقای همکاری و کمک متقابل در زمینه های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، فنی، و علمی، تحکیم همکاری با سایر کشورهای در حال توسعه و تحکیم همکاری میان اعضاء در مجامع بین المللی، آغاز به کار کرد و در طی سالها فعالیت، همواره در تلاش است، اهداف و اصول اولیه و اساسی که در اساسنامه خود به تصویب رسانده محقق کرده و نیز منطقه گرایی کشورهای جنوب آسیا را تثبیت کند. امروزه همگرایی منطقه ای با توجه به عامل جغرافیا مورد توجه اکثریت کشورهای جهان قرار گرفته است. با توجه به طرح موضوع جهانی شدن اقتصاد و ضرورت همگرایی بیشتر سیاسی و اقتصادی بین کشورهای یک منطقه جغرافیایی، کمتر کشوری را در دنیا میتوان یافت که برای توسعه خود به همگرایی منطقه ای توجه نداشته باشد. کشورها اگر در یک گروه منطقه ای قرار گیرند بهتر میتوانند منافع منطقه و کشورهای خود را تامین کند و ضعف ها و نقصان های خود را بر طرف کنند. به دنبال این هستیم که سازمان سازمان همکاری های منطوقی جنوب آسیا (سارک) چگونه است؟

معرفی SAARC (South Asia Association for Regional Cooperation)

سازمان سارک

سازمان همکاری های منطقه ای جنوب آسیا (سارک) به ابتکار ضیا نور رحمن رئیس جمهور فقید بنگلادش در اواخر دهه ۱۹۷۰م. به عنوان یک بلوک تجاری متشکل از کشورهای جنوب آسیا پیشنهاد و مطرح گردید. وی در سال ۱۹۸۰م. نامه ای برای سران ۶ کشور: هند، پاکستان، سریلانکا، بوتان، جزایر مالدیو و نیپال ارسال کرد و ایده تشکیل اتحادیه ای مشابه آسه آن و شامل (تایلند، مالزی، سنگاپور، اندونزی، فیلیپین، برونئی، ویتنام، لائوس، میانمار و کامبوج عضو اتحادیه جنوب شرقی آسیا هستند). اتحادیه اقتصادی اروپا را برای کشورهای جنوب آسیا پیشنهاد داد که ابتدا مورد پذیرش هند، پاکستان و سریلانکا قرار گرفت. این سه به علاوه بنگلادش به عنوان اعضای مؤسس در دهه ۱۹۸۰م. این سازمان همکاری منطقه ای را به وجود آوردند.^۱ بعدها بوتان، نیپال، مالدیو و افغانستان نیز به آن پیوستند.

برای اولین بار در اپریل ۱۹۸۱م. وزیر امور خارجه هفت کشور جنوب آسیا به منظور تأسیس یک اتحادیه تجاری در کولمبو پایتخت سریلانکا گرد هم آمدند. در اگست ۱۹۸۱م. نیز کمیته اتحادیه همکاری های کشورهای جنوب آسیا تأسیس شد و طی اعلامیه ای پنج مورد را برای همکاری های منطقه ای برشمرد، زراعت و توسعه روستایی، ارتباطات، علم، تکنولوژی و هواشناسی، بهداشت و فعالیت های مردمی، حمل و نقل و افزایش شاخص نیروی انسانی.

^۱ - موسی زاده، رضا. سازمان های بین المللی، میزان، چاپ دهم، تهران، ۱۳۸۸، ص ۸.

اعلامیه همکاری های منطقه ای جنوب آسیا توسط وزرای امور خارجه سارک در سال ۱۹۸۳م. در دهلی نو پذیرفته شد. در جریان اجلاس دهلی نو، وزرای امور خارجه کشورهای عضو همچنین آغاز یک جمعی عمل (آی. پی. ای) را در نو بخش توافق شده، رقم زدند، این بخش ها عبارت از: زراعت؛ توسعه روستایی؛ ارتباطات رسانه یی؛ هواشناسی؛ بهداشت و فعالیتهای جمعیتی؛ حمل و نقل؛ خدمات پستی؛ علوم و تکنولوژی؛ ورزش؛ هنر و فرهنگ.

سارک یک سازمان سیاسی و اقتصادی متشکل از ۸ کشور در جنوب آسیا است. مجموع جمعیت کشورهای عضو آن تقریباً ۵،۱ میلیارد نفر از جمعیت جهان را تشکیل میدهد که از نظر جمعیت و همچنان حوزه جغرافیایی وسیعی را دربر میگیرد، حوزه تأثیر آن از هر سازمان منطقه ای دیگر بیشتر است.^۱ تأسیس اتحادیه همکاری های منطقه ای آسیا رسماً در ۸ دسامبر ۱۹۸۵م. و پس از تأیید اساس نامه آن از سوی سران کشورهای بنگلادش، بوتان، هند، مالدیو، نیپال، پاکستان و سریلانکا اعلام شد. افغانستان نیز در ۳۱ نوامبر ۲۰۰۵م. بنا به درخواست هند به عضویت ناظر اتحادیه همکاری های منطقه ای جنوب آسیا درآمد و در ۳ اپریل ۲۰۰۷م. رسماً عضو این اتحادیه شد. با شمولیت افغانستان، تعداد کل کشورهای عضو سارک به هشت کشور رسید. در اپریل ۲۰۰۶م. امریکا و کوریا جنوبی نیز درخواستی را مبنی بر عضویت ناظر در این اتحادیه ارایه دادند. اتحادیه اروپا نیز طی نامه ای در جون ۲۰۰۶م. خطاب به اجلاس شورای وزیران سارک، علاقمندی خود را به عضویت ناظر در سارک ابراز کرده است. ایران نیز در ۴ مارچ ۲۰۰۷م. درخواست عضویت ناظر در سارک را رسماً مطرح کرد. پذیرش شش عضو ((ناظر)) با دیدگاهها و توانمندیهای مختلف و عضویت ((افغانستان)) در این اتحادیه آن را از صورت یک ((اتحادیه منطقه ای مختص آسیا جنوبی)) خارج کرده، زیرا ((چین))، ((ایران)) و ((افغانستان)) در محدوده جغرافیایی ((آسیای جنوبی)) قرار ندارند. در حال حاضر ایران، چین، موریس، جاپان، کوریای جنوبی، امریکا و اتحادیه اروپا، اعضای ناظر سارک محسوب میشوند.

---

^۱-Chase, Dunn, Global Formation: Structures of the world Economy Oxford Blackwell, 1989, P.24.

اهداف، اصول و عملکرد های سارک

به موجب مادهٔ یک اساسنامهٔ سارک، سازمان دارای اهداف ذیل میباشد^۱:

- ۱- کمک به ایجاد اطمینان متقابل، تفاهم و درک مشکلات؛
- ۲- ارتقای وضعیت رفاهی مردمان آسیای جنوبی و بهبود کیفیت زندگی آنها؛
- ۳- افزایش رشد اقتصادی، توسعه اجتماعی و فرهنگی در منطقه؛
- ۴- ایجاد فرصت زندگی محترمانه برای همه و امکان برخورداری کامل از آنها؛
- ۵- تقویت روابط جمعی میان کشورهای جنوب آسیا؛
- ۶- ارتقای همکاری فعال و کمک متقابل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، تکنیکی و حوزه های علمی؛
- ۷- تقویت همکاری با کشورهای توسعه یافته؛
- ۸- تقویت همکاری میان اعضا در موضوع های مرتبط با منافع مشترک در اجلاس های بین المللی؛
- ۹- همکاری با سازمان های بین المللی و منطقه ای که دارای اهداف مشابه میباشند.

سارک به عنوان یک سازمان منطقه ای اقداماتی را در راستای تحقق اهداف و اصول مطرح شده به انجام رسانده است که در ذیل برخی از عمل کردهای این پیمان مورد بررسی قرار گرفته است:

- ۱- عملکرد ها در زمینه کشاورزی: در سال ۱۹۸۸م. اولین مرکز منطقه ای توسط اعضای سارک تحت عنوان ((مرکزی اطلاعات کشاورزی)) در داکا تأسیس شد. این مرکز به جمع آوری اطلاعات ملی کشورهای عضو و تبادل اطلاعات در این زمینه میپردازد تا مشوق فعالیتهای علمی جهت توسعه کشاورزی در منطقه باشد. در سال ۲۰۰۰م. طبق ((برنامه تکمیل عملکرد)) و در جهت بهبود فعالیتهای سارک دو کمیته فنی ((زراعت)) و ((توسعه روستایی))

---

^۱- مشیرزاده، حمیرا. تحول در نظریه های روابط بین الملل، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۴، ص ۱۰.

را تبدیل به یک کمیته فنی در حوزه ((زراعت و توسعه روستایی)) به ریاست نیپال کرد.

۲- عملکردها در زمینه مسایل سلامت و بهداشت: در واقع موضوع سلامت و فعالیت های جمعیتی جزء یکی از پنج هدف اولیه کشورهای عضو پیمان سارک میباشد. از این رو کمیته فنی سلامت و فعالیت های جمعیتی برای اولین بار در ۱۹۸۴م. ایجاد شد. تمرکز اولیه کمیته فنی بر روی سلامت مادر و کودک، مراقبتهای اولیه به خصوص از افراد ناتوان و معلول، کنترل و مبارزه با بیماری های خطرناک در منطقه از قبیل مالاریا، جذام، سل، هاری و ایدز بود. این کمیته با توجه به مشکلات منطقه ای از اهمیت خاصی برخوردار است به نحوی که در اپریل ۲۰۰۴م. به برنامه جهانی سازمان ملل برای مقابله با ایدز پیوست. با کمک این برنامه جهانی این بخش از سارک در جهت مقابله با همه گیری ایدز و همچنین ارائه خدمات بیمه ای و درمانی و حمایت از مبتلایان به ایدز برآمد. در سال ۲۰۰۶م. استراتژی منطقه ای سارک در مورد ایدز با همراهی برنامه جهانی سازمان ملل برای مقابله با ایدز به اجرا درآمد. ایجاد مرکز سل سارک در سال ۱۹۹۲م. در کاتماندو به منظور پیشگیری از سل، در یازدهمین اجلاس سران سارک (۲۰۰۲م.) یک استراتژی منطقه ای جهت مقابله با گسترش شیوع همزمان ویروس ایدز و بیماری های ریوی به وسیله مرکز سل سارک با کمک آژانس بین المللی توسعه کانادا تهیه و تنظیم شده است. از اقدامات دیگر سارک در زمینه بهداشت را میتوان در سال ۲۰۰۳م. بحران همه گیری سرماخوردگی کشنده موسوم به سارس در منطقه مشاهده کرد. در این هنگام وزرای صحت سارک در اجلاس اضطراری که در مالی تشکیل شد، تلاش کردند استراتژی منطقه ای را برای برخورد مناسب با این همه گیری کشنده بیابند. در آن زمان تصمیم بر آن شد تا با اطلاع رسانی، کنترل راه های انتقال و قرنطینه افراد مشکوک به ابتلا به این همه گیری مهار گردد. در زمینه دارویی نیز در سیزدهمین اجلاس سران (۲۰۰۵م.) هم آهنگ سازی سطح استانداردهای داروهای سنتی و داروهای تولیدی منطقه با استانداردهای

جهانی مورد توجه قرار گرفته و این وظیفه به عهده کمیته فنی سلامت و فعالیت های جمعیتی سپرده شد.

۳- عملکردها در زمینه توانمند سازی زنان و جوانان و نیز حمایت از کودکان: از زمان همکاری منطقه ای در جنوب آسیا موضوع زنان به صورت مسأله ای اساسی در سارک خود را نمایان ساخت. کمیته فنی در مورد زنان نخستین بار در ۱۹۸۶م. ایجاد شد و سیزدهمین جلسه دیگر این کمیته با توجه به ساختار جدید سارک در رابطه به زنان تنظیم گردید. کمیته فنی در زمینه زنان (پیشرفت زنان) در جنوری ۲۰۰۴م. در کمیته فنی توسعه و اجتماعی سارک ادغام گردید و این کمیته تا قبل از ایجاد کمیته جدید زنان، جوانان و کودکان، تحت برنامه تکمیل تحت برنامه تکمیل عمل کرد سابق فقط در جنوری ۲۰۰۴م. یکبار تشکیل جلسه داده بود؛ اما این کمیته در شکل جدید خود، اولین جلسه خود را در نوامبر ۲۰۰۴م. در داکا تشکیل داد. پیرامون مسأله کودکان نیز این سازمان همکاری نزدیکی با صندوق کودکان سازمان ملل داشته است، که البته این همکاری پس از امضای تفاهم نامه ای در سال ۱۹۹۳م. آغاز شده و همچنین ادامه دارد. این همکاری به خصوص در زمینه های بهداشت کودکان و پیشگیری از انتقال ویروس ایدز از مادر به فرزند، ایجاد امکانات تحصیل در مقطع ابتدایی، برای همه کودکان و بهبود کیفیت آموزش پُرنرگ تر بوده است. این همکاری تا آنجا بود که سارک و یونیسف در سال ۲۰۰۵م. گزارشی تحت عنوان ((کودکان در کشورهای منطقه سارک)) را منتشر کردند که دسترسی به یک سری از اهداف را در آینده به خصوص در سال ۲۰۰۶م. پیش بینی میکرد. در زمینه جوانان نیز باید گفت، مسأله جوانان برای نخستین بار در می ۱۹۹۴م. در مالدیو مطرح گردید، بگونه ای که در سال ۱۹۹۵م. ((سال جوانان سارک)) نامیده شد. در این زمینه تلاش شد از طرق مختلف استعدادهای جوانان در کشورهای عضو سارک مورد شناسایی قرار گرفته و در آینده از آن استفاده گردد.

۴- عملکردها در زمینه کاهش فقر: ازدیاد جمعیت و درآمد پایین سرانه، مسأله مبارزه با فقر همواره جز یکی از اولویت های سارک بوده است. از این رو در ششمین اجلاس سران سارک (۱۹۹۱م.) کمیسیون مستقل کاهش فقر، به منظور ارائه گزارش از وضعیت منطقه و همچنین برنامه ریزی برای آینده تشکیل شد. بر اساس گزارش های این کمیسیون، هفتمین اجلاس سران مسائل مالی چون، مسأله احقاق حقوق کارگران و حق تحصیلات ابتدایی برای همه افراد را در اولویت قرار داد. در سال ۲۰۰۲م. و در یازدهمین اجلاس سران نیز پیش از پیش به مسأله همکاری با دیگر سازمان های منطقه ای و بین المللی جهت مبارزه با فقر تأکید شد؛ همچنین در این اجلاس کمیسیون مستقل کاهش فقر گزارش خود تحت عنوان ((آینده ما، مسوولیت ما)) را ارائه کرده و مطابق این گزارش برنامه ای را برای فعالیتهای فقر زدایانه سارک تدوین کرد.^۱

۵- عملکردها در زمینه توسعه منابع انسانی : مشورت و همکاری در زمینه توسعه منابع انسانی از ابتدا در بین کشورهای سارک جریان داشته است. در سال ۱۹۸۸م. طبق چهارمین اجلاس سران سارک در زمینه آموزش و تحصیلات توافقاتی حاصل شد و در سال ۱۹۹۲م. نیز کمیته ای فنی در ارتباط با این حوزه ها ایجاد گردید. گذشته از آن در ۱۹۹۸م. نیز مرکز توسعه انسانی سارک در اسلام آباد تأسیس شد و مسوولیت انجام تحقیقات، دادن آموزش و انتشار اطلاعات در موضوعات منابع انسانی و کمک به کشورهای عضو در این زمینه با توجه به تنظیم سیاست های مناسب و استراتژی های همسو را بر عهده گرفت.

البته حایز اهمیت این است که، مسأله آموزش و پرورش از آنجا برای سارک دارای اهمیت است که اساساً کشورهای عضو این اتحادیه با مشکل کمبود دسترسی مردم به امکانات آموزشی مواجه است و به همین خاطر در اکثر کشورهای عضو سارک تعداد کودکانی که در دوره ابتدایی ثبت نام میکنند،

---

^۱ - Muchkund Dubey, "SAARC and south Asian Economic.

بسیاری از این کودکان پس از چند سال به دلایل گوناگون از جمله دلایل اقتصادی و فرهنگی وادار به ترک تحصیل میشوند. البته این وضعیت در دوره‌های بالاتر آموزشی از جمله بیمارستان و تحصیلات عالی نیز وجود دارد. این حقیقت تلخ موجب شده است رهبران کشورهای سارک خطر کمبود نیروی انسانی ماهر در آینده توسعه منطقه را بسیار جدی احساس کرده و در صد رفع کردن این مشکل برآیند. در این راستا در دوازدهمین اجلاس سران سارک، اعضا ملزم گردیدند شرایط تحصیل رایگان را برای کودکان بین ۶-۱۴ سال مهیا کرده و همچنین تجربیات خود در زمینه آموزش و پرورش را به یک دیگر منتقل کنند. در زمینه انکشاف سطح تحصیلات عالی نیز سارک دست به اقداماتی زده است که از جمله مهمترین آنها، میتوان به تصمیم اعضا مبتنی بر ایجاد دانشگاه جنوب آسیا در سال ۲۰۰۵م. اشاره کرد. این پیشنهاد در سال ۲۰۰۷م. نهایی گردیده و دانشگاه مذکور در هند ایجاد شد.

تأثیرات سارک بر منطقه

دست آوردهای اقتصادی سارک از زمان تأسیس در مقایسه با سایر پیمان‌های منطقه ای، قابل ملاحظه نبوده است. حجم کل تجارت بین کشورهای عضو کمتر از ۱۰ میلیارد دلار است.^۱ پذیرش چین، جاپان، کوریای جنوبی، اتحادیه اروپا، ایالات متحده و جمهوری اسلامی ایران، به عنوان عضو ((ناظر)) در این اتحادیه را میتوان نقطه عطفی در حیات اقتصادی آن دانست که میتواند در عضویت این اتحادیه منجر شود. حضور گسترده کشورهای مختلف در سارک، این نهاد منطقه ای را از موقعیت مناسبی برای فعالیتهای جمعی بین المللی برخوردار کرده ولی تا اکنون نتوانسته به حد کافی از آن بهره مند شود ولی با هم آهنگی و انسجام بیشتر میتواند در آینده از دست آوردهای بیشتر بهره برد و آینده ای درخشان در پیش روی کشورهای عضو قرار دهد. این سازمان با دوری از بحث‌ها و موضع گیری‌های جنجال برانگیز سیاسی، ساحه فعالیتهای خود را در عرصه‌های

^۱- امید، علی. منطقه گرایی در آسیا: نگاهی به سازمان‌های آسه آن، سارک و ایکو، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۸، ص ۹.

زراعت، انکشاف دهات، علوم و تکنولوژی، فرهنگ، صحت، کنترل نفوس، کنترل مواد مخدر و مبارزه علیه تروریسم محدود ساخته است. اما با این حال سارک زمینه دیدارها و گفت و گوهای را در حاشیه اجلاس خود فراهم میسازد، که اغلب اختلافات سیاسی و ارضی موجود میان اعضا را تحت پوشش میگیرد و موارد دیدارهای سران کشورها در حاشیه اجلاس سارک، مقدمات گفت و گوهای جدی تری را در آینده مهیا میکند و این خود میتواند در رفع اختلافات و کاهش تنش های سیاسی میان اعضا و تقویت همکاری ها بر معیارهای منافع متقابل، کمک کند. البته پدیده تروریسم در منطقه و مشکلات ناشی از آن، جهان و کشورهای عضو سارک را با تهدید و نگرانی رو به رو ساخته است، تا حدودی بر فعالیتهای اصلی این سازمان تاثیر منفی برجای نهاده و سبب گردیده است که مسایل امنیتی در اولویت برنامه های آن قرار گیرد.

عضویت افغانستان در این سازمان فرصت و زمینه بسیار مساعدی را برایش فراهم آورده است. عضویت افغانستان در این سازمان به عنوان کشوری که سال های سال با بحران درگیر شده و اکنون میخواهد زنده گی جدیدی را شروع کند عضویت و نیازمندی افغانستان به سازمان سارک نیازمندی دو جانبه و متقابل میباشد، همان طوری که افغانستان به عنوان کشوری در حال بازسازی و برآمده از خاکستر جنگ، به همکاری کشورهای منطقه ضرورت دارد، سایر کشورها نیز به خاطر دسترسی آسان به نفت و گاز آسیای میانه و راه یابی به بازارهای پُر سود آن به همکاری افغانستان نیازمند میباشند. عضویت کشور مهم (افغانستان) که مرزهای گسترده مشترک با آسیای مرکزی و ایران دارد و تحولات پسا ۲۰۰۵م. برای سارک، اهمیت این سازمان را در حد ۴ سازمان بزرگ دیگر آسیایی مانند ((ایکو))، ((سازمان همکاری های شانگهای))، ((آسه آن)) و ((شورای همکاری خلیج فارس)) را بیش از پیش کرده است.

به معنای دقیق تر کلمه افغانستان میتواند نقطه وصل یا پل ارتباطی مطمئن اقتصادی میان اعضای سازمان سارک باشد و به طور طبیعی امنیت و ثبات آن، امنیت و ثبات اعضای سازمان را نیز موجب خواهد شد. پیمان سارک در آسیا به عنوان نمونه ای از منطقه گرایی

شکل یافته و در طول سالها عملکردهایی متناسب با فعالیت ها نشان دهنده تاثیرات این پیمان در منطقه میباشد.

بررسی اهداف سارک و عملکردهای متناسب با آن حاکی از آن است که سارک تا اندازه ای هر چند ضعیف به بعضی از اهداف به طور نسبی دست یافته است ولی هنوز تا رسیدن به تمامی اهداف، پلان راه اندازی پیش رو دارد. یکی از مهمترین اهداف سارک، رشد اقتصادی، توسعه کشاورزی و اجتماعی و بالا بردن سطح زنده گی و مبارزه با فقر است که متأسفانه همه اعضای سارک نتوانسته به این اهداف دست یابند فقط کشورهای شاخص سارک مثل هند، پاکستان، تا اندازه ای بنگلادش توانسته در حوزه اقتصادی موقعیت هایی داشته باشند ولی سایر کشورهای عضو در ابتدای راه قرار دارند. مهمترین ضعف عملکرد سارک تحقق اهداف توسعه ای در حذف موانع گمرکی، ریشه کنی فقر، توسعه اقتصادی اعضا و تحقق مصوبات خود در زمینه های مختلف میباشد. بسیاری بر این باورند که مبادلات درون منطقه ای سارک بین ۴ تا ۶ درصد کل مبادلات آن است که این در مقایسه با سایر سازمان های منطقه ای بسیار کم است و سارک از این جهت در موقعیت مناسبی قرار ندارد. شاید مهمترین عملکرد سارک در زمینه اقتصادی را بتوان انعقاد توافق نامه ایجاد (اتحادیه اقتصادی آسیای جنوبی) در اجلاس سران در سال ۲۰۰۷م. (هند) ارزیابی کرد که طبق آن مقرر شد همگرایی اقتصادی کشورهای منطقه طی پنج مرحله، بدین ترتیب تکامل مییابد: ۱- منطقه تعرفه ترجیحی (سپتا)، ۲- ایجاد منطقه آزاد تجارتي (سفتا)، ۳- اتحادیه گمرکی، ۴- بازار آزاد ۵- اتحادیه اقتصادی.

مذاکراتی که پس از عقد موافقت نامه تجارت ترجیحی بین اعضای سارک در دهه اخیر انجام گرفته است به کاهش نسبی تعرفه ها منجر شده است؛ به طوری که، هندوستان میزان تعرفه های گمرکی خود را برای ۱۰۶ قلم از کالای صادراتی کشورهای عضو تا اکنون ۵۰٪ کاهش داده است. پاکستان نیز تعرفه هایش را برای ۳۵ قلم کالای مورد نظر اعضا بین ۱۰ تا ۲۰٪ تقلیل داده است. میزان کاهش تعرفه های گمرکی بنگلادش برای ۱۲ قلم کالا ۱۰٪ بوده است و کشور بوتان نیز میزان تعرفه گمرکی ۱۱ قلم کالا را برای کشورهای عضو ۱۵٪ کاهش داده است.

اعضای سازمان سارک

اعضای سازمان سارک به دو گروه اعضای دائمی و اعضای ناظر قرار ذیل تقسیم گردیده اند:

الف-اعضای دائم

منظور از اعضای دائم کشورهای هستند که به صورت کامل به عضویت سازمان درآمدند و میتوانند در کلیه جلسات حضور یافته، در تصمیم‌گیری‌ها شرکت کنند.^۱ این کشورها به دو گروه تقسیم میشوند اعضای مؤسس و اعضای غیر مؤسس. اعضای مؤسس هفت کشور بنگلادش، بوتان، هند، مالدیو، نیپال، پاکستان و سریلانکا هستند که در ۸ دسامبر ۱۹۸۵م. با تصویب اساسنامه سازمان، آن را ایجاد کردند. فقط یک کشور بعداً به سازمان به عنوان یک عضو کامل و غیر مؤسس پذیرفته شد و آن کشور افغانستان است که در ۱۳ نوامبر ۲۰۰۵م. خواهان الحاق به سازمان شد که درخواست آن به عنوان یک عضو کامل در ۳ اپریل ۲۰۰۷م. مورد تصویب قرار گرفت. بدین ترتیب با عضویت افغانستان تعداد اعضای سازمان به هشت کشور افزایش یافت.

ب-اعضای ناظر

ایران، چین، کوریا جنوبی، ژاپن، ایالات متحده امریکا، و اتحادیه اروپا اعضای ناظر سازمان هستند.

در اپریل ۲۰۰۶م. کشورهای ایالات متحده امریکا و کره جنوبی و در ماه جولای ۲۰۰۶م. سازمان اتحادیه اروپا خواهان عضویت در سازمان به عنوان عضو ناظر شدند که این تقاضا در اجلاس وزرای امور خارجه سازمان در دو ماه اگست ۲۰۰۶م. مورد موافقت قرار گرفت. در ۴ مارچ ۲۰۰۷م. ایران نیز از سازمان تقاضای عضویت به عنوان عضو ناظر شد. جمهوری

---

^۱ حاجی حسینی، احمد. ((منطقه گرایی در جهان سیاست))، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۱۶، زمستان ۱۳۷۵، ص ۶.

اسلامی ایران تنها کشور در جنوب آسیا میباشد که هنوز به عضویت کامل سازمان در نیامده است. ایران به طور سنتی دارای فرهنگ، اقتصاد و روابط سیاسی نزدیک با هر دو کشور هند و پاکستان است. در ۲۲ فبروری ۲۰۰۵م. وزیر امور خارجه ایران آقای کمال خرازی تمایل ایران را برای پیوستن به سارک ابراز کرد با این بیان که کشورش میتواند غرب را به شرق متصل کرد. اگر چه پذیرش تقاضای عضویت ایران به عنوان عضو کامل به دلیل ملاحظات سیاسی به جهت اقدامات هسته ای ایران بعید به نظر میرسد. در ۳ مارچ ۲۰۰۷م. ایران خواهان عضویت به عنوان عضو ناظر شد. دبیرکل سازمان سارک اعلام داشت که تقاضای ایران در اجلاس وزرای امور خارجه سازمان در ۳ اپریل ۲۰۰۷م. مورد بررسی قرار خواهد گرفت. سرانجام تقاضای عضویت ایران به عنوان ناظر چهاردهمین اجلاس سران سازمان در ۳-۴ اپریل در دهلی نو مورد موافقت قرار گرفت. جمهوری چین نیز تمایل خود را به الحاق به سازمان ابراز کرد. پاکستان و بنگلادش با این تقاضا موافق بودند. دولت هند در ابتدا راضی به نظر نمیرسید. بوتان نیز به دلیل عدم روابط سیاسی با چین تمایل چندانی به آن نداشت کشور بنگلادش و هند با تقاضای عضویت چین به عنوان عضو ناظر موافقت کرد و این کشور در ماه اگست ۲۰۰۶م. به همراه پذیرش عضویت ناظر کشورهای ژاپن، کوریا جنوبی، ایالات متحده امریکا به عضویت ناظر سازمان درآمد.

تشکیلات سازمان سارک

بر اساس ماده سه اساسنامه سازمان دارای یک اجلاس سالیانه از رؤسای کشورهای عضو میباشد و میتواند در صورت ضرورت دارای اجلاس های بیشتر باشد. همچنین سازمان دارای تشکیلات ذیل است^۱:

شورای وزراء، کمیته دائمی، کمیته های تخصصی، کمیته اقدام دبیرخانه، صندوق توسعه و شورای حکمیت.

---

^۱- زنجان، اخوان. (تحول نظام بین المللی، جهان گرایی یا منطقه گرایی)، ماهنامه اطلاعات سیاسی- اقتصادی، شماره ۸۶، مهر و آبان ۱۳۸۳، ص ۱۴.

۱- شورای وزرا

بر مبنای مادهٔ چهار اساسنامه، شورای وزراء سازمان، متشکل از وزرای امور خارجهٔ کشورهای عضو بوده، سالانه دارای دو جلسه عادی است و میتواند در صورت توافق اعضای جلسه فوق العاده هم تشکیل دهند. شورا در این جلسه ها در باره این مسائل بررسی و تصمیم گیری میکنند^۱:

- تدوین سیاست های سازمان؛

- بررسی پیشرفت همکاری در سازمان؛

- ایجاد مکانیسم مکمل؛

- اتخاذ تصمیم در موضوع های مربوط به منافع عمومی در سازمان.

۲- کمیته دائمی

بر اساس مادهٔ پنج اساسنامه، سازمان دارای یک کمیته دائمی میباشد. این کمیته از معاونین وزارت خارجهٔ کشورهای عضو تشکیل شده و در موارد ضروری تشکیل میشود. کمیته گزارش های خود را تقدیم شورای وزراء میکند. شورای وزراء در صورت لزوم برای اتخاذ تصمیمات در رابطه با سیاست های سازمان به این گزارشها استناد میکند. طبق مادهٔ ده اساسنامه تمام تصمیمات سازمان در هر سطحی بر اساس شیوه اتفاق آراء اتخاذ میشود. سازمان در رابطه با اختلافات دو جانبه به اتخاذ تصمیم نمیبیرد. به طور کلی کمیته دائمی این وظایف را بر عهده دارد:

- انجام نظارت و هماهنگی در برنامه همکاری؛

- تایید طرحها و برنامه ها و شیوه های تأمین مخارج آنها؛

- تعیین اولویتهای بین بخشی؛

---

^۱- شیخ حسنی، کامبیز. ایکو یک دیدگاه منطقه ای، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه، ۱۳۷۵، ص ۹.

- بسیج منابع مالی داخلی و خارج از منطقه؛
- مشخصی کردن حوزه های جدید همکاری بر مبنای مطالعات لازمه.

کمیته های تخصصی

به تاسی از شش اساسنامه این کمیته ها با حضور اعضای هیئات نمایندگی دولتهای عضو تشکیل میشود و هر کمیته در حوزه کاری خود مسئول اجرا، هماهنگی و نظارت بر برنامه ها است. وظایف این کمیته ها عبارتند:

تعیین ظرفیت و چهارچوب همکاری منطقه ای در حوزه های مورد توافق؛
تدوین برنامه ها و تهیه طرح ها؛
تعیین منابع مالی در برنامه های بخشی؛
ارایه پیشنهادی برای تقسیم و تسهیم هزینه ها؛
انجام و هماهنگ کردن برنامه های بخشی؛
نظارت بر پیشرفت اجرا.

۴- کمیته اقدام

به موجب ماده هفت اساسنامه، کمیته دائمی ممکن است به ایجاد کمیته های اقدام متشکل از دولتهای عضو برای انجام طرح های مرتبط با بیش از دو عضو و همه ای اعضا بپردازد.

۵- دبیرخانه

اتکا به ماده هشت اساسنامه، سازمان دارای یک دبیرخانه بوده که مقر آن شهر کاتماندو در کشور نیپال است. فعالیت سازمان از در ۱۶ جنوری ۱۹۸۷م. آغاز شد. وظیفه آن هماهنگی و نظارت بر اجرای فعالیتهای، برقراری جلسات و ایجاد روابط بین سارک و دیگر سازمانهای بین المللی میباشد. دبیرخانه از یک دبیر کل و یک مدیر (نماینده) از جانب هر یک از دولتهای عضو و تعدادی از کارکنان خدمات عمومی تشکیل شده است. دبیر کل از طرف شورای وزراء براساس معرفی کشورهای عضو انتخاب دبیر کل به صورت گردشی بر اساس حروف الفبای نام کشورهای عضو، برای مدت دو سال انتخاب شود. مدیران دبیرخانه توسط دبیر کل با معرفی کشورهای عضو برای یک مدت سه ساله

منصوب میشوند. در شرایط خاص مدت ماموریت هر مدیر میتواند توسط دبیر کل بعد از مشورت با کشور عضو مربوطه تمدید شود. در اینصورت مدت تمدیدی نباید بیش از سه سال باشد.^۱

دبیر خانه سازمان دارای هفت دفتر و نو مرکز منطقه ای میباشد.

دفاتر دبیر خانه عبارتند از:

دفتر توسعه کشاورزی و روستایی.

دفتر اقتصادی، تجارت و مالی.

دفتر اطلاعات و انتشارات.

دفتر امور اجتماعی.

دفتر اداری، انرژی و گردشگری.

دفتر توسعه منابع انسانی، حمل و نقل.

دبیر خانه سارک دارای مجموعه انتشاراتی است که به صورت منظم منتشر میشود و در آن فعالیتهای سازمان به طور رایگان توزیع میشود.

۶- صندوق توسعه سارک و صندوق توسعه آسیای جنوبی

در طول سالها اخیر طرح های برای ایجاد چند صندوق شامل صندوق کاهش فقر، صندوق انجام امور زیربنایی، صندوق توسعه رسانه یی، صندوق کمک داوطلبانه به افراد کم توان و بانک توسعه آسیای جنوبی در سارک مطرح گردید. بدین منظور نخستین جلسه کارشناسان مالی سارک به منظور بررسی و بازنگری پروژه ها و برنامه های سارک در سپتامبر ۲۰۰۵م. برگزار شد. نتیجه این جلسه ایجاد میکانیسم های مالی در سارک برای حل مشکلات عملکردی و سرمایه گذاری و بررسی وضعیت مدیریت و انتقال امور مالی سازمان بود. صندوق توسعه سارک یک موسسه مالی با یک دبیر خانه دایمی است که وظیفه پوشش دادن تمامی برنامه های سازمان سارک شامل برنامه های اجتماعی، اقتصادی و زیربنایی را بر عهده دارد.

---

^۱- Kiim, Semuel, " Regionalization and Regionaism in East Asia", Journal of East Asian studies, vol. 5, No. 1, 2004, P 19.

در همین راستا پیشنهاد شد که صندوق آسیایی توسعه سارک که در سال ۱۹۹۶م. همزمان صندوق سارک ایجاد شده بود با ایجاد دبیرخانه ای دایمی در صندوق توسعه سارک برای تحقق اهداف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی مشارکت کنند. اهداف صندوق آسیایی توسعه سارک حمایت از توسعه صنعتی، کاهش فقر، حفاظت از محیط، توسعه منابع انسانی - اجتماعی و توسعه پروژه های بنیادی در حوزه سارک میباشد. وظیفه صندوق کمک به انجام پروژه های کشورهای عضو بوده و منابع اقتصادی حاصل از آن در کشورهای عضو مصرف میشود. صندوق آسیایی توسعه سارک به شناسایی و توسعه منابع فرهنگی و منابع انسانی، توسعه اجتماعی و زیر ساختها میپردازد. دبیرخانه این صندوق به تعیین وضعیت اعضای سارک میپردازد. تا اکنون صندوق آسیایی توسعه سارک در شانزده پروژه بزرگ سرمایه گذاری کرده است.

۷- شورای حکمیت

اعضای سازمان سارک با احساس نیاز به ایجاد شرایط مناسب برای تشویق سرمایه گذاران هر یک از اعضا، به سرمایه گذاری در کشورهای دیگر عضو، به فکر ایجاد یک مرکز حل و فصل اختلافات تجاری از طریق سازش و داوری افتادند. بدین ترتیب توافقنامه ایجاد شورای حکمیت میان اعضای سازمان به امضا رسید. شورای حکمیت سارک یک نهاد حل و فصل اختلافات میباشد که باید در رابطه با اختلافات میان اعضای سازمان تشکیل و به اتخاذ تصمیم بپردازد. بنابر این شورای حکمیت سارک یک نهاد قانونی منطقه ای جهت حل اختلافات سرمایه گذاری از طریق سازش و داوری میباشد که ممکن است با توافق طرف های اختلافات به شورا، ارجاع شود. علاوه بر آن طبق ماده یازده توافقنامه، شورای حکمیت دارای اهداف ذیل است^۱:

تشویق و ارتقای عملکرد موسسات حکمیت ملی در منطقه.

ارایه داوری منصفانه، کم هزینه و سریع در منطقه.

ارتقای سازش و داوری بین المللی در منطقه.

ایجاد امکانات برای سازش و داوری.

---

^۱- مجیدی، محمد رضا. غرب آسیا؛ نظام بین الملل و همگرایی منطقه ای، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ۱۳۸۷، ص ۲۲.

انجام وظیفه به عنوان نماینده در سیستم حل و فصل اختلافات سارک.
تنظیم فعالیتهای موسسات مرتبط با حکمیت در منطقه.
کمک و مساعدت در هدایت تصمیمات داوری موقت.
کمک به اجرای احکام داوری.

چالش ها و مشکلات فرا راه این سازمان

سارک اگر چه با هدف تقویت همکاری های اقتصادی و بهبود وضع و رفاه مردم منطقه و نیز ارتقای روابط بین دولتها تشکیل شد اما به سبب اختلافات هند و پاکستان نیز بروز ناآرامی در برخی از کشورهای منطقه نتوانسته است به اهداف از پیش تعیین شده خود دست یابد؛ از جمله میتوان به دو موافقت نامه سفتا و سپتا اشاره کرد که در عمل به صورت کامل اجرایی نشده است. حذف موانع تجارتي و تسهیل نقل و انتقال کالا بین کشورهای عضو، افزایش رقابت میباشد، همچنان عادلانه در منطقه به ویژه در بخش تجارت آزاد و بهره مند شدن همه کشورهای عضو به گونه ای مساوی از مزایای این رقابت، ایجاد چارچوب مناسب برای گسترش همکاری منطقه ای، بخشی دیگر از اهداف موافقت نامه های سارک است. یک مانع مهم بر سر راه سازمان، فقر و عقب مانده گی اقتصادی کشورهای عضو است. اغلب کشورهای جنوب آسیا در فقر، بیکاری و عقب مانده گی اقتصادی به سر میبرند و این مشکلات سطح همکاری را در میان اعضا کاهش داده است. از همین رو میزان مبادلات تجارتي در میان اعضا، تنها ۵ تا ۶ درصد درآمد ناخالص آنها را تشکیل میدهد. سارک به عنوان یک اتحادیه اقتصادی و تجارتي در جنوب آسیا تا اکنون تجربه موفقی از خود نشان نداده است و شرایط به گونه ای نیست که بتوان با ضریب اطمینان قابل قبول پیش بینی کرد که در سال های نزدیک تحولی عمده در مناسبات اقتصادی و تجارتي کشورهای عضو سارک رخ دهد که هر کدام از کشورهای عضو سارک وابسته باقی بمانند و سارک به اهدافی که در نظر داشته، دست نیابد. کشورهای عضو سارک، ضمن آن که منطقه گرایی اقتصادی و تجارتي را برای توسعه ملی خود شان ضروری میدانند، اعتقاد به این ندارند که به نیاز های شان در این باره از طریق سارک پاسخ داده شود. بر این اساس، مهمترین عوامل واگرایی در سارک عبارت اند از:

الف) اختلافات ارضی و مرزی.

- ب) موقعیت جغرافیایی محدوده سارک.
ج) نقش قدرت های ماخله گر بیرون منطقه ای.
د) ساختار نامتوازن قدرت در منطقه.
و) اختلافات قومی و بی ثباتی داخلی کشورهای منطقه.
ه) چالش های اقتصادی اعضاء.

موافقت نامه های سارک

سپتا؛ در اپریل ۱۹۹۳م. اعضای سارک به یک توافق تجارتي دست یافتند. آنها محتاطانه به ایجاد منطقه ای تجارتي به عنوان منطقه تجارتي ترجیحی سارک (سپتا) که در برخی از نوشته ها به ((منطقه تجارتي ترجیحی جنوب آسیا)) نیز شهرت دارد، مبادرت کردند که این اتحادیه پیشرفت چندانی نکرد. مشاهدات نشان میدهد که بخش اعظمی از تجارت میان هفت کشور جنوب آسیا به صورت غیر رسمی و غیر ثبتي است. نتایج برخی از مطالعات کاربردی نشان میدهد که سپتا هنوز نتوانسته است یک بلوک اقتصادی را تشکیل دهد.

سفتا؛ بعد از توافق های اولیه در باره تشکیل منطقه آزاد تجارتي سارک ۱۹۹۷م. قرار بود، کارهای مقدماتی آن تا سال ۲۰۰۱م. تمام شود و موافقت نامه تجارت آزاد جنوب آسیا (سفتا) جنبه عملی و اجرایی به خود بگیرد. اما واقعیت آن است که تا کنون چنین بازار مشترکی در حوزه سارک شکل نگرفته و در سطح شعار باقی مانده است. علاوه بر این در سفتا پیش بینی شده بود که کشورهای حوزه سارک تا سال ۲۰۲۰م. در نوعی اتحاد اقتصادی- سیاسی نظیر اروپا قرار گیرند. اما با توجه به مشکلات موجود بین کشورهای اصلی عضو سارک، دست یابی به چنین هدفی دور از انتظار خواهد بود.

نتیجه گیری

سازمان همکاری های منطقه ای جنوب آسیا، سارک، از جمله سازمان های منطقه ای میباشد که توسط هشت کشور هند، پاکستان، بنگلادش، سریلانکا، نیپال، مالدیو، بوتان و افغانستان در ۳۱ نوامبر ۲۰۰۵م. به حیث عضو ناظر و در ۳ اپریل ۲۰۰۷م. عضو رسمی سارک شده. با هدف همکاری های هر چه بیشتر اقتصادی و سیاسی به منظور سرعت بخشیدن به رشد اقتصادی، تبدیل منطقه جنوب آسیا به یک قطب اقتصادی و استفاده

از تمامی امکانات بالقوه منطقه جهت تسریع در برنامه های اجتماعی و توسعه کشاورزی، رسیدن به تفاهم از طریق مذاکره در موارد اختلاف و تحکیم همکاری بین کشورهای عضو در رابطه با مسایل بین المللی شکل گرفت. سارک به عنوان یکی از مهمترین سازمان های منطقه ای با تلاش اکثریت اعضای آن میتواند گام های مهمی را در راستای همگرایی سیاسی و کاهش تنش ها و رفع خصومت ها بردارد و بسرعت رشد و رفاه اقتصادی را در این منطقه استراتژیک فراهم سازد.

رشد سریع جمعیت و کمبود منابع اقتصادی در جنوب آسیا این کشورها را ناگزیر میسازد تا برای بهبود وضعیت زنده گی شهروندان شان به اقدامات و تدابیر جمعی منطقه ای تن دهند و کشورهای عضو سارک همکاری های اقتصادی، تجاری و فرهنگی شان را تحت تاثیر اختلافات سیاسی قرار ندهند و برای همگرایی بیشتر تلاش کنند. سارک از نظر جمعیت، بزرگترین سازمان منطقه ای جهان است، سازمان همکاری های جنوب آسیا در حقیقت میتواند مرهمی بر زخم یک چهارم جمعیت جهان بوده و ۴۰ درصد فقرای جهان را از منافع خود بهرمند کند، مشروط براین که رهبران سازمان همکاری های منطقه جنوب آسیا به تمام توافق نامه ها و اساس نامه های سازمان عمل کنند.

این در حالی است که منطقه جنوب آسیا بر اساس اصالت جغرافیایی و فرهنگی امکان گسترش همکاری های اقتصادی حتی به عنوان منطقه یکپارچه اقتصادی در سطح جهان را دارد اما به شرط اینکه یکپارچگی اقتصادی تحت شعاع میراث های تاریخی، اختلافات و کشمکش های سیاسی قرار نگیرد. یکی دیگر از دلایل عدم موفقیت در این سازمان آنست که سارک در حوزه های وسیعی دست به اقدام زده و گستردگی فعالیتها از سطح کیفیت آنها کم کرده و در برخی موارد مانند فقر زدایی، توسعه منابع انسانی، بهداشت و درمان از کارایی آنها کاسته است. امروز منطقه گرایی و همکاری های منطقه ای از اهمیت خاصی برخوردار است و کمتر کشوری را در جهان میتوان یافت که عضوی از یک سازمان منطقه ای نباشد و یا در این اندیشه نباشد که با همکاری کشور های مجاور خود یک سازمان منطقه ای را تشکیل دهد. امروزه در فضای جهانی شدن اقتصاد کشورها بدون همکاری منطقه ای به تنهایی این توانایی را ندارند که در یک رقابت جهانی منطقه ای بتوانند با مناطق دیگر رقابت کرده و علاوه بر آن از امکانات یکدیگر بهرمند گردند. اگر این

سازمان موفق به کنترل عوامل واگرایی موجود در میان اعضا گردد بدون شک میتواند روند منطقه گرایی را به خوبی طی کرده و در فرایندهای جهانی ترکیب گردد زیرا روند منطقه گرایی در جنوب آسیا مربوط به دورانی است که نیروهای تاثیر گذار و پویا در روند جهانی شدن نقش آفرین بوده است.

مآخذ

- ۱- امیدی، علی. منطقه گرایی در آسیا: نگاهی به سازمان های آسه آن، سارک و ایکو، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۸، ص ۹.
- ۲- موسی زاده، رضا. سازمان های بین المللی، میزان، چاپ دهم، تهران، ۱۳۸۸، ص ۸.

ب: مقاله

- ۱- حاجی حسینی، احمد. ((منطقه گرایی در جهان سیاست))، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۱۶، زمستان ۱۳۷۵، ص ۶.
- ۲- زنجانی، اخوان. ((تحول نظام بین المللی، جهان گرایی یا منطقه گرایی))، ماهنامه اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۸۶، مهر و آبان ۱۳۸۳، ص ۱۴.
- ۳- شیخ حسنی، کامبیز. ایکو یک دیدگاه منطقه ای، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه، ۱۳۷۵، ص ۹.
- ۴- مجیدی، محمد رضا. غرب آسیا؛ نظام بین الملل و همگرایی منطقه ای، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، تهران، ۱۳۸۷، ص ۲۲.
- ۵- مشیرزاده، حمیرا. تحول در نظریه های روابط بین الملل، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۸۴، ص ۱۰.

ج: انگلیسی

- 1-Chase, Dunn, Global Formation: Structures of the world Economy Oxford Blackwell, 1989, P.24.
- 2-Kiim, Semuel, " Regionalization and Regionalism in East Asia", Journal of East Asian studies, vol. 5, No.1,2004, P. 19.
- 3-Muchkund Dubey, "SAARC and south Asian Economic.

South Asian Regional Cooperation Organization (SAARC)

Mursal “Bakhtari”

Abstract

The South Asian Regional Cooperation Organization, SAARC, is one of the regional organizations that was established in **1985** by **8** countries, India, Pakistan, Bangladesh, Sri Lanka, Nepal, Maldives, Bhutan and Afghanistan, with the aim of greater economic and political cooperation. In order to speed up economic growth, turn the South Asian region in to an economic pole and use all the potential facilities of the region to accelerate social programs and agricultural development, reach an understanding through negotiation in cases of dispute and strengthen cooperation between the member countries in the relationship with international issues was formed. The aforementioned organizations aim to expand cooperation as much as possible within the framework of the Union and based on respect for the principles of equal sovereignty, territorial integrity, political independence and non – interference in the internal affairs of other governments; SAARC Cooperation Organization is the largest regional organization which was created with the aim of establishing economic cooperation between the member countries and Iran was also accepted as an observer in **2007**.

Key words: regional, SAARC, South Asia

نقش و ارزش پول در زندگی مرسل "باختری"

چکیده

پول مسئله بزرگ زندگانی روزمره ماست و ما به ندرت به فکر ماهیت پول و معنای آن هستیم. تحقیقات و پژوهش‌هایی که تاکنون در مورد نقش پول در زندگی انجام گرفته، ثابت کرده است که پول در تمام جوانب زندگی انسان‌ها بسیار تأثیرگذار است. مردم جامعه پذیرفته‌اند که به جای داشتن گونه‌گوناگون کالاهای ناهمجنس، چیزی را به کار گیرند که ارزش دادوستدی عام، داشته باشد و در هنگام لزوم، با آن کالاهای دیگر را به دست آورند که مالک و دارنده آن هستند. چنین ویژگی پول، وظیفه دیگری را به نام ذخیره ارزش، بر عهده پول گذاشت. فرد با ذخیره پول، ارزش دادوستدی خالص را اندوخته می‌کند. در تاریخ تکاملی، پول به مرحله‌ای رسید که بعد از طلا و نقره استقلال پیدا کرد و در ادامه با پیشرفت فناوری به نسخه الکترونیکی و دیجیتالی اسکناس و سکه تبدیل شد؛ پول، ابزار اندازه‌گیری ارزش‌های اقتصادی و وسیله‌ای برای ارزیابی کالاهای گوناگون است.

واژگان کلیدی: ارزش پول، اسکناس، کالا و خدمات

امروزه زندگی ما انسان ها بیش از هر چیزی با پول گره خورده است. اغلب فعالیت هایی که ما انجام میدهیم و بسیاری از تصمیم هایی که میگیریم با هدف دستیابی به پول هستند. پول یک دغدغه ذهنی مهم و سنگین برای اغلب ما است و داشتن یک نگاه جامع به آن بسیار ضروری است. در مکالمات روزمره واژه پول مفاهیم متفاوتی دارد. یکی از این مفاهیم فقط اسکناس رایج را شامل میشود. در حالیکه مفهوم پول به معنی اسکناس خیلی محدود است در مقابل مفهوم پول مترادف با ثروت بسیار گسترده است.

در مکالمات روزمره گاهی از واژه پول مفهوم درآمد پولی ماهیانه یا سالانه مستفاد میگردد. پول با دارا بودن این نقش اساسی امر مبادله و دادوستد را تسهیل میکند. نقش محاسباتی پول موجب میگردد تا کلیه کالاها و خدمات را بتوان با یکدیگر مقایسه کرد. هر فردی در جامعه مجموعه ای (ترکیبی) از دارایی های دلخواه دارد که شامل دارایی های مالی و فیزیکی (غیرمالی) است. پول نقدینه ترین دارایی مجموعه است روش نقدینگی در ارزیابی پول شامل دارایی هایی میشود که خیلی نقدینه اند یعنی دارایی هایی که میتوانند بدون کاهش ارزش اسمی واحد پول و بدون هزینه زیاد به سرعت به پول رایج تبدیل شوند.

پایه پولی نقدترین چهره ی پول در اقتصاد است که از مجموع اسکناس و مشکوک خارج از بانک مرکزی و مانده حساب ریالی بانکهای سپرده پذیر نزد بانک مرکزی بوجود میآید. پول میتواند کالاها را با یک معیار واحد ارزش گذاری کرده و ارزش کالاها نسبت به یکدیگر را با آن معیار واحد که همان واحد پولی است مورد مقایسه قرار داد. اگر پول وجود نمیداشت دوران مبادلات پایاپای بایستی کالاها و خدماتی که دیگران تولید کرده اند را خریداری میکنیم. خصوصیت پول را تشکیل میدهد. زیرا با این خصوصیت پول، تقسیم کار و تخصص شدن تولید کالاها امکان پذیر میشود. اصولاً تقسیم کار و تخصص شدن تولید کالاها موجب کار آمدی اقتصاد میشود. به دنبال این هستیم که نقش و ارزش پول در زندگی چگونه است؟

تعریف پول

واژه پول برای اقتصاددانان دقیق و محدود نیست.^۱ در مکالمات روز مره واژه پول مفاهیم متفاوتی دارد. یکی از این مفاهیم فقط اسکناس رایج را شامل میشود مانند این که از شما سوال میشود آیا با خودت پول داری؟ اما در اقتصاد جدید پول فقط به سکه و اسکناس رایج محدود نمیشود زیرا اسکناس و سپرده های قابل برداشت با چک کار یکسانی را انجام میدهند. از اسکناس و سپرده های مورد اشاره برای پرداخت بهاء کالاها و خدمات استفاده میشود. هر چند عملاً تفاوت های جزئی، از نقطه نظر پرداخت، بین اسکناس و چک وجود دارد مثلاً خریدهای جزئی مانند خرید بلیط اتوبوس - روزنامه - سیگار - کرایه تاکسی و و با چک عملی نیست اگر چه ممکن است در برخی از معاملات کلان نیز چک پذیرفته نشود. البته این هم واقعیت دارد که اگر کسی بخواهد فرضاً ۱۰ میلیون دلار سهام بخرد با پرداخت اسکناس عملی نیست. بر اساس یک تخمین در سال ۱۹۸۴م. در ایالات متحده امریکا، خانوارها حدود ۵۷٪ مخارج سالانه کارت های اعتباری نیز ۶٪ پرداخت های خانوارها را شامل میشدند.

در حالیکه مفهوم پول به معنی اسکناس خیلی محدود است در مقابل مفهوم پول مترادف با ثروت بسیار گسترده است مثلاً وقتی گفته میشود فلانی پول دار است معنای آن این است که ثروتمند میباشد. اگر این مفهوم در اقتصاد بکار گرفته شود در این صورت پول شامل مسغلات - اتومبیل - سهام - اوراق قرضه - اوراق مشارکت و خلاصه همه انواع ثروت و دارایی را شامل میگردد.

در مکالمات روزمره گاهی از واژه پول مفهوم درآمد پولی ماهیانه یا سالانه مستفاد میگردد مثلاً گفته میشود ماهیانه چقدر پول میگیری؟ اگر این مفهوم پول در اقتصاد به کار گرفته شود در این صورت این موضوع مهم که تغییر عرضه پول چه تأثیری بر روی درآمد خواهد داشت شفاف نخواهد گردید.

^۱ - فیروز خلعت بری. کتاب "مجموعه مفاهیم پول، بانکی و بین المللی" چاپ اول، تهران، انتشارات شباویز ۱۳۷۱، ص ۲۷.

در اقتصاد جدید اقتصاددانان پول را بر اساس وظایفی که به آن محول شده است تعریف میکنند. جان هیکس (۱۹۰۴م.) اقتصاددانان انگلیسی در تعریف پول مینویسد ((پول چیزی است که وظایف پول را انجام میدهد)). از این رو کافی است تا وظایف پول را بشناسیم و آنگاه هر چیزی یا شئی که بتواند این وظایف را انجام دهد همانا پول میباشد. بنابر این کالا یا شئی خاص پول نیست بلکه هر چیزی که بتواند وظایف محوله را انجام دهد پول است.

به اعتقاد جان مینارد کینز (۱۹۴۶-۱۸۸۳م.) اقتصاددانان شهیر انگلیسی پول دارای سه وظیفه است به عبارت دیگر هر چیزی که بتواند سه وظیفه مورد نظر این اقتصاددان را انجام دهد پول است. به نظر کینز سه وظیفه پول عبارتست از وسیله مبادله - وسیله اندازه گیری ارزش های اقتصادی و وسیله پس انداز ارزش های اقتصادی بهتر است قبل از توضیح وظایف سه گانه مذکور از نظر سایر اقتصاددانان در مورد تعریف پول آگاه شویم. ژان مارشال مینویسد پول وسیله مبادله و پس انداز ارزش های اقتصادی است. به نظر پل ساموئلسون پول دارای دو نقش یا دو وظیفه اساسی است. هم وسیله مبادله و هم معیار واحد ارزش و محاسبه ارزش های اقتصادی است. پل ساموئلسون در مورد پول اضافه میشود پول غیر از دو وظیفه اساسی مورد اشاره دارای دو وظیفه دیگر یعنی وسیله ذخیره ارزش های اقتصادی و وسیله پرداخت های آتی هم میباشد. و به طور خلاصه تعریف پول تبعیت میکند از وظایفی که پول انجام میدهد.

وظایف پول

الف- پول معیار واحد ارزش و محاسبه ارزش: یکی از اساسی ترین وظایف پول معیار و واحد اندازه گیری ارزش های اقتصادی میباشد. برای بهتر این نقش پول در اقتصاد سیستم مبادله پایاپای را در نظر مجسم کنید.^۱ پول با دارا بودن این نقش اساسی امر مبادله و دادوستد را تسهیل میکند. نقش محاسباتی پول موجب میگردد تا کلیه کالاها و خدمات را بتوان با یکدیگر مقایسه کرد. در هر اقتصادی تولید هر کالا معمولاً با یک واحد فیزیکی قابل اندازه گیری است، مثلاً غارت به تن، قدرت موتور برق به کیلو وات، فلزات به تن،

^۱ - مجتبی زمانی فراهانی. "پول، ارز و بانکداری"، چاپ ششم ویرایش جدید، تهران، سال ۱۳۷۸، ص ۶۸.

سیگار به نخ، نفت به بشکه،...ملاحظه می‌گردد که اینتولیدات و صدها تولید دیگر چون مقایسه ناهمگن دارند قابل مقایسه و جمع کردن نمیباشند. نمیتوان میزان تولید غلات را با تولید برق آبی با تولید سیگار با خدمات پزشکان و غیره با یکدیگر جمع کرد اما پول این کار خطیر را به راحتی ممکن میسازد. پول موجب می‌گردد تا بتوانیم اقلام مختلف را ارزیابی و با یکدیگر مقایسه کنیم. هرگز نقش پول به عنوان یک معیار ارزش را نباید از یاد برد. برای انجام امر دادوستد ابتدا ارزش کالاها و خدمات لازمست به پول سنجیده و تعیین شوند. در مورد این وظیفه و نقش اساسی پول پل ساموئلسون معتقد است که وجوه خارجی پول ضرورت ندارد و اضافه میکند ماکوت واحد محاسباتی ارزشهای اقتصادی در یک قبیله افریقایی است که وجود خارجی ندارد یا مغازه های لوکس لندن قیمت های خود را بر اساس گینی اعلام میکنند در صورت که سکه ای به گینی وجود ندارد. یا در کشور تومان ملاک مقایسه ارزش های اقتصادی است در حالی که واحد پول ایران ریال است و اسکناس با نام تومان چاپ نمی‌گردد. بدون وجود پول محاسبه نرخ رشد اقتصادی و مقایسه کشورهای جهان با یکدیگر امکان پذیر نخواهد بود. به طور خلاصه پول مقیاسی است که به نام اشخاص امکان میدهد قیمت های نسبی کالاها و خدمات مختلف را با یکدیگر مقایسه و نتیجه گیری کرد کدام کالاها و خدمات گران تر است.

ب- پول وسیله مبادله است: پس از اینکه ارزش کالاها و خدمات بر حسب واحد پول بیان شد امر مبادله به سهولت قابل انجام است. در این وضعیت خریداران و فروشندگان آماده اند تا کالاها و خدمات مورد دادوستد را با پول معاوضه کنند. این پول عامه پذیر است یعنی کشاورزی که محصولات خود را با پول معاوضه میکند به خوبی آگاه است که هر زمانی بخواهد میتواند پول مکتسبه را با کالا و خدمات مورد نیاز تعویض کند به عبارت دیگر کالاها و خدمات مورد احتیاج را با پرداخت پول خریداری کند حاصل وجود پول به عنوان واسطه انجام معاملات و مبادلات تخصصی شدن اقتصاد است. با تخصصی شدن اقتصاد کارآیی اقتصاد افزایش میابد. با وجود پول مکانیسم مبادله کارآیی اقتصاد را بالا میبرد. و بدون وجود یک سیستم مبادله کار آمد کارآیی سیستم اقتصادی پایین خواهد بود.

ج- پول وسیله پس انداز ارزش های اقتصادی است: پول در صورتی میتواند وسیله مبادله باشد که بتواند این وظیفه سوم یعنی وسیله پس انداز و ذخیره ارزش های اقتصادی تلقی گردد. کشاورز مثلا در صورتی حاضر خواهد شد محصولش را با پول مبادله کند (بفروشد) که پول بتواند در حال آینده مورد نظر کشاورز، معادل ارزش محصولش قدرت خرید در اختیار او بگذارد. به عبارت دیگر کشاورز بتواند معادل ارزش فروش محصول، کالا یا خدمات مورد نیازش را خریداری کند.

د- پول وسیله پرداخت های آتی: چهارمین وظیفه پول پرداخت ها آتی است. روشن است در صورتی از پول به عنوان وسیله پرداخت و محاسبه در انعقاد و اجرای قرار داد های مدت دار استفاده خواهد شد که پول بتواند وظایف سه گانه یاد شده را انجام دهد. این وظیفه پول از اهمیتی هم پای وظایف بیان شده برخوردار نباشد.

ه- پول ابزار اجرای سیاست های اقتصادی: چهار وظیفه پیش گفته شده وظایفی است که پول از دید اقتصاد خرد باید داشته باشد و در واقع وسیله تشخیص پول میباشند امروزه اهمیت پول را چندین برابر کرده است نقشی است که پول از لحاظ اقتصاد کلان دارا میباشد. در واقع اقتصاددانان جدید در نظام پول اعتباری است که نقش ذاتی و اصلی پول مشخص میگردد. از این نظر پول اهرم فرماندهی و یکی از ابزار های مهم و اساسی اجرای سیاست های اقتصادی دولت است. و در واقع اهمیت پول از نقطه نظر نقش مهمی است که پول از دید اقتصاد کلان ایفاء میکند. برای درک فهم نقش پول از دید اقتصاد کلان و تأثیری که بر فعالیت های اقتصادی میتوان داشته باشد ضرورت دارد حجم پول در گردش - نقدینگی - تورم پولی - پایه پولی - توهم پولی و و را شناخت.

اهمیت و نقش ارزش پول در زندگی

تحقیقات و پژوهش‌هایی که تاکنون در مورد نقش ارزش پول در زندگی انجام گرفته، ثابت کرده است که پول در تمام جوانب زندگی انسان‌ها بسیار تاثیرگذار است. اما اهمیت پول در کدام بخش از زندگی ما بیشتر است؟^۱

۱. اهمیت ارزش پول در ایجاد امنیت روانی

در نگاه اول ارزش پول پیش از هر چیزی، تضمین‌کننده بقا است. در دنیای امروزی، زندگی و مرگ ما به پول وابسته است. سالانه انسان‌های زیادی بر اثر فقر جان خود را از دست می‌دهند. پس بی‌راه نخواهد بود اگر بگوییم پول لازمه زندگی و بقا است و عدم دسترسی به آن خطری جدی برای زندگی است. در واقع پول امنیت روانی ما جهت ادامه زندگی را فراهم می‌کند. هر فردی در زندگی به این امنیت روانی نیازمند است، پس به راحتی میتوان پول را یک عنصر حیاتی در زندگی معرفی کرد.

---

^۱ - دکتر حسن توانابیان فرد. پول (نظریات پیشرفته)، انتشارات میلاد، سال ۱۳۵۹، ص ۳۱.

۲. آیا پول زیاد یعنی داشتن احساس خوشبختی

همواره این بحث مطرح است که آیا پول خوشبختی می‌آورد یا خیر؟

پژوهش‌های این حوزه نشان می‌دهند که ارتباط زیادی بین پول و احساس خوشبختی است. البته که پول به تنهایی

هیچ گاه برای احساس

خوشبختی کافی نیست اما

بهرحال از لوازم احساس

خوشبختی است. در پژوهشی

تاثیر درآمد و میزان پول حدود

هشتصد هزار نفر از افراد ساکن

در کشورهای مختلف بر احساس

خوشبختی افراد بررسی شد.

نتایج این پژوهش نقش پول در احساس خوشبختی ما را تأیید میکنند و نشان می‌دهند

که ارتباط زیادی بین پول و احساس خوشبختی ما وجود دارد.

۳. نقش پول در داشتن احساس استقلال

احساس دیگری که شدیداً به پول وابسته است، استقلال است. نیاز به استقلال از دوران

نوجوانی روز به روز بیشتر احساس میشود. از یک جایی به بعد ما دیگر دوست نداریم که

کاملاً وابسته به اطرافیان باشیم و میل داریم که خودمان بتوانیم برای خودمان تصمیم

بگیریم و زندگی کنیم. متأسفانه بدون وجود پول این استقلال برای ما ممکن نیست. پول

از مهمترین عناصری است که ما را به دیگران وابسته میکند. از همین جهت کسب پول را

میتوان لازمه احساس استقلال دانست. پول به ما کمک میکند تا مستقل شویم و با آزادی

بیشتری زندگی کنیم. پول در واقع به نوعی به ما قدرت میدهد و ما را روی پای خودمان

نگه میدارد. به صورت کلی میتوان گفت که پول با کمک به مستقل شدن ما نقش مهمی

را در زندگی ما بازی میکند.

۴. آیا ثروتمند بودن سبب افزایش اعتماد به نفس

هر فردی که مدتی در فقر و یا بی پولی زندگی کرده باشد به سادگی میتواند درک کند که پول چگونه و چقدر بر اعتماد به نفس ما تأثیر میگذارد. احتمالاً برای شما نیز بیش آمده که پول کمی در حساب تان باشد و به خرید بروید. در چنین شرایطی و زمانی که میخواهید کارت را به فروشنده دهید قطعاً با نگرانی های مختلفی روبرو میشوید و درک میکنید که بی پولی در آن لحظه چقدر اعتماد به نفس تان را تضعیف میکند. به گونه ای که حتی شاید با ترس و لرز کارت را به فروشنده دهید. در شرایطی برعکس اما اوضاع کاملاً متفاوت است. زمانی که از حساب بانکی تان مطمئن اید خیلی با اعتماد به نفس بیشتری به خرید میروید. این موضوع صرفاً محدود به خرید نیست. در واقع پول در شرایط مختلف به شدت بر اعتماد به نفس ما تأثیر میگذارد و میتواند مایه نگرانی و یا آرامش خاطر ما باشد.

۵. تأثیر پول در ایجاد آسایش

آسایش و رفاه ما بدون داشتن پول ممکن نیست. پول به ما اجازه میدهد که امکانات و لوازم مورد نیاز برای ادامه زندگی را به راحتی فراهم کنیم. بدون پول ما آسایش نداریم و برای دستیابی به لوازم ابتدایی زندگی باید کلی دست و پا بزنیم. پول با فراهم آوردن آسایش و رفاه، زندگی را برای ما ساده تر میکند.

۶. اهمیت پول در بحث سلامتی

موردی دیگری که به شدت وابسته به پول است سلامتی ما است.^۱ سالانه انسان های زیادی به دلیل بی پولی و در نتیجه عدم دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی مختلف جان خود را از دست میدهند. چه بسیار اند انسانی هایی که بیماری شان صرفاً به دلیل بی پولی روز به روز شدیدتر میشود و یک مسئله کوچک آنان را با بیماری های

جدی روبرو میکند. چه بسیار اند افرادی که به خطر بی پولی توانایی مراجعه به پزشک، روانپزشک و یا روانشناس را ندارند. به صورت کلی باید گفت که سلامتی ما به شدت با پول گره خورده است.

۷. پول ضمانتی برای ادامه تحصیلات

پول نه تنها امکان تحصیل را برای ما فراهم میکند بلکه احتمال موفقیت تحصیلی ما راه یایی ما به دانشگاه ها و رشته های برتر را نیز بالا میبرد. رابرت فرانک در کتاب خود به نام ((موفقیت و شانس)) به واضحی توضیح میدهد که عمده دانشجویان دانشگاه های برتر، در خانواده ای ثروتمند زندگی میکنند. به صورت کلی باید اشاره کرد که پول بر تحصیل و موفقیت تحصیلی ما در زندگی تأثیر بسزایی میگذارد.

---

^۱ - Hall R. and Jones C. (2007). "The Value Of life and The Rise in Health spending". The Quarterly Journal of Economics, 52 (2); 1012- 1051.

۸. نقش پول در مقبولیت اجتماعی

ما چه خوشمان بیاید و چه خوشمان نیاید، میزان احترام و مقبولیتی که ما در اجتماع کسب میکنیم وابسته به میزان پول داری ما است. فارغ از بحث های اخلاقی موجود، پول یک ابزار قدرت است و در رابطه اجتماعی، قدرت یک مسئله بسیار جدی است. پول باعث میشود که ما قدرتمندتر به نظر برسیم و طبیعتاً مقبولیت بیشتری را نیز کسب کنیم. به صورت کلی میتوان گفت که پول عنصری جدی در روابط اجتماعی ما است و علاوه بر زندگی فردی، به شدت بر روابط اجتماعی ما تأثیر میگذارد.

حجم پول در گردش

حجم ارزش پول در گردش به عنوان یک متغیر کلان اقتصادی میباشد.^۱ این متغیر کلان اقتصادی میتواند آثار تغییرات حجم پول در رابطه با سایر متغیرهای اقتصادی را مطالعه و تجزیه و تحلیل کرده و برای اتخاذ تصمیم سیاست گذاران گزارشهای لازم را تهیه کنند. بطور کلی طبق تعریفی که از پول کردیم غیر از اسکناس و مسکوک سایر اشکال پول مانند سپرده ها هم میتوانند وظایف پول را انجام دهند این گونه سپرده ها را هم بایستی به حجم اسکناس و مسکوک اضافه کرد تا حجم پول در گردش بدست آید. کدام سپرده ها را باید در احتساب حجم پول در گردش منظور کرد؟ سپرده های* مردم نزد بانک ها به سپرده های دیداری قابل نقل و انتقال با چک، سپرده های پس انداز و سپرده های مدت دار قابل تفکیک میباشند. غیر از اسکناس و مسکوک سایر اشکال پول به ویژه سپرده ها میتوانند وظایف پول را انجام دهند لذا این گونه سپرده ها را هم باید به حجم اسکناس و مسکوک اضافه کرد تا حجم پول در گردش بدست آید. سپرده های دیداری فرق عمده ای با اسکناس و مسکوک ندارند اما سپرده های پس انداز و مدت دار از درجه نقدینگی پایین تری برخوردار بوده و در مقایسه با سپرده های دیداری به سهولت نمیتوانند جانشین اسکناس و مسکوک

---

^۱ ضیایی، منوچهر. مجموعه قوانین پولی و بانکی و سایر قوانین مربوطه از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۷۰؛ تهران: موسسه تحقیقات پولی و بانکی، ۱۳۷۲، ص ۸.

شوند. از این رو سپرده های پس انداز و مدت دار را شبه پول مینامند. در نتیجه حجم پول در گردش شامل اسکناس و مسکوک و سپرده های دیداری میشود.

سپرده های دیداری مردم نزد بانک ها + اسکناس و مسکوک نزد افراد = حجم پول در گردش

اسکناس و مسکوک نزد سیستم بانکی کشور- اسکناس و مسکوک منتشر شده = اسکناس و مسکوک نزد مردم سپرده های مدت دار مردم نزد بانک ها + سپرده های پس انداز مردم = شبه پول بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران علاوه بر احتساب حجم پول در گردش به شرح روابط فوق نقدینگی بخش خصوصی را نیز احتساب میکنند. میزان شبه پول + حجم پول در گردش = نقدینگی بخش خصوصی مهمترین بخش سپرده های دیداری را سپرده های جاری یا دیداری نزد بانک های بازرگانی تشکیل میدهند. به این سپرده های جاری یا دیداری نزد بانک های بازرگانی تشکیل میدهند. به این سپرده ها به این دلیل دیداری گفته میشود که میتوان فوراً آن ها را به اسکناس رایج تبدیل کرد. در واقع بانک بازرگانی با دیدار چک نسبت به پرداخت اسکناس اقدام خواهد کرد. سپرده حساب جاری خودش حالت پول قانونی را ندارد. چک فیزیکی نیز خودش پول نیست بلکه مانده حساب موجود در آن پول به شمار میرود. به همین علت است که همیشه از مانده سپرده های دیداری یا جاری به عنوان بخش مهم عرضه پول صحبت میشود نه خود چک. حساب های پس انداز با بهره که میتوان با چک خود کار- حساب های برات سهام اتحادیه اعتباری و بالاخره سپرده های دیداری در بانک های پس انداز تعاونی.

هر فردی در جامعه مجموعه (ترکیبی) از دارایی های دلخواه دارد که شامل دارایی های مالی و فیزیکی (غیر مالی) است. پول نقدینه ترین دارایی مجموعه است روش نقدینگی در ارزیابی پول شامل دارایی هایی میشود که خیلی نقدینه اند یعنی دارایی هایی که میتوانند بدون کاهش ارزش اسمی واحد پول و بدون هزینه زیاد به سرعت به پول رایج تبدیل شوند. به طور کلی هر ثروتی که ارزش اسمی ثابتی را در آینده برای صاحب آن تضمین کند میتواند در اعداد معیار های نقدینگی پول قرار گیرد. راه دیگر بیان این مطلب آن است که

هر ثروتی که احتمال سود و زیان سرمایه برایش موجود نباشد یک ثروت نقدینه شمرده میشود و به همین خاطر پول است.

پایه پولی

پایه پولی نقدترین چهره ی پول در اقتصاد است^۱ که از مجموع اسکناس و مسکوک خارج از بانک مرکزی و مانده حساب ریالی بانک های سپرده پذیر نزد بانک مرکزی به وجود میآید. در صورتی که خالص مطالبات ریالی بانک های سپرده پذیر ملاک محاسبه قرار گیرد، خالص پایه پولی بدست میآید. نام دیگر پایه پولی پول بانک مرکزی است. پایه پولی را با منبع پولی اشتباه کرد. پایه پولی از تعدیل در منبع پول بابت تغییر در نسبت ذخایر قانونی بدست میآید. پایه پولی شامل اسکناس و مسکوک نزد اشخاص و سپرده بانکی ها نزد بانک مرکزی میباشد. بانک ها علاوه بر سپرده هایی که طبق قانون پولی و بانکی باید به بانک مرکزی بسپارند تا بخش دیگری از موجودی خود را نیز نزد بانک مرکزی نگهداری میکنند. به سپرده های مذکور به ترتیب سپرده قانونی و آزاد بانک ها گفته میشود. با توجه به تعریف پایه پولی میتوان آن را به صورت رابطه زیر نیز نشان داد:

$$B = C + CC + LC$$

B= پایه پولی

C= اسکناس و مسکوک نزد اشخاص

CC= اسکناس و مسکوک موجود نزد بانک ها

LC= سپرده های بانک ها نزد بانک مرکزی

همانطور که در قسمت بانکداری دیدیم بانک های تجاری تحت شرایطی قدرت پول آفرینی دارند به عبارتی مجموعه شرایطی باید جمع شود تا عملیات بانک های تجاری منجر به تغییر عرضه پول ر جامعه شود. از جمله شرایط این است که اسکناس و مسکوک از شبکه بانکی خارج نگردد یعنی اشخاص اعتبار دریافتی از بانک ها را در بستانکار حساب خود منظور کنند. از اینجا این نتیجه حاصل میشود که از یک طرف نسبت بین اسکناس

---

^۱ - دکتر باقر قدیری اصل. "پول" چاپ سوم، دانشگاه تهران، سال ۱۳۶۸، ص ۴۵.

و مسکوک و سپرده های دیداری و از طرف دیگر نسبت بین سپرده های دیداری و غیر دیداری اهمیت فوق العاده ای در قدرت پول آفرینی بانک های تجاری دارند. از این رو این نسبت ها را باید در محاسبه ضریب پول منظور کرد.

S= نسبت اسکناس و مسکوک نزد اشخاص به سپرده های دیداری

R= نسبت سپرده های قانونی برای سپرده های دیداری

P= نسبت اسکناس و مسکوک نزد بانک ها به سپرده های دیداری

T= نسبت سپرده های غیر دیداری به سپرده های دیداری

ارزش پول چیست و چگونه محاسبه میشود؟

ارزش پول توسط نوعی ارتباط دائمی بین اشیا و باور به ارزشمند بودن آن ها ساخته میشود.^۱ ارزشمندی آن از آنجا نشأت میگیرد که افراد طالب آن هستند تا کالا یا خدمات مطلوبشان را با آن تهیه کنند. همچنین ارزش و پشتوانه آن، برخلاف عقیده عام مردم طلا و نقره نیست و عوامل دیگری در ارزش دادن و یا بی ارزش کردن آن تاثیر دارند. پیش از اینکه پول توسعه پیدا کند، مردم به دست آوردن کالاها و خدمات مورد نیازشان، دادوستد پایاپای (کالا به کالا) میکردند، این شکل اولیه تبادل، از تقسیم پذیری و قابلیت انتقال برخوردار نبود. مثلا اگر کسی از شما گوسفند دارید و به سبب احتیاج دارید، باید کسی را پیدا کنید که تنها سیب دارد و گوشت گوسفند میخواهد. اگر کسی را پیدا کنید که گوشت بخواهد و سبب نداشته باشد و به شما خرگوش بدهد چه؟ برای اینکه گوشت شما را بگیرد باید کسی را پیدا کند که سبب دارد و خرگوش میخواهد. نداشتن قابلیت انتقال آسان در تبادل کالا به کالا، ناکارآمد بود. همچنین، حتی اگر شما کسی را پیدا کنید که بخواهد سیب را با گوشت معاوضه کند، شاید آن مقدار جنسی که او دارد ارزش گوسفند شما را نداشته باشد. پس راهی پیدا کنید که گوسفندتان را چند تکه کنید و تصمیم بگیرید که

---

^۱- توسلی، محمد اسماعیل. "بررسی و نقد نظریات برخی از اندیشمندان اسلامی در باره پول"؛ فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، س ۵، ش ۱۳۸۴، ۱۹.

قسمتی از گوسفند، چند سبب می‌خواهید. برای حل این مشکلات، پول کالایی به وجود آمد؛ که نوعی از کالا بود که به عنوان نوعی ارزش کار می‌گیرد. کالاهای مورد استفاده برای معامله ویژگی‌های مشخص داشتند:

- مورد طلب عموم مردم

- دارای ارزش

- بادوام

- قابل حمل

- قابل ذخیره

نمونه از پول کالایی، فلزهای گران بها مانند طلا بودند که تا پیش از دهه ۱۹۷۰م. قرن ها به عنوان پول رایج مورد استفاده قرار می‌گرفت. به عنوان مثال در مورد دلار آمریکا این طور بود دولت های خارجی می‌توانستند دلارهای آمریکایی ها را بگیرند و در عوض مقدار مشخص طلا به بانک مرکزی آمریکا بدهند. طلا ارزشمند است چون مردم طالب آن هستند. همچنین قابل حمل، ذخیره و بادوام است. ارزشها سال ها به قانون استاندارد طلا وابسته بودند، یعنی ارزش اسکناس وابسته به ذخایر طلای دولت ها بود و هر کدام می‌توانستند با دیگری به مقدار مشخص و ثابت معاوضه شوند. امروزه عرضه، تقاضا و باور مردم به دولت ها بنیان ارزش ارزشها است. اقتصادهای قویتر معمولاً نرخ تبادل بهتری برای ارزشهای خود دارند و بالعکس.

تغییرات ارزش پول چه تأثیری بر زندگی شما می‌گذارد؟^۱

تأثیر نوسانات ارزش پول را میتوان هر روزه در فروشگاه مواد غذایی یا پمب بنزین مشاهده کنید. افراد همیشه تقاضای ناگزیر و روزانه برای بنزین و مواد غذایی دارند. تولید کنندگان به خوبی میدانند که شما هر هفته مجبور میشوید بنزین و مواد غذایی خریداری کنید و نمیتوانید خرید خود را در هنگام افزایش قیمت ها به تعویق اندازید. شما مجبور میشوید تا

---

¹ - Usher D. (1973). "An Imputation to the Measure of Economic Growth for changes in life Expectancy, in The Measurement of Economic and Social performance". M National Bureau of Economic Research, 9(3); 99-141.

مدتی با قیمت بالاتری جنس خود را خریداری کنید تا زمانی که بتوانید عادات خود را تغییر دهید.

ذخیره ارزش پول

مردم جامعه پذیرفتند که به جای داشتن گونه کالاهای ناهمجنس، چیزی را به کار گیرند که ارزش دادوستدی عام، داشته باشد و در هنگام لزوم، با آن کالاهای دیگر را به دست آورند که مالک و دارنده آن هستند.^۱ چنین ویژگی پول، وظیفه دیگری را به نام ذخیره ارزش، بر عهده پول گذاشت. فرد با ذخیره پول، ارزش دادوستدی خالصی را اندوخته میکند که برای او منافع در پی دارد:

نخست آن که از زیان های ذخیره ارزش مصرفی، مانند فاسد شدن و تلف شدن کالاها در امان میماند؛ دیگر آن که چون نیاز آینده اش را نمیداند تا همان را ذخیره کند، با انباشتن پول، چیزی را دارد که با آن، نیاز خود را بر میآورد. یکی از نقش های مهم ولی مبهم پول وظیفه حفظ ارزش آن است. با توجه به تورم و بحث ارزش زمانی پول به نظر میرسد که پول وسیله حفظ ارزش نباشد. ولی با در نظر گرفتن ریسک دزدی، آتش سوزی، فاسد شدن و هزینه نگهداری کالاهای فیزیکی و همچنین بحث قدرت نقد شوندگی نقش پول به عنوان وسیله حفظ ارزش مشخص میگردد. وظیفه دیگر پول آن است که از آن میتوان به عنوان حفظ ارزش نیز استفاده کرد. این خصوصیت پول به تولید کننده این امکان را میدهد که تولیداتش را بفروشد و آنگاه هر موقع که تمایل داشت کالای مورد نظرش را خریداری کند. در حقیقت این خاصیت پول به آن ها یک نوع اختیار و آزادی انتخاب زمانی را میدهد. به عبارت دیگر تا زمانی که افراد پول را نزد خود نگه دارند، میتوانند در هر زمان از آن به منظور خرید کالای مورد نظر استفاده کنند. این وظیفه پول به طریق مختلف میتواند برای جامعه مفید واقع شود. به عنوان مثال مردمی که به طور ماهیانه حقوق میگیرند و یا بخش مهمی از درآمد سالیانه خود را یک بار در سال دریافت میکنند، این امکان برایشان فراهم میشود که مخارج خود را حتی به طور روزانه تنظیم

---

^۱ - هاشمی شاهرودی، سید محمود. "ارزش پول"، مجله فقه اهل بیت، ش ۲، ۱۳۷۴، ص ۱۲.

کنند. همین طور افراد میتوانند برای بازنشستگی، تحصیلات فرزندان، خرید خانه و ... پول را ذخیره کنند. لذا پول به عنوان ذخیره ارزش برای دارنده آن با مقداری هزینه همراه است.

ارزش پول

۱- **پشتوانه پول:** برای نخستین بار یوهان پالمستروخ بانکدار سوئدی در سال ۱۶۵۶ م. پول کاغذی (اسکناس) به معنی واقعی را در جریان گذاشت.^۱ پول کاغذی مذکور مشکلات مربوط به مسکوک طلا و نقره را که امر تجارت و دادوستد را با موانعی مواجه ساخته بود مرتفع کرد. موانع مورد اشاره در سنگینی وزن مسکوک در مبادلات با حجم دادوستد زیاد، سائیدگی مسکوک و شمارش مسکوک و تقلبات در عیار مسکوک خلاصه میشود. پول کاغذی که نماینده مقدار

معینی طلا با عیار مشخص بود در واقع در ابتداء نماینده و رسیدی بود که بانک ناشر اسکناس به عنوان امانت دار مسکوک طلا در اختیار صاحب مسکوک میگذاشت یعنی هر موقع

صاحب اسکناس اراده میکرد و برای دریافت مسکوک طلا به بانک ناشر مراجعه میکرد بانک میبایستی بلافاصله مسکوک را با اسکناس معاوضه کند. بدین ترتیب در این اوضاع و احوال و در آن ایام که اسکناس به عنوان رسید تلقی میشد صحبت از پشتوانه مطرح نمیگردید بلکه بحث پشتوانه بریتانیا و فرانسه مطرح گردید. بدین نحو که به دنبال وقوع جنگهای ناپلئونی که مساله بقاء یا نابودی امپراطوری بریتانیا مطرح شده بود دولت بریتانیا

۱- یوسفی، احمد علی. پول؛ قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۷۷، ص ۳۳.

برای تامین مخارج سنگین جنگ مقادیر زیادی اسکناس منتشر کرد و از ارزش اسکناس کاسته شد و به زبان امروز اقتصاد بریتانیا با تورم و کاهش ارزش اسکناس مواجه شد. مسأله در پارلمان بریتانیا مطرح و به دنبال آن اصل پولی و اصل بانکی عقاید اقتصاددانان را در دو سر فصل مذکور تقسیم و تفکیک کرد. از طرفداران اصل پولی میتوان از دیوید ریکاردو اقتصاددان شهیر انگلیسی (۱۸۲۳-۱۷۷۳) نامبرد. طبق اصل پولی بانک ناشر اسکناس باید صد در صد ارزش اسکناس منتشره طلا داشته باشد تا بتواند از حفظ ارزش پول پشتیبانی کند. به عبارت دیگر ارزش پول بستگی به حفظ ۱۰۰٪ پشتوانه طلا دارد. بدیهی است بر اساس عقاید اقتصاددانان اصل پولی بانک ناشر اسکناس حق ندارد بیشتر از موجودی طلای خود اسکناس منتشر کند حتی اگر شرایط و اوضاع و احوال اقتصادی برای تسهیل امر تجارت و صنعت نیاز به پول بیشتری داشته باشد. در مقابل اصل پولی در قرن ۱۹ میلادی اصل بانکی مطرح گردید از طرفداران این اصل جان استوارت میل (۱۸۷۳-۱۸۰۶) اقتصاددان دیگر انگلیسی قابل ذکر است. اصل بانکی میگوید حجم اسکناس در گردش باید متناسب با نیاز اقتصادی جامعه باشد و هرگاه اقتصاد جامعه اسکناس بیشتری را میطلبد بانک ناشر اسکناس باید اقدام به نشر اسکناس کند. عملاً دوم قرن ۱۹ تلفیقی از اصل پولی. اصل بانکی موضوع را حل و فصل کرد. بدین نحو که بانک ناشر اسکناس مطابق قانون باید در صدی از ارزش اسکناس منتشره را به صورت موجودی طلا داشته باشد که به مفهوم پورسانتاژ میباشد.

۲- اندازه گیری تغییرات ارزش پول

مسأله حفظ یا حذف طلا به عنوان پشتوانه پول کاغذی مدتها بحث محافل اقتصادی را خاصه در نیمه دوم قرن ۱۹ و نیمه اول قرن ۲۰ تشکیل میداد.^۱ به عبارت دیگر این مسأله مطرح بود که ثبات ارزش پول در طول زمان بستگی به پشتوانه طلا دارد یا مسأله را باید در جای دیگری جستجو و حل کرد. پس از جنگ بین الملل دو در کلیه کشورها اسکناس غیر قابل تبدیل به پشتوانه (مسکوک طلا- شمش طلا- ارز قابل تبدیل) اعلام شد برخی از اقتصاددانان میگویند پول بدون پشتوانه فلزی پول اعتباری واقعی میباشد. چون این پول

^۱ بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، قانون پولی و بانکی کشور (مصوب ۱۳۵۱)، ص ۱۰.

کاغذی بدون پشتوانه کلیه وظایف پول را انجام میدهد و ابزار سیاست اقتصادی دولت هم هست. ارزش پول بستگی به حفظ پشتوانه فلزی طلا ندارد بلکه مسأله مدیریت و اداره پول مطرح است امروزه از پول به عنوان ((پول اداره شده)) که به مرحله عالی پیشرفت و تکامل خود رسیده است صحبت میشود.

یکی از وظایف اصلی و اساسی پول اندازه گیری ارزش های اقتصادی است حال این سوال مطرح میباشد که تغییرات ارزش خود پول را با چه چیز و چگونه (در اقتصاد امروز) اندازه گیری کنیم؟ یا به عبارت دیگر ارزش خود پول چیست؟ به طور کلی پول داری دو ارزش میباشد ارزش داخلی و ارزش خارجی. ارزش داخلی پول عبارتست از قدرت خرید پول یعنی ارزش پول و قدرت خرید پول کلمات مترادفی هستند. قدرت خرید پول یعنی قدرت پول برای خرید کالاها و خدمات اقتصادی. بنابراین چنانچه با یک واحد پول بتوان در طی مدت مقدار معینی کالا و خدمات اقتصادی خریداری کرد میگوئیم ارزش پول حفظ شده است.

در مجموع برای آگاهی و اطلاع از تغییرات ارزش واحد پول در طول زمان باید سطح عمومی قیمت ها را در دوره مورد بحث مورد مشاهده و مطالعه قرار داد. میدانیم سطح عمومی قیمت ها با شاخص قیمت ها قابل اندازه گیری میباشد. به عبارت دیگر به کمک شاخص قیمت ها هر کشور تغییرات ارزش واحد پول آن کشور را اندازه گیری میکنیم. در حال حاضر پولی که ارزش آن برای مدت ثابت باقیمانده باشد پول معتبر یا پول خوب خوانده میشود. ثبات ارزش واحد پول در طول زمان صفت مشخصه و ممیزه پول معتبر است. پولی که دارای ثبات ارزش نباشد و ارزش آن مرتب در جهت تغییر کند به پول قلابی موسوم است.

نتیجه گیری

در نتیجه میتوان گفت پول وسیله مبادله - وسیله اندازه گیری ارزش های اقتصادی و وسیله پس انداز ارزش های اقتصادی است. پول دارای وظایف مختلف میباشد یکی از اساسی ترین وظایف پول معیار و واحد اندازه گیری ارزش های اقتصادی میباشد پول با دارا بودن نقش اساسی امر مبادله و دادوستد را تسهیل میکند. نقش محاسباتی پول موجب میگردد تا کلیه کالا و خدمات را بتوان با یکدیگر مقایسه کنند. پس از اینکه ارزش کالاها و خدمات بر حسب واحد پول بیان شد امر مبادله به سهولت قابل انجام است در این وضعیت خریداران و فروشندگان آماده اند تا کالاها و خدمات مورد دادوستد را با پول معاوضه کنند. پول وسیله پس انداز و ذخیره ارزش های اقتصادی را تلقی میکنند. وظیفه پول پرداخت های آتی است پول وسیله پرداخت و محاسبه در انعقاد و اجرای قرار دادهای مدت دار استفاده خواهد شد.

یکی از ابزارهای مهم و اساسی اجرای سیاست های اقتصادی دولت است. در واقع اهمیت پول از نقطه نظر نقش اساسی و مهمی را ایفاء میکند. پول در تمام جوانب زندگی انسان ها بسیار تأثیر گذار است. اغلب فعالیت هایی که ما انجام میدهیم و بسیاری از تصمیم هایی که میگیریم با هدف دستیابی به پول هستند. پول در زندگی انسان ها اهمیت زیادی دارد مثلاً اهمیت پول در ایجاد امنیت روانی، پول به انسان ها احساس خوشبختی میدهد. با پول میتوان احساس استقلال کرد. اعتماد به نفس انسان ها را افزایش میدهد. تأثیر پول در آسایش و سلامتی انسان ها مفید است و همچنان با پول میتوانیم تحصیلات خود را ادامه دهیم نقش مهم در اجتماع دارد. در آخر میتوان گفت پول به مرحله ای رسید که بعداز طلا و نقره استقلال پیدا کرد و در ادامه با پیشرفت فناوری به نسخه الکترونیکی و دیجیتالی اسکناس و سکه تبدیل شد؛ اصل پول بانک ناشر اسکناس باید صد در صد ارزش اسکناس منتشره طلا داشته باشد تا بتواند از حفظ ارزش پول پشتیبانی کند. اصل بانکی میگوید حجم اسکناس در گردش باید متناسب با نیاز اقتصادی جامعه باشد و هرگاه اقتصاد جامعه اسکناس بیشتری را می طلبد بانک ناشر اسکناس باید اقدام به نشر اسکناس کند.

مآخذ

- ۱- دکتر باقر قدیری اصل. "پول" چاپ سوم، دانشگاه تهران، سال ۱۳۶۸، ص ۴۵.
- ۲- دکتر حسن توانایان فرد. پول (نظریات پیشرفته)، انتشارات میلاد، سال ۱۳۵۹، ص ۳۱.
- ۳- فیروز خلعت بری. کتاب "مجموعه مفاهیم پول، بانکی و بین المللی" چاپ اول، تهران، انتشارات شبانویز ۱۳۷۱، ص ۲۷.
- ۴- مجتبی زمانی فراهانی. "پول، ارز و بانکداری"، چاپ ششم ویرایش جدید، تهران، سال ۱۳۷۸، ص ۶۸.
- ۵- یوسفی، احمد علی. پول؛ قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۷۷، ص ۳۳.

ب- مقاله

- ۱- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، قانون پولی و بانکی کشور (مصوب ۱۳۵۱)، ۱۰.
- ۲- توسلی، محمد اسماعیل. "بررسی و نقد نظریات برخی از اندیشمندان اسلامی در باره پول"؛ فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی، س ۵، ش ۱۳۸۴، ۱۹.
- ۳- ضیایی، منوچهر. مجموعه قوانین پولی و بانکی و سایر قوانین مربوطه از سال ۱۲۸۵ تا سال ۱۳۷۰؛ تهران: موسسه تحقیقات پولی و بانکی، ۱۳۷۲، ص ۸.
- ۴- هاشمی شاهرودی. سید محمود؛ "ارزش پول"، مجله فقه اهل بیت، ش ۲، ۱۳۷۴، ص ۱۲.

ج- منابع انگلیسی

- 1- Hall R. and Jones C . (2007). “ The Value Of life and The Rise in Health spending”. The Quarterly Journal of Economics, 52 (2); 1012- 1051.
- 2- Usher D. (1973) . “ An Imputation to the Measure of Economic Growth for changes in life Expectancy, in The Measurement of Economic and Social performance”. M National Bureau of Economic Research, 9(3); 99-141.

The role and value of money in life

Mursal "Bakhtari"

Abstract

Money is a big issue in our daily life and we rarely think about the nature of money and its meaning. Researches and researches that have been done so far no the role of money in life have proven that money is very influential in all aspects of human life. The people of the society agreed to use something that has the value of general trade, instead of having different kinds of goods, and when necessary, they obtained the valuable goods that they are the owner of. Such a feature of money gave another task to money, called store of value. By saving money, a person accumulates net exchange value. In the evolutionary history, money reached a stage where it become independent after gold and silver, and then with the advancement of technology, it become an electronic and digital version and a coin. Money is tool for measuring economic values and a tool for evaluating various goods.

Key words: value of money, sponce, goods and services

گرایشهای بنیادی در اقتصاد کلان مرسل "باختری"^۱

چکیده

اقتصاد کلان شاخه ای از علم اقتصاد است که به مطالعه چگونگی رفتار یک اقتصاد کلی- بازار یا سایر سیستم هایی که در مقیاس بزرگ عمل میکنند- میپردازد. عرضه کل (تولید ملی) تقاضای کل، نرخ تورم جامعه، نرخ بیکاری، سرمایه گذاری ملی و نظیر آن پدیده هایی است که موضوع اقتصاد کلان را میسازند. متغیر کلان- اقتصادی، مانند مصرف کل، یک کمیت اقتصادی است که در زمان معین دارای ارزش مقداری معین است. هر متغیر در الگوی کلان- اقتصادی دارای ارزش مقداری معینی است که یا به یک کمیت معین در گذشته مربوط میشود یا یک مقدار خاص را در آینده پیش بینی میکند. متغیرهای کلان، یا در لحظه ای از زمان معلوم اندازه گیری میشوند یا نسبت به یک مسیر یا جریان زمانی معین قابل قیاسند. برای مثال، حجم عرضه پول، حجم سرمایه، و حجم پس انداز موجود در یک دوره معین از متغیرهای کلان است. درآمد، سرمایه گذاری، و جریان پس انداز متغیرهایی از نوع دوم یعنی متغیرهای جاری یا روانه هستند. اقتصاد کلان در بسیاری از مکاتب فکری سازماندهی شده است که دیدگاه های متفاوتی در مورد نحوه عملکرد بازارها و مشارکت کننده گان آن ها دارند.

واژگان کلیدی: متغیر کلان، نظریه های اقتصاددانان، اقتصاد کلان

---

^۱- مرسل "باختری". فارغ التحصیل دانشگاه گوهرشاد، رشته اقتصاد Email:mursal.bakhtari@gmail.com

مقدمه

اقتصاد کلان، بررسی وضع اقتصادی سطح کل است. اقتصاد کلان شعبه‌ای از علم اقتصاد مسایل، کارکردها و قانونمندیهای اقتصاد را از دیدگاه وسیع مورد بررسی قرار داده و وضع مادی جامعه را به صورت یک کل بیان میکند. برقراری اشتغال کامل، تأمین رشد مطلوب، ثبات نسبی قیمت‌ها، برقراری تعادل، و سیاست‌های پولی و مالی از جمله اهداف اقتصاد کلان میباشد.

عده‌ای از اقتصاددانان معاصر متعقدند که محدوده اقتصاد کلان، نظریه درآمد اشتغال، نظریه قیمت، و پول را دربر میگیرد و برای برخی دیگر شامل ارتباط میان کمیت‌های کلی اقتصادی است. به طور کلی، اقتصاد کلان مطالعه و تجزیه و تحلیل عناصر تعیین‌کننده فعالیت اقتصادی در سطح ملی، و بالاخره دیگر عوامل است که هر نوع پدیده کلی را تحت تأثیر قرار میدهد. از طرف دیگر، قلمرو اقتصاد خرد شامل مطالعه تخصیص مطلوب درآمد، تولید، مبادله، توزیع و طرز تعیین قیمت کالاها و عوامل تولید نیز میشود.

در هریک از این موارد، عوامل اقتصادی که شرایط تعادل انفرادی را تعیین میکنند بررسی میشوند. همچنین تصمیم‌های ناشی از یک واحد اقتصادی (برای مثال، بازار انحصار مطلق) تصمیم‌های فردی است. در چنین وضعیتی هرگاه دولت با طرح سیاست‌های خاص از پیدایش انحصار جلوگیری کند، مطالعه چنین سیاست‌هایی در محدوده اقتصاد خرد قرار دارد. از این جهت اقتصاد خرد نیز مانند اقتصاد کلان ماهیت اثباتی و دستوری ویژه خود را دارا است. به دنبال این هستیم که گرایشهای بنیادی در اقتصاد کلان چگونه است؟

اقتصاد کلان چیست؟

اقتصاد کلان (Macroeconomics) به حیث شعبه‌ای از علم اقتصاد مسایل، کارکردها و قانونمندیهای اقتصاد را از دیدگاه وسیع مورد بررسی قرار داده و وضع مادی جامعه را به صورت یک کل بیان میکند.^۱ عرضه کل (تولید ملی)، تقاضای کل، نرخ تورم جامعه، نرخ

۱- آریانا دایره المعارف. جلد اول، کابل - افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۶، ص ۵۹۹.

بیکاری، سرمایه گذاری ملی و نظیر آن پدیده هایی است که موضوع اقتصاد کلان را میسازند. همچنان تمام مصارف، صادرات و واردات، انتخاب نظریات عاید ملی، نوسانات اقتصادی، نظریات توزیع پول از جمله موضوعات اقتصاد میشود.

به عبارت دیگر، اقتصاد کلان شاخه ای از علم اقتصاد است که به مطالعه چگونگی رفتار یک اقتصاد کل - بازار یا سایر سیستم هایی که در مقیاس بزرگ عمل میکنند - میپردازد. اقتصاد کلان پدیده های کل اقتصاد مانند تورم، سطح قیمت ها، نرخ رشد، اقتصادی، درآمد ملی، تولید ناخالص داخلی (GDP) و تغییرات در بیکاری را مطالعه میکند.

هدف های سیاست کلان - اقتصادی

اقتصاد کلان دستوری در چارچوب سیاست های کلان به تدابیری مربوط میشود که گروهی از اقتصاددانان و سیاستمداران برای دستیابی به اهداف عمده و کلان می اندیشند. اما، جدای از نظریات موافق و مخالف اقتصاددانان در مورد انتخاب سیاستی که هدف خاصی را تأمین میکند، باید اهداف کلان اقتصادی را به طور کامل شناخت، سپس در مورد سیاست های اخذ شده، در قالب اقتصاد دستوری، به بحث و بررسی پرداخت. بنابراین، با وجود آن که اقتصاددانان در مورد مقولات ارزشی و دستوری با یکدیگر اختلاف نظر دارند، لیکن به طور کلی بر هدف های زیر در اقتصاد کلان تأکید دارند:^۱

۱. اشتغال کامل: اشتغال کامل اولین هدف مهم سیاست کلان - اقتصادی است. این وضعیت زمانی در بازار کار برقرار است که تقریباً تمام افرادی که مهارت و تخصص دارند و مایل به کار هستند، در مشاغل و خدمات مختلف مشغول کار باشند. اشتغال کامل معمولاً به معنی اشتغال صد در صد نیروی انسانی نیست، چون همواره در اقتصاد چند در صد (در شرایط عادی پنج الی شش در صد) از نیروی انسانی آماده برای کار به دلایل طبیعی بیکار است. این نوع بیکاری به بیکاری طبیعی، اصطلاحاً یا بر خوردی معروف است. افرادی که بر این اساس بیکار شمرده میشوند کسانی هستند که معمولاً به خاطر تغییر فصل و آب

---

^۱- Compagna, Anthony S., *Macroeconomics: Theory and policy*, Houghton Mifflin, Boston, 1974.

هوا و عوامل طبیعی دیگر مانند تحرک نیروی انسانی (به خاطر بالا بودن دستمزد و شرایط متفاوت جغرافیایی) و همچنین پدیده مهاجرت (از روستاها به شهرها یا بالعکس) برای مدت کوتاهی از سال در بیکاری به سر می‌برند. اما تعریفی که اکثر اقتصاددانان از بیکاری به معنی بیکاری غیر ارادی ارائه می‌کنند به این مفهوم است که بیکاران افرادی هستند که تمایل به کار دارند و با داشتن تخصص یا مهارت نسبی لازم به دنبال یافتن کار هستند ولی کار مناسبی پیدا نمی‌کنند. ضمناً نرخ بیکاری از تقسیم تعداد بیکاران به جمعیت فعال (یا نیروی انسانی آماده برای کار) به دست می‌آید. مثال اگر در کشوری از جمعیت کل، بیست و یک میلیون نفر شاغل و سه میلیون بیکار باشند، آن وقت نرخ بیکاری برابر خواهد بود با تعداد بیکاران (سه میلیون) تقسیم بر نیروی انسانی آماده برای کار (بیست و یک میلیون به اضافه سه میلیون):

$$\text{نرخ بیکاری} = \left(\frac{U}{S_N} \right) = \frac{3 \text{ میلیون نفر}}{24 \text{ میلیون نفر}} \times 100 = 12,5\%$$

در کشورهای پیشرفته صنعتی غرب، پس از بحران اقتصادی دهه ۱۹۳۰م. و جنگ جهانی دوم، دولت‌ها با ایفای نقش موثری در اقتصاد، توجه چشمگیری به ایجاد اشتغال کامل داشته‌اند. بر اساس تفکر کینز، علت بیکاری به مفهوم بیکاری غیر ارادی به سبب کمبود تقاضای موثر است، در حالی که در اغلب کشورهای در حال توسعه علت اصلی بیکاری عدم استفاده از ظرفیت کامل تولید و نارساییها و تنگناهای عرضه است که این نارساییها در شرایطی که تقاضای داخلی بسیار شدید باشد کماکان ادامه یافته است. ضمناً در این کشورها بیکاری اساساً از عدم تطبیق محل‌های خالی شغلی و بیکاران موجود ناشی می‌شود. به عبارت دیگر، فرد بیکار دارای مهارت کامل و درست نیست و در جایگاه مناسب شغلی قرار نگرفته است و نمیتواند مشاغل خالی موجود را انجام دهد. این نوع بیکاری که به نام بیکاری ساختاری معروف است، یک شکل افراطی از بیکاری برخورداری است که با افزایش تقاضای کل تولید

حذف نمیشود. بیکاری پنهان نیز در اغلب بخش های اقتصادی کشورهای در حال توسعه و از جمله بخش کشاورزی به علت پایین بودن کارایی تولید که خود ناشی از عوامل مختلفی است، بسیار مشهود است. به عبارت دیگر، اگر اضافه کردن یک کارگر باعث افزایش تولید در بخش کشاورزی نگردد، میگوییم بیکاری پنهان در این بخش وجود دارد.

۲. تثبیت قیمت ها: اصولاً تورم از نظر بعضی از اقتصاددانان شرط لازم رونق و رشد اقتصادی است.^۱ با افزایش قیمت ها در سال به میزان سه الی چهار درصد، یا به طور کل کمتر از ده درصد سود بالا می‌رود و سرمایه گذاری افزایش می‌آید و هرگاه اقتصاد در اشتغال کامل نباشد، اقتصاد را به سوی این وضعیت میکشاند. لیکن باید توجه داشت که هرگاه قیمت ها در سال بیش از میزان مزبور بالا برود، ثبات قیمت از بین می‌رود و در صورتی که درصد افزایش قیمت ها از درصد افزایش درآمدهای پولی بیشتر شود، درآمدهای واقعی کاهش می‌آید. این وضعیت برای رشد اقتصادی سالم به هیچ وجه مطبوع نیست و دولت باید از شیوع تورم شدید جلوگیری کند.

تورم شدید علاوه بر ایجاد عدم تعادل در الگوی توزیع درآمد موجب بسط بی عدالتی و تشدید نابرابری های اجتماعی نیز میشود و در یک کلام فقرا را فقیرتر و اغنیاء را غنی تر میکنند. از آن جا که تورم شدید قدرت خرید واقعی افراد فقیر را به سود افراد ثروتمند جامعه به طور مستمر کاهش میدهد، برای ثبات سیاسی و اجتماعی جامعه خطرناک بوده و میتواند تنشها و ناآرامی های سیاسی- اجتماعی ایجاد کند. این پیامد ها باعث گردیده است که دولت ها نسبت به آن حساس بوده و مقابله با تورم و تثبیت قیمت ها را به عنوان یکی از اهداف اساسی برنامه کلان خود قرار دهند.

۳. توزیع عادلانه درآمد: بر خلاف اشتغال کامل و تثبیت قیمت ها، توزیع عادلانه درآمد یک معیار ارزشی است، و نه یک اصل اقتصادی، رفاه اقتصادی وقتی به وجود می‌آید که توزیع درآمد طوری باشد که مطلوبیت نهایی درآمد بین افراد یکسان باشد. در غیر این صورت، هرگاه درآمد از عده ای به عده ای دیگر انتقال یابد، مطلوب کل بالا می‌رود. این

^۱ - کنیز، جان مینارد. نظریه عمومی اشتغال، بهره و پول، ترجمه دکتر منوچهر فرهنگ، انتشارات دانشگاه، تهران، ۱۳۴۸.

فرضیه در شرایطی صحیح به نظر می‌رسد که مطلوبیت برای افراد مختلف از نظر مقایسه و وابستگی بین آن‌ها قابل اندازه‌گیری باشد. اما عملاً این اندازه‌گیری امکان‌پذیر نیست. برای مثال، از کجا معلوم است که مطلوبیتی که یک شخص غنی با خرج صد ریال اضافی به دست می‌آورد درست مساوی با مطلوبیتی باشد که برای شخصی فقیر با خرج همان مقدار حاصل می‌شود؟ پاسخ به این سوال معلوم نیست. در نتیجه، افراد با درآمدهای مختلف از نظر مطلوبیت قابل مقایسه و ارزیابی نیستند. پس با انتقال درآمد مطلوبیت کالا بالا نمی‌رود. در این وضعیت، مردم معتقدند که توزیع درآمد اصولاً عادلانه نیست و افراد فقیر باید درآمدهای بیشتری به دست آورند. این قضاوت‌های ارزشی و اخلاقی محیط را مساعد می‌کند تا دولت‌ها با در نظر گرفتن توزیع عادلانه درآمد به عنوان یک هدف مهم سیاست کلان - اقتصادی در بهبود توزیع درآمد دخالت کنند. دولت معمولاً با تحمیل مالیات بالا بر طبقات ثروتمند جامعه، کمبود درآمد طبقات فقیر و کم درآمد را برای تأمین حداقل معیشت جبران می‌کند.

۴. رشد اقتصادی مداوم: به طور کلی رشد اقتصادی سالم به مفهوم رشد تولید یرانه (یعنی تولید خالص ملی تقسیم بر جمعیت) به قیمت‌های ثابت، زمانی مطلوب نظر است که تداوم رشد اقتصادی با این مفهوم به این دلیل لازم است که با تغییرات و پیشرفت تکنولوژی در اقتصاد، سطح زندگی بالا رود. در کشورهای پیشرفته، هدف دولت‌ها نگهداری یک رشد ثابت در اشتغال کامل است. در مقابل، در کشورهای در حال توسعه یا کمتر پیشرفته، به خاطر آن که این کشورها برای مدت طولانی از ظرفیت بالقوه اقتصادی خود بهره‌برداری بالفعل نکرده‌اند، رشد اقتصادی فزاینده لازم است.

اصولاً در کشورهای در حال توسعه یا کمتر پیشرفته، کوشش و توجه اقتصادی صرف ایجاد شرایطی می‌شود که مرحله خیز یا جهش اقتصادی را به وجود آورده. برای این منظور، دولت‌ها میکوشند تا با طرح سیاست توسعه اقتصادی شرایط مزبور را به وجود آورند.

سیاست توسعه اقتصادی در این ممالک به طور کلی دارای دو هدف مشخص است: رشد اقتصادی فزاینده و بهبود در وضع توزیع درآمد ملی.^۱

در کشورهای در حال توسعه مسئله توزیع درآمد در واقع از مسئله اختلاف درآمد طبقات که در کشورهای پیشرفته وجود دارد، اهمیت بیشتری دارد و در واقع به مسئله فقر اقتصادی مربوط می‌شود. پس اگر هدف از بهبود توزیع درآمد ریشه کن کردن فقر اقتصادی باشد، باید این سیاست‌ها با سیاست‌هایی که طبق آن توزیع درآمد در کشورهای پیشرفته عادلانه می‌شود تفاوت داشته باشد. ولی با این حال هر برنامه واقعی کلان برای مبارزه با فقر، توزیع درآمد ملی را تغییر می‌دهد و باعث انتقال درآمد از یک طبقه به طبقه دیگر می‌شود. به این علت است که اکثر اقتصاددانان غربی و اقتصاددانان کشورهای در حال توسعه با یکدیگر اشتراک نظر دارند و تأکید می‌کنند که سیاست توسعه باید طوری تنظیم شود که از ابزارهای توزیع مجدد درآمد (سیاست‌های مالیاتی) به منظور بالا بردن رفاه اقتصادی طبقه فقیر و کم درآمد استفاده شود.

۵. تعدیل تراز پرداخت‌های خارجی: تراز پرداخت‌های خارجی در کشور صورت حسابی است که در آن کلیه نقل و انتقالات ارزی بر اساس صدور و ورود کالاها، خدمات، و سرمایه برای مدت یک سال ثبت می‌شود. اگر تراز پرداخت‌ها در تعادل باشد، مفهوم آن این است که حجم صادرات با ارزش واردات برابر است. در صورت وجود کسری در این تراز، حتماً ارزش واردات از حجم صادرات بیشتر خواهد شد. تداوم این کسری در شرایط برابر موجب خواهد شد که تولید ملی کشور در بلند مدت کاهش یابد. از طرف دیگر، تورم، وضعیت تراز پرداخت‌های خارجی را نامساعد خواهد کرد. فرضاً اگر تورم در کشوری که دارای نرخ ارز ثابت است، بیشتر از سایر نقاط جهان باشد، در این صورت صادرات این کشور به دلیل گران بودن قیمت کالای صادراتی کاهش پیدا می‌کند و در مقابل واردات کشور افزایش خواهد یافت. در نتیجه کسری تراز پرداخت‌ها خارجی بدتر شده و موجب کاهش

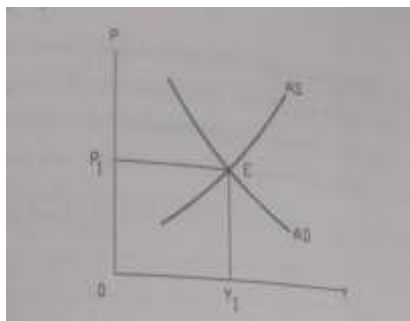
^۱ - مریدی، سیاوش و علی رضا نورزی. فرهنگ اقتصادی تهران، نگاه ۷۵، ص ۷۹.

ارزش پول داخلی می‌گردد. از این رو، یکی از اهداف دولت‌ها برقراری تعادل در تراز پرداخت‌های خارجی است. این موارد به طور اصولی در اقتصاد بین‌المللی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

گرایشهای بنیادی در اقتصاد کلان

در اقتصاد کلان دو نیروی تقاضای کل (AD) و عرضه کل (AS) منجر به تعادل سطح قیمت (P) و سطح تولید (Y) می‌شود. ^۱ تقاضای کل به تصمیمات مصرفی و سرمایه‌گذاری (یعنی هزینه‌های مصرفی و سرمایه‌ای) بستگی دارد و ضمناً تحت تأثیر عواملی مانند انتظارات، حجم پول در گردش، مالیاتها، و مخارج دولت نیز قرار می‌گیرد. عرضه کل تولید به عواملی مانند میزان تمایل به کار،

متوسط بهره‌وری نیروی انسانی، پیشرفت تکنولوژی، منابع اقتصادی در دسترس، سرمایه مالی، و قیمت نیروی کار و مواد اولیه (از جمله قیمت نفت و انرژی) بستگی دارد. تغییر در تقاضا و عرضه سطح قیمت و تولید را تغییر می‌دهد. و علاوه، افزایش دایمی سطح قیمت‌ها (تورم)

ممکن است به علت انتظارات در جامعه یا به صورت تورم رهبری شده ناشی از تصمیمات نهادهای مرکزی تعیین قیمت و دستمزد باشد.

منحنیهای تقاضا و عرضه کل و همچنین فرایند تورمی با استفاده از تحلیل تئوریک و تجربیات تاریخ اقتصاد مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. وقایع تاریخی گذشته و فروض اولیه برای طرح نظریه‌ها و الگوهای تئوریک به منظور نشان دادن چگونگی عملکرد اقتصادی مورد

^۱ - Ackley, Gardner, Macroeconomic Theory, the Macmillan company New York, 1961.

استفاده و بررسی قرار میگیرند. این نظریه ها و الگوها که در سه دوره ارایه خواهد شد، در جهت تشخیص و انتخاب گزینه ها و اهداف مهم اقتصاد کلان مفید واقع میشوند.

دوره کلاسیک ها (۱۷۷۶-۱۹۰۰م). بر اساس الگوی تعیین درآمد که تا اوایل دهه ۱۹۰۰م. در غرب حاکم بود،^۱ اقتصاددانان کلاسیک و از جمله آدم اسمیت، ژان باتیست سی، و جان استورات میل معتقد بودند که بر قراری تعادل اقتصادی در سطح اشتغال کامل (تعادل اشتغال کامل) حالت عادی اقتصادی سرمایه داری آزاد به حساب میآید. بعداً اقتصاددانان نئوکلاسیک مانند آلفرد مارشال، ایروینگ فیشر، فرنسیس اجورث، و آرتور پیگو از نظریه تعادل اشتغال کامل حمایت کردند. محوری اصلی این نظریه قانون بازارهای سی و شرط اساسی عملکرد این قانون، نظریه آزاد اقتصادی در چارچوب سیستم رقابتی تولید، اشتغال، و عدم دخالت دولت در فعالیت های اقتصادی بود. این اقتصاددانان عقیده داشتند که فعالیت دولت باید در جهت آزادی تجارت و فعالیت های اقتصادی باشد و دولت باید آزادی فعالیت های اقتصادی را تأمین و تضمین کند. آن ها معتقد به خاصیت تنظیم خود کار نظام سرمایه داری آزاد بودند و اعتقاد داشتند که گردش طبیعی این نظام به طرف تعادل اشتغال کامل است. آدم اسمیت معتقد به عملکرد دست نامرئی، که فعالیت های اقتصادی انسان را هدایت میکند، و رقابت آزاد، که فعالیت های اقتصادی را به طرف تعادل حرکت میدهد. بود و اعتقاد داشت که دولت وظایف معینی دارد و نباید در امور اقتصادی بخش خصوصی دخالت کند.

چشم انداز اقتصادی کنیز (۱۹۰۰-۱۹۶۰م). جان مینارد کینز از اقتصاددانان بزرگ این دوره محسوب میشود. در این دوره چند تحول مهم اقتصادی در جهان رخ داد که نظریه آزادی اقتصادی و عدم دخالت دولت را در فعالیت های اقتصادی جامعه مردهود ساخت. یکی از این تحولات این بود که با پیدایش رقابت ناقص و انحصارات و ضمن ادوار تجاری در کشورهای سرمایه داری راه اقتصاددانان کلاسیک و نئوکلاسیک به کمال نرفت بلکه به خطا رفت. پیدایش بحران اقتصادی سال های ۱۹۳۰م. که منجر به انتشار کتاب نظریه

---

^۱ - دکتر فریدون تفضلی. "اقتصاد کلان نظریه ها و سیاست های اقتصادی"، چهاردهم، تهران، سال ۱۳۸۳. صص ۳۰-۳۱-۳۲.

عمومی اشتغال، بهره، و پول در سال ۱۹۳۶م. توسط کنیز، گردید، یکی دیگر از این تحولات محسوب میشود. این بحران ضربات سختی بر پیکر نظام سرمایه داری آزاد وارد کرد که منجر به سقوط شدید بازار کالا و سرمایه و بیکاری زیاد در امریکا گردید. جنگ های جهانی اول و دوم با عواقب ناخوشایندی که برای بشریت به همراه داشت، یکی دیگر از تحولات این دوره به حساب میآید. این سه تحول، در مجموع، با تأکید بر دخالت دولت در فعالیت های اقتصادی نیاز به دخالت دولت در امور اقتصادی را مواجه ساخت.

تجربه ناشی از بحران بزرگ دهه ۱۹۳۰م این درس را به اقتصاددانان آموخت که بیکاری یک پدیده موقتی و گذرانیمت، بلکه به عنوان یک مسئله نسبتاً دایمی و جدی باید مورد توجه قرار گیرد. بر این اساس بود که کنیز کتاب راهگشای خود را به رشته تحریر درآورد و در آن با پذیرش کمبود تقاضای موثر به عنوان علت اصلی بحران اقتصادی و بیکاری خواستار گسترش نقش دولت، اجرای سیاست های مالی، و رونق کسب و کار شد. در این راستا، کنیز و پیروان او (کنیزی ها یا کینزین ها) تحقیق پیرامون علل و چاره بحران های اقتصادی را آغاز کردند و با رد قانون سی به این نتیجه رسیدند که بروز بحران، زائیده نارساییهای درونی نظام سرمایه داری آزاد است.^۱

کنیز معتقد است که نظام سرمایه داری آزاد، هرگاه به حال خود باقی بماند و توسط مقامات پولی کشور و دولت کنترل نشود، معمولاً در وضعیت تعادل اشتغال ناقص (یعنی رکود و بیکاری) قرار خواهد گرفت. کنیز بر خلاف کلاسیک ها معتقد است که فعالیت های اقتصادی بدون دخالت دولت گردش طبیعی به سوی اشتغال کامل را ندارد. بنابراین، دولت باید برای ایجاد تعادل درآمد ملی در اشتغال کامل و همچنین حصول رشد اقتصادی مطلوب و نگهداری آن در حد اشتغال کامل به صورتی فعال در امور اقتصادی دخالت کند. از این نظر، کنیز طرفدار نظام سرمایه داری مختلط بر اساس قانون تحت نظارت دولت قرار میگیرد.

---

^۱ - رحمانی، تیمور. اقتصاد کلان، چاپ دهم، جلد اول، انتشارات برادران، ۱۳۸۵، ص ۱۲۳.

بدین ترتیب، کنیز با رد قانون بازارهای سی مفهوم ((عدم تعادل)) در اقتصاد کلان را امری طبیعی و عادی تلقی میکند. از نظر وی در اقتصاد، تعادل در سطح کلان (تعادل اشتغال کامل) فقط میتواند به صورت تصادفی به وجود آید. بنابراین، در اغلب مواقع، اقتصاد ممکن است با شرایط عدم تعادل (بیکاری یا تورم) به صورت جداگانه مواجه شود و در نتیجه دخالت دولت در اقتصاد برای از بین بردن عدم تعادل و هدایت اقتصاد به سمت اشتغال کامل یا ثبات قیمت ها لازم است. از نظر کنیز حالت بیکاری حالت عادی اقتصاد سرمایه داری آزاد است. از نظر کنیز، عدم تعادل در اقتصاد به علت نابرابری تقاضای کل و عرضه کل تولید به وجود میآید. وی برای رسانیدن اقتصاد به وضعیت تعادل، توجه اصلی خود را بر تقاضای کل و سیاست هایی که موجب تغییر در تقاضای کل میشوند به همین دلیل، الگوی کنیزی را الگوی مدیریت تقاضای مینامند. به عبارت دیگر، اقتصاد کنیزی علت اصلی رکود اقتصادی را کمبود تقاضای کل یا موثر و علت ایجاد تورم را مازاد تقاضای کل میداند.

دوران معاصر در اقتصاد کلان (از ۱۹۶۰م. تاکنون). در دهه های ۱۹۴۰، ۱۹۵۰، و ۱۹۶۰م. اقتصاد کنیزی و نظریه های وی بر اقتصاد کشورهای پیشرفته حاکم بود.^۱ اقتصاد کنیزی در این کشورها تا اواسط دهه ۱۹۶۰ م. موفق بود، زیرا نرخ بیکاری حاکم در این کشورها نسبتاً پایین بود، ولی بعد از آن در اواخر دهه ۱۹۶۰ و اوایل دهه ۱۹۷۰م. هنگامی که اقتصاد کشورهای پیشرفته دچار رکود تورمی (رکود همراه با تورم) شد و سپس در دهه ۱۹۸۰م. رکود و تورم تشدید شد، اقتصاد کنیزی به علت ناتوانی در ارائه راه حل مناسب (با توجه به اینکه در اقتصاد کنیزی دو مسئله رکود و تورم چرا از یکدیگر به وجود میآیند) مورد انتقاد شدید قرار گرفت.

در این میان، گروهی تحت عنوان طرفداران مکتب اصالت پول یا مکتب پولی به رهبری میلتون فریدمن، استاد دانشگاه شیکاگو در امریکا، ضمن رد نظریه کنیزین ها، برای از بین بردن مشکلات اقتصادی بر اجرای برخی از نظریه های کلاسیک ها در قالبی نوین تاکید کردند. در این ارتباط فریدمن معتقد است که تورم یک پدیده پولی است به این معنی که

---

^۱ - Bronowski, Jacob, Science and values, Julian Messner, New York, 1956.

اگر عرضه پول در بلند مدت بیش از افزایش تولیدات در اقتصاد افزایش پیدا کند، تورم به وجود خواهد آمد. بر این اساس، سیاست های پولی انبساطی دولت که به طور ارادی اعمال می‌گردد، علت اصلی پیدایش فشارهای تورمی محسوب می‌گردند و بنابراین فریدمن و طرفدارانش معتقدند که سیاست های پولی در برخی شرایط، بهتر از سیاست های مالی می‌توانند مسایل اقتصاد کلان را حل و فصل کنند و بر رشد دایمی عرضه پول به طوری که از رشد ظرفیت تولیدی بیشتر نباشد تاکید میکنند.

به دنبال این زمینه فکری بود که در دهه ۱۹۷۰م. توجه اقتصاددانان غربی بیشتر به جانب عرضه (به جای تقاضا) جلب شد و مکتب اقتصاد طرفدار عرضه به شهرت رسید. همان گونه که اقتصاد کنیزی به دلیل مناسب برای بیکاری ناشی از بحران بزرگ سال های ۱۹۳۰م. در غرب معروف شده بود، مکتب اقتصاد طرفدار عرضه نیز در دهه ۱۹۷۰م. به دلیل یک راه حل جدید برای مقاله با تورم به قدرت رسید. در اقتصاد کنیزی تورم به علت مازاد تقاضای کل به وجود می‌آید و برای مبارزه با آن افزایش مالیاتها پیشنهاد میشود، در حالی که طرفداران اقتصاد طرفدار عرضه معتقدند که راه حل مناسب برای مبارزه با تورم افزایش تولیدات و عرضه کالاها از طریق کاهش مالیاتها است.

ضمناً گروه جدیدی از اقتصاددانان در دوران ریاست جمهوری ریگان در امریکا تحت عنوان اقتصاددانان کلاسیک جدید به رهبری رابرت لوکاس، استاد دانشگاه شیکاگو، و توماس سارجنت، استاد دانشگاه استانفورد، از اقتصاد طرفدار عرضه و همچنین مکتب انتظارات عقلایی حمایت کرده اند. آن ها ضمن تاکید بر اهمیت ثبات تقاضای کل معتقدند که نظام اقتصادی باید با روش رقابتی بازارها (قیمت ها و دستمزدهای انعطاف پذیر) اداره شود و ضمناً رشد دایمی عرضه پول یکی دیگر از پیشنهادات آن هاست. اقتصاددانان کلاسیک جدید در بسیاری از دیدگاه های سیاست گذاری اقتصادی با فریدمن اشتراک نظر دارند و جهان را به گونه ای مینگرند که در آن افراد در راستای منابع شخصی خود در بازارهای نهایی که به سرعت با شرایط در حال تغییر تطبیق می‌ابند، به طور عقلایی عمل میکنند و ضمناً معتقدند که دولت با دخالت خود در بازارها، احتمالاً فقط کارها را بدتر میکند. امروز در اقتصاد کلان (با توجه به اینکه این حیطه از علم اقتصاد به منزله میدان

نبرد میان مکتب های فکری مخالف و آشتی ناپذیر به شمار می آید) به طور کلی پیروان مکتب پولی به رهبری میلتون فریدمن از یک سو، و طرفداران مکتب کنیزی به نام مکتب کنیزین های جدید به رهبری فرانکو مودیلیانی و جمیز توپین از سوی دیگر، در مقابل هم صف آرای می کنند.

اقتصاد کلان در مقابل اقتصاد خرد

اقتصاد کلان آن قسمت از علم اقتصاد است که نظام اقتصادی را از نظر رفتار متغیرهای بزرگ و گروهی و روابط میان آن ها بررسی میکند. عده ای از اقتصاددانان معاصر معتقدند که محدوده اقتصاد کلان، نظریه درآمد، اشتغال، نظریه قیمت، و پول را دربر میگیرد و برای برخی دیگر شامل ارتباط میان کمیت های کلی اقتصادی است. به طور کلی، اقتصاد کلان مطالعه و تجزیه و تحلیل عناصر بزرگ، روابط و رفتار هر یک در سطح کلی، عوامل تعیین کننده فعالیت اقتصادی در سطح ملی، و بالاخره دیگر عواملی است که هر نوع پدیده کلی را تحت تاثیر قرار میدهد. بدین ترتیب، در اقتصاد کلان، مسایل کلی اقتصادی بررسی میشود. این مسایل به شرح زیر است:^۱

۱. چه عواملی در تعیین میزان کل تولید و اشتغال در جامعه موثر است؟ یا عواملی که در ایجاد نوسانات در سطح تولید کل و اشتغال نقش اساسی را بازی میکند کدامند؟ یاد آور میشود که در اقتصاد خرد، عموماً فرض بر این است که اقتصاد در شرایط اشتغال کامل قرار دارد و تولید کل نیز در اشتغال کامل مقدار ثابتی است. از این رو، نوع تحلیل ها روی تخصیص منابع کمیاب به موارد مختلف استفاده، بر حسب اولویت، تمرکز دارند و مسئله اساسی فقط به تجزیه و تحلیل نظری که در نحوه تخصیص این منابع بین مصارف گوناگون مطرح است محدود میشود.
۲. چه عواملی در تعیین سطح کلی (متوسط) قیمت ها موثر است و علل وجود نوسانات در سطح کلی (متوسط) قیمت ها چیست؟ به عبارت دیگر، چگونه تورم

۱- منظر ظهور، محمود. اصول اقتصاد کلان، تهران، چاپ دوم، موسسه عالی بازرگانی، ۱۳۵۱، ص ۶.

و رکود اقتصادی به وجود می‌آید؟ در اقتصاد خرد، فرض بر ثبات سطح کلی (متوسط) قیمت هاست و مسئله مورد بررسی، نحوه تعیین و تغییر قیمت‌های نسبی (قیمت یک کالا در برابر قیمت کالای دیگر) است.

۳. چه عواملی در تعیین میزان متوسط نرخ دستمزد در جامعه موثر است و چطور میزان کل دستمزد یا مایه دستمزد تعیین میشود؟ حال آن که در اقتصاد خرد سطح متوسط دستمزد ثابت فرض میشود و موضوع مورد بررسی فقط تعیین نرخ‌های نسبی دستمزدهای کارگران در جامعه است.

۴. بررسی اثراتی که مصرف، سرمایه‌گذاری، مخارج دولت، و تجارت بین‌المللی بر سطح کلی تولید، اشتغال، قیمت‌های داخلی، و رشد اقتصادی می‌گذارد.

۵. بررسی عواملی که در ارتباط با تقسیم کل تولید جامعه بین مصرف و سرمایه‌گذاری موثر است و اثراتی که نحوه تقسیم آن بر تولید، اشتغال، و قیمت‌ها خواهد گذاشت.

۶. بررسی عواملی که موجب رشد مداوم در بخش‌های اقتصادی میشود و همچنین مسایلی که در ارتباط با نرخ رشد قدرت تولیدی جامعه مطرح میگردد.

از نظر روش بررسی در اقتصاد کلان روش کلان-اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرد. این روش ابتدا به وسیله فرانسواکنه، در قرن هجدهم، در فرانسه، به کار رفت و بعدها به وسیله کنیز، در قرن بیستم، گسترش یافت و به عنوان روش جدید تحقیق در اقتصاد تلقی شد. بر اساس این روش، فعالیت کلی هر اقتصاد به صورت فعالیت مجموعه‌ای از واحدهای اقتصادی آن مطالعه میشود. این نوع فعالیت کلی ممکن است در چارچوب متغیرهای بزرگ در سطح اقتصاد مورد تحقیق قرار گیرد. در این صورت مصرف کل، محصول کل، سرمایه‌گذاری کل، پس‌انداز کل، هزینه‌های دولتی کل، و بالاخره درآمد کل عناصری هستند که در محدوده اقتصاد ملی بررسی میشوند. از طرف دیگر، چنین فعالیت‌های کلی ممکن است به بخش‌های مختلف کشاورزی، صنعتی، و بازرگانی (چه در سطح داخلی و چه در سطح بین‌المللی) مربوط شود. این وضعیت نیز در روش بررسی کلان-اقتصادی قرار دارد.

پس اقتصاد کلان شامل مجموع نظریه‌هایی است که پدیده‌های اقتصادی را در سطح کلی مورد توجه قرار می‌دهد. برای مثال، به فرض آن که مصرف انفرادی برای یک کالای معین ثابت باشد، در اقتصاد کلان تعادل مصرف کل برای کالای مزبور مورد تحلیل قرار می‌گیرد. از طرف دیگر، تصمیمات جمعی ناشی از سیاست‌های کلان-اقتصادی، که به منظور مقابله با مسایل کلان-اقتصادی مانند تورم، رکود، و کسری بودجه دولت اتخاذ می‌شود، حدود دیگری از دامنه اقتصاد دستوری است.

تحقیق اقتصادی قبل از کنیز به طور کلی در محدوده اقتصاد خرد قرار داشت. اقتصاد خرد مطالعه فعالیت اقتصادی در سطح انفرادی است. روش بررسی در اقتصاد خرد به نام روش خرد-اقتصادی معروف است و طبق آن محدود فعالیت یک واحد اقتصادی تعیین می‌شود. در اقتصاد خرد تعادل مصرف هر کالایی برای یک فرد مطرح است. بدین ترتیب، اقتصاد خرد رفتار اقتصادی افراد را به طور انفرادی، چه از نظر بنگاه‌های تولیدی و چه در بازار کالاهای مصرفی و سرمایه‌ای و بازار کار و پول تجزیه و تحلیل می‌کند.

از طرف دیگر، قلمرو اقتصاد خرد شامل مطالعه تخصیص مطلوب درآمد، تولید، مبادله، توزیع، و طرز تعیین قیمت کالاها و عوامل تولید نیز می‌شود. در هر یک از این موارد، عوامل اقتصادی که شرایط تعادل انفرادی را تعیین می‌کنند، بررسی می‌شوند. همچنین تصمیم‌های ناشی از یک واحد اقتصادی (برای مثال، بازار انحصار مطلق) تصمیم‌هایی فردی است. در چنین وضعیتی هرگاه دولت با طرح سیاست‌های خاص از پیدایش انحصار جلوگیری کند، مطالعه چنین سیاست‌هایی در محدوده اقتصاد خرد قرار دارد. از این جهت، اقتصاد خرد نیز مانند اقتصاد کلان ماهیت اثباتی و دستوری ویژه خود را داراست.

ماهیت متغیرهای اقتصادی در اقتصاد کلان

متغیر کلان - اقتصادی، مانند مصرف کل، یک کمیت اقتصادی است که در زمان معین دارای ارزش مقداری معین است.^۱ به طوری که ملاحظه شد در هر الگوی اقتصادی معمولاً بیشتر از یک وجود دارد، بنابراین متغیرهای زیادی در ارتباط با یکدیگر فعال هستند. اگر قرار باشد که یک الگوی کلان - اقتصادی دارای اعتبار علمی باشد، متغیرهای آن باید در دسترس سنجش آماری قرار گیرند، به طوری که الگوی مزبور را بتوان به نحو تجربی آزمون کرد. نتیجه هر متغیر در الگوی کلان - اقتصادی دارای ارزش مقداری معینی است که یا به یک کمیت معین در گذشته مربوط میشود یا یک مقدار خاص را در آینده پیش بینی میکند.

متغیرهای کلان - اقتصادی، یا در لحظه ای از زمان معلوم اندازه گیری میشوند یا نسبت به یک مسیر یا جریان زمانی معین قابل قیاسند. برای مثال، حجم عرضه پول، حجم سرمایه، و حجم پس انداز موجود در یک دوره معین از متغیرهای کلان است که اصطلاحاً بدانها متغیر انباره گویند. درآمد، سرمایه گذاری، و جریان پس انداز متغیرهایی از نوع دوم یعنی متغیرهای جاری یا روانه هستند.^۲

ضمناً متغیرهای الگوی های اقتصادی معمولاً به دو دسته تقسیم میشوند: متغیرهای درونزا و متغیرهای برونزا. متغیر درونزا متغیری است که در داخل الگو تعیین میشود همانند متغیر مصرف (C) و درآمد (Y) در تابع مصرف $C = a + bY$ متغیر برونزا متغیری است که خارج از الگو تعیین میشود و مقدار آن برای الگو معلوم یا داده شده است، مانند مقدار مصرف مستقل (a) در تابع مصرف. متغیرها از نظر ارزش به دو دسته اند: ارزش اسمی و ارزش واقعی تقسیم میشوند. ارزش اسمی یک متغیر از طریق اندازه گیری آن به قیمت های موجود زمان معامله (قیمت های جاری) به دست میآید، مانند درآمد اسمی و عرضه اسمی پول. چنانچه ارزش اسمی یک متغیر

^۱ - خدا داد کاشی، فرهاد. اقتصاد کلان، تهران، انتشارات پیام نور، ۱۳۹۰، چاپ نهم، ص ۴۰.

^۲ - آخوی، احمد. اقتصاد کلان، پایه ای و کاربردی، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، ۱۳۷۴.

را از نظر تغییرات قیمت‌ها تعدیل کنیم، و به بیان ساده تر اثر تغییرات قیمت‌ها را از ارزش اسمی بزداییم، ارزش واقعی به دست می‌آید. مانند درآمد واقعی $(\frac{Y_m}{P})$ و عرضه واقعی پول $(\frac{M_s}{P})$. بنابراین، ارزش واقعی به قیمت‌های ثابت بیان می‌شود.

الگوها و انواع توابع اقتصادی

هرگاه متغیر X بتواند در فاصله معین به دلخواه و مستقلاً تغییر کند، آن را متغیر مستقل گویند.^۱ حال اگر متغیر دیگر، مانند Y ، به وسیله رابطه‌ای به متغیر X بستگی داشته باشد، به طوری که وقتی X در فاصله داده شده تغییر کند، Y اجباراً و به تبعیت از آن در فاصله دیگری تغییر کند، Y را متغیر وابسته یا متغیر تابع گویند. چنین رابطه‌ای را رابط تبعی یا تابع گویند و به صورت $Y = f(X)$ نشان می‌دهند. در اقتصاد خرد، قانون تقاضا یک رابطه تبعی است و به صورت زیر بیان می‌شود:

$$q_d = f(p) , \quad f' < 0$$

در این تابع، (p) عامل مستقل یا متغیر مستقل و مقدار تقاضا (q_d) متغیر وابسته یا متغیر تابع است. طبق این قانون، هرگاه p تغییر یابد q_d در جهت عکس تغییر p تغییر می‌کند، به شرط آن که سایر عوامل مانند سلیقه مصرف‌کننده، درآمد مصرف‌کننده، و قیمت کالاهای جانشین و مکمل ثابت باشند.

در اقتصاد کلان، مصرف‌تابعی مستقیم از درآمد واقعی است. این نمونه دیگری از یک رابطه تبعی در علم اقتصاد است و به شکل زیر بیان می‌شود:

$$C = f(Y) , \quad f' > 0$$

هرگاه تابع فوق را به صورت خطی بنویسیم، معادله خطی زیر به دست می‌آید:

---

^۱ - Blanchard, Olivier, Macroeconomics, prentice- Hall, Inc., Upper saddle River, New Jersey, 1997.

$$C = a + bY$$

در این معادله، ارزش پارامتر a و ضریب b ثابت است. این ارزش ها تا زمانی ثابت میماند که شرایطی که بر ارتباط بین درآمد واقعی (Y) و مصرف (C) تأثیر میگذارد تغییر نکند. اگر این شرایط تغییر کند، ارزش مقداری a و b نیز تغییر خواهد کرد.

مفهوم الگو در نظریه های اقتصادی عبارت است از روابط میان گروه متغیرها. توابع تقاضا و مصرف که در بالا ذکر شد نمونه های از الگوهای اقتصادی ساده اند. روابط الگوی اقتصادی غالباً به شکل معادلات نشان داده میشود. این روابط بر دو گونه اند:

۱. **معادله های رفتاری.** این معادله ها، رفتار یا کردار افراد یا گروه ها را در اقتصاد در مقابل متغیرهای دیگر شرح میدهند و عمدتاً روابط تبعی را در بر میگیرند. معادله های رفتاری ممکن است رفتار خانوار، بنگاه، دولت، یا هر سازمان دیگر را نشان دهد. تابع مصرف و تابع تقاضا هر کدام یک معادله رفتاری به شمار میروند. در تابع مصرف که به صورت $C = f(Y)$ بیان میشود، هرگاه درآمد واقعی (Y) افزایش یابد، مصرف کنندگان میزان مصرف خود (C) را بالا میبرند. این رابطه تمایل شخصی مصرف کنندگان را برای افزایش مصرف نشان میدهند.

۲. **معادله های تعریفی.** این معادله ها چنانکه از نام شان پیداست تعریف های معین الگو را نشان میدهند. معادله زیر یک معادله تعریفی است:

$$Y \equiv C + S$$

نوٹ: در اینجا علامت $\equiv$ را به عنوان یک اتحاد جبری یا معادله تعریفی مورد استفاده قرار داده ایم، در حالی که علامت $=$ در معادله $C = f(Y)$ یک معادله رفتاری است.

در این معادله، Y درآمد واقعی، C مصرف، و S پس انداز جاری است. این معادله نشان میدهد که در هر سطح درآمدی، خانوار فقط میتواند مصرف و پس انداز کند. پس انداز

عبارت است از درآمد جاری که مصرف نمیشود و نتیجه یک خانوار ممکن است تمام یا قسمتی از درآمد خود را مصرف و بقیه آن را که ممکن است صفر یا مثبت باشد پس انداز کند.

این معادله نشان نمیدهد که وقتی درآمد تغییر کند، پس انداز و مصرف چگونه تغییر خواهد کرد و همچنین نشان نمیدهد که هرگاه درآمد افزایش یابد مصرف افزایش پیدا میکند.

یا کاهش یا ثابت میماند. بنابراین، این معادله یک معادله رفتاری نیست، چون رفتار یک گروه یا یک واحد اقتصادی را نسبت به تغییر عامل مستقل نشان نمیدهد. یعنی $Y=C+S$ ، تعریف اختیاری درآمد است که از نظر خانوار منطقی به نظر میرسد.

معادله های تعریفی در نظریه های اقتصادی گاهی اوقات به صورت اتحادها یا شرایط تعادل توجیه میشوند. برای مثال، تقاطع عرضه و تقاضا در بازار، شرط تعادل را به صورت $D=S$ نشان میدهد. این رابطه در واقع برابری بین دو کمیت اقتصادی: مقدار تقاضا (D) و مقدار عرضه (S) را در نقطه تعادل نشان میدهد. پس بیان ریاضی که مقدار تقاضا برابر است با مقدار عرضه، تعریف تعادل بازار و قسمت لازم الگوی کامل اقتصادی است. در اقتصاد کلان نیز مقدار درآمد ملی (Y) از طریق مخارج ملی

برابر است با مجموع مصرف (C) و سرمایه گذاری (I)، یعنی $Y=C+I$ این رابطه نیز تعریف تعادل است. این اتحاد به طور ساده نشان میدهد که تمام هزینه های یک اقتصاد دو بخشی، اعم از مصرفی و سرمایه ای، به عنوان درآمد مردم آن جامعه اقتصادی محسوب میشود. حال از مقایسه دو معادله تعریفی زیر:

$$Y=C+S \quad \text{یا} \quad Y=C+I$$

معادله تعریفی سوم به صورت $S=I$ به دست میآید.

نتیجه گیری

خلاصه به این نتیجه میرسیم که اقتصاد کلان، بررسی وضع اقتصادی در سطح کل است. اقتصاد کلان شاخه ای از علم اقتصاد است که به مطالعه چگونگی رفتار یک اقتصاد کلی - بازار یا سایر سیستم هایی که در مقیاس بزرگ عمل میکنند- میپردازد. اشتغال کامل، تشبیت قیمت ها، توزیع عادلانه، رشد اقتصادی مداوم، تعدیل تراز پرداخت های خارجی، از اهداف مهم سیاست اقتصاد کلان میباشد.

اقتصاد کلان در بسیاری از مکاتب فکری سازماندهی شده است که دیدگاه های متفاوتی در مورد نحوه عملکرد بازارها و مشارکت کنندگان آن ها دارند. پس اقتصاد کلان شامل مجموع نظریه هایی است که پدیده های اقتصادی را در سطح کلی مورد توجه قرار میدهد. از طرف دیگر، تصمیمات جمعی ناشی از سیاست های کلان - اقتصادی، که به منظور مقابله با مسایل کلان - اقتصادی مانند تورم، رکود، و کسری بودجه دولت اتخاذ میشود، حدود دیگری از دامنه اقتصاد کلان را تشکیل میدهد. بدین ترتیب، اقتصاد کلان، هم مطالعه اقتصادی اثباتی و هم مطالعه اقتصاد دستوری است.

متغیر کلان - اقتصادی، مانند مصرف کل، یک کمیت اقتصادی است که در زمان معین دارای ارزش مقداری معین است. بنابراین متغیرهای زیادی در ارتباط با یکدیگر فعال هستند. اگر قرار باشد که یک الگوی کلان - اقتصادی دارای اعتبار علمی باشد، متغیرهای آن باید در دسترس سنجش آماری قرار گیرند، در نتیجه هر متغیر در الگوی کلان - اقتصادی دارای ارزش مقداری معینی است که یا به یک کمیت معین در گذشته مربوط میشود یا یک مقدار خاص را در آینده پیش بینی میکند. اقتصاد کلان پدیده های کل اقتصاد مانند تورم، سطح قیمت ها، نرخ رشد اقتصادی، درآمد ملی، تولید ناخالص داخلی (GDP) و تغییرات در بیکاری را مطالعه میکند.

ماخذ

۱- آریانا دایرة المعارف. جلد اول، کابل- افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۶، ص ۵۹۹.

۲- دکتر فریدون تفضلی. "اقتصاد کلان نظریه ها و سیاست های اقتصادی"، چهاردهم، تهران، سال ۱۳۸۳. صص ۳۰-۳۱-۳۲.

۳- کنیز، جان مینارد. نظریه عمومی اشتغال، بهره و پول، ترجمه دکتر منوچهر فرهنگ، انتشارات دانشگاه، تهران، ۱۳۴۸.

ب: مقاله

۱- اخوی، احمد. اقتصاد کلان، پایه ای و کاربردی، تهران، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، ۱۳۷۴.

۲- خدا داد کاشی، فرهاد. اقتصاد کلان، تهران، انتشارات پیام نور، ۱۳۹۰، چاپ نهم، ص ۴۰.

۳- رحمانی، تیمور. اقتصاد کلان، چاپ دهم، جلد اول، انتشارات برادران، ۱۳۸۵، ص ۱۲۳.

۴- مریدی، سیاوش و علی رضا نورزی. فرهنگ اقتصادی تهران، نگاه ۷۵، ص ۷۹.

۵- منتظر ظهور، محمود. اصول اقتصاد کلان، تهران، چاپ دوم، موسسه عالی بازرگانی، ۱۳۵۱، ص ۶.

ج: انگلیسی

- 1- Ackley, Gardner, Macroeconomic Theory, the Macmillan company New York, 1961.
- 2- Blanchard, Olivier, Macroeconomics, prentice- Hall, Inc., Upper saddle River, New Jersey, 1997.
- 3- Bronowski, Jacob, Science and values, Julian Messner, New York, 1956.
- 4- Compagna, Anthony S., Macroeconomics: Theory and policy, Houghton Mifflin, Boston, 1974.

Fundamental trends in Macroeconomics

Mursal "bakhtari"

Abstract

Macroeconomics is a branch of economics that studies the behavior of an overall economy- the market or other systems that operate on a large scale. Total supply (national production), total demand, society's inflation rate, unemployment rate, national investment and similar phenomena that make up the subject of macroeconomics. A macroeconomic variable, such as total consumption, is an economic quantity that has a value of a certain amount at a certain time. Each variable in the macroeconomic model has a certain quantity value that either relates to a certain quantity in the past or predicts a certain quantity in the future. Macro variables are either measured at a certain moment of time or comparable to a certain path or flow of time. For example, the amount of money supply, the amount of capital, and the amount of savings available in a given period are macro variables. Income, investment, and savings flow are variables. Macroeconomics is organized in to many schools of thought that hold different views on how markets and their participants work.

Key words: macro variable, theories of economists, macroeconomics

نقش شرکت جهانی گوگل در عرصه خدمات و محصولات

مرسل "باختری" ۱

چکیده

شرکت گوگل یکی از مشهورترین شرکت های جهان به حساب می‌رود. گوگل نام شرکت آمریکایی است که خدمات متنوع از قبیل جستجوی موضوعات مختلف مورد ضرورت در انترنت، ایمیل، شبکه های اجتماعی، فایل های ویدیویی و غیره به علاقه مندهای خود عرضه میکنند. البته رسیدن به این تعداد خدمات خیلی دور از انتظار نیست و امروزه هم خدمات گوگل روز به روز در حال افزایش میباشد و همچنین خدمات و محصولات گوگل مانند حساب جیمیل، نرم افزارهای پیشرفته، سیستم عامل اندروید و صدها خدمت دیگر در تمام ابعاد زندگی مردم سایه انداخته است. امروزه همه این محصولات برای انجام سریعتر امور مورد استقبال همه قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: شرکت گوگل، خدمات و محصولات، جهان

مقدمه

شرکت گوگل یک شرکت فعال در عرصه جستجوی اینترنتی و تکنولوژی تبلیغات است. گوگل پر بیننده ترین سایت اینترنت دنیاست و به حدی در سراسر دنیا محبوب است که در زبان انگلیسی حتی فعل (to google) به معنای جستجو در اینترنت هم به وجود آمده است. همچنین در زبان های دیگر دنیا هم معادله های مشابهی پیدا کرده است. یکی از ویژگی های خاص گوگل این است که این سایت در تاریخ های مشخص شکل لوگوی اصلی خود را به مناسبت رویدادی که در آن تاریخ رخ داده، تغییر میدهد. لوگوی گوگل در این شرایط (doodle) نامیده میشود. دلیل رشد سریع گوگل، محصولات زنجیره ای و شریک شدن با شرکت های دیگر بود. شرکت گوگل سرویس هایی همچون ایمیل، جیمیل، و شبکه های اجتماعی اورکارت و گوگل پلاس را شامل میشود و برنامه هایی همچون گوگل کروم، ویرایشگر تصویر پیکاسا و سیستم پیام رسانی فوری گوگل تاک را به کاربران خود پیشنهاد میدهد. برای رسیدن به هدف گوگل بخش های مختلفی را برای خدمات دهی راه اندازی کرد و امروزه همه محصولات برای انجام سریعتر امور مورد استقبال همه قرار گرفته است. به دنبال این هستیم که نقش شرکت جهانی گوگل در عرصه خدمات و محصولات چگونه است؟

معرفی شرکت گوگل (Google)

گوگل نام یک شرکت امریکایی است که خدمات متنوع از قبیل جستجوی موضوعات مختلف مورد ضرورت در اینترنت، ایمیل، نقشه آنلاین (online) جهان، سافتویرهای اداری شبکه های اجتماعی، فایل های ویدیویی و غیره به علاقه مندهای خود عرضه میکند و یا

۱- آریانا داپره المعارف. جلد ششم، کابل- افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال، ۱۳۹۶ هـ.ش. صص ۱۴۱-۱۴۲.

به طور عموم میتوان گفت که: گوگل از طریق وب سایت خود خدمات متنوع مانند: (Google Maps)، (Google Toolbar)، (Mail- Gmail Google)، (Google Earth)، (Talk Google)، (Google TV) و غیره را به جهان عرضه میکند.

گوگل (Google) به معنای یک عدد بسیار بزرگ میباشد مانند ۱۰ به توان ۱۰۰ یعنی مثلا ۱ و ۱۰۰ صفر میباشد، عدد یک و صد صفر جلوی آن "۱۰۰۰۰۰۰۰۰" (۱۰^{۱۰۰}) است که بار اول در سال ۱۹۳۶م. توسط میتلون سیروتا (Sirota Milton) نُو سال پسر خواهر ادوارد کاسنر (Edward Kasner) ریاضیدان امریکایی برای یک بازی به کار رفته است. موضوع عدد یک و صد صفر جلوی آن در واقع نوعی شعار و مقصود موضوع است، به این معنا که گوگل قصد دارد تا سرویس ها، اهداف و اطلاعات خود را تا همان مقدار در وب (Web) در جهان گسترش دهد.^۱

آدرس وب سایت گوگل قرار ذیل است:

www.google.com

اساس شرکت گوگل در سال ۱۹۹۸م. توسط دو محصل پوهنتون ستنفورد (Stanford) کلیفورنیا در امریکا هر یک لری پیج (Larry Page) و سرجی برین (Sergey Brin) گذاشته شده است.

---

^۱ - Jacso p. (2010) Metadata mega mess in Google Scholar. Online information Review. 34 (1): p. 175-191.

این شرکت خصوصی در ماه
جون سال ۱۹۹۹م. با سرمایه ۲۵
میلیون دالر رسماً به کار آغاز کرد.
شعار رسمی گوگل این است:
"Don't be evil" (شرارت
ممنوع) یا (هرگز بد نباشید).
هدف اعلام شده از طرف بنیان
گذاران گوگل، ترتیب و تنظیم

تمام اطلاعات دنیا بود. گوگل ماشین جستجوگر اینترنتی بوده که موضوعات مختلف را به
زبان مختلف جهان در زمان بسیار کم حتی کمتر از ثانیه ها، میلیاردها از وب سایت اینترنتی
جستجو کرده و معلومات دلخواه استفاده کننده ها را به اختیارش میگذارد.^۱

زمانی که شخص متوجه سرعت و دقت گوگل شود، فکر خواهد کرد ممکن عقب این
ماشین کمپیوترهای بسیار پیشرفته و تخنیک مغلق قرار داشته باشند، ولی در حقیقت
چنین نبوده، بلکه اصلاً عقب گوگل کمپیوترهایی با قیمت متوسط در یک شبکه با هم
ارتباط داده شده قرار دارند و همزمان هزارها کمپیوتر یکجا فعالیت کرده که در نتیجه
سرعت جستجوی معلومات افزایش میابد. امروز گوگل در تمام جهان مورد استعمال داشته
و نظر به بعضی احصاییه ها در یک روز به بیش از دوصد میلیون پرسش استفاده کننده ها
جوابات مناسب ارایه میکند.

شرکت گوگل یک شرکت فعال در عرصه جستجوی اینترنتی و تکنولوژی تبلیغات است.
این شرکت در عین حال در زمینه عکس، اخبار، نقشه ها، ویدیوها و برنامه هایی گوگل
پر بیننده ترین سایت اینترنتی دنیاست و به حدی در سراسر دنیا محبوب است که در زبان

---

^۱- اکبری، مریم، چشمه سهرابی، مظفر و افشار ابراهیم. تحلیل وضعیت و روند پذیرش موتورهای ابر موتورهای جستجو
توسط دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان بر اساس نظریه‌س نو آوری های راجز، فصلنامه پژوهشگاه علوم و
فناوری اطلاعات ایران، ۱۳۹۱، ۲۷(۴)، ۹۶۱-۹۸۴.

انگلیسی حتی فعل (to google) به معنای جستجو در اینترنت هم به وجود آمده است. این فعل همچنین در زبان های دیگر هم معادله های مشابهی پیدا کرده است. یکی از ویژگی های خاص گوگل این است که این سایت در تاریخ های مشخص شکل لوگوی اصلی خود را به مناسبت رویدادی که در آن تاریخ رخ داده، تغییر میدهد. لوگوی گوگل در این شرایط (doodle) نامیده میشود.

هدف شرکت گوگل

به طور کلی میتوان گفت هدف گوگل با بهره گیری از ربات های گوگل از راه اندازی بخش های مختلف ارایه خدمات و سازماندهی کردن اطلاعات انبوه به وجود آمد.^۱ مهمترین شعار گوگل پس از راه اندازی این بود که اگر اطلاعاتی در بخش های مختلف به صورت پراکنده وجود دارد برای دسترسی سریعتر کاربران به این اطلاعات و سازماندهی کردن آن ها از الگوریتم های پیشرفته استفاده شود. برای رسیدن به هدف گوگل بخش های مختلفی را برای خدمات دهی راه اندازی کرد و امروزه همه این سرویس ها و محصولات برای انجام سریعتر امور مورد استقبال همه قرار گرفته است.

---

^۱ - رجبی، سید منصور و نوروزی، یعقوب. موتورهای جستجوی فارسی ارزیابی امکانات جستجو، بازاریابی اطلاعات، میزان جامعیت و مانعیت و تعیین همپوشانی میان آن ها، فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازمان دهی اطلاعات، ۲۶ (۳)، ۱۳۳-۱۵۰.

گوگل چه کاربردی دارد

ماموریت و وظیفه گوگل این است که "اطلاعات جهان را سازماندهی کند و آن‌ها را به صورت مفید در دسترس کاربران قرار دهد. گوگل موتور جستجوی برتر در جهان است، موقعیتی که باعث انتقاد و نگرانی در مورد قدرتی که برای تأثیر گذاری بر جریان اطلاعات آنلاین دارد، شده است. گوگل یک شرکت امریکایی است که بیشتر به عنوان موتور جستجو شناخته میشود. اگر چه این شرکت نام خود را به عنوان یک موتور جستجو معرفی کرد و اکثریت به اتفاق درآمد آن از تبلیغات حاصل میشود، اما به تعدادی از زمینه‌ها مانند نرم افزار و سخت افزار منشعب شده است. اخیراً این شرکت با ایجاد اولین گوشی گوگل خود به نام پیکسل وارد بازار سخت افزار موبایل شده است.

واحد این شرکت (Google Cloud) نام دارد که شامل مواردی مانند (G-Suite)، برنامه‌های

کاربردی بهره‌وری این شرکت مانند (Gmail و Google Drive) است. آنچه به گوگل کمک میکند تا از رقبای خود متمایز شود، به رشد خود ادامه دهد و موتور جستجوی شماره یک و منحصر به فرد دنیا باشد، تکنیک (Page Rank) آن است که نتایج جستجو را مرتب میکنند. در حالی که گوگل یکی از بهترین موتورهای جستجو در اینترنت است، بسیاری از خدمات دیگر خود مانند (Google Maps) و (Google Local) را نیز برای آرایه نتایج جستجو مرتبط تر در خود جای داده است.

^۱ پور کاظم، زهرا، ناخدا، مریم، میرزابیگی، مهدیه و نقشه، نادر. رابطه مدل‌های ذهنی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه علوم پزشکی، اصفهان با رفتار جستجوی وب، مدیریت اطلاعات سلامت، ۱۳۹۶، ۵۷، ۲۱۷-۲۲۳.

سرمایه گوگل

برای اولین بار سرمایه گوگل توسط اندی بکتولشیم که معادل با صد هزار دالر بود به گوگل اهدا گردید. به دلیل موفقیت های بسیار از همان ابتدا سرمایه گذاران دیگر هم برای سرمایه گذاری در این پروژه آمادگی خود را اعلام کردند. شاید دانستن این نکته برای شما هم جالب باشد که جف بروز و رام شریرام ۲۵۰/۰۰۰ دالر به گوگل اهدا کردند و این سرمایه گذاری توانست در موفقیت های بیشتر گوگل تأثیر مثبت داشته باشد.^۱

در سال ۲۰۰۰م. یاهو محبوب ترین موتور جستجو بود و گوگل باید جای این موتور جستجو را می‌گرفت که کار سختی بود. در سال ۲۰۰۱م. تعداد سرمایه گذاران گوگل رو به افزایش بود که مدیریت این سرمایه و بودجه گوگل به یک چالش تبدیل شده بود که خوشبختانه اریک اشمیت توانست در این پست ایفای نقش موثری داشته باشد. کار گوگل روز به روز در حال افزایش بود تا جایی که در سال ۲۰۱۱م. گوگل توانست بخش تلفن هوشمند موتورولا را بخرد که شاید برای شما هم جالب باشد که بدانید خریداری این بخش از موتورولا چند ساعت بیشتر طول نکشید.

در این زمان این بخش از شرکت موتورولا به ارزش ۱۲/۵ میلیارد دالر به فروش رسید و گوگل با خریداری این بخش توانست نوده هزار پرسنل را زیر نظر خود به کار بگیرد. خرید این بخش از موتورولا این مزیت را به همراه داشت که گوگل توانست سیستم عامل را ارتقا دهد و پیشرفت هایی در این زمینه داشته باشد. اما متاسفانه رشد و پیشرفت اچ تی سی و سامسونگ در این بخش بیشتر بود و موتورولا از این بازار رقابت عقب ماند. در نهایت گوگل در این بخش سود کرد و در سال ۲۰۱۴م. شرکت خریداری شده را به لنوو به قیمت ۲/۹ میلیارد دالر فروخت.

---

^۱ - موسوس گوکی، سید علی، بهنام راد، مهسا. مقاله پژوهشی: چیش بینی فعالیت بازار سهام؛ نقش موتور جستجوی :doi: گوگل. راهبرد مدیریت مالی، ۱۳۹۸، ۷(۴)، ۱۷۵-۲۰۰.

محصولات و خدمات گوگل

به طور کلی میتوان گفت که خدمات گوگل که برای همه از جمله آنلاین شاپ ها ملموس تر باشد، البته در بخش پایین تر شما را بیشتر با سایر خدمات گوگل آشنا کرده ایم که میتواند از این خدمات نهایت بهره را ببرید.^۱

۱. Google chrome
۲. Google drive
۳. Google earth
۴. Google map
۵. Google play
۶. Google play games
۷. Google meet
۸. Google translate
۹. Google Analytics
۱۰. Google webmaster tools
۱۱. Google ads
۱۲. Google docs
۱۳. Youtube

شرکت گوگل قصد دارد تا سرویس ها، اهداف و اطلاع رسانی و اطلاعات خود را تا آن مقدار در وب در جهان گسترش دهد.

خدمات گوگل:

(Google Search, Google Mail-Gmail, Google Toolbar, Google Moon, Google Mars, Google Reader, Google Talk, Google Buzz, Google Video, Google TV, Google dash board, Google AdSense ,

---

^۱- افتاده، ج. گوگل پلاس یک لایه اجتماعی است. دریافت شده در ۱۴ شهریوردر سال. ۱۳۹۰.

Mobile, Trends, Sites, Notebook, Feed Burner, Picasa Web Albums, Blogger).

اپلیکیشن های گوگل

اپلیکیشن های گوگل برای پیشبرد سریعتر امور کاربران راه اندازی شده اند. ابزار های گوگل که گاهی با اپلیکیشن گوگل هم شناخته میشوند که هر کدام برای هدف خاصی طراحی شده اند. در ادامه شما را با مهمترین ابزار های گوگل آشنا میکنیم:

(Google Scholar, Google Patents, Google Books, Google News Archive Search, Google Customs Search Engine, U.S Government Search, Google Code Search, Web History, Google Mobilizer, Notebook, Sketch Up, Alerts, Desktop, Google Pack, Browser Sync, Base, Web Accelerator, Google Docs, Send to Phone, Grand Central, Google Sites, Google Talk, Babelplex).

گوگل در برابر کاربران چه وظایفی دارد؟

گوگل علاوه بر اینکه یک موتور جستجوگر قدرتمند است، دارای محصولات کاربردی زیادی است. سازماندهی کردن میلیاردها صفحه وب و نمایش بهترین نتیجه جستجوی ممکن به کاربران نیازمند الگوریتمی دقیق، هوشمندانه و تقریباً بی نقص است علاوه بر این، گوگل با داشتن اطلاعات بسیار گسترده از کاربران خود، باید در راستای حفظ حریم خصوصی و امنیت اطلاعات کاربران بکوشد. در این راستا، نیازمند به استفاده از آخرین تکنولوژی های روز دنیا است و خود را با این تکنولوژی ها سازگار و هماهنگ میکند.

---

¹- Slater, C (2011). Google plus vs Facebook- An over view. Retrieved September, 5

وظایف گوگل

گوگل به عنوان یک موتور جستجوگر قدرتمند، انجام بی نقص ترین جستجوی ممکن است، مردم در سراسر جهان برای یافتن اطلاعات، یادگیری در حوزه مورد علاقه شان و نیز بسیاری از تصمیم گیری های مهم خود، اقدام به جستجوی اطلاعات در گوگل میکنند. گوگل با آگاهی از این واقعیت که بسیاری از مردم به نتایج حاصل از جستجوی توسط این موتور جستجوگر قدرتمند، اعتماد دارند، همواره در راستای ارائه بهترین نتیجه ممکن، متعهدانه گام بر میدارد. از نظر گوگل، یک نتیجه جستجوی استاندارد دارای سه ویژگی اصلی است:^۱

۱- **ارایه مرتبط ترین و قابل اعتمادترین اطلاعات موجود:** گوگل در راستای کمک به کاربران برای یافتن اطلاعات مورد نیاز خود، عوامل زیادی را در نظر میگیرد از جمله کلمات موجود در عبارت جستجو شده توسط کاربر، محتوا و میزان تخصص بودن آن در صفحات سایت های مختلف، زبان و موقعیت جغرافیایی کاربر.

جهت سنجش میزان کیفیت ارائه نتایج حاصل از جستجوی اطلاعات، هزاران تستر از سر تا سر دنیا در این زمینه، موتور جستجوگر گوگل را از این جنبه مورد ارزیابی قرار میدهند.

۲- **حداکثر میزان دسترسی به اطلاعات:** مهمترین و اصلی ترین ماموریت گوگل سازماندهی تمام اطلاعات موجود در سطح جهانی و ایجاد امکان دسترسی به این اطلاعات در کوتاه ترین زمان ممکن و به طور رایگان در سر تا سر دنیاست. علاوه بر این، گوگل موظف به ایجاد سطح دسترسی حد اکثر به مفیدترین و دقیق ترین اطلاعات ممکن در تمام دنیاست. گوگل تولید محتوی نمیکند بلکه محتوای ایجاد شده در وب در زمینه های مختلف را سازماندهی میکند تا مفیدترین ها را به کاربران نمایش دهد. بنابر ادعای مدیران

---

^۱- Hazing A.W.K and R. Vander Wal (2008). Google Scholar as anew Source for citation analysis. Ethics in science and Environmental Politics. 8(1): p.61-73.

گوگل، خدمات رسانی صحیح و دقیق، کانون اصلی توجه این شرکت بوده است و همواره به عنوان اولین الویت این شرکت باقی خواهد ماند.

گوگل در نمایش نتایج جستجوی کاربران، از هیچ شرکت، سازمان و وب سایتی جهت نمایش یک سایت در صفحات اول خود مبلغی دریافت نمیکند و تنها کیفیت و محتوای سایت های موجود در وب را معیار قرار میدهد. حتی سایت هایی که برای تبلیغات در بالای اولین صفحه نتیجه جستجوی گوگل قرار میگیرند، به طور کاملا واضح دارای برچسب (ads) هستند و به سادگی از سایر سایت ها توسط کاربر، فایل تمایز هستند. در واقع، زمانی که یک شرکت از گوگل تبلیغات خریداری میکند، تغییری در الگوریتم های گوگل در راستای الویت بندی کیفی صفحات وب ندارد. صفحات دارای برچسب (ads) تنها زمانی نمایش داده میشوند که مرتبط با موضوع جستجو شده توسط کاربر باشند. در نتیجه بسیاری از جستجوها هیچ تبلیغاتی مشاهده نمیشود.

۳- آرایه اطلاعات به مفیدترین روش ممکن: امروزه اطلاعات در اشکال و انواع مختلف مانند تصویر، ویدیو، اخبار امتیازات ورزشی نقشه ها و بسیاری از انواع دیگر محتوا، در صفحات وب به نمایش گذاشته میشوند. اگر کاربر به دنبال مسیر رسیدن به یک آدرس مشخص باشد، آنگاه گوگل یک نقشه را به کاربر نمایش خواهد داد و یا به دنبال شرایط آب و هوا در روز آینده یا آخرین قیمت یم مدل تلفن همراه باشد، گوگل جدیدترین و بروزترین صفحات وب در یک دقیقه اخیر را به کاربر نمایش خواهد داد. همچنین گوگل در نمایش نتایج جستجو به کاربر، زبان کاربر را نیز در نظر میگیرد تا مفیدترین صفحات وب را به کاربر نمایش دهد.

گوگل و حفظ حریم خصوصی و امنیت اطلاعات کاربران

اگر بپذیریم که در عصر دیجیتال امروز، داشتن اطلاعات قدرت محسوب میشود، بنابراین میتوان گفت گوگل را قدرتمندترین شرکت دنیا محسوب کرد. این شرکت بیش از هر

شرکتی در تاریخ، اطلاعات را جمع آوری، دیجیتالی، تنظیم و ارایه کرده است. قدرت زیاد، مسئولیت زیادی را نیز به همراه دارد. این قدرتمندی حاصل از داشتن اطلاعات گسترده و عمیق، نه تنها نباید موجبات سوء استفاده را توسط این شرکت فراهم کند حفظ امنیت اطلاعات و حریم شخصی کاربران کند. گوگل مدعی است که به حریم خصوصی افراد کاملاً احترام میگذارد و توسط زیر ساخت های امنیتی پیشرو در صنعت، از آن محافظت میکند. حریم خصوصی شما در سر تا سر گوگل با امنیت داخلی محافظت میشود که به طور خود کار جلوی تهدیدها را قبل از رسیدن به شما میگیرد.^۱

تمام محصولات گوگل با دارا بودن یکی از پیشرفته ترین زیر ساخت های امنیتی جهان به طور پیش فرض امن هستند. رمز گذاری پیشرفته اطلاعات منجر به انتقال امن اطلاعات میشود. در واقع رمز گذاری سطح بالاتری از امنیت اطلاعات و از حریم خصوصی کاربران را به ارمغان میآورد. هنگامی که کاربر یک ایمیل ارسال میکند، یک ویدیو را به اشتراک میگذارد، از یک وب سایت بازدید میکند یا عکس هایی را ذخیره میکند، اطلاعات بین دستگاه مورد استفاده کاربر، خدمات گوگل و دیتا سنترهای گوگل انتقال پیدا میکند. گوگل توسط لایه های چندگانه امنیتی خود من جمله فناوری رمز گذاری پیشرو مانند (HTTPS) و امنیت لایه انتقال اطلاعات (Transport Layer Security)، از اطلاعات شما محافظت میکند. به احتمال زیاد تا اکنون برای شما هم پیش آمده است که با یک دستگاه جدید وارد اکونت خود در یکی از محصولات گوگل شوید و پس از ورود یک نوتیفیکیشن یا یک ایمیل جهت حصول اطمینان از اینکه شخص شما اقدام به ورود به حساب کاربری خود کرده، دریافت کنید. گوگل همواره امنیت اطلاعات کاربران را رصد میکند و در صورت مشاهده هر گونه حرکت مشکوک، دستورالعمل های لازم را برای کاربران، جهت پیشگیری از ایجاد اختلال در حریم خصوصی آن ها، ارسال میکند. گوگل از هیچ ارگانی جهت افشای اطلاعات هیچ یک از کاربران، هیچ مبلغی دریافت نمیکند.

---

^۱ - قاسمی الوری، مینا و عباسی دشتکی، ندا. مقایسه عملکرد ابزار پیشنهاد دهنده در موتور جستجوی گوگل، یاهوو بینگ، فصلنامه مدیریت اطلاعات و دانش شناسی، (۴)، ۷۵-۹۶.

گوگل و استفاده از بروزترین تکنولوژی ها جهت ارائه خدمات به کاربران

گوگل با سرعت زیادی در حال تغییر است و با رشد تکنولوژی هوش مصنوعی این موتور جستجو میتواند با دقت هر چه بیشتر صفحات موجود در وب را تجزیه و تحلیل، دسته بندی و رتبه دهی کند. گوگل اعلام کرده است که مسئولانه در حال تلاش برای ارتقا هر چه بیشتر سطح تکنولوژی هوش مصنوعی خود است تا بتواند به مردم و جامعه جهانی خدمت کند. مزایای استفاده از این تکنولوژی بر کس پوشیده نیست. همانطور که میدانیم، توسعه هوش مصنوعی فرصت های جدیدی را برای بهبود زندگی مردم در سراسر جهان از تجارت گرفته تا مراقبت های بهداشتی و آموزش ایجاد میکند. در کنار این مزایا، سوالات و چالش هایی در راستای حفظ حریم خصوصی افراد و امنیت اطلاعات سیستم ها مطرح میشود. این سوالات و چالش ها تا به کنون به طور کامل حل و فصل نشده اند و در واقع حوزه های فعال تحقیق و توسعه هستند. گوگل متعهد به پیشرفت در توسعه مسئولانه هوش مصنوعی و به اشتراک گذاری دانش، تحقیق، ابزار، مجموعه داده ها و سایر منابع با جامعه بزرگتر است. گوگل متعهد است که خود را با آخرین یافته ها و نتایج تحقیقات خود سازگار کرده و آن ها را به کار گیرد.

نتیجه گیری

در اخیر میتوان گفت که شرکت گوگل از مهمترین شرکت های جهان به حساب میآید. گوگل نام شرکت امریکایی است به معنی عدد یک و صد صفر جلوی آن است. گوگل قصد دارد تا سرویس ها، اهداف و اطلاعات خود را تا همان مقدار در وب (Web) در جهان گسترش دهد. گوگل ماشین جستجوگر اینترنتی است که موضوعات مختلف را به زبان های مختلف جهان در زمان بسیار کم حتی کمتر از ثانیه ها، میلیاردها از وب سایت اینترنتی جستجو کرده و معلومات دلخواه استفاده کننده ها را به اختیارش میگذارد.

شرکت گوگل خدمات متنوع از قبیل جستجوی موضوعات مختلف مورد ضرورت در اینترنت، ایمیل، نقشه آنلاین (Online) جهان، سافتویرهای دارای شبکه های اجتماعی، فایل های ویدیویی وغیره به علاقه مندهای خود عرضه میکند.

مهمترین وظیفه گوگل به عنوان یک موتور جستجوگر بسیار قدرتمند، ایجاد دسترسی همگانی به اطلاعات موجود در وب است. گوگل متعهد است تا مفیدترین نتیجه جستجو را برای کاربران در کمترین زمان ممکن به نمایش بگذارد. همچنین در نمایش نتایج جستجو به عوامل و فاکتورهای مختلف توجه دارد تا بتواند به بهترین شکل ممکن کاربر را به هدف خود نزدیک کند. مانند موقعیت زمانی و مکانی، زبان، ماهیت کلی موضوعات جستجو شده و بسیاری از عوامل دیگر. زمانی که کاربران به گوگل اعتماد کرده و از محصولات آن استفاده میکنند، گوگل وظیفه دارد تا از حریم خصوصی کاربران محافظت کند و اطلاعات کاربران را امن و محفوظ نگهدارد. و همچنین با آخرین تکنولوژی های بوجود آمده در جهان، پیشتاز است. امروزه همه محصولات برای انجام سریعتر امور مورد استقبال همه قرار گرفته است.

مآخذ

۱- آریانا دایرة المعارف. جلد ششم، کابل- افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال، ۱۳۹۶ هـ.ش. صص ۱۴۱-۱۴۲.

ب:مقاله

۱- افتاده، چ. گوگل پلاس یک لایه اجتماعی است. دریافت شده در ۱۴ شهریوردر سال، ۱۳۹۰.

۲- اکبری، مریم، چشمه سهرابی، مظفر و افشار ابراهیم. تحلیل وضعیت و روند پذیرش موتورهای و ابر موتورهای جستجو توسط دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه اصفهان بر اساس نظریه نو آوری های راجز، فصلنامه پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، ۱۳۹۱، ۲۷(۴)، ۹۶۱-۹۸۴.

۳- پور کاظم، زهرا، ناخدا، مریم، میرزابیگی، مهدیه و نقشه، نادر. رابطه مدل های ذهنی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه علوم پزشکی، اصفهان با رفتار جستجوی وب، مدیریت اطلاعات سلامت، ۱۳۹۶، ۵۷، ۲۱۷-۲۲۳.

۴- رجبی، سید منصور و نوروزی، یعقوب. موتورهای جستجوی فارسی ارزیابی امکانات جستجو، بازریابی اطلاعات، میزان جامعیت و مانعیت و تعیین همپوشانی میان آن ها، فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازمان دهی اطلاعات، ۲۶ (۳)، ۱۳۳-۱۵۰.

۵- قاسمی الوری، مینا و عباسی دشتکی، ندا. مقایسه عملکرد ابزار پیشنهاد دهنده در موتور جستجوی گوگل، یاهوو بینگ، فصلنامه مدیریت اطلاعات و دانش شناسی، ۴(۴)، ۷۵-۹۶.

۶- موسوس گوکی، سید علی، بهنام راد، مهسا. مقاله پژوهشی: چیش بینی فعالیت بازار سهام: نقش موتور جستجوی:DOI. گوگل. راهبرد مدیریت مالی، ۱۳۹۸، ۷(۴)، ۱۷۵-۲۰۰.

ج: منابع انگلیسی

- 1 -Hazing A.W.K and R. Vander Wal (2008). Google Scholar as anew Source for citation analysis. Ethics in science and Environmental Politics. 8(1): p.61-73.
- 2- Jacso p. (2010) Metadata mega mess in Google Scholar. Online information Review. 34 (1): p. 175-191.
- 3- Slater, C (2011). Google plus vs Facebook- An over view. Retrieved September, 5.

The role of global company Google in the field of services and products

Mursal "Bakhtari"

Abstract

Google is one of the most famous companies in the world. Google is the name of an American company that offers various services such as searching for various necessary topics on the internet, e-mail, social networks, video files, etc. Of course, reaching this number of services is not too far from the expectation and today Google services are increasing day by day and also Google services and products such as Gmail account, advanced software, android operating system and hundreds of other services in all aspects of people's lives. Has dropped today, all these products are welcomed by everyone to do things faster.

Key words: Google company, services and products, world

سازمان اوپک و جایگاه آن در اقتصاد جهانی مرسل "باختری"

چکیده

انرژی و نفت نقش اساسی در صنعت اقتصاد جهانی را دارد. اوپک به عنوان یک سازمان بین المللی تخصصی فرا منطقه ای، توسط پنج عضو مؤسس ایران، عراق، عربستان سعودی، کویت و ونزوئلا در کنفرانس ۱۰ تا ۱۴ سپتامبر سال ۱۹۶۰م. در بغداد تشکیل شد. این سازمان تنها با داشتن کمتر از پنج درصد جمعیت جهان و ادار بودن ۸۱/۸۹ درصد از ذخایر اثبات شده نفت خام و حدود چهل درصد از سهم تولید نفت خام جهانی در تضمین امنیت عرضه پایدار انرژی در اقتصاد جهانی نقش آفرین بوده است. از مدلهای اقتصادی رفتار اوپک با در نظر گرفتن شرایط اقتصادی-سیاسی کشورهای مهم تولید کننده نفت خام این سازمان و توجه به وضع ذخایر نفتی و پیش بینی کاهش ظرفیت تولید در کشورهایی که ذخایر اصلی نفت را دارند بتواند رفتار اوپک را در بلند مدت توضیح دهد. رفتار های کشورهای عضو اوپک در تولید نفت خام در چارچوب یک مدل یکپارچه پرداخته میشود. امروزه تعدادی از اعضای اوپک عضو سازمان تجارت جهانی هستند و برخی فرآیند الحاق را پشت سر میگذارند. توسعه صادرات غیر نفتی در کشورهای متکی به صادرات نفت از جمله اولویت های سیاست گذاری است. اما، دستیابی به این مهم نیازمند ایجاد زیر ساخت های مختلف است که توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات از مهمترین آنها به شمار میرود. ارتباطات بر سهم بازار کشورهای منتخب از صادرات غیر نفتی جهان طی دوره مورد مطالعه مثبت و معنا دار بوده است.

واژگان کلیدی: نفت، اوپک، اقتصاد جهانی

تاریخ جهان از زمان پیدایش نفت با این ماده حیاتی و تحولات آن گره خورده است. نفت ماده ای است که علاوه بر ماهیت اقتصادی و تجاری، دارای ماهیت سیاسی است و بسیاری از تحولات سیاسی جهان در صد سال گذشته این ماده طبیعی ارتباط داشته اند. سر نوشت نفت در واقع تاریخ یک قرن اخیر جهان است. از جانب دیگر بخشی از اهمیت نفت ناشی از اهمیت انرژی در اقتصاد است؛ انقلاب صنعتی و تحولات بعد از آن شکل زندگی انسان را دگرگون کرد و انرژی را در متن زندگی بشر قرار داد. طی چند سال گذشته، نفت به عنوان یک رقیب جدی منابع متعارف و سنتی به بازار نفت خام وارد شده است، سازمان اطلاعات انرژی در سال ۲۰۰۸م، تقریباً ۴۲٪ از تولیدات نفت خام جهان متعلق به کشورهای عضو اوپک بوده است. تولید نفت در کشورهای الجزایر، آنگولا، اکوادور، عراق، قطر، عربستان و امارات متحده عربی افزایش را نشان میدهد و در مقابل کشورهای ایران، کویت، لیبی، نیجریه و ونزوئلا با یک کاهش در تولیدات خود نسبت به سال ۱۹۸۳م. روبرو هستند. قیمت نفت از زمان تأسیس اوپک بیشتر تحت تأثیر عوامل سیاسی بوده و این عوامل میتوانند تحولات غیر منتظره ای را ایجاد کنند. بنابر این اوپک به عنوان بازیگر مهم عرصه انرژی با مدیریت میزان تولید نفت خام همچنان در تضمین امنیت انرژی نقش آفرین خواهد بود. بررسی آژانس بین المللی انرژی و سازمان اطلاعات انرژی بیانگر یک افزایش در تقاضای پیش بینی شده نفت در دهه های آتی است. بنابراین، توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات میتواند به عنوان یکی از راه کارهای توسعه صادرات غیر نفتی در کشورهای صادر کننده نفت مدنظر قرار گیرد. توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات را بر سهم بازار کشورهای عضو اوپک از صادرات غیر نفتی جهان طی دوره بررسی کنند. به دنبال این هستیم که سازمان اوپک و جایگاه آن در اقتصاد جهانی چگونه است؟

OPEC (organization of Petroleum Exporting Country) معرفی

سازمان اوپک

اوپک نام مختصر سازمان کشورهای دارنده و صادر کننده نفت است. این سازمان در نتیجه تلاشهای عربستان سعودی، عراق، ایران، کویت و ونزوئلا در سال ۱۹۶۰م. در بغداد به میان آمد و بعداً با الحاق کشورهای الجزایر، اندونیزیا، لیبیا، قطر، گابون، اکوادور و امارات متحده عرب به آن وسیع گردید.^۱

ایجاد سازمان اوپک در وقت خود در واقعیت عمل سیاسی بعضی کشورهای عقب مانده دارنده نفت در مقابل کمپنیهای چند ملیتی استعماری بود، زیرا این کمپنیها به خاطر حفظ منافع خویش از وسایل مختلف مانند: کودتا، دخالت سیاسی، رشوه و قرار دادهای استعماری کار میگرفت. ضرورت به میان آمدن چنین یک سازمان نفتی جهانی بعد از تأسیس جامعه عرب در سال ۱۹۴۵م. در چوکات این جامعه قوت گرفت. دوسال بعد در سال ۱۹۴۷م. قرار دادی میان دو کشور مهم تولید کننده نفت (ایران و ونزوئلا) به منظور هماهنگی سیاستهای نفتی به امضاء رسید. در سال ۱۹۵۹م. که کمپنیهای استعماری نفتی به صورت یکجانبه

^۱ - آریانا دایرة المعارف. جلد اول، کابل - افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۶ه.ش، صص ۸۹۷ - ۸۹۸.

قیمتهای نفت و ونزوئلا و شرق میانه را پایین آورد، اتحاد سیاسی و عمل مشترک میان کشورهای تولید کننده نفت تقویت بیشتر یافت و در ماه اپریل همین سال کنگره نفتی اعراب دایر گردید که نماینده گان و ونزوئلا و ایران به حیث ناظر در آن اشتراک داشتند. طی این کنگره در خفاء یک توافقنامه یی که به نام "توافقنامه شرافتی" یک توافقنامه یی که به نام "توافقنامه شرافتی" (Gentlemen Agreement) مشهور است از جانب اشتراک کننده گان به امضاء رسید که کشورهای تولید کننده نفت را به توجه به منافع خویش، آزادی و اتحاد در مقابل کمپنیهای استعماری دعوت میکردند.

همین توافقنامه، اساسی ایجاد سازمان اوپک در سال ۱۹۶۰م. در شهر بغداد مرکز عراق به حساب میآید. مطابق به بند دوم اساسنامه اوپک، اهداف این سازمان را هماهنگی و اتحاد سیاستها به خاطر حفظ و تأمین منافع فردی و جمعی کشورهای دارنده نفت تشکیل میدهد. اساسنامه سازمان اوپک در کنفرانسی که در ماه جنوری سال ۱۹۶۱م. در شهر کاراکاسی تدویر یافت، به تصویب رسید. هیات اجراییه آن در ماه اگست همان سال به کار آغاز کرد که که مقرر آن در وین بوده و تحت رهنمایی هیات عامل (نماینده -گان) فعالیت میکند. قرار داد ایجاد اوپک در سال ۱۹۶۲م. در ملل متحد ثبت و در سال ۱۹۶۵م. ارتباط آن با شورای اقتصادی و اجتماعی ملل متحد و کنفرانس توسعه و تجارت برقرار گردید. کنفرانس اوپک سال دو مرتبه توسط نماینده گان کشورهای عضو به سطح وزراء دایر میگردد. کمیسیون اقتصادی اوپک در سال ۱۹۶۵م. ایجاد گردید. این کمیسیون وظیفه دارد که در ارتباط با سازمان در رابطه به تعیین قیمتتهای عادلانه بین المللی نفت همکاری کنند. کشورهای اوپک دو بر سه حصه ذخایر نفتی کشورهای دارنده نفت را در اختیار داشته و صرف یک بر سه حصه نفت جهان را تولید میکند.

به صورت کلی اهداف اوپک عبارتند از:

- ۱- تعیین و تثبیت قیمتتهای نفت خام و محصولات نفتی در بازارهای جهانی.
- ۲- ایجاد و تنظیم مقررات مالیاتی یکسان و تعیین اندازه مالیه واقعی یی که از شرکتهای نفتی در کشورهای عضو گرفته میشود.

- ۳- تطبیق عملی شرایط مندرج قرار داده‌ها مطابق به خواست زمان.
- ۴- ایجاد هماهنگی در سیاستهای عمومی و نفتی کشورهای عضو.
- ۵- جمع آوری احصاییه‌ها و معلومات پیرامون نفت کشورهای عضو و کشورهای دارنده نفت.

ساختار اوپک

۱) **اجلاس**، عالی‌ترین مرجع سازمان است که از روسای نمایندگی کشورهای عضو که معمولاً وزرای نفت، معدن و انرژی‌اند، تشکیل می‌شود. بر اساس قوانین موجود، سالانه باید دو اجلاس برگزار شود؛ هر چند میان این دو نشست، چند نشست فوق العاده و در مواقع اضطراری، نشستهای پیش بینی نشده‌ای نیز برگزار می‌شود. اساسنامه سازمان وظایف اجلاس را به شرح زیر مشخص کرده است:^۱ تعیین خط مشی کلی و روشهای اجرای آن، اتخاذ تصمیم درباره در خواستهای عضویت، تایید انتصاب اعضای هیئت عامل، صدور دستور به هیئت عامل در ارائه گزارشها و توصیه‌ها و رسیدگی به آنها، تصویب بودجه سالانه به پیشنهاد هیئت عامل، تایید حسابرسیهای سالانه، دعوت از کشورها برای تشکیل جلسه‌های مشورتی به هر منظور و در هر محل مناسب، انتصاب رئیس هیئت عامل، دبیرکل و قائم مقام تصویب هر اصلاحی در اساسنامه حد نصاب لازم برای تشکیل اجلاس، سه و چهار هیئتهای نمایندگی کشورهای عضو است. در مواردی که نماینده یک کشور عضو در مذاکرات شرکت نداشته باشد، هر تصمیمی که در اجلاس اتخاذ شود الزامی است، این تصمیم حداقل ده روز پیش از انتشار آن به رئیس اجلاس اعلام دارد کشور غیر عضوی که در اجلاس حضور دارد، حق رای ندارد.

۲) **جلسه مشورتی**، اجلاس ممکن است رسیدگی به برخی مسایل را به جلسه مشورتی مرکب از نمایندگان کشورهای عضو ارجاع دهد. ترکیب اعضای جلسه

۱- خلعت بری، فیروزه. مبانی اقتصادی نفت، تهران، انتشارات علمی - فرهنگی، ۱۳۷۳، ص ۲۲.

مشورتی، تعیین حدود موضوعاتی که میتواند مورد شور قرار دهد، تاریخ و محل برگزاری جلسه با اجلاس است. رییس ممکن است نمایندگان کشورهای عضو را به جلسه مشاوره دعوت کند. وی دستور جلسه را رسماً به این جلسه ابلاغ خواهد کرد. جلسه مشورتی به موضوع رسیدگی میکند.

۳) هیئت عامل، مرکب از افراد است که کشورهای عضو برای احراز این سمت معرفی کرده اند و اجلاس آنها را برای ۲ سال تأیید کرده است. وظایف هیئت عامل به این شرح است: نظارت بر انجام دادن امور سازمان و اجرای تصمیمات اجلاس، بررسی گزارشهای دریافتی از طرف دبیرکل و اتخاذ تصمیم درباره آنها، ارائه گزارشها و توصیه ها به اجلاس در باره هر موضوعی که متضمن منافع سازمان است، تنظیم بودجه سالانه و ارائه پیشنهاد حسابرس به اجلاس برای تصویب، بازبینی گزارش سالانه حسابرس پیش از تسلیم آن به اجلاس، تصویب انتصاب روسای ادارت که دبیرکل آنها را بر اساس معرفی کشورهای عضو تعیین کرده است.

۴) دبیرخانه، مقر اصلی اوپک است وظیفه این دبیرخانه، مطالعه و تحقیق در باره بازارهای نفتی، تنظیم و سازماندهی اجلاس های اوپک و مشخص کردن میزان تولید کشورهای عضو است. دبیر خانه و هیئت دبیران نماینده قانونی سازمان و مدیر اجرایی دبیر خانه است و امور سازمان را طبق دستورالعملهای هیئت عامل اداره میکند. دبیرکل از میان نامزدهایی که کشورهای عضو معرفی کرده اند و با بررسی صلاحیت و تواناییهای آنها، تعیین میشود. اگر برای تعیین دبیرکل وحدت نظر گرفتن صلاحیتهای لازم، استفاده میشود. وظایف دبیرکل عبارت اند از: ترتیب و اداره امور سازمان، نظارت بر اجرای وظایف ادارت دبیرخانه به صورت مطلوب، تهیه و ارائه گزارشها به هیئت عامل در باره مسائلی که نیاز به بررسی دارد.

۵) هیئت اقتصادی، هیئت تخصصی دائم به نام هیئت اقتصادی اوپک تأسیس شد که وظیفه بررسی مستمر تحول قیمتهای نفت را در بازارهای جهانی برعهده

دارد. این هیئت که در چهارچوب تشکیلاتی دبیرخانه اجرای وظیفه میکند، شامل هیئت عامل، نمایندگان کشورها و کارمندان هیئت است.

۶) کارگروه هماهنگ کننده اعضا، این کارگروه زیر سرپرستی اجلاس به منظور کوشش در هماهنگ کردن فعالیتهای شرکتهای ملی نفت کشورهای عضو برای فروش نفت این شرکتهای در بازارهای بین المللی ایجاد شده است. اوپک از زمان تأسیس تا اوایل دهه ۱۳۵۰ش/۱۹۷۰م. تأثیر چندانی در افزایش قیمت نفت نداشت و در تحولات قیمت نفت بیشتر بود تا نهادی تأثیر گذار و به همین سبب توجهی به آن نمیشد. اما در دهه ۱۳۵۰ش/۱۹۷۰م. در پی افزایش قیمت نفت، توجه جهانی به سازمان اوپک معطوف شد.

اوپک و جایگاه آن در اقتصاد جهانی

امنیت پایدار انرژی روح کالبد اقتصاد جهانی است و نفت خون صنعت مدرن است. باید در مفهوم امنیت انرژی از منظر تولید کنندگان و مصرف کنندگان تمایز قائل شد.^۱ از دیدگاه تولید کنندگان انرژی، امنیت انرژی به عرضه مداوم و پایدار و مطمئن با قیمت های معقول در حامل های انرژی مرتبط بوده و سعی بر کاهش تهدیدهای ژئوپلیتیکی، اقتصادی، تکنیکی، زیست محیطی و روانی ناظر بر بازار انرژی دارد. امنیت از دیدگاه مصرف کنندگان، دسترسی آسان و بدون خطر به منابع نفت و گاز جهانی، تنوع منابع انرژی از نظر منطقه جغرافیایی و نوع انرژی و همچنین مسیرهای انتقال است. در بخش عرضه انرژی اوپک یکی از مهمترین سازمان های بین المللی است. در سالهای گذشته اکثر صادرات نفت جهان توسط کشورهای عضو اوپک صورت گرفته است، در شرایط حاضر نیز اعضای این سازمان از مهمترین کشورهای تأثیر گذار در زمینه امنیت انرژی است. به دلیل گره خوردن امنیت عرضه با امنیت تقاضای انرژی در نگاه بلند مدت و کلان نقش آفرینی اوپک در بسیاری از مواقع در جهت حفظ امنیت عرضه انرژی است. در طول سالیان دراز، افزایش جمعیت

۱- احمدیان، مجید. اقتصاد نظری و کاربردی نفت، تهران؛ دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸.

جهان و نیاز افزون تر به یک زندگی بهتر، فشار بیشتری را بر عرضه و شیوه استفاده انرژی وارد کرده است؛ که در صورتی که برایش چاره ای اندیشیده نشود، به بدتر شدن اوضاع هم منجر خواهد شد. در فاصله سال های ۲۰۰۴ تا ۲۰۳۰م. تولید ناخالص جهانی به دو برابر افزایش پیدا خواهد کرد. بنابر این اقتصاد جهانی و نقش اوپک در آن، در بین بازارها و بازیگران قدرتمند مانند دولتها، پیمان های چند ملیتی و سازمان های بین المللی از جمله بانک جهانی، صندوق بین المللی، و... است که البته نقش قدرت های بزرگ در آن به مراتب بیشتر دیده میشود. بنابر این از منظر رئالیسم اقتصادی اگر اوپک را به مثابه سازمانی متشکل از دولتهای متعدد بدانیم منافع اعضاء اوپک در ساخت تصمیمات و سیاست های کلان این سازمان دخالت داشته و مواضع این سازمان به صورت کامل فرا دولتی نخواهد بود.

عوامل موثر در افزایش و کاهش قیمت نفت

عوامل گوناگونی در تعیین قیمت نفت تأثیر میگذارد که مهمترین آن ها شامل عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی (جنگ و بحران ها)، جغرافیایی و حتی درجه حرارت کره زمین میباشد. شناخت دقیق و به موقع عوامل فوق میتواند در پیش بینی بهاء نفت موثر واقع شود.^۱ همچنین استفاده از عوامل فوق به عنوان اهرم فشار میتواند هم از سوی کشورهای مصرف کننده صنعتی و هم از طرف کشورهای صادرکننده نفت مورد استفاده قرار گیرد. اما در مجموع با تحلیل نوسانات و همچنین عملکرد و مواضع بسیاری از اعضای اوپک بیشتر از هر چیز تحت تأثیر عوامل سیاسی بوده و این عوامل میتواند تحولات غیر منتظره ای را ایجاد کنند. همچنین بحران های نظامی بین المللی تحت تأثیر عوامل و مسائل سیاسی رخ میدهد.

---

^۱- Griffin, James (1985). "OPEC Behavior: A Test of Alternative Hypotheses", American Economic Review, Vol.75, No. 5, pp. 963-954.

قیمت نفت و رشد اقتصادی

رشد اقتصادی کشورهای مصرف کننده نفت یکی از مهمترین عوامل موثر بر تقاضای این ماده خام و متعاقبا تعیین بهای آن در بازار است.^۱ افزایش قیمت نفت موجب بروز کساد و رکود اقتصادی در کشورهای عمده مصرف کننده و وارد کننده نفت میشود و همین امر موجب کاهش قدر

کنترل اوپک بر بازار میشود. قیمت نفت خام و رشد اقتصادی به خوبی تاثیر رشد اقتصادی بر قیمت نفت را نشان میدهد. اما تأخیر اندک قیمت نفت را نشان میدهد با افزایش رشد اقتصادی تقاضا برای نفت افزایش می یابد، با افزایش تقاضا در بازار و افزایش قیمت نفت میشود. هر چه بر قیمت نفت افزوده شود، هزینه های کلان اقتصادی در جهان افزایش یافته و در نتیجه اقتصاد جهانی با رکود مواجه میشود. چنانچه رکود تداوم یابد مصرف انرژی از جمله نفت و فرآورده های آن با کاهش مواجه میشود، تقاضا برای نفت خام در بازار کاهش می یابد، در این حالت بازار شاهد کاهش قیمت خواهد بود، بسته به عمق رکود و کاهش تقاضا، بازار با مازاد بیشتر و کاهش شدیدتر قیمت مواجه میگردد. در این حالت برای کنترل قیمت ها تولید کنندگان به کاهش تولید روی می آورند.

^۱ - Cermer, J. and Salehi Esfahani (1991) "The Rise and Fall of Oil prices: A competitive view", working paper, University of Pennsylvania, Phil.

جایگاه سازمان اوپک در انرژی و تجارت بین المللی

از آن جا که تجارت بین المللی، روابط مالی بین المللی، کشورهای شمال و جنوب، شرکت های چند ملیتی، مشکلات اقتصادی جهان، سیاست اقتصادی خارجی دولت ها و سلسله موضوعاتی چون؛ محیط زیست، جهانی شدن فعالیتهای اقتصادی و موضوعات دنیای انرژی در حوزه اقتصادی سیاسی بین الملل بحث و بررسی میشود. متفکرین واقع گرا تلاش کردند با تأکید بر شاخص های علمی، موضوعات و مسائل اقتصادی را در رهیافت جدیدی به واقع گرایی، که بعدها به نو واقع گرایی یا واقع گرایی ساختار معروف است، مد نظر قرار دهند.^۱

زمانی که از پیشرفت فنی عمده با یک تحول عظیم در فناوری صحبت میشود، پای موردی فراتر از بررسی اجزا یا ابعاد عملی تولید در میان است، چرا که پیشرفت های فنی در دوره های بعد، موجب بروز تحولاتی عمده در فناور اقتصادی و سازماندهی صنعتی شده است. از این روی باید در نظر داشت که هر اقتصادی، پیشرفت های چشمگیر در فناوری نیازمند تحول در سازماندهی تولید و روابط اجتماعی- سیاسی است. سازمان اوپک به عنوان جزئی از ساختار سیاسی جهان میتوان به نحوه تاثیر منابع نفت بر جایگاه این سازمان در این ساختار و متعاقب آن بررسی اثرات این تغییرات بر روابط درونی بین اعضای این سازمان بر مبنای دیدگاه والتز پرداخت.

کنث والتز میگوید: یک ساختار متشکل از سه مولفه؛ اصل سازمان دهنده، تعیین کارکردهای واحدها یا اجزا و توزیع توانمندی ها است و از آنجا که توانایی یا ناتوانی دولتها و یا کارگزارها در حل و فصل معضلات، میتواند جایگاه آنها را در ساختار بین الملل بالا یا پایین ببرد و ساختار سیستم تنها زمانی تغییر می یابد که نحوه توزیع توانایی ها در میان

---

^۱ - عباسپور، م. و دیگران. "نقش بخش انرژی در توسعه اقتصادی کشور"، نشریه وزارت امور اقتصادی و دارایی، شماره ۲۳، بهار، ۱۳۷۶، ص ۱۳.

واحد ها تغییر کند. چرا که وقتی کارکرد های مشخص واحد ها تغییر یابد، واحدها در اثر تغییرات در توانمندی نسبی در رابطه متفاوت و جدیدی با یکدیگر قرار می گیرند.^۱

در این رابطه رابرت گیلپین می گوید که: در طول زمان و در نتیجه تغییرات اقتصادی، فناوری و سایر تحولات منافع کنشگران منفرد و موازنه قدرت میان آنها دگرگون میشود، در نتیجه آن دسته از کنش گرانی که پیش از همه از تغییر در نظام اجتماعی منتفع میشوند و قدرت کافی به دست می آورند که بتوانند چنین تغییری را تحت تأثیر خود قرار دهند، نظام را به گونه ای که به نفع آنان باشد تغییر دهند. این سازمان جهت ایفای نقش مثبت در ارتقا جایگاه بین المللی اعضای خویش در ساختار اقتصادی سیاسی بین الملل بنیان گذاری شده است و اعضای آن تنها زمانی به قواعد این سازمان پایبند خواهد ماند که کارکرد این سازمان در جهت منافع آنها باشد در غیر این صورت همانطور که کراستر میگوید دولتها ممکن است رژیم هایی را که مغایر منافع آنها هستند را نابود کنند.

توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات بر سهم بازار کشورهای عضو اوپک

صادرات در لغت به معنای ارسال کالا از جایی به جای دیگر است.^۲ اما در اصطلاح به معنی خروج کالا و خدمات از قلمرو گمرکی یک کشور دریافت کالا، خدمات، ارز، طلا، تسویه بدهی و یا به منظور کمک های بلاعوض، تعمیر، تکمیل و یا شرکت در نمایشگاه صادرات گفته میشود. صادرات به کشورها امکان میدهد تا منابع خود را تخصیص بهینه کنند و در مقایسه با تخصیص همان منابع به تولید برای مصرف داخلی، کالاها و خدمات بیشتری دریافت کنند.

به لحاظ تجربی، اتخاذ راهبرد توسعه صادرات در برخی کشورهای در حال توسعه - خاصه کشورهای جنوب شرق آسیا، اهمیت صادرات را به عنوان یک منبع تأمین ارز و موتور محرکه رشد اقتصادی بیش از پیش نمایان ساخته و یا تأثیر مطلوب بر کارایی و

^۱ - Alhajji, A.F. and David Huettener (2000), "OPEC and other commodity cartels: A comparison", Energy Policy, Vol. 28, No. 7.

^۲ - جمشیدی رودباری، مستانه. "بررسی مدلهای اقتصادی رفتار اوپک از دیدگاه عملکرد اوپک در تاریخ ۴۵ ساله آن، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۸۵، ص ۱۳.

تخصیص منابع، افزایش صرفه های ناشی از مقایس، ایجاد تغییرات فناوری، ایجاد اشغال و افزایش بهره وری کل عوامل موجب تسریع در روند رشد و توسعه اقتصادی شده است. در اثر صادرات، تشکیلات تجاری و اقتصادی کشورها به کشف های جدیدی در مدیریت، فناوری و شیوه های تولید نائل آمده و فرصت های نادیده گرفته شده قبلی نیز به منبع رشد اقتصادی تبدیل میشود. این دستاورد بزرگ ناشی از توسعه صادرات در کشورهای جنوب شرق آسیا را میتوان به تنوع کالاهای صادراتی و صادرات مبتنی بر فناوری های برتر و با ارزش افزود بالای آنها نسبت داد.

در نقطه مقابل، کشورهای عضو سازمان کشورهای صادر کننده نفت (اوپک) قرار دارند که بخش اعظم صادرات نفت و مشتقات نفتی تشکیل میدهد و به علت درآمدهای فراوان ناشی از صادرات نفت و ترزیق بی رویه ارز حاصل از آن به بازار، نرخ ارز در مبلغ کمتر از نرخ تعادلی تعیین میشود که از مجرای کاهش قدرت رقابت پذیری تولیدات داخلی در بازار های جهانی به کاهش صادرات غیر نفتی انجامیده است.^۱

فناوری اطلاعات حاصل ترکیب دو واژه فناوری و اطلاعات است که اطلاعات شامل مجموعه از حقایق، حوادث، مسائل، موضوعات و ارقام پردازش شده با معناست و اشخاص میتوانند بر اساس آن برنامه ریزی کنند. بنابراین فناوری اطلاعات به مجموعه از دانش و مهارت استفاده از فناوری های نوین مانند رایانه، اینترنت و سیستم ارتباط از راه دور برای ضبط، ذخیره سازی، پردازش، بازیابی، انتقال و دریافت اطلاعات اشاره دارد. اما، ارتباطات نیز برای ارائه خدمات توسط فناوری اطلاعات لازم و ضروریست، براین اساس، فناوری اطلاعات و ارتباطات شامل شبکه های مخابراتی، سیستم های رادیویی اطلاعاتی، صوتی و تصویری سیار، شبکه های کابلی و سیستم های ماهواره ای، اینترنت و شبکه داده ها، سیستم های اطلاعات جغرافیایی، سیستم های تعیین موقعیت جهانی و مفاهیم فعالیتی و مدیریتی مرتبط با آنها است. که با افزایش سرعت، دقت، کیفیت، سهولت، شفافیت، تنوع، رفع تبعیض

---

^۱ - Kaufman, Robert K. and Andrew Bradford (2005), "Determinants of OPEC production: Implications for OPEC Behavior", Center for Energy and Environmental Studies, Boston University.

و عدالت گرایی به تحقق جامعه دانایی محور کمک شایان توجهی کرده و کلیه زندگی بشر از جمله امور اقتصادی و تجاری او را نیز متحول ساخته است.

مزایای فراوان اطلاعات و ارتباطات سبب شده تا کشورهای پیشرفته و صنعتی به توسعه این فناوری اهتمام داشته باشند و از این لحاظ، امروزه یک شکاف جدی بین آنها و کشورهای در حال توسعه وجود دارد که اگر کشورهای در حال توسعه در جهت کاهش و رفع آن نکوشند، ضمن محرومیت از جذب حداکثری منافع حاصل از فناوری اطلاعات و ارتباطات، با این تهدید مواجه اند که این عقب ماندگی به سایر حوزه ها نیز تسریع یابد. زیرا، فناوری اطلاعات و ارتباطات یک فناوری فراگیر است که کلیه بخش های اقتصادی را عمیقاً و همزمان متأثر میسازد. در بحث توسعه صادرات غیرنفتی نیز توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات میتواند در نحوه ورود کشورها به بازارهای جهانی و ماندگاری در این بازارها کمک شایان توجهی کند. بنابراین، در یک جمع بندی میتوان گفت که توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات از مجرای کاهش هزینه های مبادلاتی، و نوآوری و افزایش بهره وری عوامل تولید سبب کاهش بهای تمام شده محصولات تولیدی کشورهای نفتی عضو اوپک شده و با تقویت قدرت رقابت پذیری آنها در بازارهای جهانی، سهم کشورهای مذکور از صادرات غیر نفتی جهان را افزایش میدهد.

نقش و عملکرد اوپک

یکی از مهمترین بدفهمی ها یا تصورات عمومی غلطی که در رابطه با اوپک وجود دارد آن است که این سازمان را به تنهایی مسئول تنظیم قیمت جهانی نفت خام به شمار میآورند.^۱ البته شاید این قضیه از اوایل دهه ۱۹۷۰م. تا اواسط دهه ۱۹۸۰م. صحت داشته باشد؛ لیکن از آن زمان به بعد، این موضوع دیگر واقعیت ندارد. در واقع، صحیح است که گفته شود دول عضو اوپک در شرایط رکود اقتصادی، بعضاً به منظور حفظ ثبات قیمت جهانی نفت و جلوگیری از سقوط بیشتر قیمت آن، به طور عمد تولید و صادرات نفت خام

---

^۱ - بهروزی فر، مرتضی. "بازارهای جهانی شده چالشهای فراروی اوپک"، ویژه نامه نفت و منافع ملی، نشریه مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، سال نهم، شماره ۳۴، تهران، ۱۳۸۱، ص ۸.

خود را محدود میسازد؛ اما تحلیل گران بین المللی بازار جهانی نفت نسبت به تأثیر گذاری مطلق اوپک در تنظیم قیمت جهانی اختلاف نظر کلی دارند و این سازمان را به تنهایی تنظیم کننده واقعی قیمت جهانی نفت به شمار نمی‌آورند.

اهداف تأسیس این سازمان همین قضیه است، که از ماده دو سند تأسیس آن استنباط میشود؛ هدف اصلی اوپک عبارت از هم آهنگ کردن و اتخاذ سیاست های واحد نفتی اعضای آن به منظور:

- ثبات قیمت جهانی نفت با در نظر گرفتن صرفه اقتصادی دول عضو

- عرضه منظم، اقتصادی و اثر بخش نفت با در نظر گرفتن صرفه دول مصرف کننده آن بازگشت سود سرمایه منصفانه به سرمایه گذاران حوزه نفت همین طور، در بند دوم و سوم سند تأسیس این سازمان صرفه اقتصادی و استفاده بهینه مصرف کنندگان نفت نیز در نظر گرفته شده است در ضمن یکی از اهرم های قوی اوپک برای کنترل بازار جهانی نفت است؛ معمولاً وزیران نفت دول عضو این سازمان به منظور هم آهنگ کردن سیاست گذاری های نفتی خود در پرتو اصول حاکم بر بازار و با توجه به این که اقتصاد جهانی در شرایط رونق و یا در شرایط رکود اقتصادی باشد (براساس منطق عرضه و تقاضا در بازار جهانی نفت)، به طور سالانه حد اقل دو بار نشست بر گزار میکنند تا عرضه جهانی نفت را بر اساس تقاضای جهانی نفت، اوپک به منظور عکس العمل در برابر شرایط بازار جهانی و جلوگیری از سقوط بیشتر قیمت آن، تولید و عرضه جهانی آن را کاهش میدهد.^۱

با این همه در بررسی عملکرد این سازمان در طول حیات ۵۸ ساله آن میتوان چند دوره را از هم تفکیک کرد.

دوره ۷۰-۱۹۶۰م. این دوره را میتوان تداوم برتری شرکت های بزرگ نفتی در بازار نفت دانست. در این دوره اوپک نتوانست بهای نفت را به میزان دلخواه بالا ببرد، اما روند کاهش

---

^۱ - باقری، اعتمادی. "بررسی تاثیر تعامل اعضای اوپک بر بازار جهانی نفت و انرژی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرچ، پایان نامه کارشناسی ارشد و روابط بین الملل، ۱۳۸۴، ص ۴۳.

قیمت‌ها را متوقف کرد. موفقیت‌های اوپک در این دوره را میتوان به این ترتیب برشمرد: وارد کردن بهره مالکانه در هزینه، کاهش مخارج بازاریابی شرکت‌ها، ملی شدن صنایع نفتی در برخی از کشورهای تولیدکننده و افزایش تعداد اعضاء و مشارکت دولتهای عضو در امتیازات شرکت.

دوره دوم ۱۹۸۰-۱۹۷۰م. این دوره از زندگانی اوپک را که از اوایل دهه ۱۹۷۰م. شروع شد تا اوسط دهه ۱۹۸۰م. ادامه یافت میتوان دوره طلایی حاکمیت اوپک در بازار نفت دانست. در این دوره کشورهای عضو اوپک توانستند با استفاده از وقایع سیاسی و اقتصادی جهان، کنترل تولید و بهای نفت را بدست بگیرند.

دوره سوم ۱۹۸۵م. به بعد: این دوره با طرح سیاست به دست آوردن سهم مناسب از بازار از سوی عربستان آغاز شد و هنوز هم ادامه دارد در این دوره مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی سیاسی و روانی، به همراه عملکرد اوپک مسیر حرکت بازار را تعیین میکنند. عملکرد این سازمان در دوره کنونی نشان میدهد که اوپک با وجود تمامی مشکلات و ناتوانی‌ها، سازمانی کاملاً بی‌اثر نبوده و هر گاه یک اراده جمعی سازمان جهانی و سوم، بازار جهانی شده را نشان میدهد.

نتیجه گیری

از توضیحات فوق چنین نتیجه بدست میآید. سازمان اوپک در طول و دوره فعالیت این سازمان مهم جهانی در طول عمر ۵۸ سالگی و جایگاه این سازمان به عنوان بازیگر تأمین کننده امنیت عرضه پایدار نفت در بازار جهانی نفت و اقتصاد جهانی است. اوپک به عنوان یک سازمان بین المللی تخصصی فرامنطقه ای، توسط پنج عضو مؤسس ایران، عراق، عربستان سعودی، کویت و ونزوئلا در کنفرانس ۱۰ تا ۱۴ سپتامبر سال ۱۹۶۰م. در بغداد تشکیل شد. اهداف این سازمان که همانا هماهنگی و یک پارچه سازی سیاست های نفتی و تعقیب منافع فردی اعضای و منافع مشترک سازمانی است، اوپک نقش موثری در بازار جهانی نفت و اقتصاد جهانی داشته و خواهد داشت. هدف اصلی این سازمان ثبات قیمت جهانی نفت با در نظر گرفتن صرفه اقتصادی دول عضو، عرضه منظم، اقتصادی و اثر بخش نفت با در نظر گرفت صرفه دول مصرف کننده گان، بازگشت سود سرمایه منصفانه به سرمایه گذاران حوزه نفت میباشد. عوامل گوناگونی در تعیین قیمت نفت تأثیر میگذارد که مهمترین آنها عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، نظامی، جغرافیایی و حتی درجه حرارت کره زمین میباشد. این سازمان به تنهایی مسئول تنظیم قیمت جهانی نفت خام به شمار میآورند.

همین طور، در بند های دوم و سوم سند تأسیس این سازمان، صرفه اقتصادی و استفاده بهینه مصرف کنندگان نفت نیز در نظر گرفته شده است. در نتیجه امروزه اوپک همگام با هر یک از دول عضو آن برای هنجار سازی حقوقی در حوزه نفت دارای قابلیت تأثیر گذاری و چانه زنی بیشتری نسبت به سازمان تجارت جهانی میباشد؛ در بخش عرضه انرژی اوپک یکی از مهمترین سازمان بین المللی است. در سالهای گذشته اکثر صادرات نفت جهان توسط کشورهای عضو اوپک صورت گرفته است، اعضای این سازمان از مهمترین کشورهای تأثیر گذار در زمینه امنیت انرژی است. رشد اقتصادی کشورهای مصرف کننده نفت یکی از مهمترین عوامل موثر بر تقاضای این ماده خام و تعیین بهای آن در بازار است. افزایش قیمت نفت موجب رکود اقتصادی در کشورهای عمده مصرف کننده و وارد کننده نفت

میشود. رونق بازار و افزایش تقاضا که قیمت ها شروع به افزایش میکند و حاشیه سود هر چه بیشتر افزایش یابد، تمایل سرمایه گذاران به سرمایه گذاری افزایش میابد.

منابع

- ۱- آریانا دایرة المعارف. جلد اول، کابل- افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۶ه.ش، صص ۸۹۷-۸۹۸.
- ۲- احمدیان، مجید. اقتصاد نظری و کاربردی نفت، تهران؛ دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۸.
- ۳- باقری، اعتمادی. " بررسی تأثیر تعامل اعضای اوپک بر بازار جهانی نفت و انرژی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرچ، پایان نامه کارشناسی ارشد و روابط بین الملل، ۱۳۸۴، ص ۴۳.
- ۴- جمشیدی رودباری، مستانه. " بررسی مدلهای اقتصادی رفتار اوپک از دیدگاه عملکرد اوپک در تاریخ ۴۵ ساله آن، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۸۵، ص ۱۳.
- ۵- خلعت بری، فیروزه. مبانی اقتصادی نفت، تهران، انتشارات علمی- فرهنگی، ۱۳۷۳، ص ۲۲.

ب: مقاله

- ۱- بهروزی فر، مرتضی. "بازار های جهانی شده چالشهای فراروی اوپک"، ویژه نامه نفت و منافع ملی، نشریه مرکز پژوهشهای مجلس شورای اسلامی، سال نهم، شماره ۳۴، تهران، ۱۳۸۱، ص ۸.
- ۲- عباسپور، مهو دیگران. "نقش بخش انرژی در توسعه اقتصادی کشور"، نشریه وزارت امور اقتصادی و دارایی، شماره ۲۳، بهار، ۱۳۷۶، ص ۱۳.

1-Alhajji, A.F. and David Huettener (2000), "OPEC and other commodity cartels: A comparison", Energy Policy, Vol.28, No.7.

2-Cermer, J. and Salehi Esfahani (1991)" The Rise and Fall of Oil prices: A competitive view", working paper, University of Pennsylvania, Phil.

3- Griffin, James (1985). "OPEC Behavior: A Test of Alternative Hypothese", American Economic

Review, Vol.75, No. 5.pp. 954-963.

4-Kaufman, Robert K. and Andrew Bradford (2005), " Determinants of OPEC production: Implications for OPEC Behavior", Center for Energy and Environmental Studies, Boston University

OPEC organization and its place in the world economy

Mursal "Bakhtari"

Abstract

Energy and oil play an essential role in the global economy. OPEC, as a specialized trans- regional international organization, was established by the 5 founding members of Iran, Iraq, Saudi Arabia, Kuwait and Venezuela in the conference of September 10-14, 1960. It was formed in Baghdad. With only less than 5 percent of the world's population, this organization has been responsible for 81.89 percent of proven crude oil reserves and about 40 percent of global crude oil production, and has played a role in ensuring the security of stable energy supply in the global economy. From the economic models of OPEC behavior, talking in to account the economic and political conditions of the important crude oil producing countries of this organization and paying attention to the situation of oil reserves and predicting the reduction of production capacity in the countries that have the main oil reserves, it can explain the behavior of OPEC in the long term. The behavior of OPEC member countries in crude oil production is discussed in the framework of an integration model. Today, a number of OPEC members are members of the World Trade Organization and some are going through the accession process. The development of non-oil exports in countries that rely on exports is one of the policy priorities. However, achieving this goal requires the creation of various infrastructures, of which the development of information and communication technology is one of the most important. The relationship between the selected countries market share of the world's non-oil exports during the study period has been positive and significant.

Key words: oil, OPEC, world economy

اصطلاحات و مفاهیم اساسی اصول محاسبه مرسل "باختری"^۱

چکیده

افهام و تفهیم، ثبت، خلاصه نمودن، بازنویسی، اندازه نمودن و تنظیم امور مالی و فعالیت های اقتصادی در داخل یک سازمان، اداره، شرکت و تصدی عبارت از محاسبه (accounting) میباشد. وظایف آن درج (داخل کردن) معاملات، صنف بندی، گروپ بندی، خلاصه سازی میباشد. دبت و کریدت در زمان ثبت معاملات استفاده شده که نشان دهنده ستون های یک حساب میباشدند. دبت نشان دهنده ستون چپ و کریدت نشان دهنده ستون راست یک حساب میباشد. این اصطلاحات در محاسبه کاربرد زیاد دارد.

واژگان کلیدی: محاسبه، دبت و کریدت، معاملات مالی

---

^۱ - مرسل "باختری". فارغ التحصیل دانشگاه گوهرشاد، رشته اقتصاد Email:mursal.bakhtari@gmail.com

محاسبه دانش است که تمام اطلاعات و معاملات مالی را در یک تصدی جمع آوری، شناسایی، طبقه بندی، اندازه گیری، ثبت، تحلیل و تجزیه نموده و توضیح میگیرد. همچنان تصفیه نمودن و سنجش نمودن مفاد و ضررهای حسابات شخصی نیز به نام محاسبه یاد میگردد. به این ترتیب محاسبه یک فعالیت خدماتی بوده که معلومات مفید و ضروری را در امور مالی تهیه میکند.

قانون محاسبه برای اینکه حقوق را میان تصدی ها که با یک دیگر روابط اقتصادی و مالی دارند تأمین کرده باشد موجودیت محاسبه را ضروری دانسته و اجباری پیشنهاد میکند تا هیچ طرف حساب زیان و ضرر نبیند. بنأ دفاتر حسابی جهت تأمین حقوق جانبین در داخل و خارج تصدی باید وجود داشته باشد. دبت کارت ها عموماً بیشتر برای خرید روز مره و برداشت وجه نقد از حساب جاری شماسست. اما کرایدت کارت از آن جایی که به حساب مخصوص خود متصل میشود و اعتباری که شما یا بانک به آن حساب اختصاص داده است میتواند از همه سایت های بین الملل نیز استفاده کرد. به دنبال این هستیم که اصطلاحات و مفاهیم اساسی اصول محاسبه چگونه است؟

محاسبه چیست؟

افهام و تفهیم، ثبت، خلاصه نمودن، بازنویسی، اندازه نمودن و تنظیم امور مالی و فعالیت های اقتصادی در داخل یک سازمان، اداره، شرکت و تصدی عبارت از محاسبه (accounting) میباشد.^۱ همچنان تصفیه نمودن و سنجش نمودن مفاد و ضررهای حسابات شخصی نیز به نام محاسبه یاد میگردد. به این ترتیب محاسبه یک فعالیت خدماتی بوده که معلومات مفید و ضروری را در مورد امور مالی تهیه میکند. این معلومات شامل آماده سازی بیلاتنس عواید و مصارف، تهیه گزارش برای تفتیش مالی، ثبت و آشکار سازی منابع مالی، به دست آمده و مصرف شده میباشد. محاسبه عبارت از یک فن استوار بر میتودهای ریاضیکی بوده که معاملات اقتصادی را از ساحات کوچک اقتصادی تا سطح تمام کشور ثبت، درج، تقسیم بندی و تحت ارزیابی قرار میدهد و نتایج روشنی را از آن ها به دست میدهد. در عصر کنونی با مغلق شدن و همه جانبه شدن معاملات اقتصادی محاسبه نیز شکل پیچیده ای را به خود گرفته است. غرض سهولت توضیح آن محاسبه را به دو بخش تقسیم میکنند:

الف- سیستم معاملات یک جانبه (Single entry system): یک سیستم ساده یک جانبه در محاسبه بوده که تمام معاملات در آن به شکل ساده جمع، درج و ثبت میگردد و ضرورت به دفاتر زیاد را ندارد. تمام تاجران و شرکت های ساده و کوچک از این سیستم استفاده میکنند.

ب- سیستم معاملات دو جانبه (Double entry system): سیستم ثبت چنین معاملات یک سیستم جدید و پیشرفته بوده که تمام موسسات، تجارت خانه ها، تصدی ها و واحدهای اقتصادی متوسط و بزرگ از آن استفاده میکنند. این سیستم دارای دو طرف بوده که یکی آن دبت (debit)، یعنی جانب اخذ و طرف دیگر آن کربدت (credit)، یعنی داد و ستد یا رفت و آمد میباشد. این سیستم بار اول توسط لوکس پیشاولی در سال ۱۹۴۴م. معرفی شد. معاملات محاسباتی (transaction) توسط محاسب (book keeper) یا

^۱ - آریانا دایرة المعارف. جلد ششم، کابل- افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۹۶ هـ.ش، ص ۴۲۸.

accountant) صورت میگیرد. محاسبه تمام دارایی ها را در یک دفتر مشرح و ثبت شده (account) به شکل لست ثبت میکنید که در آن برداشت ها (drawing) و قروض (loans)، دارایی ها ثابت (fixed asset)، دارایی های جاری (current assets) و غیره حسابات درج و ثبت میگردد.

تعریف محاسبه

محاسبه فن ثبت، جمع آوری، طبقه بندی، تحلیل (حل کردن) و تجزیه و خلاصه سازی اطلاعات و معاملات مالی تعریف کرده اند. ولی امروزه محاسبه را چنین تعریف میکنند:^۱ محاسبه دانش است که تمام اطلاعات و معاملات مالی را در یک تصدی جمع آوری، شناسایی، طبقه بندی، اندازه گیری، ثبت، تحلیل و تجزیه کرده و به توضیح میگیرد.

"محاسبه وسیله افهام و تفهیم تجارت است."

محاسبه داری چهار مکتب اساسی میباشد که هر کدام دارای وظایف به خصوص هستند.

- ۱- روزنامه یا ژورنال (Journal): وظیفه آن ثبت کردن معاملات مالی میباشد.
- ۲- دفتر کل (Ledger): وظیفه آن طبقه بندی معاملات مالی میباشد.
- ۳- بیلانس آزمایشی (Trial balance): وظیفه آن خلاصه سازی میباشد.
- ۴- راپور های مالی (Financial reports): وظیفه آن تهیه نمودن راپور های مالی میباشد.

---

^۱ احسان احتشام نژاد، جعفر باباجانی، سید سروش قاضی نوری، قاسم بلو، نقش عملکرد در محاسبه بهای خدمات، تهران، شماره ۳۹، سال ۱۴۰۰ صص ۲۳۷-۲۴۷.

وظایف محاسبه

۱. **درج (داخل کردن) معاملات:** این بخش آغاز و اساس سیستم محاسبه را تشکیل داده و در تصمیم آینده نقش دارد.^۱ مثلاً یک شخص محاسبه میکند که ۱۰۰۰۰ دالر سرمایه دارد. این معلومات را در یک حساب به نام کیسه (پول نقد) ثبت میکند. به آن تصمیم میگیرد که به چی مقدار مواد خریداری کند. جهت درج معاملات در دفاتر حسابداری که در یک دفتر به نام ژورنال صورت میگیرد باید توجه زیادتیر شود در غیر آن حسابدار میتواند یک معلومات غلط را به مدیران ارائه کند که در آینده میتواند تأثیر گذار باشد.
۲. **صنف بندی و گروپ بندی:** بعداز این که معاملات در دفتر ژورنال ثبت گردید جهت خلاصه سازی ضرور است که ابتدا صنف بندی و تجزیه شود، این کار در دفتر لیجر یا کل صورت میگیرد که هر حساب صفحه جداگانه دارد.
۳. **خلاصه سازی:** بعداز صنف بندی پروسه (جریان) خلاصه سازی به خاطر سهولت کار یک تصدی که صدها معامله را در یک بخش انجام میدهد آغاز میگردد به کتگوری (طبقه) های ذیل تقسیم میگردند:

۱- کتگوری سرمایه

۲- کتگوری دارایی

۳- کتگوری وام (قرض)

۴- کتگوری حاصلات یا عواید

۵- کتگوری مخارج یا مصارف

۱- محمد صادق، حاجی تاروردی، محاسبه صنعتی، تهران، مراکز جهاد دانشگاهی، ۱۳۴۵.

نوت: سرمایه مقدار پول است که در آغاز یک فعالیت به کار میرود، مثل پول نقد که توسط آن مواد خریداری میشود. اما دارایی اموالی است که در آغاز کار، در جریان کار و بالاخره تا زمانی که فعالیت تکمیل میشود به کار میرود، مثل پول نقد، زمین و تعمیر، ماشین آلات و دیگر لوازم.

۴. **تحلیل و تجزیه:** برای تحلیل و تجزیه فعالیت ها و نتیجه گیری (حساب مفاد و ضرر) یک تصدی به کار میرود. بر علاوه حساب مفاد و ضرر، تمامی سرمایه، اندازه قروض، درآمد و مصارف تصدی را نیز دربر میگیرد.

آغاز محاسبه یا دوران زندگی (Accounting Cycle)

اساس کار محاسبه در قدم نخست از سند شروع میگردد که برای هر معامله باید سند موجود باشد. اسناد میتوانند طبعی و یا ثانوی باشند. طبعی یعنی به صورت چاپی وجود داشته مثل بل فروشنده یک مال و جدول معاشات. و سند ثانوی جهت ثبوت یک معامله است. مثل سند تسلیم از گدام. دوران حسابداری معاملات با ترتیب عمل کرده و یک دوره مکمل خویش را تکمیل میکنند:

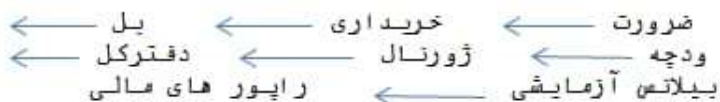
- ثبت فعالیت های مالی در دفتر ژورنال (هر روز انجام میشود).

- انتقال و تجزیه معاملات از دفتر ژورنال به دفتر لیجر (حد اقل هفته یک بار).

- تهیه بیلانس آزمایشی. یعنی مساوی بودن دبت و کریدت را ثابت میسازد. (ماه یک بار)

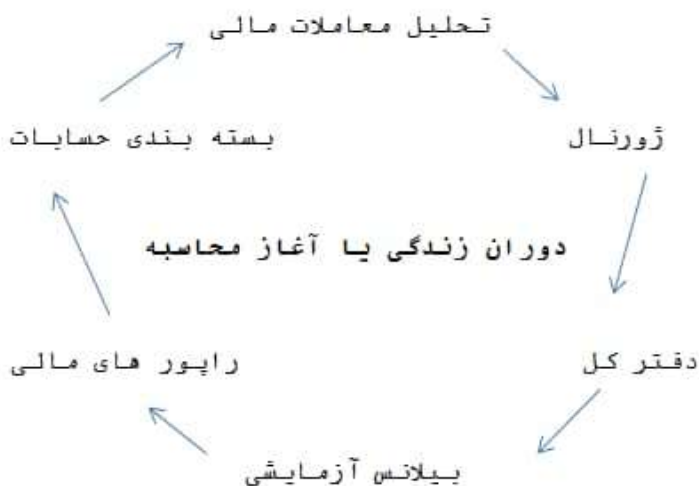
- تعدیل (درست کردن) و اصلاح حساب و انتقال آن از دفتر روزانه (لیجر) به بیلانس آزمایشی. (در موقع نیاز، در آخرین روز دوره مالی).

- تهیه بیلانس اختتامیه که در ختم دوره مالی تهیه صورت میگیرد.

نوت: ۱

ودچه سندی است که شرکت جور میکند و تشریحات بل در آن درج میشود. بر اساس ودچه ثبت ژورنال میشود.

^۱- McCunn, "The Balanced Scorecard.. the Eleventh command, "Management Accounting (December 1998) 34-36.

اصطلاحات و مفاهیم اساسی محاسبه

۱. **دارایی‌ها:** تمامی اموال ثابت و جاری است از قبیل پول نقد، زمین، ماشین آلات، مواد خام و غیره که در اختیار تصدی قرار دارد. دارایی‌ها به سه دسته تقسیم میشوند:^۱

۱- **دارایی ثابت:** نوعی از دارایی است که عمر آن طولانی یعنی بیشتر از یک سال مالی بوده و به اساس استفاده به صورت تدریجی از بین میرود. مثلاً زمین، تعمیر، ماشین آلات، اثاثیه (کالا و اموال) و غیره.

۲- **دارایی جاری:** دارایی است که عمر آن یک سال و یا کمتر از یک سال بوده و به صورت فوری به پول تبدیل شده میتواند. مثل پول نقد، دارایی بانکی، امتعه، طلبات و غیره. **نوت:** طلبات مقدار سرمایه است که یک تصدی به تصدی‌های دیگر و یا اشخاص داده اما طلبات آن باقی مانده است.

۳- **دارایی غیر پولی:** دارایی است که شکل فیزیکی و قابلیت لمس را نداشته باشد یعنی دیده شده نتواند. این نوع دارایی در اثر مدیریت قوی، رهبری سالم و درست و مهارت کارکنان بوجود می‌آید. مثل حق لامتیاز، کسب شهرت تجارتي، سر قفلی و غیره. شهرت به چشم دیده نشده و قابلیت لمس را نیز ندارد. و یا در سر قفلی همان امتیاز است که شخصی یک دوکان را به قسم سر قفلی گرفته و صلاحیت آن را دارد که به کسی دیگر به کراه بدهد.

۲. **وام‌ها:** مجموعه تعهدات یا قروض است که یک تصدی از تصدی‌های دیگر و یا اشخاص گرفته است که در آینده باید آن را بپردازد. وام از نگاه زمان به سه دسته تقسیم میشود:

۱- **وام طویل مدت:** مدت پرداخت آن بیشتر یک سال است.

---

^۱ - محب علی، داود، بررسی محاسبه هزینه‌های خارجی، تهران، ۱۳۷۲، شماره ۲۹، ص ۹.

۲- وام متوسط‌المدت: مدت پرداخت آن یک سال است.

۳- وام قصیر (کوتاه)‌المدت: مدت پرداخت آن سه ماه الی شش ماه می‌باشد.

۳. سرمایه: عبارت از حق مالک یا مالکان تصدی است که در دارایی شامل بوده و به اساس آن فعالیت میکند و از حاصل تفریق دارایی‌ها و وام‌ها بدست می‌آید.

۴. انواع سرمایه:

۱- سرمایه شخصی: سرمایه تصدی که مربوط یک شخص بوده و تصدی نیز به نام تصدی شخصی یا خصوصی یاد میشود.

۲- سرمایه غیر: سرمایه است که از موسسات مالی و اعتباری به شکل قرضه در جریان است.

۳- سرمایه مجموعی: حاصل جمع سرمایه شخصی و سرمایه وام یا قرضه است.

۴- سرمایه اولیه یا ابتدایه: سرمایه است که در شروع فعالیت یک تصدی به کار میرود.

۵- سرمایه مجدد: سرمایه است که بخاطر دوام شرکت به کار برده میشود. مثلاً یک تصدی عواید یک ساله خود را که بدست می‌آورد معاش کارکنان، قروض، مالیات و فرسایشات (جمع فرسایشات، کهنه شدن) و یک مقدار آن را جهت تولید دوباره مواد مورد نیاز را خریداری میکند. همین سرمایه که دوباره به کار می‌اندازد سرمایه مجدد گفته میشود.

نوت: سرمایه اولیه جز سرمایه مجموعی بوده که تمام آن در شروع فعالیت به کار میرود. اما سرمایه مجموعی به صورت یکبارگی مورد استفاده قرار نمی‌گیرد.

۵- مساوات اساسی محاسبه: در سیستم محاسبه دو چند برای هر معامله که دبت می‌گردد باید یک کریدت وجود داشته باشد و همچنان بر عکس آن. مثلاً یک ماشین را به صورت قرض خریداری میکنیم. مقدار قرضه را در حساب وام

در ستون کریدت مینویسیم. برعلاوه ماشین را در بخش دارایی در ستون دبت میرسانیم.

۶- **حساب پول نقد:** حساب است که سرمایه نقدی تصدی را نشان میدهد و در موقع ضرورت از آن استفاده میشود.

۷- **دارایی های بانکی:** دارایی است که در یک حساب معین به نام تصدی در بانک گذاشته شده و از آن زمانی استفاده صورت میگیرد که مبالغ نقدی در مصارف روزمره کفایت نکنند.

۸- **حساب طلبات:** نشان دهنده طلبات یک تصدی است که بالای دیگر تصدی ها یا سایر اشخاص دارد. طبات میتواند به سه طریق صورت گیرد:

۱. به اساس امتعه که به قرض به فروش رسیده است.

۲. به اساس انجام خدمت. مثلاً یک کارگر برای یک کسی کار میکند اما مزدش را اخذ نکرده است. که همین مزد را طلب کارگر بالای شخصی مذکور مینامند.

۹- **حساب قرضه دهنده:** قرضه دهندگان عبارت از اشخاص و موسسات میباشند که برای تصدی امتعه و خدمات فرستاده اند اما طلب آن ها بالای تصدی باقی مانده است.

۱۰- **سال مالی:** معمولاً دوازده ماه را دربر میگیرد که فعالیت های یک تصدی با شروع این سال شروع و با ختم آن انجام میپذیرد.

۱۱- **امتعه:** تمام اجناس و اموال که به تصدی تولید و فروش خریداری میگردد عبارت از امتعه است.

۱۲- **دبت و کریدت:** دبت و کریدت در زمان ثبت معاملات استفاده شده که نشان دهنده ستون های یک حساب میباشند، دبت نشان دهنده ستون چپ و کریدت نشان دهنده ستون راست یک حساب میباشند. این اصطلاحات در محاسبه کاربرد زیادی دارد

که در صورت عدم توجه به آن‌ها ممکن فعالیت‌های مالی انجام شده یک تصدی غلط به ثابت شود. دبت و کریدت در حسابات مختلف دارای معنی و مفهوم مختلف میباشند.

تفاوت دبت کارت و کریدت کارت

دبت کارت‌ها بیشتر برای خرید روزمره و برداشت وجه نقد از حساب جاری شماس^۱. اما کریدت کارت‌ها از آن جایی که به حساب مخصوص خود متصل می‌شود و اعتباری که شما یا بانک به آن حساب اختصاص داده‌اید می‌تواند از همه سایت‌های بین‌المللی نیز استفاده کرد. شما با کریدت کارت می‌توانید ماشین اجاره کنید، خریدهای خود را به چند قسط تقسیم کنید، از آمازون و دیگر سایت‌ها خرید کنید و... که این امکانات را با دبت کارت ندارید. کریدت کارت امکان استفاده در همه جای دنیا را دارد و شما هنگام سفر نیز می‌توانید از آن استفاده کنید همچنین به پشتوانه‌های کریدت سالانه سود بانکی تعلق می‌گیرد.

معامله دار کیست؟

هر آن شخصی که به نحو بازرگان ما در ارتباط باشد.^۲ معامله دار به دو نوع است.

^۱- محمد زاده امیر، حمیدی ناصر، حنفی امیر حسین. بررسی‌های سرمایه‌ای دیوان محاسبات، تهران، سال ۱۳۸۲، شماره ۱۷، صص ۹۹-۱۲۴.

^۲- مالکی، امین. محاسبه مالی و صنعتی، پژوهشنامه بازرگانی، ۱۳۹۰، ۱۵(۵۸).

۱- خارجی: قرض دهنده، عرضه کننده، و مشتری

۲- داخلی: سهامدار، بازریاب، و منابع بشری

قوانین محاسبه (Principle of accounting)

اصول محاسبه به طور کلی به دو نوع تقسیم بندی میشود.

۱- رسم محاسبه (Convention)

۲- تیوری های محاسبه (Concept of accounting)

۱- رسم هزینه: به این معنی است که اصل قیمت را در نظر میگیریم نه ارزش آن را در بازار.^۱ مثلاً: یک جنس را خریداری میکنیم و بعد از چند وقت میبینیم که قیمت آن در بازار یا بالا رفته و یا پایین برای محاسبه اصل قیمت مهم است که جنس را خریداری کرده نه ارزش آن در بازار.

۲- رسم قایم بودن: برای تصامیمی که در ابتدای یک سال باید پابند باشیم در غیر آن صورت آن را در حین پروسس کار نباید کنید بدهیم.

۳- رسم مهم بودن: در این بخش محاسبه باید پیدا کند که چه چیزی برای او در حسابداری اهمیت دارد. و چی چیزی ندارد و این عملیه باید در شروع تنظیم شود.

۴- افشا کردن معلومات: معلومات باید اوقات ضرورت به اشخاص که در تجارت ما سهم دارند داده میشود. مانند قرض دهنده، سهامدار، منابع بشری.

مساوات محاسبه (Accounting Equation)

---

^۱- MacArthurro, "Theory of Constraints and ABC: Friends or Foes?" Journal of cost Management (Summer 1993): 50-56, and kee, "Integration ABC and Toc to Evaluate outsourcing Decisions, Journal of cost Management (Journal/ February 1998): 26- 36.

سرمایه + بدهی = دارایی

۲- تیوری های محاسبه: به هشت نوع تقسیم بندی شده اند:

۱- اندازه گیری پولی: در کل چیزی که با پول در ارتباط باشد.

۲- تیوری نمادی: سهم و بخش مالک و تجارت باید از هم جدا باشد.

۳- تیوری جریان: محاسبه باید همیشه مثبت فکر کند که تجارت همیشه در جریان باشد.

۴- تیوری مقایسوی: مقایسه مصارف و عواید باید از یک دوره تعیین شده خاصی باشد.

۵- تیوری ادراک: درک و فهم محاسبه در باره عواید، عواید پولی گفته میشود که زمان معین آن را تکمیل کرده باشد. اگر دوره مکمل عواید پوره نباشد محاسبه نمیکنیم.

۶- تیوری تاریخ: هر معامله مالی که صورت میگیرد محاسبه مکلف است تا روز و تاریخ آن را در ده ورق درج کنند.

۷- تیوری احتیاطی: در این نوع باید در قسمت عواید و مصارف محتاج باشیم عواید را در وقتش درج میکنیم که ۱۰۰٪ ثبت شده باشد از لحاظ زمانی اما مصارف باید به زودترین فرصت درج شده باشد.

۸- تیوری دو جانبه: حالت فعال سرمایه و بدهی را دارایی میگویند.

سرمایه + بدهی = دارایی

ژورنال (Journal)

ژورنال کتاب اول محاسبه است که تمام معاملات مالی بر اساس تاریخ ثبت و درج ژورنال میشود. ژورنال به دو نوع میباشد یکی ژورنال عمومی و دیگر آن ژورنال خصوصی.

مثال: آغاز تجارت توسط محمود به سرمایه ۱۵۰۰۰ و بدهی ۳۵۰۰۰ که ۳۰۰۰۰ آن پول نقد و باقی مانده بدهی میباشد.

Dr ← ۳۰۰۰۰ = نقد
 Dr ← ۲۰۰۰۰ = بانک
 Cr ← ۱۵۰۰۰ = سرمایه
 Cr ← ۳۵۰۰۰ = بدهی

تاریخ Date	تشریح Description	صفحه لیجر L/F	Dr	Cr
۱ Jun	آغاز تجارت نقد سرمایه بدهی		۳۰۰۰۰ ۲۰۰۰۰	۱۵۰۰۰ ۳۵۰۰۰

دفتر کل (Ledger)

دفتر کل کتاب دوم محاسبه میباشد که تمام معاملات ژورنال به اساس نوعیت در حساب لیجر درج میشود. لیجر به دو نوع میباشد یکی لیجر عمومی و دیگر لیجر دومی یا کمکی. مثال اول: خریداری یک نوع موتر به مبلغ \$۵۰۰۰ به تاریخ اول May به پول آن نقداً تادیه گردیده است.

مثال دوم: خریداری قرطاسیه به دفتر به مبلغ \$۲۰۰ که پول آن از طریق حساب مالی پرداخت گردیده است.

ژورنال

Date	Description	L/F	Dr	Cr
1 May	نقده خریداری موتر	شماره ۲۰	۵۰۰۰	۵۰۰۰
1 May	بانک خریداری قرطاسیه	۲۲	۲۰۰	۲۰۰

انتقال به لیجر

Dr	موتور	Cr
	۵۰۰۰ نقد	

Dr	نقد	Cr
		۵۰۰۰ خرید ارز موتور

Dr	قرطاسیه	Cr
	۲۰۰ بانک	

Dr	بانک	Cr
		۲۰۰ قرطاسیه

بیانسی آزمایشی (Trail Balance)

بیانسی آزمایشی کتاب سوم محاسبه میباشد آن راپور است که تمام بیانسی های اختتامیه لیجر در یک وقت مشخص در آن درج میشود. اجزای بیانسی آزمایشی عبارت اند از:^۱

حساب نمبر، نام حساب، بیانسی Dr، بیانسی Cr میباشد.

^۱ - Kaplan and Norton, The Balanced Scorecard: Translating Strategy in to Action, Boston: (Harvard Business School press, 1996).

بیلتنن آزمایشی یا TB

Dr	بانک	Cr
	بانک = ۷۴۱۲۰۰	سرمایه = ۷۰۰۰۰۰
	نقد = ۲۱۲۸۰۰	بدیعی = ۳۰۰۰۰۰
	موتور = ۱۰۰۰۰	A/P = ۱۴۰۰۰
	قرطاسیه = ۱۰۰۰	قروش = ۳۰۰۰۰
	اجناس = ۵۰۰۰۰	قرض = ۳۰۰۰۰
	معاش = ۱۲۰۰۰	۱۰۷۴۰۰۰
	تکاتنه = ۳۹۰۰۰	
	بیمه = ۱۲۰۰	
	پیش پرد اخت = ۱۵۰۰	
	کرایه = ۳۰۰	
	A/R = ۱۰۰۰	
	copier = ۴۰۰۰	
	۱۰۷۴۰۰۰	

نوت: سرمایه، بدیعی، عواید Cr و دارایی و مصارف Dr است هر دو طرف باید با هم مساوی باشد.

راپورهای مالی (Financial reports)

راپورهای مالی به دو بخش تقسیم شده است.^۱ یکی کتبی و دیگر شفاهی حساب های مالی یک جز از راپورهای کتبی است تمام حساب های مالی راپور مالی شده میتواند ولی راپورهای مالی حساب مالی شده نمیتواند. یک راپور دارای سه یخش میباشد.

۱- بیلانس شیت: راپور مالی است که وضعیت مالی یک ارگان را نشان میدهد وضعیت مالی یعنی چقدر سرمایه، بدیهی، و دارایی دارید.

۲- راپور نفع و ضرر: راپورهای نفع و ضرر را به فعالیت ها یاد میکنند که دارای عواید و مصارف میباشد.

عواید به دو نوع میباشد یکی عواید عملیاتی و دیگری عواید غیرعملیاتی. مصارف به سه نوع میباشد. مصارف بازاریابی، مصارف اداری، مصارف مالی. ۳- روند نقده: به دو بخش تقسیم شده اند: آمد نقده، و رفت نقده میباشد.

سپرده ها (Deposits)

۱- حساب جاری: عبارت از آن حساب است بانک به مشتری خود تکتانه نمیدهد.

یا عدم پرداخت تکتانه. یا عدم محدودیت به تعداد معاملات مالی.

۲- حساب پس انداز: پرداخت تکتانه به مشتری، یا محدودیت بالای انجام معاملات مالی.

۳- حساب معیادی: پرداخت تکتانه بیشتر از حساب پس انداز، یا عدم انجام معامله مالی پیش از وقت معین.

---

^۱ -Wu, H- Y. Chen J- K. Chen, I-s.), & Zhuo, H-H. (2012). Ranking universities based on performance evaluation by a hybrid MCDM Model. International Journal of Educational Development.

نتیجه گیری

در اخیر میتوان گفت محاسبه عبارت از یک فن استوار بر میتودهای ریاضیکی بوده که معاملات اقتصادی را از ساحات کوچک اقتصادی تا سطح تمام کشور ثبت، درج، تقسیم بندی، و تحت ارزیابی قرار میدهد و نتایج روشنی را از آن ها به دست میآید.

محاسبه دارای سیستم معاملات یک جانبه و سیستم معاملات دوجانبه میباشد. وظایف آن درج (داخل کردن) معاملات، صنف بندی و گروپ بندی، خلاصه سازی میباشد. دبت و کریدت در زمان ثبت معاملات استفاده شده که نشان دهنده ستون های یک حساب میباشد. دبت نشان دهنده ستون چپ و کریدت نشان دهنده ستون راست یک حساب میباشد. این اصطلاحات در محاسبه کاربرد زیاد دارد.

محاسبه دارای اصطلاحات و مفاهیم اساسی میباشد مثل دارایی ها، وام ها، سرمایه، مساوات اساسی محاسبه، حساب پول نقد، دارایی های بانکی، طلبات، حساب قرضه دهنده، سال مالی، امتعه، دبت و کریدت میباشد. محاسبه وسیله افهام و تفهیم تجارت است. وظایف اصلی روزنامه یا ژورنال ثبت کردن معاملات مالی، دفترکل، طبقه بندی معاملات مالی، بیلاتس آزمایشی خلاصه سازی معاملات مالی، راپورهای مالی تهیه نمودن راپورهای میباشد. به این ترتیب محاسبه یک فعالیت خدماتی بوده که معلومات مفید و ضروری را در مورد امور مالی تهیه میکند.

مآخذ

۱- آریانا دایرة المعارف. جلد ششم، کابل- افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۹۶ هـ.ش، ص ۴۲۸.

ب: مقاله

۱- احسان احتشام نژاد، جعفر باباجانی، سید سروش قاضی نوری، قاسم بلو. نقش عملکرد در محاسبه بهای خدمات، تهران، شماره ۳۹، سال ۱۴۰۰ صص ۲۴۷-۲۳۷.

۲- مالکی، امین. محاسبه مالی و صنعتی، پژوهشنامه بازرگانی، ۱۳۹۰، ۱۵(۵۸).

۳- محب علی، داود. بررسی محاسبه هزینه های خارجی، تهران، ۱۳۷۲، شماره ۲۹، ص ۹.

۴- محمد زاده امیر، حمیدی ناصر، حنفی امیر حسین. بررسی دارایی های سرمایه ای دیوان محاسبات، تهران، سال ۱۳۸۲، شماره ۱۷، صص ۹۹-۱۲۴.

۵- محمد صادق، حاجی تاروردی. محاسبه صنعتی، تهران، مراکز جهاد دانشگاهی، ۱۳۴۵.

ج: انگلیسی

1- Kaplan and Norton, *The Balanced Scorecard: Translating Strategy in to Action*, Boston: (Harvard Business School press, 1996).

2- MacArthur, "Theory of Constraints and ABC: Friends or Foes?" *Journal of cost Management* (Summer 1993): 50-56, and kee, "Integration ABC and Toc to Evaluate outsourcing Decisions, *Journal of cost Management* (Journal/ February 1998): 26- 36.

3- McCunn, "The Balanced Scorecard.. the Eleventh command,
"Management Accounting (December 1998) 34-36.

4- Wu, H- Y. Chen J- K. Chen, I-s.), & Zhuo, H-H. (2012). Ranking
universities based on performance evaluation by a hybrid
MCDM Model. International Journal of Educational
Development.

Basic terms and concepts of calculation principles

Mursal "Bakhtari"

Abstract

Understanding, recording, summarizing, rewriting, measuring and regulating financial affairs and economic activities within an organization, office, company and enterprise is accounting. Its duties are to insert transactions, classify, group, summarize. Debit and credit are used at the time of registration of transactions, which represent the columns of an account. Debit represents the left column and credit represents the right column of an account. These terms are widely used in calculation.

Key words: calculation, debit and credit, financial transactions

اهمیت و اهداف اصول بودجه

مرسل "باختری"^۱

چکیده

بودجه عبارت از یک پلان مالی دولت و یا وسیله ای می باشد که توسط آن عواید و مصارف برای یکسال نشان داده میشود، ولی ممکن است بودجه برای اضافه از یکسال و یا کمتر از یکسال نیز تعیین گردد. بودجه بندی را فرایند تخصیص منابع محدود به نیازهای نامحدود میدانند. مجموع کوشش هایی که صرف تدوین بودجه و تخصیص منابع میشود "استفاده حد اکثر" از منابع است که معمولاً در حد کفایت وجود ندارند و در اصطلاح اقتصادی کمیابند. بنابراین در راه رسیدن به "اهداف مطلوب" ضرورت دارد به نحوی از هر یک از منابع محدود استفاده گردد. اصول بودجه رعایت قواعد و تشریفاتی است تا بودجه تنظیمی وسیله مفید و قاطعی برای شناسایی و کنترل دخل و خرج دولت باشد مفهوم بودجه هم برای دولت تعریف میشود. هم ممکن است یک شخص آنرا برای خود، خانواده، شرکت، کسب و کار و ... مشخص کند. مثل تراز نامه شرکت ها، بودجه هم دو طرف دارد. در یک طرف منابع نوشته میشود و در طرف دیگر مصارف آورده میشود. منابع آن چیزهایی است که باعث درآمد میشود و مصارف هم همان هزینه ها است.

واژگان کلیدی: بودجه، دولت، مالی

---

^۱ - مرسل "باختری". فارغ التحصیل دانشگاه گوهرشاد رشته اقتصاد Email: mursal.bakhtari@gmail.com

بودجه به عنوان مهمترین سند مالی دولت همواره مورد توجه نهادهای تصمیم‌گیری به عنوان متوالیان امر بودجه و نیز مردم به عنوان بهره‌مندان درآمدهای ملی بوده است. به این اساس بودجه یک سند قانونی بوده که مفهوم چگونگی توزیع پول و نحوه تطبیق پلان دولت را ارایه میدارد. زمانی که بودجه ترتیب و بعد تصویب و بالاخره اجراء و کنترل آن صورت گرفت و اهداف فوق‌الذکر به صورت واقعی به دست آمد، وظیفه سیاسی، قانونی و اجتماعی بودجه تکمیل و تحلیل پلان‌های مطروحه ممکن میگردد.

این طریقه یک سیستم مکمل فعالیت دولتی تکمیل و در صورت موجودیت گزارش‌های بودجه اعتماد مردم بالای دولت ازدیاد مییابد. اهداف کلی بودجه، قضاوت در مورد توزیع عادلانه وجوه، برقراری سیستم پاسخگویی، کسب مجوز قانونی برای فعالیت‌های دولت، راهنمای سیاست‌های دولت، ابزاری جهت کنترل قوه اجرائیه توسط قوه مقننه میباشند.

بودجه، لایحهٔ پیش‌بینی کلیه عواید و مخارج مملکتی است برای مدت یک سال شمسی که به تصویب مجلس شورای ملی رسیده باشد. بودجه یک برنامه مالی و کاری است که هیچ دولتی بدون داشتن بودجه نمیتواند دست به فعالیتی بزند. در واقع بودجه ابزاری است که هدف و مسیر حرکت را برای یک فرد، کسب و کار، تیم، یا یک سازمان مشخص میکند. از طرف دیگر بودجه ارتباطی مستقیم با آینده و پیش‌بینی آن دارد. به دنبال این هستیم که اهمیت و اهداف اصول بودجه چگونه است؟

تعاریف بودجه

الف) تعاریفی که بر جنبه سیاسی بودجه تأکید می‌ورزند. در این دسته تعاریف، ریشه اصلی تنظیم بودجه را باید در عامل سیاسی جستجو کرد.^۱ بودجه بعد از تشکیل حکومت های پارلمانی شکل گرفت؛ یعنی از زمانی که حق نظارت مردم به صورت کنترل درآمدها و هزینه های دولت از طریق سازوکارهای نمایندگی تحقق یافت. در انگلستان نمایندگان پارلمان میخواستند درآمدها و هزینه های دولت را کنترل و مایل نبودند بدون رضایت آن ها مالیات وضع شده، یا بدون کنترل آن ها از اموال عمومی خرج شود. بدین سبب بود که بتدریج درآمدها و هزینه های دولت در سندی تنظیم شد و تصویب پارلمان ضرورت پیدا کرد؛ تا آن جا که در قرن نوزدهم اراده قانون گذار در تنظیم و اجرای بودجه از ضروریات دموکراسی شناخته شد.

"بودجه دولت سندی است که معاملات دخل و خرج مملکت برای مدت معینی در آن پیش بینی و تصویب شده باشد. مدت مزبور را سنه مالی میگویند و عبارت است از یک سال شمسی".

قانون بودجه با تغییرات جزئی چنین تعریف شده است: "بودجه، لایحه پیش بینی کلیه عواید و مخارج مملکتی است برای مدت یک سال شمسی که به تصویب مجلس شورای ملی رسیده باشد".

ب) تعاریفی که بر جنبه های اقتصادی و مالی تأکید می‌ورزند. نظریه های نظام مالی به طور اعم و نظریه های نظام بودجه به طور اخص از بطن نظریه های اقتصادی زاده شده اند، تردیدی وجود ندارد. در واقع بودجه حیات اقتصادی دولت است که در شریان های آن منابع مالی و اقتصادی جاری است. تأکید بر جنبه های مالی و اقتصادی در تعاریف بودجه بیشتر بعد از گذار از اقتصاد کلاسیک به اقتصاد نئوکلاسیک صورت پذیرفت. در این دوران با گسترش دامنه فعالیت ها و عملیات دولت، حجم بودجه ها نیز به سرعت افزایش یافت و

^۱ - قاسمی، محمد و همکاران. بودجه و دست اندرکاران: نظر سنجی، دفتر مطالعات برنامه و بودجه مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، از مجموعه بودجه ریزی در ایران، ۱۳۸۷، صص ۹-۱۰.

در نتیجه، تغییر و پیوند خورد. در این دوران بودجه نیز از تحولات و تغییرات تأثیر پذیرفت و کانون تأکید از جنبه های سیاسی- اجتماعی به جنبه های اقتصادی و مالی تغییر یافت. در اینجا به سه نمونه از این تعاریف اشاره میکنیم:

۱- "بودجه عبارت است از یک طرح مالی که در آن نیازمندی های پولی دولت به طور کلی برای مدت محدودی پیش بینی میشود".

۲- "بودجه عبارت است از طراحی جامع در قالب اصطلاحات مالی که به وسیله آن یک برنامه جاری برای مدت معینی اجرا میشود".

۳- بودجه عبارت است از: الف) یک طرح مالی برای پیش بینی عملیات به کار میرود؛ ب) یک تخمین از مخارج آتی؛ ج) یک طرح نظامدار برای بسیج امکانات و حد اکثر استفاده از منابع انسانی، مادی و سایر منابع.

در تعاریف بالا اطلاق عباراتی چون "طرح نظامدار"، "طرح مالی" و "طرحی جامع در قالب اصطلاحات مال" به بودجه، همگی حاکی از اهمیت جنبه های اقتصادی و مالی در بودجه است.

ج) تعاریفی که بر جنبه های برنامه ای و مدیریتی بودجه تأکید میورزند. شاید در نوشته ها و تعاریف دهه های اخیر در باره بودجه، هیچ اصطلاح و مفهومی بیشتر از "برنامه" به کار نرفته باشد؛ به طوری که امروزه کمتر نوشته و تحقیقی در مورد بودجه میتوان یافت که به جنبه های "برنامه ای". مدیریتی بودجه نپرداخته باشد. همه نویسندگان و متخصصان امور مالی اتفاق نظر دارند که اصولاً شرایط فرهنگی، سیاسی و اقتصادی حاکم بر جوامع ادامه و بقای حیات دولت ها را بدون "برنامه و برنامه ریزی" غیر ممکن میسازد. به همین علت امروزه واژه های بودجه و برنامه در هم ادغام یا مترادف هم گشته اند (مثلاً بودجه برنامه ای) و یا همواره با هم مورد استفاده قرار میگیرند (مانند برنامه و بودجه). به هر حال امروزه مفهوم هیچ یک از آن دو بدون دیگری قابل درک نیست.

تأکید بر جنبه های برنامه های برنامه ای و مالی کار دشواری است. زیرا بودجه در عین حال که نوعی برنامه است جنبه های اقتصادی و مالی نیز دارد و از این جهت بودجه را نوعی برنامه مالی دولت میدانند. تعریف زیر این واقعیت را تأکید میکند:

"تصویر فردای سازمان باید امروز با تصمیم مدیران ترسیم شود. این آینده نگری را برنامه ریزی و تبدیل برنامه ها به زبان پول را بودجه مینامیم".

"بودجه کل کشور برنامه مالی دولت است که برای یک سال مالی تهیه و حاوی پیش بینی درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار و برآورد هزینه ها برای انجام عملیات است که منجر به نیل به سیاست ها و هدف های قانونی میشود و از سه قسمت زیر تشکیل میشود:^۱

۱. بودجه عمومی دولت شامل

الف) پیش بینی دریافت ها و منابع تأمین اعتبار که در سال مالی مستقیماً یا غیر مستقیم به وسیله دستگاه ها از طریق حساب های خزانه داری کل اخذ میگردد؛

ب) پیش بینی پرداخت هایی از محل درآمد عمومی یا اختصاص برای دستگاه های اجرایی؛

۲. بودجه شرکت های دولتی و بانک ها شامل پیش بینی درآمدها و سایر منابع تأمین اعتبار؛

۳. بودجه موسسات که تحت عنوانی غیر از عناوین فوق در بودجه کل کشور منظور میشود.

د) سایر تعاریف. بودجه سندی تعریف شده است شامل عبارات و ارقامی که هزینه ها را به اهداف معین ارتباط میدهد. این عبارات و ارقام هزینه ها (مانند حقوق و تجهیزات) با اهداف (مانند جلوگیری از جنگ، بهبود بهداشت روانی، فراهم کردن خانه برای افراد کم

---

^۱ خلعت بری، فیروزه. منابع و مصارف در بودجه، دفتر مطالعات برنامه و بودجه مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، از مجموعه بودجه ریزی در ایران، گزارش چهارم، ۱۳۸۲، ص ۱۴.

درآمد) پیوند دارند. اگر درخواست های بودجه، جمع آوری شده و طبق دستورالعمل ها و بخشنامه های بودجه به کار گرفته شوند و اگر فعالیت ها به نتایج مطلوب بیانجامند، هدف بیان شده در سند بودجه، تحقق یافته است. بنابراین، بودجه بین منابع مالی و رفتار انسانی برای تحقق اهداف و خط مشی ها پیوستگی ایجاد میکند. بدین ترتیب بودجه بندی عبارت است از تبدیل منابع مالی به اهداف انسانی. به عبارت دیگر بودجه به مجموعه از اهداف و برنامه ها به همراه هزینه های مربوط به آن ها اطلاق میگردد.

به طور کلی بودجه بندی دولتی ابزار سازماندهی اطلاعات برای اتخاذ تصمیمات مربوط به تخصیص منابع کمیاب مالی است و بودجه، فرایندی است که از طریق آن:

۱. سیاست های دولت به اجرا در میآیند؛
۲. فعالیت های دولتی به طور موثر برنامه ریزی میشوند؛
۳. نظارت های اداری و قضایی تحقق می یابند.

با توجه به مجموع تعاریف بودجه ای، ویژگی های مشترک همه تعاریف بودجه عبارتند از:

۱. بودجه یک برنامه مالی و کاری است؛
۲. پیش بینی درآمدها و هزینه های مورد نیاز است؛
۳. سندی است که باید به تصویب قوه مقننه برسد؛
۴. مدت آن محدود است (معمولاً یک سال)؛
۵. هیچ دولتی بدون داشتن بودجه نمیتواند دست به فعالیتی بزند.

بودجه چیست؟

بودجه (Budget) عبارت از یک پلان مالی دولت و یا وسیله ای می باشد که توسط آن عواید و مصارف برای یکسال نشان داده میشود، ولی ممکن است بودجه برای مدت اضافه از یک سال و یا کمتر از یکسال نیز تعیین گردد.^۱ به این ترتیب حکومت، ادارات، واحداث درجه دوم ولایتی و تصدی ها این وسیله را به منظور تحقق و اجرای پلان ها و حصول اهداف خویش به کار میبرند. در بخش های اقتصادی، بودجه یک مفهوم و موضوع مهم بوده که باید آن را با سابقه تاریخی آن شناخت. بودجه از کلمه (Budget) از زبان لاتینی مأخوذ بوده که به معنی بکس چرمی و یا کیسه پول میباشد. اصطلاح بودجه برای بار نخست در سال ۱۸۱۴م. به شکل رسمی برای توضیح و روشن ساختن عواید و مصارف دولت مورد استعمال قرار گرفت. امروز بودجه عبارت از به کار بردن و پیش بینی نمودن عواید دولت طی یک دوره معین یا در یک مدت زمانی (به صورت عموم برای یک سال مالی) از طریق یک پلان منظم بوده که در آن مصارف مورد نظر به طور دوامدار تخمین و سنجش میگردد. در قدم نخست باید بودجه را به دو قسمت جدا کرد: بودجه داخلی و خارجی. زمان که ما از بودجه بحث مینماییم، به صورت عمده قسمت اول آن بیشتر مورد توجه میباشد که آن هم دو نوع است:

۱. **بودجه عادی:** این قسمت یا نوع بودجه مربوط به ساحه کاری وزارت مالیه بوده که تمام مصارفات عادی و پرداخت های نقدی، معاشات وغیره را دربر میگیرد.

۲. **بودجه انکشافی:** این نوع بودجه، به صورت

عموم از طریق وزارت پلان تطبیق میشود، اکنون هر دو نوع فوق تحت عنوان توحید بودجه با همدیگر مدغم گردیده اند که از نقطه نظر مالی تمام فعالیت های اقتصادی کشور را منعکس میسازد و در نهایت

شکل یک پلان مالی را به خود اختیار میکنند. اقتصاد معاصر تأکید بر آن دارد که این پلان

۱- آریانا دایره المعارف. جلد دوم، کابل، افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۷هـ.ش، صص ۲۴۹-۲۵۰.

مالی کشور و یا این منبع پولی باید به خاطر رفاه اجتماعی توسعه تولید مجدد و رشد اقتصادی مورد استفاده قرار گیرد. بودجه سازی شفاف عبارت از آن بوده که تمام دوران آن در طی اسناد انعکاس یابد و به طور حتمی مراحل ذیل را دارا باشد:

الف- مرحله ترتیب بودجه

ب- مرحله تصویب بودجه

ج- مرحله اجرای بودجه

د- مرحله کنترل بودجه

این مراحل طی هر سال مالی تکرار میگردد. بودجه یک ذخیره دولتی و مرکزی بوده که از طریق جمع آوری مالیات تشکیل میگردد و تا حدود زیادی به منظور اجرای وظایف دولت و حل مشکلات اقتصادی جامعه مورد استفاده قرار میگیرد. با در نظر داشت و تعیین نمودن بودجه، اهداف ذیل به دست میآید:

- فراهم آوری چهارچوب مالی برای مدت معین.

- تخصیص منابع برای مواد پلان طبق اولویت ها و مبرمیت ها ضروری.

- اجرای فعالیت های موثر اجتماعی.

- حصول اطمینان از اینکه بودجه تعیین شده میتواند ضروریات مردم را مرفوع سازد و تجهیز نمودن واحدهای بودجه وی، هر واحد تشکیلاتی بودجه وی و هر اداره ملزم به آن میگردد تا بنابر رویت بودجه خود، راپورهای خویش را ارایه بدارند.

- با ترتیب و تطبیق بودجه استراتژی انکشافی به پیش رفته، شاخص های اقتصادی عملی میگردد.

به این اساس بودجه یک سند قانونی بوده که مفهوم چگونگی توزیع پول و نحوه تطبیق پلان دولت، کتگوری های اقتصادی، وسایل پولی و ذخیره وی دولت را ارایه میدارد. زمانی که بودجه ترتیب و بعد تصویب و بالاخره اجراء و کنترل آن صورت گرفت و اهداف فوق الذکر به صورت واقعی به دست آمد، وظیفه سیاسی، قانونی و اجتماعی بودجه تکمیل و تحلیل پلان های مطروحه ممکن میگردد. به این طریقه یک سیستم مکمل فعالیت دولتی تکمیل و در صورت موجودیت گزارش های بودجه اعتماد مردم بالای دولت از دباذ میآید.^۱

ترتیب بودجه در افغانستان برای اولین بار در سال ۱۲۹۸ش. (۱۹۱۹م) مورد اجراء قرار گرفت و برای اولین بار در قانون اساسی مصوب ۱۳۰۱ش. (۱۹۲۲م) به آن حیثیت قانونی بخشیده شد. بعداز آن در رژیم های گوناگون سال شمسی، سال مالی پیش بینی میگردد. نباید فراموش کرد که بودجه و سیاست بودجه بیشتر از همه یک اصطلاح و مفهوم مسلکی بوده که در علم اقتصاد دارای اهمیت خاص است. در علم اقتصاد معاصر، بودجه عبارت از مقایسه و به مقابل هم قرار دادن منظم مصارف پلان شده و عواید پیش بینی شده یک اقتصاد مالی دولت برای یک دوره بودجه وی آینده به شکل قانون میباشد، لهذا در علم اقتصاد بودجه را یک طرح منظم و به مقابل قرار دادن مصارف پلان شده و تخمینات عواید پیش بینی شده برای تکافوی این مصارف در یک دوره معین آینده میدانند که از نظر پرنسیپ مکالفیت تطبیق را دارا میباشد. چون بودجه یک وثیقه قانونی است، باید مثل سایر قوانین منظوری آن حاصل گردد، در غیر آن حکومت نمیتواند به تحصیل عایدات و انجام مصارف پردازد. اکنون که ما در تعریف های فوق صرف از مقایسه و مقابل هم قرار دادن حرف زدیم باید بدانیم که این عین بیلاس نیست. بیلاس را میتوان از بودجه تفکیک کرد، زیرا در بیلاس دارایی، طلبات (اعتبار، کریدیت) و دیون کنونی یک شخص یا موسسه تثبیت و رونوشت آن وضعیت موجوده موسسه را ارایه کرده، اما بودجه دخل و خرج آینده دولت را نشان میدهد. در بیلاس دارایی نقدی و غیر نقدی و طلبات از دیون و سایر اشیای منقول و غیر منقول تخصیص یافته، تفریق و در ستون های جداگانه تثبیت و رقم تمام اشیای منقول و غیر منقول در آن درج میشود، اما بودجه پلان فعالیت آینده دولت بوده و

---

^۱- church, A and Warner, T. 2009. "DoD planning, programming Budgeting, and Execution system", Joint force quarterly, 53.

در آن قییم املاک غیر منقول دولت درج نمیشود. چون قبلا تذکر رفت که بودجه یک نوع پلان مالی است، از این رو ضرور است تا تفاوت بودجه را با پلان اقتصادی روشن سازیم: بودجه با پلان های اقتصادی فرق دارد، زیرا بودجه برای یکسال مالی، ولی پلان های اقتصادی برای چندین سال تهیه و ترتیب میگردند. چون هدف فعالیت های اقتصادی رفاه عامه میباشد تا بتوان سطح مطلوب زنده گی را به دست بیاوریم. در یک مملکت به صورت طبیعی تشکیلات خدمات عامه موجود بوده که هر یک قرار مقرارات موضوعه امور متعلق خود را انجام و هر بخش دارای مصارف و عواید میباشد، پس باید شکل و صورت کار کرد آن ها واضح باشد تا بتوانیم این تشکیلات را نشان بدهیم. به این ترتیب بودجه وظیفه دارد که فعالیت های دولت را طوری ترتیب و تنظیم کند که یک انتخاب و تطبیق موثر تدابیر پلان شده حکومت را امکان پذیر سازد و علاوه بر آن تأمین رفاه عمومی را که هدف اساسی دولت میباشد، توسط ارتباط دادن موثر فعالیت های اقتصادی خصوصی و اقتصاد دولت مساعدت کند.

"بودجه یک تخمین از دخل و خرج در یک زمان است.^۱ مفهوم بودجه هم برای دولت تعریف میشود هم ممکن است یک شخص آن را برای خود، خانواده، شرکت، کسب و کار و... مشخص کند. مثل ترازنامه شرکت ها، بودجه هم دو طرف دارد. در یک منابع نوشته میشود و در طرف دیگر مصارف آورده میشود. منابع آن چیزهایی است که باعث درآمد میشود و مصارف هم همان هزینه ها است.

---

^۱ - بشری نژاد، علی اکبر. مبانی نظری بودجه و بودجه ریزی، دفتر مطالعات برنامه و بودجه مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، از مجموعه بودجه ریزی در ایران، گزارش اصلی، ۱۳۸۱، صص ۵-۶.

اهداف و مقاصد بودجه

بودجه بندی از نظر تنظیم، تصویب، اجرا و کنترل، اهداف مختلفی را در سیاست های دولت دنبال میکند: در مرحله تنظیم، بودجه چهارچوبی را برای تنظیم سیاست های دولت فراهم میکند و فعالیت های مختلف را برای رسیدن به اهداف توسعه و تقسیم این فعالیت ها بین دستگاه های اجرایی تعیین میکند؛ در مرحله تصویب، بودجه وسیله کنترل قانونی است؛ در مرحله اجرا، بودجه بندی راهنمای مدیران در اجرای سیاست های تدوین شده است؛ در نهایت بودجه بندی مهمترین ابزار کنترل و نظارت بر عملکرد دولت محسوب میشود. به طور کلی، اهداف و مقاصد و نقش های بودجه بندی را میتوان موارد زیر دانست:^۱

الف) قضاوت در مورد توزیع عادلانه وجوه. هدف کمیته های برنامه و بودجه مجلس توزیع عادلانه وجوه موجود بین موسسات دولتی است. لذا بودجه ریزی یک فرایند نیمه قضایی است و نمایندگان ملت در مقابل رای دهندگان همانند یک وکیل دادگستری در مقابل موکل خود عمل میکنند.

ب) برقراری یک سیستم پاسخگویی. مردم یک کشور از طریق فرایند انتخابات، قوه مقننه را به پاسخگویی وا میدارند. قوه مقننه نیز موسسات دولتی را از طریق بررسی بودجه آن ها و تخصیص بودجه مورد درخواست مردم، و آگاهی دادن به آن موسسات در مورد خواست مردم برای چگونگی مصرف پول آن ها از طریق لوایح قانونی بودجه به پاسخگویی وادار میکند. به طور خلاصه بودجه وسیله آگاهی و اطمینان مردم از مصرف صحیح و قانونی منابع و وجوه عمومی است.

ج) تحصیل مجوز قانونی برای فعالیت های دولت. بودجه و ترتیبی که برای اجرای بودجه در کشورها وجود دارد، متضمن مجوز های قانونی برای دولتی و تحصیل درآمدهای عمومی است. از طریق بودجه به دولت اجازه داده میشود که با ابزار مالیات قسمتی از

---

^۱- دکتر مهدی ابراهیمی نژاد اسفند یار فرج وند. "بودجه از تنظیم تا کنترل"، چاپ اول، تهران، سال ۱۳۸۰، صص ۸-۱۰-۱۱۲.

درآمدهای خصوصی مردم را وصول کرده، برای مخارج عمومی و پرداخت حقوق کارمندان و کارگران دولتی و امثال این‌ها هزینه کند. ترتیب انجام این امور مطابق با اصول و مقررات در سیستمی که برای اجرای بودجه در کشورها تعیین گردیده مشخص شده است.

بودجه مجوزی قانونی است که دولت به کمک آن می‌تواند پرداخت‌های دستگاه‌های عمومی را انجام دهد. هر چند که تشخیص هزینه‌های سازمان‌های دولتی به عهده وزیران ذیربط است، ولی هر هزینه‌ای موقعی قابل پرداخت است که قوه مقننه اجازه آن را صادر کرده باشد. هزینه‌های مصوب باید صریح، روشن، ساده و قابل فهم باشد.

د) راهنمای اجرای سیاست‌های دولت. بودجه بندی با امکاناتی که به وجود می‌آورد و ارزیابی‌ها و بررسی‌هایی که در خصوص پیشرفت فعالیت‌های دولت معمول می‌دارد، به تصمیمات دولت برای اجرای برنامه‌ها جامه عمل می‌پوشاند. از طریق مراحل منطقی بودجه بندی، اجرای مراحل مختلف بودجه و رهبری برنامه‌ها بر عهده مقامات دولتی قرار می‌گیرد. با اجرای بودجه صحیح می‌توان از حیف و میل وجوه دولتی جلوگیری کرد و وظایف و برنامه‌های دولت را با حداقل هزینه انجام داد.

بودجه همچنین مدیران سطوح پایین را از آنچه باید انجام دهند، انتظاراتی که از آن‌ها می‌رود و اهدافی که باید دنبال کنند آگاه می‌کند. این هدفدار بودن، موجبات انگیزش آن‌ها را نیز فراهم می‌سازد. علاوه بر این آگاهی نسبت به وظایف و اهداف، عامل هماهنگ کننده فعالیت‌های مختلف دستگاه‌ها و واحد‌های اجرایی بوده، از تداخل وظایف جلوگیری می‌کند.

بودجه، ابزار سیاست‌های حکومت است. دولت مردان علاقه مندند سیاست‌ها و برنامه‌هایشان در طول دوران مسؤلیت آن‌ها به انجام برسد. بعضی از این برنامه‌ها که نیاز به کاهش هزینه و افزایش مالیات دارند تغییر پیدا می‌کنند. مردم دوست دارند که دولت مردان به برنامه‌های خود عمل کنند. بودجه نیز ابزار است برای نیل به این هدف.

ه) **ابزاری برای کنترل قوه مجریه توسط قوه مقننه.** از هدف های بودجه تعیین و مشخص کردن عملیات و فعالیت ها و مقدار کاری است که دولت در سال انجام آن را تعهد میکند. بدین ترتیب که مسوولیت دولت مسلم میگردد و مبنایی برای نظارت بر هزینه های سازمان های دولتی فراهم میشود. مثلاً وقتی دولت در بودجه سال آینده هزینه احداث سد یا نیروگاهی را منظور کرد و اعتبار لازم را نیز به تصویب رسانید تکلیفی برای دولت ایجاد میشود که سد یا نیروگاه مورد بحث را با حداقل هزینه در همان سال احداث کند و چنانچه موفق نشود جوابگو و مسوول خواهد بود.

همچنین به وسیله بودجه جمع کل درآمدها و هزینه های دولتی مشخص میشود و در نتیجه مردم متوجه میشوند که با این وجوه چه کارهایی برای آنان انجام خواهد شد. بودجه تنها سند و مدرکی است که به افراد جامعه نشان میدهد دولت چه میخواهد بکند، سیاست کلی و برنامه اش چیست، و سازمان های دولتی تا چه حد خدمتگزار آنان هستند.

کنترل، دلیل اصلی سیستم بودجه ریزی است. اگر ابزار کافی برای کنترل مصارف موسسات دولتی وجود نداشته باشد، دولت ها طی مدت کوتاهی به ورشکستگی کشانده میشوند.^۱

و) **ابزار روابط عمومی.** بودجه ریزی به نحوی باید صورت گیرد که بهترین تخصیص را به دست دهد. در صورتی که بررسی کنندگان بودجه به حجم آمار اهمیت دهند، این آمارها توسط تنظیم کنندگان بودجه برای آن ها فراهم میشود. اگر قوه مقننه و نمایندگان مردم علاقمند به چگونگی تأثیر گذاری بودجه بر جامعه باشند، بودجه ریزان تلاش خود را جهت بر آوردن خواست آن ها متمرکز میکنند.

ز) **ابزار مدیریت مطلوب.** استفاده دقیق از ابزارهای آماری، حسابداری عملیاتی و استانداردهای عملکرد نشاندهنده این است که نیروی انسانی برنامه ریزی به نحو مطلوبی به کار گرفته شده است.

۱- آیت اللهی، علی رضا. اصول برنامه ریزی، مرکز آموزشی مدیریت دولتی، چاپ اول، ۱۳۷۴، ص ۱۶۵.

ح) یک برنامه کاری همراه با اثرات پولی. برنامه های وعده داده شده، از طریق بودجه به تحقق می پیوندد و در صورتی که قسمتی از بودجه منظور شده کاهش پیدا کند، برنامه نیز نیاز به تعدیل خواهد داشت.

ط) برنامه ریزی دولت. یک سیستم بودجه ریزی مناسب، نیازمند این است که مسؤولان بودجه ریزی موسسه، سطح برنامه ها و هزینه آن ها را حد اقل چند سال قبل برآورد کنند. برای این کار لازم است که هزینه و فایده راهکارهای برنامه ها به منظور ایجاد تغییر در برنامه ها در صورت لزوم مورد بررسی قرار گیرد.

به طور کلی دستگاه اقتصادی هر کشور به دو قسمت تقسیم میشود: دستگاه خصوصی و دستگاه دولتی که بخش عمومی نیز نامیده میشود. ارتباط و توازن این دو دستگاه با یکدیگر در وضعیت کلی اقتصاد کشور اهمیت زیادی دارد. این موضوع که چه میزان از درآمدهای افراد و موسسات را دولت میتواند با اخذ مالیات به خود تخصیص داده، به مصرف مخارج عمومی برساند، موضوعی است که در وضعیت اقتصادی کشور و سرعت ترقی و تکامل آن اثر زیادی دارد. این امر به خصوص از اوایل قرن بیستم و بعداز جنگ جهانی اول که مخارج دولت ها به سرعت افزایش پیدا کرد و آن ها ناچار شدند سهم عمده ای از درآمد بخش خصوصی (یعنی درآمد اشخاص و موسسات) را با اخذ مالیات به خود تخصیص دهند، حایز اهمیت یوده است.

بودجه، حیات اقتصادی یک ملت را برنامه ریزی و نیروهای مختلف کشور را تقسیم و توزیع میکند و دولت را در مصرف منابع راهنمایی میکند. بودجه ریزی بیان سیاست ها و برنامه های دولت و ابزاری برای بررسی سالانه اهداف برنامه ها و اثر بخشی ابزار های به کار گرفته شده برای نیل به آن اهداف است. سر انجام، بودجه ریزی، هنر قطع هزینه های اضافی از بدنه دستگاه ها بدون کمترین سرو صد است.

سیر تکوین مفهوم و نقش بودجه

مفهوم بودجه همگام با تکامل دولت‌ها و پیچیده‌تر شدن وظایف دولت، تغییر و تکامل یافته است.^۱ این تکامل را میتوان به چهار مرحله متمایز تقسیم کرد: در مرحله اول، تقریباً از سال ۱۹۲۰ تا ۱۹۳۵م. تأکید عمده روی ایجاد یک سیستم با کفایت برای کنترل هزینه‌ها بود و حسابداری هزینه‌ها و پیوند بین حسابداری و بودجه مطرح شد.

مرحله دوم که در توسعه "بودجه عملیاتی" خود را نشان داد، استفاده از بودجه به عنوان ابزار مدیریت مالی بود که در اصطلاح ساختار، بهبود مدیریت و برنامه‌های اندازه‌گیری کار تجلی یافت.

مرحله سوم با پیوند بودجه و برنامه به عنوان معیار برای تجزیه و تحلیل رفاه اقتصادی آغاز شد و بر پیشرفت‌هایی تمرکز داشت که در فناوری تصمیم‌گیری و اطلاعاتی رخ داده بود.

مرحله چهارم که به واسطه پیچیدگی محیط سازمان‌ها به وجود آمد، استفاده از بودجه بر مبنای صفر به عنوان ابزار برنامه‌ریزی راهبردی بود.^۲

مرحله اول: بودجه به عنوان ابزار کنترل. بودجه ریزی بعد از پیدایش حکومت‌های پارلمانی به وجود آمد، یعنی آغاز کار بودجه‌نویسی به زمانی بر میگردد که مردم در مقابل حکومت‌ها دست به انقلاب زدند و نظارت خود را بر اموال عمومی به صورت کنترل درآمد‌ها و هزینه‌های دولتی به نمایندگان‌شان تفویض کردند. از این رو بخش عمده‌ای از قانون اساسی هر کشور به چگونگی دخل و خرج آن کشور اختصاص دارد. نظارت بر دخل و خرج به موجب همین قوانین به نمایندگان برگزیده مردم واگذار شد تا از منافع مالیات‌دهندگان و دریافت‌کنندگان خدمات دولتی حمایت کنند. لذا، این امر طبیعی است که هرگاه مسأله دخل و خرج کشور برای این نمایندگان مطرح شود، آن‌ها در نخست به

---

^۱- طیبیان محمد. "بودجه، دولت، وظایف، عملکردها، پیشنهادها"، برنامه و توسعه، شماره ۴ و ۵، سال ۱۳۶۸، ص ۱۹.
^۲- Welshch, Glenn, Hilton & Gordon; Budgeting, profit planning and Control; prentice- Hall International Editions, 1988.

فکر ایفای مسوولیتی باشند که قانون به آن‌ها محول شده است. علت این تأکید هم شاید این باشد که تا اوایل قرن اخیر وظیفه اصلی دولت محدود به دفاع از کشور، مراقبت در استقرار نظم و امنیت و حفظ مناسبات بین‌المللی بود. مردم به دولت‌ها مالیات می‌دادند برای اینکه این وظایف ایفا گردد. به همین ترتیب آن‌چه لازم بود کنترل شود، مخارج مربوط به این وظایف بود تا دریافت مالیات به صورت عادلانه‌ای انجام و مخارج نیز کنترل شود. چنانچه هدف بودجه، کنترل امور باشد، نظام بودجه‌ای بر طبقه بندی هزینه‌ها و طبقه بندی سازمانی متمرکز می‌گردد.

مرحله دوم: بودجه به عنوان ابزار مدیریت مالی. با توسعه وظایف دولت و افزایش سریع هزینه‌های دولتی و تأثیر آن‌ها در وضعیت عمومی اقتصاد کشور، کنترل مخارج اهمیت خود را از دست داد و نیاز به بهبود نظام‌های برنامه‌ریزی، کنترل و مدیریت منابع بخش عمومی مطرح گردید تا تصمیم‌گیرندگان دید وسیعتری نسبت به تأثیر هر کدام از این هزینه‌ها و اطلاعات جامعتری در مورد نتایج عملکردها و هزینه‌های اجرای فعالیت‌ها پیدا کنند. این امر موجب توجه دولت‌ها به صرفه اقتصادی، کارایی و اثر بخشی منابع دولت و به عبارتی مدیریت مالی دولتی شد. با این شرایط نه تنها نیاز به بهبود روش‌ها و رویه‌های بودجه بندی موجود را برای افزایش هماهنگی سیستم مطرح ساخت، بلکه بعد جدیدی به تصمیم‌گیری در مدیریت مالی دولتی افزود؛ یعنی سیستم بودجه بندی عملیاتی و برنامه‌ای را برای بازنگری و ارزیابی مدیریت فعالیت‌های دولتی مطرح ساخت. ویژگی این سیستم از سیستم بودجه متداول، تأکید روی اهداف، نتایج و منافع حاصل از هر یک از اقلام هزینه‌ها و یافتن پاسخ این سوال بود که درآمدها به چه منظور خرج میشود؟

مرحله سوم: بودجه به عنوان ابزار برنامه‌ریزی. استفاده از بودجه به عنوان ابزار سیاست‌گذاری یا برنامه‌ریزی به این منظور صورت گرفت که سیاست‌های مالی در جهت مقاصد اقتصادی تنظیم شوند و از این طریق درآمدها و هزینه‌های بودجه‌ای اهداف ویژه‌ای را برای حفظ تعادل اقتصادی و جلوگیری از بروز بحران تأمین کنند. این اهداف ویژه‌ای را برای حفظ تعادل اقتصادی و عدالت اجتماعی ذکر کرد. از نظر سیاست‌های اقتصادی

و مقاصد مربوط به استفاده از منابع، صورت های بودجه ای باید هدف های سرمایه گذاری و نرخ رشد و همچنین چگونگی اختصاص منابع به هزینه های مصرفی، انتقالی و سرمایه ای را در بین بخش ها معلوم کنند. در زمینه ثبات اقتصادی، تعیین نرخ رشد اقتصادی به دلیل ارتباط با میزان اشتغال، ثبات قیمت ها و موازنه بخش خارجی به گونه ای باید صورت پذیرد که منافع اجتماعی را حد اکثر و فشارهای مالیاتی وارده یا هزینه های خارج کردن منابع از بخش خصوصی را حد اقل سازد. تعیین مقدار مجاز کسری بودجه، حاصل فرایند بسیار پیچیده و دقیق تأمین هدف است. سر انجام آن که بودجه در نقش اقتصادی خود باید ابزار تقلیل نابرابری های درآمدی و تعدیل کارکرد توزیع نامطلوب جریان های تولیدی باشد.

برای تأمین این اهداف نقش مالیات ها برنامه های هزینه ای مورد توجه قرار داشت؛ اما در میان راه های مختلف قابل تعقیب، سیاست شاخص و توصیه شده ای به عنوان الگوی قابل تعمیم موجود نبود. بودجه در نقش برنامه ریزی بیشتر متضمن مفاهیمی چون طرح ریزی برای آینده و انتقال این مفاهیم به جامعه برای تصمیم گیری میان مدت بود و از این رو، طبقه بندی های اقتصادی آن نظر بر تنظیم حساب های ملی و بررسی حرکت متغیر های کلان میگردید.^۱

مهمترین عواملی را که به گرایش برنامه ریزی در بودجه بندی منجر شد میتوان توسعه تجزیه و تحلیل های خرد و کلان اقتصادی و نقش آن در شکل سیاست مالی و بودجه ای و همچنین در توسعه فنون جدید اطلاعاتی و تصمیم گیری و کاربرد آن در سیاست گذاری دانست.

مرحله چهارم: بودجه به عنوان ابزار مدیریت راهبردی. مرحله چهارم بودجه نویسی از زمان آغاز گردید که محیط سازمانی به یک محیط متلاطم و آشفته مبدل شد و پیچیدگی تصمیم و تغییر و تحولات بنیادی و خودش در محیط سازمانی، برنامه ریزی

---

^۱ - آذر، عادل و همکاران. "ارایه معماری نظام بودجه ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد سیستم پیشتبان تصمیم هوشمند"، پژوهش های مدیریت، سال ۱۳۹۰، دوره ۱۵، شماره ۳، ص ۱۷.

استراتژیک را در مدیریت پدید آورد. در این دوره بودجه نویسی به عنوان ابزار و عامل استراتژیک برای رویا رویی با حوادث غیر قابل پیش بینی مورد استفاده قرار گرفت. طی دهه ۱۹۷۰م. در بودجه نویسی سناتورهای متعددی طراحی و برای هر نوع فعالیت و برنامه پیش بینی شده، که به واحدهای تصمیم گیری تعبیر میشدند، سطوح پولی و مالی مختلفی در نظر گرفته شد و بسته به نوسان مقدار بودجه، به واسطه تأثیر متغیرهای غیر قابل کنترل، از سطح مورد نظر استفاده گردید. این تفکر به تدوین بودجه بر مبنای صفر در سال ۱۹۷۳م. انجامید.

اهمیت و ضرورت بودجه

انسان مانند دیگر جانداران برای حفظ و ادامه زندگی خویش نیازمند کسب توان و نیرو از خارج است.^۱ این قانون کلی حیات است که هر "جاندار" در درون قالبی به نام "تن" و "بدن" زندگی کند و برای زیستن نیازمند دنیای بیرون باشد. تمام موجودات زنده شناخته شده چنین هستند. این نیاز به کسب نیرو از دنیای بیرونی را میتوان در تمام جانداران تشخیص داد، از یک موجود تک یافته ای همچون آمیب گرفته تا گیاهان و جانوران و سرانجام انسان که اشرف آفریدگان است.

اما علاوه بر این وجود قوه عقل و اندیشه نیازهای تازه ای را برای انسان پدید آورده است: نیازهای اجتماعی، روحی و معنوی، ترکیب نیازهای بشری با نیروی اندیشه، مسایلی را برای انسان مطرح ساخته است که دیگر جانداران از آن ناآگاهند. انسان به سبب وجود عقل و قدرت آینده نگری خویش از این حقیقت انکار ناپذیر آگاه است که هر موجود زنده ای مدتی محدود از نعمت زندگی برخوردار است و زندگی را آغازی و انجामी است و بنابراین باید از این فرصتی که در اختیار او قرار داده شده نهایت استفاده را ببرد.

در کشاکش تلاش برای ادامه حیات انسان از یک طرف با این واقعیت مواجه میشود که نیازهایش را حدی نیست و از طرف دیگر این واقعیت را باید بپذیرد که منابع در اختیار او

---

^۱- Lacasse, Francois. 1996. "Budget and policy Marketing: Issues, Tensions and Solutions", in: Budgeting and policy making, Paris: sigma papers: No.8.

محدودند. این واقعیت یعنی نامحدود بودن نیازها و محدود بودن منابع، انسان متفکر و اندیشمند را به چاره جویی میخواند: چگونه و به چه شکل میتوان این دو را هم آشتی داد؟

رفع نیازهای نامحدود با توسل به منابع محدود، "حداکثر راضی و قناعت" را برای انسان ناممکن میسازد، پس ناگزیر باید از حد اکثر چشم پوشید و به حد متناسب راضی شد. انسان ها به صورت منطقی چنین نتیجه گیری میکنند که "از منابع محدود باید برای رفع نیازهای نامحدود آنچنان یاری گرفت که "حد متناسب" رضایت به دست آید و این نخستین تصویر بودجه ریزی است".

اگر منابع نامحدود بودند، مسایل چه چیز، چگونه و برای که نیز به وجود نیامد و چون این امکان وجود داشت که مقدار بی پایانی از هر کالا تولید شود ترکیب نابخردانه نیروی کار و مواد، مشکلی ایجاد نمیکرد و مهم نبود که کالاها و درآمدها چگونه میان طبقات مختلف مردم تقسیم شوند. اما واقعیت این است که مسأله محدودیت منابع افراد، جوامع و دولت ها همه را به خود مشغول ساخته است و بنا براین برای همه این ها که مستقیم یا غیر مستقیم از نعمت اندیشه برخوردارند، تصور "بودجه" حادث میشود. چه فرد که صاحب خرد است، چه جامعه و دولت که با خرد انسان ها اداره میشود، هر یک میکوشند تا منابع محدود خویش را آنچنان به کار بندند که اگر حد اکثر راضی ممکن نیست حد متناسب آن تحقیق یابد. پس چه برای فرد، چه جامعه و چه دولت تصور بودجه از دنیای اندیشه به دنیای عمل وارد میشود.

آن چه فرد در ذهن خود از بودجه ترسیم میکند به میزان زیادی به سلیقه شخصی او وابسته است و از عواملی چون کفایت روحی و گرایش های اجتماعی و اقتصادی تاثیر میپذیرد؛ اما جامعه- که دولت نماینده آن است- نیازهایی دارد که باید آن ها را به شکلی رفع کرد. دولت رفع نیازهای جامعه را هدف خویش میداند و منابعی را که در جامعه در اختیار دارد منابع خویش میشمارد. بودجه دولت همین سنجش امکان و هدف به نحوی است که "حد متناسب" رضایت در جامعه حاصل شود.

سنجش امکان و هدف و به کار گرفتن منابع برای نیل به هدف های دولت نباید و نمیتواند تابع ذوق و خواست شخصی باشد، پس باید معیارها و ضوابطی مقرر و از فنونی پیروی شود. در اینجا برگزیدن یک نیاز و چشمپوشی از نیازی دیگر نمیتواند تابع ذوق و سلیقه شخصی باشد و در نتیجه فن بودجه نویسی و بودجه بندی مطرح میشود.

بودجه بندی را فرایند تخصیص منابع محدود به نیازهای نامحدود میدانند. مجموع کوشش هایی که صرف تدوین بودجه و تخصیص منابع میشود به منظور "استفاده حداکثر" از منابعی است که معمولاً در حد کفایت وجود ندارند و در اصطلاح اقتصادی کمیابند. بنابراین در راه رسیدن به "اهداف مطلوب" ضرورت دارد به نحوی از هر یک از منابع محدود استفاده گردد که در تبدیل کل منابع به پول بتوان گفت با صرف حداقل هزینه حداکثر استفاده به عمل آمده است.

اصول بودجه

هر علمی از یک رشته اصول و پایه هایی تشکیل شده است. بدیهی است قطعیت و استحکام اصول علوم انسانی و اجتماعی به اندازه علوم طبیعی نیست و همیشه استثنائاتی در اصول متداول این علوم مشاهده میشود.^۱

تهیه و تنظیم و پیشنهاد لایحه بودجه توسط دولت و همچنین تصویب آن توسط نمایندگان مردم بر اصولی مرتب است و معمولاً در کتاب ها و رساله هایی که در باره بودجه نگاشته شده بحثی جداگانه به اصول بودجه اختصاص یافته است. منظور از این اصول لزوم رعایت قواعد و تشریفات است تا بودجه تنظیمی وسیله مفید و قاطعی برای شناسایی و کنترل دخل و خرج دولت باشد. فلسفه وجودی این اصول جلوگیری از حیف و میل ها و به منظور نظارت و کنترل مالی مجلس است. البته در صحت استفاده از عنوان "اصل" برای این روش ها و همچنین تعداد و اهمیت آن ها در بین صاحب نظران اختلاف است. زیرا مراد از واژه اصل، ثبات یا تغییر ناپذیری است، در حالی که اصول تهیه و تنظیم بودجه

---

^۱ - علوی طبری، سید حسین. اصول بودجه دولتی، مبانی امور مالی و تنظیم بودجه در آموزش و پرورش، دانشگاه پیام نور، چاپ چهارم، سال ۱۳۷۴، ص ۹.

تغییر پذیر بوده، بر حسب شرایط اقتصادی و موقعیت های خاص گاهی لازم می آید با وجود این در شرایط عادی رعایت این اصول مورد تأکید دست اندرکاران امر بودجه است.

لذا در کنار برخی از اصول استثنائات آن نیز ذکر میشود. تدوین اصول بودجه نخستین بار به سال ۱۸۸۵ توسط "لئون سه" انجام گرفت. برخی از این اصول عبارتند از: اصل سالانه بودن بودجه، اصل جامعیت، اصل وحدت بودجه، اصل تفصیل، اصل تخصیص و اصل عدم تخصیص، اصل انعطاف پذیری، اصل تخمینی بودن درآمدها، اصل تحدیدی بودن هزینه ها، اصل تعادل.

۱- **اصل سالانه بودن بودجه:** بودجه یک پیش بینی و برآورد و تخمین برای آینده است، پس دارای بعد زمانی است یعنی ابتدا و انتهای این برآورد مشخص می باشد. معمولاً این دوره ملی یک سال شمسی است. یعنی دخل و خرج دولت برای یکسال پیش بینی میشود و یکبار برای سال مورد تصویب پارلمان قرار میگیرد.

۲- **اصل وحدت بودجه:** برای آن که کارهای مکرر و پراکنده موجب اتلاف وقت دولت و مجلس نشود، در این اصل توصیه میشود فقط یکبار بودجه واحدی در یک مجموعه به تصویب برسد به طوری که حاوی تمام عملیات دولت باشد به عبارت دیگر برای یک سال مالی باید یک لایحه بودجه تنظیم شود و کلیه دخل و خرج دولت در سندی واحد ارایه گردد. بودجه یکی از موارد استثنای بر اصل وحدت بودجه است.

۳- **اصل جامعیت بودجه:** اصل جامعیت بودجه از مهمترین اصول بودجه است، به منظور تأمین صراحت و دقت دولت در تنظیم و اجرای بودجه است. بر پایه این اصل، بودجه باید به صورت کامل و برای همه دستگاه های دولتی اعم از وزارتخانه ها موسسات دولتی و همچنین شرکت های دولتی و موسسات و نهاد های عمومی غیر دولتی به صورت یکجا تهیه و به مجلس قانونگذاری تقدیم گردد. از زمان انتقال بودجه از وزارت دارایی در سال ۱۳۴۳ به سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور اصل جامعیت تحقق یافت و بودجه کل کشور تقدیم پارلمان وقت گردید. اصل جامعیت بودجه چنین تعریف کرده است. " کلیه

دریافت های دولت در حساب های خزانه داری کل متمرکز میشود و همه پرداخت ها و حدود اعتبارات مصوب به موجب قانون انجام میگردد".

۴- اصل شمولیت یا تفصیل: در این اصل توصیه میشود که بودجه دولت باید به صورت مشروح به ریز و جزء و به تفصیل تهیه و تنظیم و به مجلس پیشنهاد گردد و برای آگاهی عموم انتشار یابد. بودجه باید به طور مشروح به صورت دستگاهی و موضوع درآمدها را طبقه بندی و هزینه های هر دستگاه را در قالب برنامه ها و موارد هزینه به صورت جاری و عمرانی و اعتبارات عمرانی به صورت ملی و یا شهری و روستایی در لایحه ای بودجه درج و به مجلس قانون گذاری پیشنهاد کند. تقسیم شدن بودجه به امور، فصول، برنامه ها و... و الزام دولت به پیشنهاد چنین بودجه تفصیلی و تصویب بودجه تفصیلی از طرف یا کمیسیون بودجه فقط برای امکان رسیدگی دقیق نیست، بلکه علت دیگری هم دارد و آن وادار کردن دستگاه اداری است به اینکه درآمدهای عمومی را به همان وصفی که به تصویب رسیده به مصرف برساند. یعنی اصل تفصیل، اصل تخصیص را نیز دربر دارد که ذیلا بیان میگردد.

۵- اصل تخصیص و عدم تخصیص: الف- اصل تخصیص: بر طبق این اصل، تمام ارقام مندرج در قانون بودجه باید به همان وضع و ترتیبی که در بودجه تعیین شده و مجوز آن صادر شده، وصول یا به مصرف برسد. اصل تخصیص هیچگونه تغییر یا انعطاف و جابجایی را نمیپذیرد و خود را موظف و متعهد میدارد که به همان تصویب قوه مقننه رسیده است به مرحله اجرا درآورد.

ب- اصل عدم تخصیص: این اصل به منزله عکس اصل تخصیص نیست، این اصل در واقع الهام بخش از اصل جامعیت بودجه است. بنابراین اصل عدم تخصیص هیچ درآمدی نباید برای هزینه خاصی تخصیص داده شود و هیچ هزینه نباید از درآمد به خصوص تامین شود. به عبارت دیگر کلیه درآمدهای دولت باید به خزانه واریز گردد و از درآمد عمومی دولت برای هزینه های دولت تامین اعتبار شود. این اصل هیچ وقت به صورت قاطع در کشور اجرا نشده و هنوز هم اجرا نمیشود.

۶- **اصل انعطاف پذیری:** به زبان مالی اصل انعطاف پذیری یعنی اصلاح بودجه و آن عبارت است از تغییر و جابجایی در موارد هزینه و برنامه های دستگاه بدون آن که در جمع اعتبارات مصوب تغییری به عمل آید و منظور آن است که مبلغی از بعضی مواد و برنامه های دستگاهی کسر و به همان مبلغ به پاره ای از مواد برنامه های دیگر اضافه شود بدون آن که در جمع اعتبارات مصوب تغییری به عمل آید.

بوجود آمدن اصل انعطاف همزمان با معرفی بودجه برنامه و بودجه عملیاتی آغاز شده است. هم اکنون آن چه اهمیت دارد پیشرفت سریع عملیات یا تحصیل حداکثر استفاده از نیروی انسانی و منابع دیگر است (نقش بودجه در مدیریت) بنابراین شکل قانون بودجه به صورت مواد هزینه و مانند آن از تحرک مدیر بکاهد.

۷- **اصل تخمینی بودن درآمدها:** درآمدهای پیش بینی شده در بودجه جنبه تخمینی دارد و این بدان معنی است که منظور شدن مبلغی به عنوان درآمد در بودجه کل کشور مجوزی برای وصول از اشخاص حقیقی و حقوقی نمیشود و در هر مورد نیاز به مجوز قانونی دارد و پیش بینی به هر میزان مانع وصول درآمدهای بیشتری از منابع مربوط نیست. لکن وصول مبلغ بیشتری خارج از ضوابط تعیین شده در قانون از افراد حقیقی و حقوقی خلاف است.

۸- **اصل تحدیدی بودن هزینه ها:** منظور از اصل تحدیدی بودن هزینه ها آن است که حد اکثر پرداخت ها در حد اعتبار مصوب میباشد و تجاوز از آن ممنوع است. به عبارت دیگر تصویب اعتبارات اجازه خرج است نه تکلیف. لذا میزان تعهد برای دستگاه های اجرایی حداکثر برابر تخصیص اعتبار میباشد و تخصیص اعتبار حداکثر برابر اعتبارات مصوب در سند بودجه است و روابط زیر در هر مقطع زمانی طی یکسال مالی باید همواره برقرار باشد.

هزینه قطعی و تعهدات $\geq$ تخصیص اعتبار $\geq$ اعتبار مصوب

۹- اصل تعادل: این اصل به حفظ موازنه بین درآمدها و مخارج دولت میپردازد به صورتی که دولت بتواند بدون استقراض، تعهدات مالی خود را بپردازد.

به عبارت دیگر بودجه دولت باید نه کسر داشته باشد و نه اضافه. منظور از کسری بودجه، فزونی هزینه ها بر درآمدها و مازاد بودجه بیانگر فزونی درآمدها بر هزینه ها است.

مراحل بودجه ریزی

بودجه هر کشور معمولاً از چهار مرحله جداگانه تشکیل میگردد که مجموع این چهار مرحله را "دوره بودجه" و یا "سیکل بودجه" مینامند و به ترتیب عبارت انداز:^۱

۱- **مرحله تهیه و تنظیم و پیشنهاد بودجه:** این مرحله مهمترین، اساسی ترین و فنی ترین مرحله از مراحل بودجه است. لیکن این نکته قابل ذکر است که هر قدر بودجه به صورت علمی و فنی و دقیق تهیه شود ولی دقیقاً به مورد اجرا در نیاید نتیجه عاید نمیگردد و این مشکل اکثر کشورهای در حال توسعه میباشد.

۲- **مرحله تصویب بودجه:** لایحه بودجه پس از بررسی ها و کارشناسی لازم توسط رییس دولت جهت تصویب به مجلس شورا تقدیم میگردد. تصویب بودجه از وظایف و اختیارات قوه مقننه است و تصویب بودجه به معنای تصویب سیاست ها، برنامه ها و خط مشی های کشور میباشد. در واقع بودجه آینه تمام نمای هدف ها، وظایف و عملیات دولت ها است. بودجه یکی از قوی ترین وسایل کنترل قوه مجریه توسط قوه مقننه محسوب میگردد و یک اصل جهانی در همه کشورها است.

۳- **مرحله اجرای بودجه:** اجرای بودجه از وظایف و اختیارات قوه مجریه است که پس از تصویب بودجه در مجلس و ابلاغ آن به دولت طی عملیات ذیل جهت وصول درآمدها و پرداخت هزینه ها اقدام میکند.

---

^۱- Steiss, Alan Walter public Budgeting and Management: London; Lexington Books, 1972.

۴- **مرحله نظارت بر بودجه:** آخرین مرحله از اجرای بودجه مرحله نظارت می‌باشد. همانگونه که اشاره شد بودجه بیان اهداف، سیاست‌ها و خط‌مشی‌های دولت‌هاست و قوه مقننه با دادن این مجوز و مأموریت به دولت می‌خواهد آگاهی یابد تا چه میزان دولت به سمت اهداف پیش‌بینی شده و یا دور شدن از آن متمایل است. نتیجه حاصل از نظارت حسن تنظیم، اجرا و ارزشیابی عملکردهای مالی، فعالیت‌های اجرایی و عملیاتی بوده و راه را برای انجام اصلاحات مورد نیاز در سیستم بوجود می‌آورد.

نتیجه‌گیری

در اخیر می‌توان گفت بودجه عبارت از پلان مالی دولت و یا وسیله‌ای می‌باشد که توسط آن عواید و مصارف برای یکسال نشان داده می‌شود، ولی ممکن است بودجه برای مدت اضافه از یکسال و یا کمتر از یکسال نیز تعیین گردد. بودجه بعد از تشکیل حکومت‌های پارلمانی شکل گرفت؛ یعنی از زمانی که حق نظارت مردم به صورت کنترل درآمدها و هزینه‌های دولت از طریق سازوکارهای نمایندگی تحقق یافت. بودجه دولت سندی است که معاملات دخل و خرج مملکت برای مدت معینی در آن پیش‌بینی و تصویب شده باشد. مدت مزبور را سنه مالی می‌گویند و عبارت است از یکسال شمسی.

اهداف و مقاصد بودجه عبارت‌اند از: قضاوت در مورد توزیع عادلانه وجوه، برقراری یک سیستم پاسخگویی، تحصیل مجوز قانونی برای فعالیت‌های دولت، راهنمای اجرای سیاست‌های دولت، ابزاری برای کنترل قوه مجریه توسط قوه مقننه، ابزار روابط عمومی، ابزار مدیریت مطلوب، یک برنامه کاری همراه با اثرات پولی، و برنامه ریزی دولت می‌باشد.

بودجه وظیفه دارد که فعالیت‌های دولت را طوری ترتیب و تنظیم کند که یک انتخاب و تطبیق موثر تدابیر پلان شده حکومت را امکان‌پذیر سازد و علاوه بر آن تأمین رفاه عمومی را که هدف اساسی دولت می‌باشد، توسط ارتباط دادن موثر فعالیت‌های اقتصادی خصوصی و اقتصادی دولت مساعدت کند.

امروزه بودجه عبارت از به کار بردن و پیش بینی نمودن عواید دولت طی یک دوره معین یا در یک مدت زمانی (به صورت عموم برای یکسال مالی) از طریق یک پلان منظم بوده که در آن مصارف مورد نظر به طور دوامدار تخمین و سنجش میگردد. هیچ دولتی بدون داشتن بودجه نمیتواند دست به فعالیتی بزند. در واقع بودجه ابزاری است که هدف و مسیر حرکت را برای یک فرد، کسب و کار، تیم، یا یک سازمان مشخص میکند. اصول بودجه رعایت قواعد و تشریفاتی است تا بودجه تنظیمی وسیله مفید و قاطعی برای شناسایی و کنترل دخل و خرج دولت باشد.

مآخذ

- ۱- آریانا دایرة المعارف. جلد دوم، کابل- افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۷هـ.ش، صص ۲۴۹-۲۵۰.
- ۲- آیت اللهی، علی رضا. اصول برنامه ریزی، مرکز آموزشی مدیریت دولتی، چاپ اول، ۱۳۷۴، ص ۱۶۵.
- ۳- دکتر مهمدی ابراهیمی نژاد اسفند یار فرج وند. "بودجه از تنظیم تا کنترل"، چاپ اول، تهران، سال ۱۳۸۰، صص ۸-۱۰-۱۱۲.

ب: مقاله

- ۱- آذر، عادل و همکاران. "ارایه معماری نظام بودجه ریزی بر مبنای عملکرد با رویکرد سیستم پیشتبان تصمیم هوشمند"، پژوهش های مدیریت، سال ۱۳۹۰، دوره ۱۵، شماره ۳، ص ۱۷.
- ۲- بشری نژاد، علی اکبر. مبانی نظری بودجه و بودجه ریزی، دفتر مطالعات برنامه و بودجه مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، از مجموعه بودجه ریزی در ایران، گزارش اصلی، ۱۳۸۱، صص ۵-۶.
- ۳- خلعت بری، فیروزه. منابع و مصارف در بودجه، دفتر مطالعات برنامه و بودجه مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، از مجموعه بودجه ریزی در ایران، گزارش چهارم، ۱۳۸۲، ص ۱۴.
- ۴- طبیبان محمد. "بودجه، دولت، وظایف، عملکردها، پیشنهادها"، برنامه و توسعه، شماره ۴ و ۵، سال ۱۳۶۸، ص ۱۹.

۵- علوی طبری، سید حسین. اصول بودجه دولتی، مبانی امور مالی و تنظیم بودجه در آموزش و پرورش، دانشگاه پیام نور، چاپ چهارم، سال ۱۳۷۴، ص ۹.

۶- قاسمی، محمد و همکاران. بودجه و دست اندرکاران: نظر سنجی، دفتر مطالعات برنامه و بودجه مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، از مجموعه بودجه ریزی در ایران، ۱۳۸۷، ص ۹-۱۰.

ج: لاتین

1- church, A and Warner, T. 2009. "DoD planning, programming Budgeting, and Execution system", Joint force quarterly, 53.

2- Lacasse, Francois. 1996. "Budget and policy Marketing: Issues, Tensions and Solutions", in: Budgeting and policy making, Paris: sigma papers: No.8.

3- Steiss, Alan Walter public Budgeting and Management: London; Lexington Books, 1972.

4- Welshch, Glenn, Hilton & Gordon; Budgeting, profit planning and Control; prentice- Hall International Editions, 1988.

Important and objectives of budget principles

Mursal "Bakhtari"

Abstract

The budget is a financial plan of the government or a means by which revenues and expenses are shown for one year, but the budget may be determined for more than one year or less than one year. Budgeting is the process of allocating limited resources to unlimited needs. The sum of the efforts that are not spent on budget formulation and resource allocation is "maximum use" of resources that usually do not exist sufficiently and are scarce in economic terms. Therefore, in order to reach "desired goals", it is necessary to use each of the limited resources in some way. The principles of the budget are to follow the rules and formalities so that the regulatory budget is a useful and decisive tool for identifying and controlling the government's income and expenditure. The concept of budget is also defined for the government. A person may define it for himself, family, company, business, etc. Like the balance sheets of companies, the budget has two sides. Sources are written on one side and expenses are given on the other side. The resources are the things that generate income, and the expenses are the same as expenses.

Key words: budget, government, finance

بررسی مکاتب فکری در اقتصاد خرد مرسل "باختری"^۱

چکیده

اقتصاد خرد یک واحد اقتصادی، یک تصدی، یک سازمان و یا یک فارم زراعتی است. این بخش عملکرد یک مولد و یا مصرف کننده منفرد را بررسی میکند. قوانین اقتصاد خرد از یک طرف یکجا سازی عوامل تولید (ماشین، مواد خام و نیروی انسانی) در محل کار (تصدی)، تغییر آن به کالا و عرضه آن را به بازار مطالعه و از طرف دیگر تصامیم مصرف کننده گان پیرامون خرید و عدم آن را تحت تحلیل و ارزیابی قرار میدهد. اقتصاد خرد در بسیاری از مکاتب فکری سازماندهی شده است که دیدگاه های متفاوتی دارند. اقتصاد کلان وابسته به رفتار واحدهای خرد در اقتصاد است و رفتار این گونه واحدهای انفرادی، تحت تأثیر نتایج اقتصاد کلان است.

واژگان کلیدی: اقتصاد خرد، نظریه های اقتصاددانان، بازار

---

^۱ - مرسل "باختری". فارغ التحصیل دانشگاه گوهرشاد، رشته اقتصاد Email:mursal.bakhtari@gmail.com

اقتصاد خرد شاخه ای از علم اقتصاد است که به مطالعه منحصر به فرد اقتصاد، تجزیه و تحلیل بازار، رفتار مصرف کننده گان، خانوارها، و بنگاه ها میپردازد. یکی از اهداف اقتصاد خرد بررسی بازار و برقرار کردن یک رابطه نسبی پولی بین کالاها و خدمات است همچنین به بررسی موارد شکست بازار میپردازد. علاوه بر این مباحث و موضوعات متعددی که در ادبیات اقتصادی پیرامون علم اقتصاد دیده میشود و برای تحلیل ها و ارزیابی ها ارزش علمی و عملی به سزا دارد.

دانشمندان روش های تحلیل اقتصاد اثباتی را مشابه روش های علوم طبیعی میدانند. اقتصاد خرد، مباحثی چون رفتار مصرف کننده، رفتار تولید کننده، تعادل بازار و چگونگی تعیین قیمت در بازارهای مختلف را دربر میگیرد. در حالی که اقتصاد کلان، تغییرات متغیرهای اقتصادی از قبیل درآمد ملی، مصرف ملی، سطح اشتغال و سطح عمومی قیمت ها را مورد مطالعه و تحلیل قرار میدهد. در علم اقتصاد، اقتصاد خرد نقش مهمی را ایفا میکند. به دنبال هستیم که بررسی مکاتب فکری در اقتصاد خرد چگونه است؟

تعاریف اقتصاد خرد

- به طور سنتی علم اقتصاد به دو شاخه اصلی اقتصاد خرد (Micro Economic) و اقتصاد کلان دسته بندی میشود.^۱ خرد از کلمه "micro" گرفته شده و به معنی کوچک است. اما در اصطلاح به معنی "مطالعه چگونگی تصمیم گیری خانوارها، بنگاه ها و نحوه تعامل آن ها در بازارها است". مطالعه یک واحد اقتصادی مثل بنگاه، یک خانوار، یک کالای خاص، و یا یک بازار در حوزه اقتصاد خرد میباشد. مانند مطالعه نحوه تعیین قیمت برنج در بازار عرضه و تقاضای برنج.

- علم اقتصاد خرد، یکی از اصول اساسی اقتصاد میباشد که به تجزیه و تحلیل بازار میپردازد. بازار به مکانی فیزیکی یا غیر فیزیکی گفته میشود که دو طرف فروشنده و خریدار در آن

^۱ پژوهان، جمشید. اقتصاد خرد، چاپ هفدهم، تهران، انتشارات پیام نور، ۱۳۸۴، ص ۱۲.

مبادرت به خرید و فروش میکنند. در سراسر دنیا، کالاها و خدمات به فروش نمی‌رسند مگر این که قیمت آن مشخص باشد. قیمت کالا و خدمات نیز، توسط میزان عرضه و تقاضا مشخص می‌گردد. در واقع کار اصلی اقتصاد خرد، بررسی تحلیل بازار و تحلیل رفتار مصرف کننده میباشد که این کار با توجه به میزان تقاضای خانوارها در خرید کالا مشخص می‌گردد. بنگاه های اقتصادی در اقتصاد خرد، نقش مهم و تحریک کننده ای دارند.

- در علم اقتصاد، اقتصاد خرد (Micro Economic) نقش مهمی را ایفا میکند که با اقتصاد کلان (Macro Economic) تفاوت دارد. اقتصاد خرد بر خلاف اقتصاد کلان، نگاهی ریزبینانه به مسایل اقتصادی دارد.

- اقتصاد خرد (Microeconomics) شاخه ای از علم اقتصاد است که به مطالعه منحصر به فرد اقتصاد، تجزیه و تحلیل بازار، رفتار مصرف کننده گان، خانوارها، و بنگاه ها میپردازد. و اساس آن مدل های ریاضی است. اقتصاد خرد چگونگی رفتار انسان ها و انتخاب هایشان را در سطح واحدهای خرد یا کوچک اقتصادی مانند یک فرد، یک بنگاه، یک صنعت یا بازار یک کالای خاص بررسی میکند و به چگونگی تعامل میان خریداران و مصرف کننده گان و عوامل موثر در انتخاب خریداران میپردازد. اقتصاد خرد به خصوص به الگوی عرضه و تقاضا برای کالاها و خدمات و همچنین تعیین قیمت خروجی در بازارهای ویژه توجه دارد و معمولاً در بازارهایی که در آن کالاها در حال خرید و فروش هستند کاربرد دارد.

- اقتصاد خرد، رفتار اقتصادی واحد های تصمیم گیرنده خرد، انفرادی و کوچک شامل خانوارها و بنگاه های اقتصادی یا خریداران و فروشندگان، مصرف کننده گان و تولید کننده گان، و بازارها اعم از بازارهای رقابت کامل، انحصار کامل، رقابت انحصاری، انحصار جند جانبه و درآمدها و هزینه های این بخش ها را بررسی میکند همچنین به توابع تولید، منحنی امکانات تولید، هزینه فرصت و مسایل مربوط با تولید و هزینه ها، بررسی بازار عوامل تولید اعم از سرمایه، زمین و نیروی کار و انواع هزینه ها و توابع هزینه و ارتباط آن با تولید و مقیاس تولید، درآمد و توابع درآمد و بودجه مصرف کننده، کشش های بین سرمایه و نیروی کار، نظریه های مختلف در این رابطه ها میپردازد. از همه مهمتر به مسایل پایه

اقتصاد شامل عرضه و تقاضا، انواع کالا و کشش ها، روابط بین کالاها و مطلوبیت، ترجیحات مصرف کننده، منحنی بی تفاوتی آن ها و تأثیر مالیات و یارانه، سهمیه بندی، و سیاست اقتصادی (سقف قیمت یا کف قیمت) بر روی آن ها و مازاد رفاه مصرف کننده و تولید کننده میپردازند.

اهداف اقتصاد خرد

یکی از اهداف اقتصاد خرد بررسی بازار و برقرار کردن یک رابطه نسبی پولی بین کالاها و خدمات است.^۱ همچنین به بررسی موارد شکست بازار میپردازد و تئوری هایی را برای داشتن یک بازار رقابتی شرح میدهد.

در نظریه عرضه و تقاضا معمولاً فرض بر این قرار داده میشود که فضا کاملاً رقابتی است. بدین معناست که خریداران و فروشندگان بسیار در بازار وجود دارند و هیچ کدام از آن ها نمیتوانند بر قیمت ها تأثیر بگذارند. در معادلات زندگی واقعی این فرض با مشکل مواجه است زیرا بسیاری از خریداران و فروشندگان این توانایی را دارند که بر قیمت ها تأثیر گذار باشند. در خصوص نظریه عرضه و تقاضا موارد تجزیه و تحلیل پیچیده ای نیاز است تا بتوان یک مدل عرضه و تقاضا ارایه داد.

مروری بر مکاتب فکری در اقتصاد

محققین تاریخ اندیشه اقتصادی، ریشه های اقتصاد را ماوراء یونان باستان یافته اند، اما نقطه ای مناسب برای شروع تفکر نوین اقتصادی، اسکاتلند قرن هجدهم میلادی و شخص آدام اسمیت (۱۷۹۰-۱۷۴۳) است. زمینه مطالعاتی آدام اسمیت، یعنی حکمت اخلاق، به وی اجازه داد تا به مسایل مهم روز بپردازد.^۲

^۱ - چمران، محمد هادی. اقتصاد خرد، موسسه انتشارات علمی دانشگاه صنعتی شریف.

^۲ - دکتر حسین پیراسته و فرزاد کریمی. کتاب نظریه اقتصاد خرد، چاپ دوم، تهران سال ۱۳۸۲، صص ۳۵-۳۶-۳۷.

جوامع اروپایی تغییرات قابل ملاحظه را در قرن هجدهم شاهد بودند. آخرین نشانه های فتودالیسم در حال محو شدن بود و کلیسا و اشرافیت دیگر قادر به اعمال نفوذی تثبیت کننده همانند قبل نبودند. مساله فلسفی روز آن بود که چگونه نظم و ترتیب اجتماعی از بی نظمی و نوعی هرج و مرج رفتار انفرادی ناشی میشود. شاهکار اسمیت، بحث در باره ماهیت و علل ثروت ملل (۱۷۷۶)، پاسخی به این سوال را فراهم آورد و تاریخ آغاز اقتصاد نوین را به ثبت رساند.

اقتصاد کلاسیک (Classical Economics)

کشف قانون جاذبه زمین توسط ایزاک نیوتن (۱۷۲۷-۱۶۴۳) محور توجه تحقیقات عملی قرن هجدهم را تغییر داد. دانشمندان از این کشف به منظور پیش بینی حرکت سیارگان بهره جستند و به نظر آمد که طبیعت دارای یک برنامه وسیع و جامع برای کل جهان است. در علوم اجتماعی، جستجو برای نظم و ترتیب به تجزیه و تحلیل فرآیند هایی که به ایجاد ثبات اجتماعی میانجامید، منجر گردید. اما آیا چنین نظم و ترتیبی در عالم اجتماعی وجود داشت؟ اسمیت چنین می اندیشید. استدلال وی آن بود که ارتباط متقابل علایق شخصی و رقابت منجر به بهترین نتایج ممکن میگردد: مردم با تهیه کالاهای سودتمند، منفعت کسب نمودن، و در عین حال انعطاف پذیری قیمت ها و عمل رقابت، قیمت ها را نزدیک به هزینه تولید نگاه میدارد. به کارگران نیز دستمزدی "درست" پرداخت میشود که با مشارکت مولد آن ها در تولید هماهنگ است.^۱

گذر زمان نفوذی قابل ملاحظه بر افکار اسمیت داشت. اروپا در شرف انقلاب صنعتی بود و تولید در حال تبدیل از کارگاه های کوچک خانگی به یک سیستم کارخانه ای بود. اسمیت مشاهده کرد که در بلند مدت تکنولوژی نوین و تخصص نیروی کار، یعنی تقسیم وظایف تولید به وظایف کوچکتر و تخصصی تر، منجر به پیشرفت اقتصادی میشود. چنین تقسیم وظیفه و کار تنها در کارخانجات و تنها در صورتی که وسعت بازار به حد کفایت گسترده

---

^۱- Deserpa, A. C., Microeconomic Theory, Issues and Applications, Allyn and Bacon, 1988.

باشد که بتواند جریان تولید بلند مدت را امکان پذیر سازد، میسر بود. تمامی این تحولات از دید اسمیت با یکدیگر مطابقت داشت و پیشرفت اقتصادی را به ارمغان آورد. این امر چنان بود طبیعت دارای یک برنامه جامع بوده و دستی نامریی برای رهنمود جامعه در اختیار داشت. نظرات اسمیت به وسیله سایر اقتصاددانان گسترش یافت و منجر به پایه ریزی اولین مکتب تفکر نوین اقتصادی، یعنی مکتب کلاسیک گردید.

این ادعا که مطالعات اقتصادی در طی دو قرن عمده‌تاً حول محوری قرار داشته که به ساخت و پرداخت کار اسمیت مشغول بوده است، چندان مبالغه آمیز نیست. بینش اسمیت از یک اقتصاد بازاری با خصوصیت تصحیح کنندگی خود کار، به آغاز تحلیل‌های اقتصادی نوین اشاره داشت. در واقع یک دستور العمل ساده سیاست گذاری از نظریات اسمیت حاصل می‌آمد و آن این بود که اقتصاد را باید به حال خود گذاشت. از آن جا که رقابت و بازار منجر به بهترین نتایج ممکن هم برای تولید کننده گان و هم برای مصرف کننده گان می‌شود، دخالت دولت غیر عاقلانه به نظر می‌رسید. امروزه این سیاست در قالب عبارتی به زبان فرانسه (Laissez Faire Laissez Passe) به معنی "بگذار بگذرد" مستتر است.

در اوسط قرن نوزدهم میلادی، کارل مارکس، فیلسوف اجتماعی از آلمان (۱۸۸۳-۱۸۱۸) به لندن رفت تا به نقد در مورد همان سیستمی پردازد که اسمیت از آن تمجید به عمل آورده بود. مهمترین کار مارکس، کتاب سرمایه (۱۸۶۷) بود که در آن، وی استدلالی فراهم آورد تا نشان دهد که سیستم بازار مستعد بحران است. بر اساس نظریه مارکی، یک تضاد طبقاتی ماهوی مابین کارگران و صاحبان حرف و صنایع، یعنی سرمایه داران، وجود داشت. کتاب سرمایه در نقد اقتصاد سرمایه دارای است و بنیانگذاران مارکسیسم بر آن بودند که تضاد سرمایه داری در نهایت به نابودی آن خواهد انجامید و آنگاه حکومت مارکستی در جهان بنا خواهد شد. ضمن اینکه اینان هیچ تلقی روشنی از فردای نابودی سرمایه داری و اینکه اقتصاد کمونیستی چیست نداشته و آرایه نکرده اند و بیشتر کارهای ایشان بر حول محور نقد سرمایه داری بوده است.

اگر چه فروپاشی نظام به اصطلاح کمونیستی در روسیه شوروی سابق و اروپای شرقی، نظریه اقتصادی مارکسیستی را امروزه بسیار کم رنگ جلوه داده است، لیکن شاید اشتباه باشد که بیان شود مارکسیسم دیگر وجود ندارد. برخی اقتصاددانان هنوز تصور میکنند که روش مارکسیستی ابزاری مناسب برای مطالعه تکامل نظام سرمایه داری مدرن است.

اقتصاد نئوکلاسیک (Neoclassical Economics)

در حالی که مارکس و پیروان وی نقائصی را در دیدگاه اسمیت از بازار سرمایه داری مشاهده کردند، گروه دیگری از اقتصاددانان کار اسمیت را توسعه بخشیدند. در اواخر قرن نوزدهم، اقتصادی با خصیصه اصلاح کنندگی خود کار، به شکل مکتب فکری دیگری، یعنی مکتب نئوکلاسیک، رسمیت یافت. نقطه قوت مکتب اقتصادی نئوکلاسیک، تأکید آن بر ثنویبهای اقتصاد خرد جهت تعیین شرایط تعادل ایستا است. بر طبق نظریات این مکتب، مکانیسم بازار آنقدر قدرتمند است که بر اکثر شوک های خارجی فائق آمده و اقتصاد را به سرعت به سمت تعادل عمومی حرکت میدهد. تعادل عمومی به وضعیت ایستایی گفته میشود که هیچگونه انگیزه ای برای تغییر آن وجود ندارد. مکانیسم بازار و انعطاف پذیری قیمت ها و دستمزدها هم موجب ایجاد این تعادل در اشتغال کامل میشود و هر آنچه در اقتصاد تولید میگردد مورد تقاضای مردم قرار میگیرد.^۱

بینش نئوکلاسیک بر آن دلالت داشت که جامعه دارای نظم اجتماعی، بسیار شبیه نظام طبیعی جهان فیزیک است. نظریه نئوکلاسیک، مجموعه دانش به هم مرتبطی گردید که برای توضیح قیمت ها، درآمد، توزیع، نرخ های بهره و هر چیز دیگری که برای اقتصاددانان جالب توجه مینمود، به کار میرفت. ظرافت بینش نئوکلاسیک، حداقل تا سال های ۱۹۳۰م. یعنی تا زمانی که اقتصاد جهانی با جدی ترین بحران در دوران معاصر مواجه گردید، تقریباً بر تمامی حرفه اقتصاد مسلط بود. در آن دوران، اقتصاددانان قادر به توضیح بحران عظیم سال های دهه ۱۹۳۰م. نبودند، نیروهای تصحیح کننده خود کار بازار، از وقوع هر نوع رکود شدید احتمالی ممانعت به عمل میآوردند. و از آن جا که اقتصاددانان علت را

^۱- Brown, W.S., principles of Microeconomics, west publishing Company, 1995.

درنیافتند، قادر به ارائهٔ سیاست‌های تصحیح‌کننده هم نبودند. اقتصاد جهانی برای یک دهه با مشکلات بسیاری پنجه در آویخته بود؛ بیشتر کارخانجات به مراتب کمتر از ظرفیت خود تولید می‌کردند و میزان بیکاری در آمریکا به ۲۵ تا ۳۰ درصد نیروی کار رسید.

البته بحران‌های دیگری نیز وجود داشته است، لیکن بحران بزرگ با آن‌ها متفاوت بود. بحران‌ها در گذشته معمولاً به دلیل یک رخ داد خارجی به وجود می‌آمدند. مثلاً خشکسالی یا جنگ، علت پیدایش بیشتر بحران‌ها بشمار میرفت. اما به نظر نمی‌رسید که بحران ۱۹۳۰م. دلیل روشنی داشته باشد و همانطور که بحران برای مدت غیر معقول ادامه می‌یافت، رفته رفته بسیاری به این فکر افتادند که یک عامل اشتباه و غلط به صورت سیستماتیک در اقتصاد جهانی وجود دارد. حتی امروزه بسیاری از اقتصاددانان معتقدند که بحران بزرگ به وسیله سیاست‌های نامناسب رو به وخامت گذاشته اما با این حال هیچ‌گونه وفاق عمومی در باره علل پیدایش آن وجود ندارد. به هر حال، مکتب نئوکلاسیک بعد از جنگ دوم بسط و گسترش یافت و امروزه بسیاری از اقتصاددانان خود را معتقد به این مکتب میدانند.

انتقاد کنیزی (Keynsian Critique)

ممکن است که برای غیر اقتصاددانان دهه ۱۹۳۰م. این که اقتصاد همیشه بطور خودکار اصلاح‌کننده نوسانات و تخفیف‌دهنده شوک‌های وارده به سیستم اقتصادی نبوده است، امری آشکار بوده باشد، لیکن اقتصاددانان نئوکلاسیک از این نظر تا اندازه‌ای در ابهام و سردرگمی قرار داشتند. که عاملین اقتصادی به گونه‌ای ارتباط متقابل دارند که رفتار آن‌ها به ایجاد تعادل میانجامد.^۱

پس چگونه دهه پر رونق ۱۹۲۰م. ناگهان به دهه کساد شدیدی ۱۹۳۰م. مبدل گردید؟ پاسخ به این سوال از طرف جان مینارد کنیز انگلیسی (۱۹۴۶-۱۸۸۳م.) ارائه شد. کتاب کنیز که به نام "نظریه عمومی اشتغال، بهره و پول" در سال ۱۹۳۶م. به رشته تحریر درآمد،

۱- فرجی، یوسف. تئوری اقتصاد خرد، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ۱۳۷۸.

یک نظریه انقلابی از بحران اقتصادی و یک دستورالعمل سیاست گذاری ارایه کرد. به اعتقاد کنیز، این تقاضا است که عرضه خود را به وجود میآورد و بنا برین ایجاد تعادل اقتصادی در سطحی پائین تر از اشتغال کامل عوامل تولید میسر است. از این نظر میتوان دید که بینش اقتصادی کنیز کاملاً در مقابل بینش نئوکلاسیک ها قرار داشت و بر این اصل استوار بود که نیروهای اصلاح کننده خودکار بازار ضعیف بوده، اقتصاد مستعد نوسانات گسترده است و از این رو دخالت دولت اجتناب ناپذیر میباشد.

تا سال های ۱۹۵۰م. نوعی ژنریک (مشابه) از اقتصاد کنیز، روش استاندارد اقتصاد در امریکا گردید و بیشتر کتب درسی نیز سمت گیری قاطعی به سوی نظریات کنیز داشتند. این موفقیت به ظاهر آشکار "انقلاب کنیزی" نه تنها کتاب های درسی را تحت تأثیر قرار داد، بلکه حرکت در جهات عمده تحقیقات اقتصادی را نیز متأثر ساخت. سمت گیری تحقیقات بیشتر و بیشتر به سوی بررسی مسایل سیاست گذاری معطوف گردید؛ اینکه چگونه سیاست های دولت باید طراحی شود تا بتوان با تورم و بیکاری مبارزه کرد.

مکاتب فکری جدید (New School of Thought)

تورم در سال های ۱۹۷۰ به نظر غیر قابل کنترل میرسد و کسادى سال های (۱۹۷۵-۱۹۷۳م.) و (۱۹۸۲-۱۹۸۱م.) در امریکا و اروپا، بسیاری از اقتصاددانان را نسبت به تأثیر سیاست های کنیزی بر اقتصاد به تردید وا داشت. تا به امروز، مناظره اقتصادی به خصوص در مورد موثر بودن سیاست های اقتصاد کلان از بسیاری جهات ادامه دارد. اما به هر حال مناظره کنندگان از جهاتی به دو گروه تقسیم میشوند. یک گروه از اقتصاددانان، همانند آدم اسمیت و پیروان وی، احساس میکنند که اقتصاد مختلط نوین امروزی عموماً نیروهای تنظیم کننده خود را داراست و از این رو در زمینه دخالت در امور اقتصادی از طریق سیاست های دولت، درنگ و تردید روا میدارند. به باور ایشان، دخالت دولت در غالب موارد به جای آن که کار مثبتی انجام دهد، به اقتصاد صدمه میرساند. گروه دیگر، طرفداران متأخر کنیز احساس میکنند که اقتصاد مستعد و آماده بحران است و دخالت مکرر دولت در اقتصاد امری الزامی است.

هزینه فرصتی (Opportunity Costs)

قطع نظر از اینکه مکاتب فکری چه نوع سیستمی را برای سازماندهی نظام اقتصادی توصیه میکنند، محدودیت حاکم بر میزان منابع موجود، واقعیتی اجتناب ناپذیر است. محدودیت های زمین، کار و سرمایه ملموس هستند و خلاقیت کار فرما، گرچه ملموس نیست، لیکن آن نیز دارای عرضه محدودی است. به دلیل محدودیت این عوامل، نمیتوان هر آنچه را که بشر در آرزوی داشتن آن است، به هر مقدار تولید کرد. این همان چیزی است که هسته مرکزی مسأله کمیابی را تشکیل میدهد و افراد را به انتخاب در میان گزینه های مختلف وادار دارد. به عنوان مثال، ساعاتی را که شما در کلاس درس اقتصاد نشسته اید، نشان دهنده تصمیمی در باره نحوه استفاده از منابع کمیاب است. آن مقدار از فضای ساختمان که برای کلاس درس اقتصاد شما مورد استفاده قرار میگیرد را نمیتوان به طور همزمان برای ارایه سخنرانی توسط استاد درس دیگری به کار گرفت. همچنین استاد درس شما نمیتواند به ارایه سخنرانی هم در زمینه اقتصاد کلان و هم در زمینه اقتصاد خرد به طور همزمان بپردازد. به هر حال در مورد نحوه استفاده از این منابع کمیاب (کار و سرمایه)، تصمیم گیری توسط شخصی یا گروهی به عمل آمده است.

یکی از پر مناظره ترین تصمیمات در باره تخصیص اعتبارات سالیانه بودجه های دولتی، در مجالس قانون گذاری بسیاری از کشورها انجام میشود. در آن جا، در مورد این که چه مقدار از بودجه دولت صرف هزینه های دفاعی و چه مقدار صرف هزینه های غیر دفاعی شود تصمیم گرفته میشود. معمولاً هزینه های دفاعی از دیدگاه اقتصادی مبین یک ادعای بسیار قابل ملاحظه بر علیه مالکیت منابع کمیاب جامعه است. به عنوان مثال، افرادی که در نیروهای مسلح خدمت میکنند، دیگر برای ساختن مدارس، کار در مزارع، یا تدریس دروس دانشگاهی در اختیار جامعه قرار ندارند. به همین نحو، زمین، کار، سرمایه و خلاقیت کارفرمایی که به تولید ابزار و ادوات نظامی اشتغال دارند، برای تولید کالاهای شخصی (غیر نظامی) در اختیار نیستند. این مسأله ای است که تمامی جوامع با آن روبرو هستند. بسیاری بر این عقیده اند که پس از اعلام آتش بس در جنگ تحمیلی در سال ۱۳۷۶، نیاز به مخارج بسیار هنگفت جنگی و دفاعی کمتر ضرورت میافت و این هزینه ها میبایست به سمت

تولید کالاهای غیر نظامی، عوامل تولید بیشتری جهت تحصیل کالاهای مصرفی در اختیار خواهند بود. این مسأله نشان دهنده اهمیت پدیده کمیابی است. هر زمان که تصمیم به استفاده از منابع کمیاب در یک طریق معین گرفته میشود، فرصت استفاده از این منابع در طریق دیگر از دست میرود. هزینه تولید سلاح های نظامی، در واقع، کالاهای غیر نظامی است که از دست میرود.

تحلیل نهایی - نهایی گرایی (Marginal Analysis)

نهایی گرایی در مرکز بسیاری از روش های مهم تصمیم گیری قرار دارد و در این کتاب نیز به دفعات مورد استفاده خواهید گرفت.^۱ اگرچه واژه نهایی را به سختی میتوان به گونه ای انتزاعی تعریف کرد، لیکن نمایش آن آسان است. تحلیل نهایی به بررسی و ارزیابی تأثیرات یک تغییر اندک در وضعیت یا موقعیت جاری اطلاق میشود و به همین دلیل یکی از ابزار های بسیار مهم با ارزش راه تفکر اقتصادی به شمار میرود.

به عنوان مثال، هر فردی باید تصمیم بگیرد که از وقت خود چگونه استفاده کند. آیا شما یک ساعت از وقت اضافی خود را به مطالعه این کتاب اختصاص خواهید داد، یا به مطالعه کتابی دیگر، یا تماشای تلویزیون، یا خوابیدن، یا...؟ برای صرف اوقات اضافی راه های زیادی وجود دارد. شما کدام راه را اختیار خواهید کرد؟ پاسخ شما به تحلیل نهایی بستگی دارد. اگر به این باورید که منفعت ناشی از یک ساعت مطالعه بیشتر کتاب درسی اقتصاد، از هزینه فرصتی آن (مثلاً یک ساعت خواب از دست رفته) بیشتر است، ساعت اضافی از وقت خود را به مطالعه اقتصاد اختصاص خواهید داد.

تولید کننده گان نیز به همین ترتیب از تحلیل نهایی جهت تصمیم گیری استفاده میکنند. دولت نیز وقتی تغییراتی را در برنامه های متعدد خود مدنظر قرار میدهد، از تحلیل نهایی در ارزیابی تأثیر این تغییرات بهره میجوید. مثلاً هنگامی که دولت دست به افزایش تولید ابزار و ادوات نظامی میزند، تحلیل نهایی، با فرض ثابت بودن سایر شرایط، به ما

---

^۱ - رجایی، سید محمد کاظمی. اقتصاد خرد نگرش اسلامی، چاپ اول، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، و موسسه امام خمینی، ۱۳۹۱، ص ۱۴.

میگوید که هزینه فرصتی چنین اقدامی، تولید مقداری از کالا های غیر نظامی است که از دست میرود.

هزینه مبادله (Transaction Costs)

کارایی کامل اقتصادی به وضعیتی اتلاق میگردد^۱ که در آن هیچ راهی برای قرار دادن یک شخصی در شرایط بهتر، بدون قرار گرفتن حداقل شخصی دیگری در شرایط بدتر، وجود نداشته باشد. بنابراین وقتی با عدم کارایی مواجهیم، باید فرصتی برای یک مبادله متقابل سودمند بین دو یا چند نفر وجود داشته باشد. چنین مبادله ای حداقل یک نفر، و معمولاً دو نفر از مبادله کننده گان را در شرایط بهتری قرار میدهد، بی آن که به نفر سوم (یا دیگران) ضرر و زیان وارد آورد.

امکان مبادلات متقابل سودمند تنها در شرایطی که کارایی کامل اقتصادی برای کل اقتصاد تحصیل شده باشد، وجود نخواهند داشت. بنا براین هر نوع عدم کارایی، به مفهوم، بیانگر نقصی در سیستم بازار است. بازار سیستمی برای مجتمع ساختن مردم جهت انجام مبادلات است. اگر مبادلات متقابل سودمند در بازار انجام نپذیرد، در آن صورت بازار نتوانسته وظیفه خود را به طور کامل انجام دهد. اقتصاددانان غالباً موانع انجام مبادلات متقابل سودمند را هزینه های مبادله تلقی میکنند. این هزینه ها بر سه دسته هستند: هزینه های اطلاعات؛ هزینه های مذاکره و عقد قرار داد و هزینه های اعمال مالیات ها و مقررات دولتی.

منحنی امکانات تولید (Production Possibility Curve)

مدل ها یا نظریه های اقتصادی انسان را به سوی تفکر عقلانی در باره مسایل اقتصادی رهنمون گردیده و تحلیل این مسایل را امکان پذیر ساخته است.^۲ یکی از ابتدایی ترین

^۱- جاسبی، عبدالله. اقتصاد، تهران، مرکز آموزشی دولتی، ۱۳۶۱، ص ۴.

^۲- Boyes, W., Melvin, M., Microeconomics, Houghton Mifflin, 1994.

ساده ترین و در عین حال سودمند ترین مدل های اقتصادی، منحنی امانات تولید است. این مدل به درک ارتباط مابین بعضی از مهمترین مفاهیم اقتصادی چون کمیابی، انتخاب، هزینه های فرصتی، نهایی گرایی، قانون فزایندهی هزینه های فرصتی، کارایی و رشد اقتصادی، کمک میکند. استفاده از این مدل همچنین میتواند تمرینی در زمینه خواندن و به کار بستن نمودارها به حساب میآید. مهارت هایی که در تحلیل مسایل دنیای واقعی بسیار ارزشمند قلمداد میشوند.

مسأله اقتصادی کمیابی بیانگر آن است که ظرفیت جامعه از لحاظ تولید ترکیباتی از کالاها، به دلیل منحنی امکانات تولید نامیده میشود، این منحنی ترکیبات مختلف دو محصول را که یک اقتصاد میتواند با داشتن مقدار معینی منابع و تکنولوژی تولید کند، نشان میدهد.^۱

۱- **محدودیت منابع:** مقدار تمامی منابع یا نهاده های تولید در طول دوره مورد بررسی بدون تغییر باقی میمانند. لیکن قاعده بازی به اقتصاد اجازه میدهد که هر نهاده تولید را جانشین نهاده دیگر در فرآیند تولید کند.

۲- **محدودیت تکنولوژی:** ثابت نگه داشت تکنولوژی موجود محدودیت ها و مضیقه هایی را از نظر میزان و نوع کالاهایی که هر اقتصادی میتواند تولید کند، به وجود میآورد. تکنولوژی مجموعه دانش و مهارت هایی است که در مورد نحوه تولید کالاها به کار میآید.

۳- **اشتغال کامل منابع:** اقتصاد با تمامی عوامل تولید خود که به طور کامل در اشتغال اند به امر تولید مشغول است. به عبارت دیگر، عوامل تولید به صورت عاطل و باطل رها نشده اند.

۴- **کارایی کامل اقتصادی:** در راستای اشتغال کامل، بیشترین میزان محصول تنها بدون اتلاف منابع و یا سوء مدیریت تولید میشود. کارایی کامل به منزله آن است که افزایش تولید محصول بدون از دست دادن میزانی از محصول دیگر

۱- انصاری و همکاران. درآمد به مبانی اقتصاد خرد با نگرش اسلامی، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۸، ص ۱۳.

میسر نیست. این همان چیزی است که در بحث پیرامون هزینه های مبادله به آن اشاره گردید.

۵- **اقتصاد بدون پول:** اگر چه یک اقتصاد بدون پول از شروط منحنی امکانات تولید به شمار نمی‌رود، لیکن باید توجه داشت که منحنی امکانات تولید یک مدل بدون قیمت است.

مرز امکانات تولید (Production Possibility Frontier)

در دنیایی که کمیایی همه جا موج می‌زند، ما دائماً با مسأله مبادله بین کالاها، خدمات و فرصت‌ها روبرو هستیم. اگر پول بیشتری جهت تهیه ناهار (شخصی) به مصرف برسانیم، ممکن است مبلغ کمتری در اختیار داشته باشیم تا روی شام هزینه کنیم. هر چه در فاصله بیشتری از شهرها زندگی کنیم، ممکن است مجبور باشیم مسافت طولانی تری را جهت کار کردن در شهر طی کنیم. در سطح ملی، اگر دولت بیشتر در امور دفاعی هزینه کند، سایر برنامه‌های دولت ممکن است کنار گذاشته شوند. پایانی را نمیتوان برای چنین مبادلات متصور شد.

یکی از مبادلاتی که قبلاً به آن اشاره گردیده، مابین تحصیل و سایر کالاها است. تحصیل آموزش در بلند مدت ممکن است به شما کمک کند تا یک زندگی با استاندارد بالاتر بدست آورید، لیکن کسب آموزش در کوتاه مدت به معنی فداکاری است. جهت کسب آموزش شما ممکن است پس انداز خود را به مصرف برسانید، از داشتن یک شغل تمام وقت صرف نظر کنید و در یک آپارتمان محقر بجای یک خانه لوکس زندگی کنید کسب آموزش و تحصیل به معنی مبادله، نه تنها برای یک فرد بلکه برای اقتصاد در کل است. منابع میبایست به ساختن کلاسیک‌های درس اختصاص یابد تا اینکه صرف احداث کارخانجات، ایجاد نمایشگاه و سایر چیزهای دیگر شود. اساتیدی که برای تأمین خدمات آموزشی به کار گرفته میشوند نمیتوانند از آن‌ها در جهت تولید کالاهای دیگر استفاده کرد. و اگر چه دانشجویان پس از فارغ التحصیل شده در اقتصاد مشارکت بیشتری خواهند کرد، لیکن مادام که در دانشگاه بسر می‌برند، این مشارکت قابل ملاحظه نخواهد بود.

اقتصاد خرد و اقتصاد کلان

اقتصاد مطالعه چگونگی انتخاب افراد و جامعه در تخصیص منابع کمیاب خود میان خواسته های نامحدود شان است.^۱ این مطالعه در بردارنده کاربرد اصولی معین- کمیایی، انتخاب، علایق شخصی عقلانی- با استفاده از روش علمی به طریقی هماهنگ و سازگار است. مطالعات اقتصادی از اوسط قرن بیستم به دو بخش تقسیم یافته است: اقتصاد خرد و اقتصاد کلان. اقتصاد خرد به عنوان شاخه ای از علم اقتصاد خرد به عنوان شاخه ای از علم اقتصاد به مطالعه رفتار و اتخاذ تصمیمات توسط یک فرد، یک خانوار، یک بنگاه اقتصادی یا صنعت یا یک سازمان دولتی میپردازد. همانگونه که یک میکروسکوپ سلول های بدن را مورد آزمایش قرار میدهد، اقتصاد خرد نیز به عنوان یک میکروسکوپ، اجزاء اقتصاد کلان، یعنی قسمت های بخصوص از اقتصاد را مورد مطالعه قرار میدهد. در اینجا، توجه معطوف به واحد های کوچک اقتصادی است، مانند تصمیمات اقتصادی که توسط گروه معینی از مصرف کننده گان و بنگاه های اقتصادی اتخاذ میشوند.

در اقتصاد کلان، به جای آن که یک مصرف کننده یا بنگاه تجاری مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد، به رفتار جمعی تمامی مصرف کننده گان و تمامی بنگاه های اقتصادی و دولت پرداخته میشود. توجه اصلی اقتصاد کلان، درک و بهبود عملکرد اقتصاد در کل است و لذا با اهداف ملی چون اشتغال کامل، کنترل تورم و رشد اقتصادی سرو کار دارد. از این رو، در دامنه بحث اقتصاد کلان به شرایط رفاه و خصائص رفتاری افراد یا گروه های بخصوصی پرداخته نمیشود.

به عنوان مثال، اقتصاد خرد ممکن است به تجزیه و تحلیل استراتژی قیمت گذاری جهت حد اکثر کردن منافع یک بنگاه اقتصادی معین بپردازد، در حالی که اقتصاد کلان با سطح عمومی قیمت ها در کل اقتصاد سروکار دارد. مثال دیگر در مورد اشتغال و بیکاری است. اقتصاد خرد به مطالعه عواملی میپردازد که به کاهش ساعات کار یک فرد با افزایش نرخ

---

^۱ - محتشم دولتشاهی، طهماسب، مبانی علم اقتصاد، اقتصاد خرد، اقتصاد کلان، تهران انتشارات خجسته، ۱۳۸۷.

دستمزد او منجر میشود، در حالی که اقتصاد کلان به مطالعه کل ساعات کاهش یافته کار یا نرخ بیکاری در مقیاس ملی میپردازد.

تمایز بین اقتصاد کلان و اقتصاد خرد جهت سهولت مطالعات اقتصادی صورت پذیرفته است. اما به هر حال در واقعیت باید خاطر نشان گردد که این دو رشته از علوم اقتصادی آن گونه که در ظاهر به این دو شاخه تقسیم شده اند، از یکدیگر متمایز نیستند. نتایج اقتصاد کلان وابسته به رفتار واحد های خرد در اقتصاد است و رفتار این گونه واحدهای انفرادی، تحت تأثیر نتایج اقتصاد کلان است.

ابتدا ممکن است چنین به نظر رسد که تا زمانی که نتوان از چگونگی رفتار تمامی شرکت کننده گان در این مجموعه (اقتصاد کلان) و این که چرا چنین رفتاری از خود نشان میدهند آگاهی یافت، بدرستی نتوان دریافت که این مجموعه در کل (اقتصاد کلان) چگونگی فعالیت میکند. اما درست به همان صورت که میتوان بدون دانش درباره چگونگی ساخت موتور یک اتومبیل، آن اتومبیل را به حرکت در آورد، میتوان چگونگی و نحوه عملکرد یک اقتصاد به اتومبیلی تشبیه شود که همیشه در حال حرکت به جلو است، در آن صورت مشاهده میشود که با فشار بیشتر روی پدال گاز (یا ترمز)، نیازمند دانستن آن هستیم. اما به هر حال، گاه اتومبیل از کار میافتد و در آن صورت نیاز به دانستن چیزی بیش از آنست که مثلاً عملکرد پدال ها یا موتور چگونه است. این امر ما را به مطالعات اقتصاد خرد رهنمون میسازد: اینکه هر قطعه چگونه کار میکند و کدام قطعه باید تعمیر شود.

اقتصاد خرد چیست؟

اقتصاد خرد (Microeconomics) یک واحد اقتصادی، یک تصدی، یک سازمان و یا یک فارم زراعتی است.^۱ این بخش عملکرد یک مولد و یا مصرف کننده منفرد را بررسی میکند. قوانین اقتصاد خرد از یک طرف یکجا سازی عوامل تولید (ماشین، مواد خام و نیروی

۱- آریانا دایرة المعارف. جلد اول، کابل- افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۶، صص ۵۹۹-۶۰۰.

انسانی) در محل کار (تصدی)، تغییر آن به کالا و عرضه آن را به بازار مطالعه و از طرف دیگر تصامیم مصرف کننده گان پیرامون خرید و عدم آن را تحت تحلیل و ارزیابی قرار میدهد. علاوه بر این مباحث و موضوعات متعددی که در ادبیات اقتصادی پیرامون علم اقتصاد دیده میشود و برای تحلیل ها و ارزیابی ها ارزش علمی و عملی به سزا دارد. جدا سازی موضوع اقتصاد اثباتی از موضوع اقتصاد دستوری است.

زمانیکه موضوع بحث، شناخت علت و معلول یک پدیده اقتصاد و بررسی ارتباطات آن باشد، تحلیل بر میتودهای اقتصاد ثباتی استوار است و زمانی که ما بدون بررسی کارکردهای عاملین و روابط یک پدیده فیصله و قرار دادی صادر مینماییم، در چوکات اقتصاد دستوری (ارزشی) عمل میکنیم. دانشمندان روش های تحلیل اقتصاد اثباتی را مشابه روش های علوم طبیعی میدانند، به طور مثال زمانیکه قیمت بلند کالا و اجناس و مسأله انفلاسیون در جامعه مطرح باشد و گفته میشود که ادارات ذیربط جلو این کار را بگیرند، این یک دستور (هدایت) بوده و به اقتصاد دستوری ارتباط میگیرد و زمانیکه گفته شود ادارات ذیربط به منظور جلوگیری از صعود قیمت ها و انفلاسیون بررسی کرده و بعد از دریافت و معین نمودن علل، راه های جلوگیری آن را از آنجاییکه با توسعه زنده - گی انسانی دامنه علوم نیز وسیع شده است. بنا علم اقتصاد نیز انکشاف کرده و به بخش ها و شعبات متعددی تقسیم گردیده است که بعضی از آن ها به معرفی گرفته میشوند.

۱. اقتصاد ارشادی (رهبری شده) (Controlled Economy)

اقتصاد ارشادی (اقتصاد تحت کنترل) آن نظام اقتصادی را گویند که جوانب مختلف آن از جانب حکومت نظارت میگردد. در چنین نام حتمی نیست تمام وسایل تولید در اختیار دولت باشد. یعنی دولت قسمتی از پلانگذاری اقتصاد و هم قسما نظارت بالای اعتبارات، تولید، تجارت خارجی و تهیه قوای بشری را در اختیار خود میداشته باشد.

۲. اقتصاد بازار آزاد (Free Market Economics)

آن سیستم اقتصادی است که اساس آن را مالکیت خصوصی بر وسایل تولید و سایر منابع جامعه تشکیل میدهد. در این سیستم افراد در انعقاد قرار دادها، اشتغال در فعالیت های اقتصادی و انتخاب سود خویش آزاد میباشد، رقابت و حمایت از بازار آزاد کالا و خدمات از خصوصیات آن است. کلمه سرمایه دارایی (Capitalism) است که در آن تصمیمات برای اقتصاد، مانند: چی باید تولید شود، چه مقدار و به چه قیمت، طور آزادانه در تحت عملکرد میکانیزم عرضه و تقاضا در بازار اتخاذ میشود. در اقتصاد سرمایه دارایی نقش دولت در زندگی اقتصادی محدود بوده و وظایف عمده آن را: حفظ امنیت، تأمین عدالت، جلوگیری از سوء استفاده ها و پیشبرد فعالیت هایی تشکیل میدهد که بخش خصوصی در آن تشبیت نمیکند.

۳. اقتصاد مختلط (Mixed Economy)

آن نوعی از اقتصاد بازار معاصر است که در آن هر دو بخش خصوصی و دولتی در فعالیت های اقتصادی شرکت میداشته باشند. امکان دارد سهم هر یک نسبت به دیگری در بخش های مختلف اقتصاد از هم متفاوت بوده و یا هم بخش دولتی یا خصوصی در عده یی از فعالیت ها از موقف انحصاری بر خوردار باشد. در سیستم های اقتصاد مختلط دولت بی صلاحیت نبوده موازی با سکتور خصوصی منحیث شخصیت حقوقی تامینات سکتور عامه را اداره و به پیش میرد.

۴. اقتصاد زراعتی (Agricultural Economics)

آن قسمت از علم اقتصاد را گویند که به صورت عمومی از تولید و توزیع محصولات زراعتی بحث کرده و موسسات اقتصادی را که برای زراعت خدمت میکنند، مورد مطالعه قرار میدهد.

۵. اقتصاد انجینیری (Engineering Economics)

شاخه ای از علم اقتصاد است که استفاده از ریاضی و روش های معمول در ریاضی در آن زیاد است و در مجموع پیرامون مسایل مربوط به چگونگی استفاده از اصول اقتصادی در مسایل انجینیری بحث میکند، مثلا: محاسبه ارزیابی موثریت و عدم موثریت طرح ها و پروژه ها، مقایسه مصارف پروژه های سرمایه گذاری و غیره.

۶. اقتصاد تعلیم و تربیه (Education Economics)

بخشی از علم اقتصاد بوده که استفاده درست و موثر منابع را در تعلیم و تربیه بررسی میکند و به تحقیق هدف های سیستم تعلیم و تربیه به اقتصادی ترین وجه آن یاری میرساند.

۷. اقتصاد صحت (Health Economics)

قسمتی علم اقتصاد میباشد که وظایف مطالعه و بررسی کمیت های قیمت و ارزش منابعی را که برای صحت و تداوی اختصاص میابد، به عهده دارد. موضوع این علم نحوه ترکیب این منابع برای تولید خدمات معین، به شیوه که بالا ترین بهره دهی و موثریت را به بار آورد میباشد.

۸. اقتصاد کار (Labour Economy)

شاخه ای از علم اقتصاد است که بررسی ماهیت و عناصر تعیین کننده مزد و اشتغال را به عهده دارد. اقتصاد کار از عرضه و تقاضای نیروی کار، ساعات کار، حقوق و دستمزد، شرایط کار و مسایل مربوط به رفاه کار گران بحث میکند.

۹. اقتصاد ریاضی (Mathematical Economics)

مفهوم اقتصاد ریاضی به آن بخش از اقتصاد اطلاق می‌گردد که اساسات و مباحث علم اقتصاد در آن توسط علامات ریاضی آماده شود. برای اولین بار اقتصاددانان فرانسه وی شون والر اس ۱۸۳۴-۱۹۱۵م. از مفاهیم ریاضی در علم اقتصاد استفاده کرده، در حال حاضر عده زیادی از اقتصاددانان با استفاده از مدل های ریاضی و مفاهیم اقتصادی را تفسیر و تشریح میکنند. زمانیکه استفاده ارزیابی در علم اقتصاد متداول گردید، اقتصاد از حالت فلسفی جدا و در ردیف علوم خالص قرار گرفت.

۱۰. اقتصاد جنگ (War Economy)

حالتی را در اقتصاد یک کشور میگویند که به وسیله تدابیر کنترل از قبیل تخصیص مواد کمیاب، حیره بندی و دیگر قیودات مشابه، تولیدات و خدمات برای ضرورت ملکی تقلیل یافته و تولیدات و منابع در جهت مواد حربی و تمویل جنگ سوق داده میشود.

۱۱. اقتصاد باز (Open Economics)

به آن نوع اقتصاد اطلاق میشود که برای تجارت خارجی آن هیچ نوع محدودیت وجود نداشته باشد. در چنین اقتصاد هر یک از افراد آن جامعه میتوانند بدون هیچ مانعی با طرف های مقابل خارجی خود روابط اقتصادی و تجارتي بر قرار کنند.

۱۲. اقتصاد پنهان (Hidden Economics)

آن فعالیت های اقتصادی (تولید و خدمات) یک کشور که در حساب های ملی به دلیل گریز از پرداخت مالیات محاسبه نشود، اقتصاد پنهان پنداشته میشود. محاسبات کشورهای صنعتی پیشرفته که دارای اطلاعات احصاییه وی قوی اند، ثابت میسازد که به طور متوسط فیصدی قابل ملاحظه از تولید ناخالص داخلی آن ها را اقتصاد پنهانی تشکیل میدهد. باید در نظر داشت که مبادلات بازار سیاه نیز میتواند بخشی از اقتصاد پنهانی باشد.

نتیجه گیری

خلاصه باید گفت که اقتصاد خرد چگونگی رفتار انسان ها و انتخاب هایشان را در سطح واحدهای خرد یا کوچک اقتصادی مانند یک فرد، یک بنگاه، یک صنعت یا بازار یک کالای خاص بررسی میکند. و به چگونگی تعامل میان خریداران و مصرف کننده گان و عوامل موثر در انتخاب خریداران میپردازد.

اقتصاد خرد به خصوص به الگوی عرضه و تقاضا برای کالاها و خدمات و همچنین تعیین قیمت خروجی در بازار های ویژه توجه دارد و معمولاً در بازارهایی که در آن کالاها در حال خرید و فروش هستند کاربرد دارد. یکی از اهداف اقتصاد خرد بررسی بازار و برقرار کردن یک رابطه نسبی پولی بین کالاها و خدمات است همچنین به بررسی موارد شکست بازار میپردازد. اقتصاد خرد در بسیاری از مکاتب فکری سازماندهی شده است که دیدگاه های متفاوتی دارند.

اقتصاد خرد، مباحثی چون رفتار مصرف کننده، رفتار تولید کننده، تعادل بازار و چگونگی تعیین قیمت در بازارهایی مختلف را دربر میگیرد. در حالی که اقتصاد کلان، تغییرات متغیرهای اقتصادی از قبیل درآمد ملی، مصرف ملی، سطح اشتغال و سطح عمومی قیمت ها را مورد مطالعه و تحلیل قرار میدهد. بنا علم اقتصاد نیز انکشاف کرده و به بخش ها و شعبات متعددی تقسیم گردیده است که عبارت انداز: اقتصاد ارشادی (رهبری شده)، اقتصاد بازار آزاد، اقتصاد مختلط، اقتصاد زراعتی، اقتصاد انجینیری، اقتصاد تعلیم و تربیه، اقتصاد صحت، اقتصاد کار، اقتصاد ریاضی، اقتصاد جنگ، اقتصاد باز، و اقتصاد پنهان میباشد.

مآخذ

- ۱- آریانا دایرة المعارف. جلد اول، کابل- افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۶، صص ۵۹۹-۶۰۰.
- ۲- دکتر حسین پیراسته و فرزاد کریمی. کتاب نظریه اقتصاد خرد، چاپ دوم، تهران سال ۱۳۸۲، صص ۳۵-۳۶-۳۷.
- ۳- رجایی، سید محمد کاظمی. اقتصاد خرد نگرش اسلامی، چاپ اول، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، و موسسه امام خمینی، ۱۳۹۱، ص ۱۴.
- ۴- محتشم دولتشاهی، طهماسب. مبانی علم اقتصاد، اقتصاد خرد، اقتصاد کلان، تهران انتشارات خجسته، ۱۳۸۷.

ب: مقاله

- ۱- انصاری و همکاران. درآمد به مبانی اقتصاد خرد با نگرش اسلامی، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۷۸، ص ۱۳.
- ۲- پژوهان، جمشید. اقتصاد خرد، چاپ هفدهم، تهران، انتشارات پیام نور، ۱۳۸۴، ص ۱۲.
- ۳- چمران، محمد هادی. اقتصاد خرد، موسسه انتشارات علمی دانشگاه صنعتی شریف.
- ۴- جاسبی، عبدالله. اقتصاد، تهران، مرکز آموزشی دولتی، ۱۳۶۱، ص ۴.
- ۵- فرجی، یوسف. تئوری اقتصاد خرد، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، ۱۳۷۸.

ج: منابع لاتین

1-Boyes, W., Melvin, M., Microeconomics, Houghton Mifflin, **1994**.

2-Brown, W.S., principles of Microeconomics, west publishing Company, **1995**.

3-Deserpa, A. C., Microeconomic Theory, Issues and Applications, Allyn and Bacon, **1988**

Review of schools of thought in microeconomics

Mursal “bakhtari”

Abstract

Micro economy is an economic unit, an enterprise, an organization or an agricultural farm. This section examines the performance of a single producer or consumer. The laws of microeconomics, on the one hand, study the microeconomics, on the one hands, integration of production factors (machines, raw materials and human power) in the workplace (business), its transformation in to goods and its supply to the market, and on the other hand, the decisions of consumers about buying and not buying. It is analyzed and evaluated. Microeconomics is organized in to several schools of thought that different perspectives. Macroeconomics depends on the behavior of small units in the economy, and the behavior of such individual units is influenced by the results of macroeconomics.

Key words: microeconomics, theories of economists, market

معنا و مفهوم انواع تجارت

مرسل "باختری"

چکیده

تجارت عبارت از خرید و فروش اجناس مصرفی و تولیدات است که اهداف مهم آن عبارت از رفع ضرورت و حصول مفاد میباشد. تجارت در اصل یک واژه عربی است که در زبان فارسی دری هم مروج و مستعمل است. در زبان عربی به معانی خرید و فروش، دادوستد، آنچه که به آن تجارت کنند، یعنی سرمایه یا کالای تجارتی و بازرگانی استعمال گردیده است. در زبان فارسی دری به معانی "سوداگری، بازرگانی کردن، خرید و فروش، معامله، دادوستد، ستدوداد، سودا" میباشد. حقوقی تجارت مجموعه وسیعی از قواعد حقوقی میباشد که بر روابط تجارتی و بازرگانی در یک کشور حاکم میباشد. این شاخه از حقوق بر قرار داده‌ها، شکل‌گیری شرکت‌ها و انحلال آن‌ها، خرید و فروش جایداد، معاملات بانکی، مسایل قرضه و ضمانت، مسایل مالیاتی و همچنان حل منازعات تجارتی، حاکم و ناظر میباشد. تجارت الکترونیک به خرید و فروش محصولات و خدمات در فضای اینترنت گفته میشود. از آنجایی که هیچ کشوری در دنیای مدرن خودکفا نیست، تجارت بین‌المللی برای همه کشورهای جهان حیاتی است.

واژگان کلیدی: تجارت، بین‌المللی، تجارت الکترونیکی

تجارت عبارت از تبادل اجناس و خدمات در بین افراد و دولت‌ها است که به سطح ملی و بین‌المللی صورت گرفته می‌تواند. به همین ترتیب کلمه (Business) علاوه بر تجارت معادل کار و شغل هم به کار رفته است. این واژه همانطوری که به مفهوم تجارت به کار می‌رود به مفهوم دادوستد، معامله کار تجاری، هرگونه تجارت، حرفه و شغل نیز به کار می‌رود. حقوق تجارت شعبه از حقوق خصوصی است که بر تعدادی از روابط تجاری و اقتصادی تجار- بنگاه‌ها (تثبثات) تجاری که برای فعالیت و ادامه کار آن‌ها ضروری می‌باشد، وسیله قوانین تجاری حاکمیت دارد. کشورهای مختلف استعدادهای متفاوتی دارند و در زمینه‌های مختلف تخصص دارند. از این رو برای جبران آنچه تولید نمی‌کنند، باید با کشورهای دیگر تجارت داشته باشند. تجارت بین‌المللی برای همه کشورهای جهان حیاتی است. انتقال پول، سرمایه و داده به صورت آنلاین نیز جزو تجارت محسوب می‌شود. یعنی در واقع هرگونه فعالیت تجاری در فضای اینترنت که به فروش و انتقال پول ختم شود را تجارت الکترونیک می‌گویند. ولی تجارت الکترونیک که از طریق کامپیوتر، تبلت یا تلفن همراه صورت می‌گیرد. تجارت داخلی به آن نوع فعالیت‌های گفته می‌شود که توسط تاجران در داخل کشور انجام می‌شود، این تجار عمدتاً متشکل از افرادی اند که در خرید و فروش اموال و اقلام تجارت داخلی و با هم خارجی مصرف می‌باشند. تجارت خارجی (بین‌المللی) که در شرایط حاضر در چوکات نظم نوین جهانی صورت می‌گیرد، بازتاب دهنده مبادله و تخصص جهانی است. به دنبال این هستیم که معنا و مفهوم انواع تجارت چگونه است؟

تجارت چیست؟

تجارت عبارت از خرید و فروش اجناس مصرفی و تولیدات است که اهداف مهم آن عبارت از رفع ضرورت و حصول مفاد میباشد. ^۱هرگاه یک مولد اجناس را به خاطر رفع ضرورت خود نه، بلکه به خاطر عرضه آن به بازار تولید کنند، تولیدات تجارتي یاد نامیده میشود و اجناس تولید شده به نام امتعه تجارتي یاد میشود. مفهوم فوق هم در یک ساحه کوچک؛ مانند: شهر و ولایات و هم در ساحهٔ بزرگ و وسیع؛ مانند: ممالک و براعظم ها صدق میکنند. تجرات در داخل سرحدات سیاسی یک کشور به نام تجارت ملی یا داخلی و خرید و فروش امتعه تجارتي را خارج از سرحدات سیاسی به نام تجارت خارجی یاد میشود. پس تجارت عبارت از تبادل اجناس و خدمات در بین افراد و دولت ها است که به سطح ملی و بین المللی صورت گرفته میتواند. تجارت خارجی مبادلهٔ اجناس را بیرون از سرحدات سیاسی یک کشور تشکیل داده در اقتصاد ممالک حایز اهمیت بزرگ میباشد. هر کشور سعی میورزد و تلاش دارد تا موفق تجارتي خود را در منطقه بشناسد و با درک منابع و تولیدات داخلی خویش، اصول مقایسه وی مصارف نسبی را رعایت و خود را در تخصیص خدمات و اجناس مشخص قرار دهد؛ طور مثال جاپان در آسیا بیشتر صادرکننده وسایل برقی، هند صادر کننده مصالح جات، مالیزیا صادر کننده رابر و استرالیا صادر کننده پشم میباشدند. پاکستان و هند وارد کننده گان عمده ماشین آلات است، در حالی که کشورهای خلیج بیشتر صادر کننده گان نفت اند و بعضی مثال های دیگر که هر کدام آن ها معنای تخصص در تجارت را میداشته باشد. به این ترتیب یک کشور در تقسیم منطقه وی که مهارت بیشتر حاصل کرده، در همین ساحه مشخص عوامل تولیدی این کشور تشویق میگردد. عامل مهم تجارت عبارت از این میباشد که بعضی مناطق و کشورها از لحاظ منابع طبیعی و اقلیم خویش با مناطق و کشورهای دیگر تفاوت دارند، ولی با وجود آن هم عوامل دیگر آن قرار ذیل اند.

۱. تفاوت در کیفیت اجناس مصرفی که مربوط به رجحانات مشتری میباشد.

۱- آریانا دایرهٔ المعارف. جلد دوم، کابل - افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۷هـ.ش، صص ۷۱۵-۷۱۶.

۲. موجودیت منابع طبیعی، مهارت و قوای انسانی معین، مواد اولیه یا مواد خام.

۳. تفاوت نسبی یا مطلق در مصارف پروسه تولید.

هیچ فرد، جامعه و کشور نمیتواند که به تنهایی تمام ضروریات خود را مرفع کند، بنابراین این ضروریات خود را به شکل غیر مستقیم پوره میکند. از این نقطه نظر در علم اقتصاد رفع احتیاجات به شکل مستقیم، عبارت از تولید و رفع احتیاجات به شکل غیر مستقیم، عبارت از تجارت میباشد. تجارت از یک احتیاج و ضرورت نشأت کرده و هر کشور، خواهی نخواهی یک تعداد احتیاجات و ضروریات خود را از مملکت و یا ممالک همجوار تکمیل میکنند. در تاریخ بشریت، تجارت پدیده جدید نبوده، بلکه از قدیم الایام رواج داشت، بنابراین در نظریات اقتصادی نیز مورد تحقیق قرار گرفته است؛ طور مثال در دوره کلاسیک ها یک تعداد زمین را منبع اصلی ثروت میشمردند و تعداد دیگر سایر منابع طبیعی را منبع ثروت میدانستند، ولی به تدریج یک مفکوره جدید به وجود آمد که پیروان آن به نام مرکانتلیستها یا مکتب سوداگران یاد میشدند. طرحان و تیوریسینها مشهور آن طی قرن ۱۲م. زنده گی میکردند. این تیوریسینها تجارت را در عوض دهقانی و پیشه های کوچک منبع ثروت دانستند. ایشان این موضوع را نیز کشف کردند که بیلاس تجارت باید مثبت نگهداشته شود. نظریات مرکانتلیستها تجارت را طی قرون ۱۳ و ۱۴م. بیشتر تقویه کرد؛ به خصوص در فرانسه، انگلستان و یک تعداد کشورهای دیگر اروپایی رونق بیشتر تجارت و نفوذ سیاسی و اجتماعی تجار طبقه فیودال، ارباب سالاران و ملوک الطوایفی را به شکست مواجه ساخت و این موضوع باعث تحرک اقتصاد شده، صنعت و کسبه کاری ترقی یافت. بهبود اقتصاد باعث ازدیاد نفوس معاش دار شده و این باعث تجدید شکل دولت گردید که ثروت اساسی قدرت سیاسی آن را تشکیل میداد؛ به خصوص "الیزابت اول" و "کرامول" طرفدار آن بودند که از طریق تجارت سرمایه را افزایش دهند. از این لحاظ سیاست انگلستان مبدل به یک سیاست استعماری گردید. نظریات در مورد تجارت که از طرف مرکانتلیستها به وجود آمده است، از جانب علمای دیگر انکشاف یافت؛ طور مثال (Stanley) Jevons Wilkam (۱۸۳۵-۱۸۸۳م.) در مورد تجارت نظریات جدیدی را ارایه داشت. وی مزیت های تبادله اجناس را تشریح کرد. بعداز جنگ جهانی دوم در افکار اقتصادی تغییر بیشتر رخ داد.

(Keynes Maynard) در مورد تجارت به خصوص تجارت بین المللی پیشنهادات جدید و معقول ارائه داشت و بعد از سال ۱۹۴۴م. در مورد بازسازی کشورهای جنگ زده نظریات مفید ارائه داشت. این افکار وی تأثیر زیادی بالای رهبران سیاسی آن؛ مانند: چرچیل، روزولت و غیره وارد کرد.^۱

(Firdman Milton) که متولد سال ۱۹۲۲م. در انگلستان بود، توجه سیاستمداران بزرگ عصرش؛ مانند: تاجر، ریگن و پنوچت را به خود معطوف ساخت و توانست تغییر خوبی را در وضعیت تجارت به وجود آورد. به همین ترتیب (Todaro, Kiw Prof.) Gregory Man, V. Leontive راجع به ارزش تجارت در عصر حاضر، نظریات بسیار خوب ارائه کردند؛ طور مثال واسیلی لیونتوف گفت که: ایالات متحده به طور تعجب آوری اجناس کاربر را صادر و اجناس سرمایه بر را وارد میکنند. از همین سبب یکی از کشورهای موفق در تجارت خارجی و یک مملکت غنی شمرده میشود. هر کشوری میکوشید که در تجارت خارجی خود موفق‌تری داشته باشد. علمای اقتصاد سه حالت را مورد تجارت نشان داده اند: کسر تجارت، تعادل تجارت و مازاد تجارت.

در حالت نخست، واردات به مقایسه صادرات بیشتر میباشد. در حالت دوم، واردات و صادرات از لحاظ حجم و ارزش با هم یکسان است، ولی در حالت سوم، که حالت مطلوب میباشد، صادرات به مقایسه واردات بیشتر است. علمای اقتصاد به این نظر اند که به خاطر بهبود تجارت باید سطح تولیدات داخلی بلند برده شود تا با تعویض واردات، بتوان صادرات را تقویه و در نتیجه حالت عمومی اقتصاد مملکت را خوبتر کند. این وضع امکان آن را مهیا میسازد که پس انداز کردن بهبود یابد. در صورت پس انداز، سرمایه تشکیل یافته و تشکیل سرمایه باعث انباشت سرمایه میگردد که این خود امکان سرمایه گذاری را فراهم میسازد. به تدریج با درک اهمیت تجارت، یک تعداد سازمان های منطقه وی تجارتی، کنفرانس بین المللی و غیره تشکیل یافت و روز به روز انکشاف کردند، هدف همه در عرصه بهبود تجارت و حل مشکلات تجار است؛ طور مثال کنفرانس بروکسل در سال ۱۹۲۰م. و کنفرانس چینوا

---

^۱ - Khan M.S. (1971). Import and Export Demand in Developing countries. I.M.F. Staff paper, pp. 678- 693.

در سال ۱۹۲۲ م. و بعد در سال ۱۹۲۷ م. همه در همین مورد بودند و امضای معاهده در مورد تعرفه های تجارتی در سال ۱۹۲۸ م. نیز به همین منظور بود. بعد از ختم جنگ جهانی دوم، ضرورت بیشتر نزدیک شدن و همکاری ها در عرصه های تجارت احساس گردید که به میان آمدن موسساتی؛ مانند: صندوق وجهی بین المللی و موافقه عمومی راجع به تجارت و تعرفه (GATT) و غیره ممالک را به هم نزدیکتر کرد و آن ها را مکلف به همکاری بیشتر ساخت. این روابط نزدیک و امضای موافقتنامه ها بین کشورها، باعث انکشاف روابط اقتصاد بین المللی گردید که در آن تجارت ارزش خاص را دارد. در زمان معاصر با مهیا شدن سهولت های ترانسپورتی، ترقی بیشتر در تجارت به وجود آمد. افغانستان تجارب کهن در مورد تجارت دارد. زمانی این مرز و بوم راه تجارت کاروانیان بین شرق، غرب و جنوب بود، چنانچه راه ابریشم کشور میگذشت. در عصر کنونی صادرات افغانستان؛ مانند: میوه خشک، پشم، روده، قرقل، قالین و غیره شهرت جهانی داشته که به کشورهای مختلف صادر میگردد و اسعار قابل ملاحظه را نصیب کشور میسازد. افغانستان اکنون در منطقه و در جهان دارای شریکان تجاری میباشد که با تطبیق ستراتیژی انکشافی افغانستان، بهبود قابل ملاحظه در تجارت کشور رونما خواهد شد.

مفهوم لغوی تجارت

تجارت در اصل یک واژه عربی است که در زبان فارسی دری هم مروج و مستعمل است. در زبان عربی به معانی خرید و فروش، دادوستد، آنچه که به آن تجارت کنند، یعنی سرمایه یا کالای تجارتی و بازرگانی استعمال گردیده است.^۱

در زبان فارسی دری به معانی ذیل استفاده شده است: "سوداگری، بازرگانی کردن، خرید و فروش، معامله، داد و ستد، ستد و داد، سودا،".

---

^۱ - علی اکبر دهخدا. لغتنامه دهخدا جلد پنجم، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ از دوره جدید: ۱۳۷۷، ص ۶۴۳۷.

در فقه اسلامی تجارت به دو معنا است یکی به معنای مال التجاره و دیگری داد و ستد به قصد انتفاع و استرباح است.

در معنای لغوی کلمه تجارت در زبان های عربی و فارسی و فقه اسلامی تفاوت زیادی وجود ندارد و تنها تفاوتی که به ملاحظه میرسد این است که در زبان عربی و فقه اسلامی به کالای تجاری هم تجارت گفته میشود، ولی در فارسی به عمل بازرگانی به شکل عام تجارت میگویند و به صورت خاص همان خرید و فروش که بخش از تجارت است، معنا میدهد و گاهی داد و ستد هم یک معنای عام کلمه تجارت است که میتواند شامل داد و ستد تجاری و غیر تجاری هم شود.

تجارت در زبان انگلیسی معادل کلمه های (Trade, Commerce & Business) است، این به این معنا نیست که تمامی مفاهیمی را که این سه واژه در زبان انگلیسی افاده میکنند کلمه تجارت در زبان دری افاده میکند، بلکه به این مفهوم است که کلمات فوق قطع نظر از اینکه موارد استعمال آن ها در زبان انگلیسی چگونه است، معادل کلمه تجارت در فارسی دری به کار میروند.

باید توجه کرد که کلمه (Trade) مفهومی وسیعتری را در بر میگیرد و مسایلی مانند کسب و کار، حرفه، تجارت، اهل یک حرفه و داد و ستد در ذیل آن قابل مطالعه هستند. در این صورت تجارت به مفهوم یک وسیله کسب معیشت، خرید و فروش و مبادله، یک صنف و یا اهل یک حرفه، مشتری های یک کالا، یک مبادله مقدار کسب و کاری که در یک محل مشخص اجرا میشود و معامله خرید و فروش به کار برده میشود. این واژه به صورت ترکیبی هم اصطلاحات دیگری را به وجود میآورد که کاربرد و معانی خاص را افاده میکند، مانند قرار داد تجارتي تخفیف تجارتي وغيره.

به همین ترتیب کلمه (Business) علاوه بر تجارت معادل کار و شغل هم به کار رفته است. این واژه همانطوری که به مفهوم تجارت به کار میرود به مفهوم داد و ستد، معامله، کار تجاری، هرگونه تجارت، حرفه و شغل نیز به کار میرود، به این ترتیب از لحاظ عمومیت مفهومی به واژه (Trade) نزدیکی میکند، اگر هر دو را با هم مقایسه کنیم تنها اهل یک

حرفه در ذیل معانی این کلمه نیامده است واژه های ترکیبی با این کلمه نیز زیاد است، اما برخی از آن ها کار برد حقوقی دارند، مانند (Business Name) نام و عنوان تجاری (Business tenancy) اجاره مال تجاری و کرایه تجاری و غیره میباشد. واژه (Commerce) هم به صورت بسیط و هم به صورت ترکیبی به مفهوم تجارت در زبان انگلیسی به کار رفته است، مانند قانون تجارت، در جریان تجارت و داد و ستد، اتاق بین المللی تجارت و غیره.

تجارت منحیث اصطلاح اقتصادی

در علم اقتصاد، برخی از اقتصاددانان، تجارت و بازرگانی (Commerce) را چنین تعریف کرده اند:^۱ " خرید و فروش کالاها و خدمات به منظور به دست آوردن مفاد در داخل و یا خارج کشور به پیمانه زیاد بازرگانی است. به یاد داشته باشید که هر معامله تبادلی را که به صورت تصادف انجام پذیرد، نمیتوان تجارت گفت."

تعریف فوق شاید از دید اقتصادی یک تعریف کامل باشد، ولی با توجه به معاملات تجاری معمول یک سلسله نکات قابل بحث در آن دیده میشود. در یک تبصره کوتاه بر تعریف فوق میتوان برخی نکاتی را مورد توجه قرار داد که چگونگی جامع و یا عدم جامع بودن تعریف و نواقص آن را واضح میسازد. اول اینکه در تجارت هر چند خرید و فروش کالاها و خدمات هر دو مطرح اند، ولی گذاشتن قید خرید و فروش به پیمانه زیاد قابل بحث بوده، زیرا معامله تجاری ذاتی برای تجارت بودن شان هیچ ضرورتی به تکرار و به این ندارند که به پیمانه زیاد معامله شوند.

دیگر اینکه خرید و فروش اعمال مشخص و عقود معینی هستند که به تنهایی نمیتوانند تمام معاملات تجاری را در بر بگیرند، به طور مثال اجاره یا رهن نیز میتواند به صورت تجاری مطرح باشد در حالی که شامل خرید و فروش هم نیستند. یا معاملات تجاری مانند صدور برات، یا تأسیس شرکت تجاری ذاتا معاملات تجاری اند در حالی که هیچ

---

^۱ - جواد افتخاری. حقوق تجارت کاربردی اشخاص و تکالیف آن ها، چاپ اول، تهران: انتشارات ققنوس، ۱۳۷۹، جلد اول، ص ۲۹.

خرید و فروشی در اعمال فوق در کار نیست اگر تمام معاملات و عملیات های تجارتي را مورد بررسی قرار دهيم، موارد ديگري هم يافت ميگردد که از تعريف فوق بيرون ميماند. نويسنده ديگري افغاني از جمع نويسندگان علم اقتصاد، تجارت را چنين تعريف ميکند: " تجارت عبارت از مبادله اشياء به طور مستقيم يا غير مستقيم به وسيله عامل يا واسطه همچون پول است. " اين تعريف هر چند در ظاهر جامع به نظر ميرسد، ولي مشکلات خود را دارد. به طور مثال ميتوان گفت که هر نوع مبادله تجارت نيست، مثلا دو نفر عادي موترهاي خود را عوض ميکنند، بر اساس تعريف فوق که هر مبادله مستقيم اشياء را نيز تجارت عنوان کرده بايد اين يک معامله تجارتي ميبود در حالي که چنين نيست. همچنين تمام تبادلهاي جنس به جنس که مردم در داخل قراء و قصابات شان براي رفع نيازهاي اوليه خويش انجام ميدهند تجارتي نميباشند. در يک تعريف ديگر که تا حدي جامع به نظر ميرسد، تجارت عبارت است از تعويض اجناس و خدمات در برابر پول و يا مبادله ساير اجناس و خدمات. در اين تعريف نيز مانند تعريف ديگر مشکل پيش ميآيد، مثلا تعويض اجناس و خدمات با پول يا با اجناس و خدمات ديگر به صورت مطلق تجارتي نيست، بلکه تکرار اين عمل به قصد منفعت نه براي رفع امور شخصي تجارت است.

از مجموع تعريف فوق چنين نتيجه به دست ميآيد که تعريف ياد شده نمیتوانند جامع و مانع باشند، بلکه هر کدام بخشي از مسأله را روشن ميکند تعريف جامعي را ارايه کند لذا با در نظر داشت نکات ياد شده ميتوان به عبارت ساده و عام چنين تعريفی از تجارت را ارايه کرد: " تجارت عبارت از هر نوع مبادله يا خريد و فروش کالاها و خدمات ميان اشخاص در برابر پول يا ارزش پولي به منظور کسب درآمد است.

ابعاد اقتصادی تجارت

تجارت به صورت قطع ار مباحث بسيار بارز و برجسته علم اقتصاد است،^۱ توليد، توزيع و مصرف که محور هاي اصلي علم اقتصاد را تشکيل ميدهند، بدون دخالت تجارت در آن ها

---

^۱ - مهدي نوروزي خياباني. فرهنگ جامع لغات و اصطلاحات فارسي - انگليسي سياسي، چاپ اول، تهران: نشر ني، ۱۳۷۸، ص ۱۱۹.

بی مفهوم میگردند، زیرا هیچ کشور فردی تمامی نیازمندی هایش را خودش تولید نمیکند، بلکه هر کشور و هر فرد تلاش میکند تا اموالی را تولید و خدماتی را ارائه دهد که دارای هزینه کمتر و مزیت بیشتر برای او باشد و دیگران احتیاج بیشتر به او داشته باشند و بالمقابل نیازمندی هایش را نیز از جای به دست آورد که هزینه کمتر و مزیت بیشتر برایش داشته باشد، در یک طرف قضیه تولید کننده به عنوان عرضه کننده قرار میگیرد و در طرف دیگر مصرف کننده به عنوان متقاضی مطرح می باشد و این کارایی بازار تجارت است که زمینه بهره بری هر دو طرف را فراهم میسازد، البته این را هم باید در نظر داشت که هر تولید کننده در عین حال که مازاد از ضرورتش را عرضه میکند به عین ترتیب نیازهایش را از تولید کننده گان دیگر تقاضا میکند، به این معنا که همه کشورها و افراد برای پوره کردن احتیاجات خود وابسته به مبادله کالاها به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم آن میباشند و اگر تجارت نباشد کالای تولیدی هیچ فرد و کشوری به دیگران نخواهد رسید و به مصرف هیچ کسی دیگری جز خودش نخواهد رسید، این خود بیانگر نقش و جایگاه تجارت در اقتصاد را برجسته میسازد.

در این مورد نظریهٔ آدام سمیت قابل توجه است که میگوید: " هر انسان عاقل هرگز تلاش نخواهد کرد تا چیزی را تولید کند که برایش قیمت تر از نرخ بازار تمام شود. خیاط نمیخواهد کفشش را خودش بسازد بلکه آنرا از بازار خریداری خواهد کرد." برای اینکه اهمیت اقتصاد تجارت بیشتر و خوبتر درک گردد، باید تجارت داخلی و خارجی به صورت جداگانه مورد توجه قرار گیرد.

تجارت داخلی

تجارت داخلی به آن نوع فعالیت های گفته میشود که توسط تاجران در داخل کشور انجام میشود، این تجار عمدتاً متشکل از افرادی اند که در خرید و فروش اموال و اقلام تجارت داخلی و یا هم خارجی مصروف میباشند، اقلام تولید شده داخلی را از دهاقین و

مولدین بازارهای داخلی و یا هم اقلام خارجی را از تجار وارد کننده خریداری میکنند. این تجارت شامل تجارت داخلی عمده و پرچون هر دو میگردد.^۱

هر چند تجارت با تمام انواعش برای رشد اقتصادی و رفع نیازمندی های یک کشور اهمیت فوق العاده ای دارد، اما تجارت داخلی نه تنها که در گسترش فعالیت های اقتصادی، ایجاد کار، بلند بردن سطح رشد زندگی و توسعه اقتصادی نقش دارد. بلکه زمینه ساز برقراری روابط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و همبستگی میان مردم یک سرزمین نیز میگردد. از طریق تجارت داخلی هر تبعه کشور اعم از کارگران حرفه ای و عادی به نحوی مفاد حاصل میکنند، حمال با نقل و انتقال، بارگیری و تخلیه اموال تجاری منفعت حاصل میکنند، مالکان مکان های تجاری، دکان داران، شرکت های ترانسپورتی، رستوران ها، چاپخانه ها وغیره همه به کار می افتند و در نتیجه درآمدی عاید حال شان میگردد، به این ترتیب مالیه از منابع مختلف عاید دولت میگردد، تأمینات و خدمات اجتماعی بیشتری تقدیم جامعه میشود، کارمندان بیشتری استخدام میگردد، معاش بیشتری به جامعه فراهم میگردد و سرانجام همه از تجارت، منفعت به دست میآورند. به وسیله همین تجارت است که کالای صنعتی تولید داخلی و یا خارجی به دورترین نقاط کشور انتقال و مواد خام و تولیدات زراعتی و دستی از قراء و قصبات کشور به بازارهای داخلی و خارجی عرضه میگردد و زمینه تبادل میان محصولات داخلی و خارج را فراهم میسازد. همه این مسایل نشان میدهد که به وسیله تجارت تا چه حد سهولت های زندگی تهیه و همبستگی میان اتباع یک کشور تأمین میگردد.

تجارت خارجی

تجارت خارجی (بین المللی) که در شرایط حاضر در چوکات نظم نوین جهانی صورت میگیرد، بازتاب دهنده مبادله و تخصص جهانی است، بخشی مهمی از تولیدات ناخالص داخلی را احتوا کرده، مفهوم تبادل کالاها و خدمات در سراسر مرزهای ملی را میرساند. این

---

^۱ سید معسود. تجارت برای همه، چاپ اول، کابل: مرکز منبع معلومات افغانستان در پوهنتون کابل ۱۳۸۷، صص ۸۰-۷۹.

نوع تجارت در واقع به همان فعالیت های تجاری اطلاق میگردد، که توسط شرکت های تجارتي که به صادرات و واردات مشغول هستند، اجراء میگردد.^۱

در گذشته از قرن (۱۸-۱۵م) اقتصاد دانان، رشد اقتصادی و منفعت ملی یک کشور را به این میدانستند که صادرات آن بر واردات آن افزایش را نشان دهد. هر چند صادرات یک فعالیت تجاری است که نقش تعیین کننده در رشد اقتصادی کشور و جایگاه رفیعی در مباحث اقتصادی دارد، اما این نظریه بر محدود کردن واردات و ایجاد موانع گمرکی از طریق وضع تعرفه های گمرکی بیشتر بر اموال وارداتی استوار است و طرح کننده گان این نظریه به این ترتیب معتقد به حمایت تولیدات داخلی بوده و حمایت آنرا به رشد اقتصادی کشور مفید میدانستند، یعنی به نحوی تجارت آزاد میان کشورها را محدود میساختند، اما نظریه های جدید اقتصادی بعد از قرن ۱۸م، اعم از نظریه مزیت مطلق آدام سمیت و نظریه مزیت نسبی ریکاردو، هر دو آزادی تجارت را مطرح و آنرا به نفع کشورها توصیف کردند و تجارت آزاد را به منفعت هر دو جانب میدانند. بر اساس این نظریه تجارت میان کشورها و انسان ها باعث رفع نیازمندی آن ها به اشیاء و کالاهای میگردد که تولید آن در داخل کشور قیمت تمام میشود. اگر کشوری جنسی را ارزانتر از تولید آن به دست آورده بتواند بهتر است تا آنرا خریداری کند، این نظریه که در عصر کاربرد بیشتری دارد اقتصاد یک کشور و مباحث علم اقتصاد را با تجارت پیوند بیشتر میدهد.

در مجموع بسیاری از نظریات اقتصادی این عقیده را تایید میدارند که سیاست های درونگرا به مفهوم توجه به فکتور های داخلی، مانند ایجاد موانع گمرکی از طریق وضع تعرفه های بیشتر بر کالاهای وارداتی و به حد اقل رساندن مالیات بر امتعه صادراتی داخلی در جهت ایجاد محدودیت در سر راه کالاهای وارداتی برای رشد و حمایت از صنایع داخلی کمتر باعث رشد اقتصادی میگردد، برعکس سیاست بیرون گرایی به مفهوم هماهنگ ساختن سیاست های اقتصادی با سایر کشورها و رفع موانع تجاری از سر راه تجارت خارجی که باعث یکپارچه شدن اقتصاد یک کشور با کشورهای دیگر نیز میگردد، بهترین سیاست

---

^۱ - Ezeala – Harrison, F. (1999), Theory and policy of International Competitiveness, Praeger, Westport, Connecticut.

اقتصادی است. در حقیقت همان تجارت بین المللی است که باعث رشد اقتصادی می‌گردد و رفاه اقتصادی شهروندان را به دنبال دارد. تجارت در حقیقت همان راه دستیابی به فن آوری است.

تجارب نشان داده که کشورهای بیرون‌گرا رشد اقتصادی بیشتری داشته‌اند و کشورهای که سیاست اقتصادی دونگرا را تعقیب کرده‌اند از آثار منفی این سیاست بیشتر ضرر دیده‌اند و رشد اقتصادی کمتری داشته‌اند.^۱

البته در مورد نظریه فوق این مسأله قابل یاد آوری است که در سیستم اقتصاد بازار، آزادی تجارت یک امر مطلق نیست، بلکه در پهلوی آن سیستم رقابت سالم همواره مطرح می‌باشد. از آن جهت است که قوانین افغانستان به این مطلب توجه کرده و طبق احکام قانون حمایت از رقابت افغانستان، تمام روش‌های ضد رقابتی و تمام روش‌های تجارت غیر منصفانه و تحمیل شرایط انحصاری بر بازار ممنوع است حتی دارندگان حقوق و امتیازات انحصاری ملکیت‌های فکری هم نمیتوانند با سوء استفاده از این حق احکام مواد هفتم و هشتم قانون حمایت از رقابت را که روش‌های ضد رقابتی و تجارت‌های غیر منصفانه در آن‌ها تسجیل گردیده است. را نقض کنند. همچنین مقامات وزارت‌ها، ادارات، موسسات و شرکت‌ها نمیتوانند، به صورت تبعیض آمیز امتیازات یا معافیت‌های را که منجر به تسلط یک یا چند تاجر، موسسه یا شرکت در بازار یا اخلال در رقابت گردد، اعطاء کنند. همچنین در قوانین افغانستان نهاد تنظیم‌کننده رقابت بازار به نام بورد ملی رقابت پیش‌بینی شده که این بورد در ضمن سایر وظایفش برای حمایت از رقابت و جلوگیری از انحصار وظیفه دارد تا در مقابل سیاست دمپینگ، زمینه رشد تولیدات داخلی را فراهم و از صنعت داخلی حمایت کند.

با توجه به حکم قانون حمایت از رقابت، یکی از وظایف و صلاحیت‌های اساسی بورد ملی رقابت فراهم ساختن زمینه رشد تولیدات داخلی و حمایت از صنعت داخلی در مقابل سیاست دمپینگ است که احتمالاً از طرف شرکت‌های خارجی یا یکی از کشورها برای

---

^۱- فرهادی، علی رضا. "بررسی تجارت خارجی بر رشد اقتصادی"، ایران، مجله برنامه و بودجه، شماره ۸۴، ۱۳۸۴.

ورشکسته ساختن شرکت های داخلی یا بیرون کردن رقبای خارجی و به دست گرفتن انحصار بازار حتا با تحمل زیان های کوتاه مدت، کاهش موقتی مازاد ذخایر کالا به منظور جلوگیری از پائین آمدن قیمت های داخلی و در نتیجه درآمد تولید کنندگان، به دست آوردن سهمی از بازار کالای مربوطه و یا هم کاهش ضررهای مربوط به کالاهای فاقد رقابت فروش، روی دست گرفته میشود. در واقع قانون به بورد ملی حمایت از رقابت صلاحیت میدهد که جهت فراهم کردن زمینه رقابت سالم میان شرکت ها، جلوه‌ر نوع سیاست دمپینگ را بیگیرد. سیاست دمپینگ آنست که یک شرکت برای شکست دادن شرکت رقیب و نفوذ بیشتر بر بازار یا حتا برای تسلط کامل یا به انحصار در آوردن عرضه کالای معینی در بازار، سیاستی را به پیش میگیرد که کالای تولید شده خود را برای شکست دادن رقیبش برای مدتی به قیمت کمتر از هزینه های تمام شد آن، به بازار عرضه میکند تا بدین ترتیب مشتریان را به خود جلب کرده و شرکت یا شرکت های رقیبش را شکست داده و سرانجام بر بازار تسلط پیدا کرده و دوباره قیمت ها را مطابق خواست خود بالا برده از یک طرف منفعت بیشتری حاصل میکند و از طرف هم رقیبش را به شکست مواجه میسازد. سیاست دمپینگ بیشتر از طرف دولت ها یا شرکت خارجی برای ورشکسته ساختن تولیدات و صنایع داخلی کشورها صورت میگیرد و یک ابزار بسیار خطرناک برای نابود ساختن یا ناکام ساختن صنایع داخلی کشورها به کار گرفته میشود، اما امکان روی دست گرفتن این سیاست توسط یکی از شرکت های داخلی به هدف شکست رقیبان یا هم به دست آوردن سهم بیشتری از بازار و امثال این نیز وجود دارد. در نتیجه میتوان گفت که تعقیب سیاست دمپینگ توسط دولت ها و شرکت های خارجی، رقابت را ضعیف و تولیدات داخلی به طور همه جانبه از آن صدمه می بیند. به هر صورت بر اساس قانون، سیاست دمپینگ ممنوع است و بورد ملی حمایت از رقابت وظیفه دارد تا جلوی آنرا بگیرد.

تجارت خارجی علاوه بر اینکه در رشد و شکوفایی اقتصادی یک مملکت نقش برجسته ای دارد و زمینه را برای رفاه اقتصادی شهروندان مملکت و رفع نیازمندی های آن ها فراهم میسازد، دقیقاً زمینه ساز بر قراری روابط یک مملکت در ابعاد مختلف با ممالک مختلف دیگر نیز میگردد، مانند اینکه تجارت داخلی پیوند های شهروندی را تقویت میکند و زمینه را برای هم بستگی میان شهروندان نواحی مختلف کشور فراهم میسازد، تجارت خارجی در

سطح بین المللی نه تنها کشورها را نیز بر قرار میسازد. در تجارت نه تنها کالا، بلکه فن آورهای اجتماعی میان جوامع بشری نیز تبادل میگردد. به این معنا که ارزش تجارت تنها یک ارزش اقتصادی نیست، بلکه تأثیر گزار بالای سایر عرصه های زندگی و از حیث تبادل دست آوردهای آن نیز از جایگاه خاص برخوردار است.

مفهوم تجارت در حقوق

مفهوم تجارت در علم حقوق با مفهوم تجارت در علم اقتصاد متفاوت است، زیرا مفهوم لفظ ((تجارت)) در علم حقوق نسبت به علم اقتصاد وسیعتر است؛ به این معنا که تجارت علم حقوق، ((هم شامل اعمالی میشود که از نظر علم اقتصاد جنبه تجارتي دارند، مانند خرید و فروش کالای ساخته شده، هم شامل اعمالی است که جنبه تولیدی دارند (صنعت) و هم شامل اعمالی است که خدماتی هستند به عبارت دیگر حقوق تجارت هم حقوق تجارت است (به معنای معمول کلمه) و هم حقوق صنعت است و هم تا حدی زیادی حقوق خدمات است)).

در علم حقوق، تجارت به مفهوم وسیع آن این مطلب را واضح میسازد که علاوه بر معاملات خرید و فروش کالاها و خدمات که در مفهوم اقتصادی آن نیز مطرح است، فعالیت تولیدی - صنعتی هم یک عمل تجارتي است.

تعریف حقوق تجارت

هر چند تجارت یک فعالیت اساسی اقتصادی است و تجارت به هر شکلی که صورت گیرد^۱ از جمله مباحث اقتصادی است، اما چون ساحة فعالیت، ابزار و وسایل مورد استفاده در تجارت، کالاها و امتعه تجارتي به ترتیب بسیار وسیع و فراوان است، روابط تجارتي پیچیده و تلاش ها برای ایجاد سهولت های تجارتي همواره در حال افزایش است، ایجاب میکند که تمام فعالیت های تجارتي قانونمند و در چوکات حقوق تنظیم گردند، لذا حقوق

---

^۱ - حمید وارسته. فرهنگ جامع حقوقی (فارسی - انگلیسی). چاپ اول، تهران: موسسه انتشارات امیری کبیر، ۱۳۸۶، ص ۳۴۳.

هم عرصه داخلی و هم عرصه خارجی فعالیت های اقتصادی را تنظیم کرده تلاش دارد که از بی نظمی ها در این عرصه جلوگیری و راه حل منازعات تجاری را جستجو و سهولت هایی را برای فعالیت های تجاری فراهم سازد. به این ترتیب حقوق تجارت همان شاخه از علم حقوق است که بخشی از امور حیات اجتماعی مربوط به فعالیت اقتصادی افراد، شرکت ها و واحدهای اقتصادی در داخل کشور را تنظیم میکند و در عرصه بین المللی این فعالیت را رشته حقوق تجارت بین المللی تنظیم میکند. هر فعالیت اقتصادی قانونی باشد و قانونی بودن فعالیت اقتصادی بدون اینکه تحت نظم حقوقی قرار بگیرد، امکان پذیر نمیشد به این معنا که تلاش حقوق تجارت بر این است که هر فعالیت اقتصادی - تجاری را تحت نظم قرار داده و از هرگونه فعالیت تجارت غیر قانونی جلوگیری به عمل آورد، چون واقعیت یک تجارت پیشه طوری است که همواره منفعت مادی را در نظر میگیرد، ولی حقوق تلاش میدارد که از تحصیل آن نوع منفعت مادی که نظم را برهم میزند و یا هم به شهروندان جامعه ضرر میرساند، جلوگیری صورت گیرد.

برای حقوق تجارت تعاریف زیادی ارائه گردیده که در ذیل تعداد از آن ها مورد بررسی قرار میگیرد:

- حقوق تجارت عبارت از مجموعه وسیعی از قواعد حقوقی میباشد که بر روابط تجاری و بازرگانی در یک کشور حاکم میباشد. این شاخه از حقوق بر قرار دادهها، شکل گیری شرکت ها و انحلال آن ها، خرید و فروش جایداد، معاملات بانکی، مسایل قرضه و ضمانت، مسایل مالیاتی و همچنان حل منازعات تجاری، حاکم و ناظر میباشد.

- حقوق تجارت شعبه از حقوق خصوصی است که بر تعدادی از روابط تجاری و اقتصادی تجار - بنگاه ها (تثبثات) تجاری که برای فعالیت و ادامه کار آن ها ضروری میباشد، وسیله قوانین تجاری حاکمیت دارد.

- حقوق به مفهوم فوق عبارت از مجموعه قواعد و مقررات حاکم بر روابط اجتماعی یک جامعه است که اجرای آن از جانب نظام حاکم بر همان جامعه تضمین شده است، به این معنا که مجموعه قواعد حاکم بر روابط اجتماعی یک جامعه اعم از قواعد عرفی، مذهبی یا

اخلاقی مورد تأیید و تضمین نظام حاکم که به صورت متون قانونی و یا به حمایت آن بر جامعه حاکم باشند، طوری که در صورت تخلف، به هر صورت مویداتی را در پی داشته باشد، عبارت از حقوق به مفهوم آفاقی آن است. به این ترتیب حقوق با همین مفهومش عین قانون است و قانون انعکاس دهنده قواعد حقوقی است.

قانون به صورت عام عبارت از مجموعه قواعدی است که روابط اشخاص را در یک جامعه تنظیم میکند و به نقض کنندگان آن از سوی مقامات عامه، مجازات مرتب میگردد. با دقت با این تعریف میتوان گفت که قانون به صورت عام (با مفهوم وسیع) همان قاعده حقوقی است و شامل تمام قواعد حقوقی حاکم بر جامعه میگردد. یا به عبارتی قوانین، شامل متونی است که قواعد حقوقی در آن انعکاس یافته و در مرحله اجراء قرار دارند و عدم اجرای آن ها ضمانت یا تنبیهات جزایی یا مدنی را در پی دارد.^۱

- حقوق تجارت عبارت از مجموعه مواد و احکامی قانونی است که معاملات تجاری را تنظیم و بر گروه معینی از اشخاص که عبارت از تجار اند، تطبیق میگردد. احکام مذکور تعریف تاجر و تعهدات وی را تعیین و معاملات تجاری را تشخیص میکند و همچنان عقود تجاری، ادوت و ابزار تعامل در تجارت، ورشکستگی و آثار مرتب بر آن را تنظیم میکند.

- حقوق تجارت حقوق اعمال تجاری و تجار است.

- حقوق تجارت مجموعه از قواعد و اصولی است که روابط حقوقی و معاملات بین تجار و امور تجاری را تعریف و تنظیم میکند.

در مجموع سیستم های حقوق تجارت بیانگر نظم حقوقی، چگونگی ترتیب و تنظیم موضوعات و اولویت بندی مباحث و معرفی مباحث اساسی حقوق تجارت است.

---

^۱ - عبدالحق امیری. تجارت در افغانستان، چاپ اول، پشاور: اداره کتابخانه های سیار اریک، ۱۳۸۱.

تجارت الکترونیکی

تجارت الکترونیک را به روش تجارت به صورت الکترونیکی می‌باشد با استفاده از شبکه های (Web) و اینترنت کار تجارت را پیش برده میشود.^۱

زیر بنای تجارت الکترونیکی

۱- تکنالوژی معلوماتی: کاربرد های تکنالوژی معلوماتی عبارت انداز:

- تسهیم معلومات

- کاهش هزینه های معلومات

- همکاری و مشارکت بین بخش ها

- قابلیت انتقال متخصصین

- کاهش هزینه ها پیشتیبانی

۲- جهانی سازی: عبارت از یکسان سازی همه چیز، فرصت های جهانی سازی عبارت انداز:

- دسترسی به بازار های جهانی

- استفاده از سرمایه جهانی

- استفاده دانش جهانی

- استفاده از نیروی کار جهانی

---

^۱ - ابراهیمی، لیلا و سیرابی، وحید و رنجبر، محمد حسین. مدل وفاداری مشتری برای سیستم توصیه گر در تجارت الکترونیک، فصلنامه مدیریت کسب و کار هوشمند سال ۱۳۹۸، شماره ۲۹، صص ۱۴۳-۱۷۰.

- مشارکت در شبکه های جهانی

۳- انترنت: انترنت شبکه مبتنی بر مجموعه از کامپیوترها و وسایل فن آوری معلوماتی که دارای ارتباط درونی با یکدیگر میباشند و این توانائی را دارند که هر چیز را بتوان به صورت دیجیتالی درآورده انتقال دهد.

- ارسال و دریافت ایمیل "پیام"

- جمع آوری اطلاعات و معلومات و اخبار و معلومات

- خرید داری

- تبلیغات یا "مارکیتنگ"

- برقراری ارتباط با مشتریان و دیگر شرکت ها

- تشکیل جوامع مجازی یا "غیر واقعی"

- آسان سازی مقایسه قیمت ها

- کاهش واسطه ها

- کاهش هزینه مبادله

- تولید سفارشی

انواع تجارت الکترونیکی

۱. تجارت B2B (بیزنس با بزنس):^۱ در این نوع تجارت آنلاین، یک بیزنس محصولات یا خدمات خود را به بیزنس دیگری میفروشد. معمولاً چرخه فروش در این نوع تجارت

---

^۱ - عزیزی، شهریار. مدیریت راهبردی تجارت الکترونیکی، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، تهران، ۱۳۸۹.

گسترده تر بوده اما محصولات ارزش بالاتری دارند و ارتباط بین طرفین ماندگارتر خواهد بود. تقریباً تمامی خرید و فروش هایی که بین دو شرکت صورت میگیرند جزو این دسته محسوب میشوند. این نوع تجارت بیشتر برای شرکت های تولیدی و عمه فروشان کاربرد دارد.

۲. **تجارت B۲C (بیزنس به مصرف کننده):** این تجارت آنلاین شباهت زیادی با فروشگاه های معمولی دارد که در آن ها مشتریان از یک فروشگاه نیازمندی های خود را خریداری میکنند. تمامی خرده فروشی های آنلاین از این نوع تجارت استفاده میکنند. این نوع روابط معمولاً راحت تر صورت میگیرند، اما احتمال قطع شدن ارتباط بیزنس با مشتری در آن ها زیاد است و معمولاً روابط تجاری به این سبک تداوم ندارد. این نوع تجارت آنلاین در چند سال اخیر پیشرفت های شگفت انگیزی داشته و شامل تمامی وسایلی میشود که روزانه با آنها سر و کار داریم.

۳. **تجارت C۲C (مصرف کننده با مصرف کننده):** این نوع تجارت شامل تمامی خرید و فروش هایی میشود که بین دو مصرف کننده صورت میگیرد. معمولاً در این نوع روابط تجاری، یک طرف سوم محیطی آنلاین را فراهم میکند تا مردم بتوانند محصولات سالم یا مصرف شده خود را برای فروش بگذارند. معروف ترین نمونه این نوع تجارت در کشور ما، اپلیکیشن دیوار است.

۴. **تجارت C۲B (مصرف کننده به بیزنس):** این تجارت دقیقاً برعکس تجارت B۲C است. در این روش افراد محصولات را برای فروش در فضای مجازی قرار میدهند و شرکت هایی که به دنبال آن محصولات هستند، در نقش خریدار ظاهر میشوند. یک طرح گرافیک را در نظر بگیرید که چندین نوع طرح مختلف را برای فروش میگذارد و یک شرکت میآید و یکی از لوگوهایی که طراحی کرده را از او میخرد.

مزایای تجارت الکترونیک

- قابل دسترس بودن:^۱ این نوع تجارت، دیگر لازم نیست نگران کمبود وقت و بسته بودن فروشگاه‌ها باشید. فروشگاه‌های آنلاین هفت روز هفته و ۲۴ ساعت روز در دسترس شما قرار دارند. فروشندگان نیز میتوانند در تمامی ساعات روز بدون وقت محصولات خود را بفروشند.

- تنوع بیشتر محصولات: بسیاری از فروشگاه‌های آنلاین محصولات و خدمات بیشتری را در مقایسه با رقبای غیر آنلاین خود ارائه میکنند. این موضوع میتواند برای فروشندگان هم منفعی داشته باشد، چون دیگر لازم نیست تمامی محصولات خود را در جایی مثل فروشگاه بچینند و با کمبود جا مواجه نخواهد شد.

- کاهش هزینه‌ها: معمولاً هر وقت چیزی زیاد رونق میگیرد و همه به سمت آن میروند، باید نتیجه بگیریم که در آن زمینه سود زیادی برای افراد وجود دارد. تجارت الکترونیک هم در چند سال اخیر مورد استفاده زیادی قرار گرفته است. علت اصلی آن کم شدن هزینه‌ها برای دو طرف قضیه است. در این نوع تجارت از یک طرف فروشندگان میتوانند هزینه‌های ناشی از مسایل فیزیکی را حذف کنند و فقط روی بازاریابی و تبلیغات آنلاین تمرکز کنند. از طرف دیگر وقتی هزینه‌های فروشندگان کمتر شود، محصولات و خدمات خود را با قیمت کمتری در اختیار مشتریان قرار میدهد. همچنین بسیاری از فروشگاه‌های آنلاین تخفیفات ویژه زیادی را به صورت ماهانه و حتی روزانه برای مشتریان خود در نظر میگیرند.

معایب تجارت الکترونیک

- خدمات رسانی محدود: فرض کنید در یک فروشگاه آنلاین به دنبال خرید یک کامپیوتر هستید. در این شرایط شما نمیتوانید از فروشندگان بخواهید تا ویژگی‌های یک مدل کامپیوتر به خصوص را برای شما توضیح دهد. البته امروزه بسیاری از سایت‌ها قابلیت چت آنلاین

---

^۱ شجاعی، محسن و ملکی زاده احمد. تجارت الکترونیکی، مشهد: انتشارات پرتونگار، بهار ۱۳۸۳.

با تیم پشتیبانی خود را فراهم میکنند، اما ممکن است این برای شما کافی نباشد و به مشورت حضوری اعتماد بیشتری داشته باشید.

- زمان انتظار: زمانی که یک محصول را به صورت آنلاین خریداری میکنید، باید مدتی منتظر بمانید تا به دست تان برسد. گاهی این زمان ممکن است حتی بیش از یک هفته طول بکشد. اما با پیشرفت تجارت الکترونیک و همه گیر شدن خرید آنلاین، اکثر فروشگاه ها از پیشتاز برای ارسال محصولات خود استفاده میکنند تا زمان انتظار مشتری را به حداقل برسانند.

- لمس نکردن محصولات: گاهی تصاویر یک محصول به تنهایی به شما اطمینان کافی از کیفیت آن را نمیدهند. همچنین احتمال دارد محصولی را بخرید و وقتی به دست تان رسید، میبینید که زمین تا آسمان با چیزی که در عکس دیده بودید، متفاوت است. این موضوع به ویژه در محصولاتی مثل پوشاک اهمیت زیادی دارد، چون جنس و ظاهر آن ها برای مشتری مهم است.

تجارت بین المللی چیست؟

تجارت بین المللی عبارت است از مبادله آزاد و عادلانه و متقابل کالاها و خدمات بین دو کشور و صادرات و وارداتی را شامل میشود که هدف آن ها تامین یک نیاز خاص، خواسته های یک کشور یا نیاز های مربوط به سبد اقتصادی یک کشور باشد. تجارت بین المللی در طی چند سال اخیر بسیار افزایش پیدا کرده و برای بسیاری از کشورها مورد استقبال قرار گرفته است. تجارت بین المللی به منظور دریافت سود بیشتر برای کشور انجام میشود.

چگونه تجارت بین المللی شکل میگیرد؟

تجارت بین المللی هنگامی اتفاق می افتد که یک کشور از مزیت نسبی در تولید کالا و یا خدمات خاص برخوردار است،^۱ به ویژه اگر هزینه تولید آن کالا یا خدمات برای آن کشور

---

^۱ - سالواتوره، دومینیک. تجارت بین الملل، حمید رضا ارباب (مترجم) تهران، نشر نی، ۱۳۸۶.

کمتر از هر کشور دیگری باشد، اگر کشوری ترجیح دهد تا با سایر کشورها تجارت نکند، خودکامه محسوب خواهد شد و از رشد و توسعه باز میماند.

اگر مدل دو کشوری را در نظر بگیریم، هر دو کشور میتوانند از تخصص و تجرات خویش سود ببرند. تخصص و تجارت به هر کشور این امکان را میدهد که محصولی را که دارای مزیت نسبی است تولید کرده و سپس تجارت کند. بنا بر این، در تجارت خارجی، سود و منفعت امری دوجانبه محسوب شده، که هر دو طرف معامله از آن بهره خواهد برد.

دلایل اهمیت تجارت بین المللی

کشورهای مختلف استعداد های متفاوتی دارند و در زمینه های مختلف تخصص دارند. از این رو برای جبران آنچه تولید نمیکنند، باید کشورهای دیگر تجارت داشته باشند. به عنوان مثال، همه کشورها منابع نفتی ندارند. در چنین مواردی کشورها نفت را از تولید کنندگان نفت خریداری و به کشور خود وارد میکنند. از آنجایی که هیچ کشوری در دنیای مُدرن خود کفا نیست، تجارت بین المللی برای همه کشورهای جهان حیاتی است.

نتیجه گیری

در اخیر میتوان نتیجه گرفت که تجارت عبارت از تبادلۀ اجناس و خدمات در بین افراد و دولت ها بوه که به سطح ملی و بین المللی صورت گرفته میتواند. تجارت خارجی مبادلهٔ اجناس را بیرون از سرحدات سیاسی یک کشور تشکیل داده ر اقتصاد ممالک حایز اهمیت بزرگ میباشد. مفهوم تجارت در زبان انگلیسی به کار رفته است، مانند قانون تجارت یا در جریان تجارت داد و ستد، اتاق بین المللی تجارت وغیره میباشد. هر نوع مبادله یا خرید و فروش کالاها و خدمات میان اشخاص در برابر پول یا ارزش پولی به منظور کسب درآمد تجارت است.

تجارت داخلی که توسط تاجران در داخل کشور انجام میشود، ولی تجارت خارجی (بین المللی) که در چوکات نظم نوین جهانی صورت میگردد، بازتاب دهنده مبادلهٔ و تخصص جهانی است. در این نوع تجارت سود و منفعت امری دو جانبه محسوب شده که هر دو طرف معامله از آن بهره خواهد برد. و برای دریافت سود بیشتر برای کشور انجام میشود. تجارت که در دنیای آنالین، تجارت الکترونیک گفته میشود، که تجارت بیزنس با بیزنس، بیزنس به مصرف کننده، مصرف کننده با مصرف کننده، مصرف کننده به بیزنس میباشد. هیچ فرد، جامعه و کشور نمیتواند که به تنهایی تمام ضروریات خود را مرفوع کند، بنابر آن این ضروریات خود را به شکل غیر مستقیم پوره میکند. از این منقطه نظر در علم اقتصاد رفع احتیاجات به شکل مستقیم، عبارت از تولید و رفع احتیاجات به غیر مستقیم، عبارت از تجارت میباشد. تجارت از یک احتیاج و ضرورت نشات کرده و هر کشور، خواهی نخواهی یک تعداد احتیاجات و ضروریات خود را از مملکت و یا ممالک همجوار تکمیل میکنند و بالمقابل یک مقدار اجناس را نیز به آن ها صادر میکنند. در تاریخ بشریت، تجارت پدیدهٔ جدید نبوده، بلکه از قدیم الایام رواج داشت. تجارت خرید و فروش مصرفی و تولیدات است که اهداف مهم آن رفع ضرورت و حصول مفاد میباشد. از لحاظ حقوقی تجارت مجموعهٔ از قواعد و اصولی است که روابط حقوقی و معاملات بین تجار و امور تجارته را تعریف و تنظیم میکند.

مآخذ

- ۱- آریانا دایرة المعارف. جلد دوم، کابل - افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۷ هـ.ش، صص ۷۱۵-۷۱۶.
- ۲- جواد افتخاری. حقوق تجارت کاربردی اشخاص و تکالیف آن ها، چاپ اول، تهران: انتشارات ققنوس، ۱۳۷۹، جلد اول، ص ۲۹.
- ۳- حمید وارسته. فرهنگ جامع حقوقی (فارسی - انگلیسی)، چاپ اول، تهران: موسسه انتشارات امیری کبیر، ۱۳۸۶، ص ۳۴۳.
- ۴- سالواتوره، دومینیک. تجارت بین الملل، حمید رضا ارباب (مترجم) تهران، نشر نی، ۱۳۸۶.
- ۵- سید معسود. تجارت برای همه، چاپ اول، کابل: مرکز منابع معلومات افغانستان در پوهنتون کابل ۱۳۸۷، صص ۸۰-۷۹.
- ۶- عبدالحق امیری. تجارت در افغانستان، چاپ اول، پشاور: اداره کتابخانه های سیار اریک، ۱۳۸۱.
- ۷- علی اکبر دهخدا. لغتنامه دهخدا جلد پنجم، تهران: موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، چاپ از دوره جدید: ۱۳۷۷، ص ۶۴۳۷.
- ۹- مهدی نوروزی خیابانی. فرهنگ جامع لغات و اصطلاحات فارسی - انگلیسی سیاسی، چاپ اول، تهران: نشر نی، ۱۳۷۸، ص ۱۱۹.

ب: مقاله

۱- ابراهیمی، لیلا و سیرابی، وحید و رنجبر، محمد حسین. مدل وفاداری مشتری برای سیستم توصیه گر در تجارت الکترونیک، فصلنامه مدیریت کسب و کار هوشمند سال ۱۳۹۸، شماره ۲۹. صص ۱۴۳-۱۷۰.

۲- شجاعی، محسن و ملکی زاده احمد. تجارت الکترونیکی، مشهد: انتشارات پرتونگار، بهار ۱۳۸۳.

۳- عزیزی، شهریار. مدیریت راهبردی تجارت الکترونیکی، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، تهران، ۱۳۸۹.

۴- فرهادی، علی رضا. " بررسی تجارت خارجی بر رشد اقتصادی "، ایران، مجله برنامه و بودجه، شماره ۸۴، ۱۳۸۴.

ج: منابع لاتین

1- Ezeala – Harrison, F. (1999), Theory and policy of International Competitiveness, Praeger, Westport, Connecticut.

2- Khan M.S. (1971). Import and Export Demand in Developing countries. I.M.F. Staff paper, pp. 678- 693.

The meaning and concept of types of business

Mursal “Bakhtari”

Abstract

Trade is the buying selling of consumer goods and products, whose important goals are to meet the needs and achieve the provisions. Trade is originally an Arabic word that was popular and used Farsi Dari period. In the Arabic language, it is used in the meaning of buying and selling, trading, that which is traded, that is, capital or goods for sale and trade. In Farsi language, Dari means “bargaining, trading, buying and selling, transaction, trading, trade business”. Commercial law is a wide set of legal rules that govern commercial relations in a country. This branch of law deal with contracts, formation of companies and their liquidation, purchase and sale of land, banking transactions, loan and guarantee issues, tax issues and also the resolution of commercial disputes, the ruler and supervisor. E-commerce is the buying and selling of products and services on the internet. Since no country is self- sufficient in the modern world, international trade is vital for all countries in the world.

Key words: business, international, e-commerce

اهمیت سازمان ایکو، و جایگاه آن در افغانستان

مرسل "باختری"^۱

چکیده

سازمان همکاری اقتصادی ایکو به عنوان یکی از هم پیوندی های اقتصادی متشکل از ده کشور در حال توسعه در منطقه ای میباشد این سازمان برای بهبود شرایط توسعه اقتصادی پایدار کشور های عضو تلاش میکند سازمان همکاری اقتصادی ایکو مهم ترین و فراگیرترین سازمان منطقه ای است که افغانستان در آن عضویت دارد پیش از هر چیز، ایکو در پی تلاش های بین المللی میتواند ابتکار عمل در بازسازی و توسعه افغانستان را به عهده گیرد. اعضای ایکو با توجه به نزدیکی جغرافیایی و فرهنگی و در پیش گرفتن الگو های بومی اقتصادی میتوانند در چارچوب صندوق ویژه افغانستان و با تعریف طرح های زیر بنایی، ضمن کمک به بازسازی و تأمین ثبات این کشور، باعث تحول در برنامه های این سازمان شوند، اما کارشناسان افغانستان بر این نظرند که این سازمان که یکی از اهداف اصلی آن بهبود شرایط توسعه اقتصادی پایدار کشور های عضو است جایگاه ایکو در افغانستان میتواند با استفاده از تسهیلات که این سازمان برای اعضایش فراهم میکند جایگاه در عرصه تجارت بین المللی پیدا کرده و از این طریق به بازار های جهانی راه یابد و کشورهای عضو نیز بتوانند از موقعیت مناسب جغرافیایی، ترانزیتی، و زمینه های سرمایه گذاری در افغانستان استفاده کنند. عمده ترین موانع همکاری های ایکو که باعث عدم موفقیت کشورهای عضو گردیده است عبارتند از: تداخل منافع کشورهای عضو، اختلافات مرزی، تفاوت نظامهای سیاسی، منافع سیاسی بر منافع اقتصادی و امثال آنها میباشد اصول اساسی این همکاریها بر مبنای برابری و تساوی حقوقی این کشورها استوار میباشد هدف سهم گیری در پلانگذاریهای منطقوی و جهانی و گسترش همکاریهای اقتصادی تبادل اطلاعات در عرصه های تعلیمی، تحقیقاتی، تخنیکی و فرهنگی میباشد.

واژگان کلیدی: همکاری اقتصادی، کشورهای عضو ایکو، همکاری های منطقه ای

---

^۱-مرسل "باختری". فارغ التحصیل دانشگاه گوهرشاد، رشته اقتصاد. Email: mursal.bakhtari@gmail.com

ایکو یک سازمان منطقه ای با اهداف اقتصادی است که از سه قدرت عمده منطقه خاور میانه و چند کشور دیگر از آسیانه میانه تشکیل گردیده است.

پیشرفت تکنیک و تکنالوژی، تقسیم بین المللی کار و موج گریز ناپزیر جهانی شدن سبب شده تا جهان روز به روز نزدیک تر، فشرده تر و وابسته تر گردد و به این حقیقت صحنه بگذارد که دیگر هیچ کشوری به تنهایی نمی تواند همه نیازمندیهای خود را مرفع سازد، بلکه برای ادامه حیات و توسعه پیشتر و تامین رفاه همه گانی نیازمند همکاری و همگرایی اقتصادی و سیاسی با دیگر کشورها میباشد و هیچ کشوری نمیتواند از روند همگرایی در منطقه خود را بی نیاز بداند. پیوستن و یا ایجاد روند همگرایی در سیاست و اقتصاد بین الملل، از الزامات اساسی حفظ موقعیت و حیثیت دولتها بوده و نمیتوان به طور جداگانه از این روند به اقتصاد پویا دست یافت. به همین منظور کشورها اقدام به تأسیس و ایجاد اتادیه ها و سازمانهای مختلف میکنند به بهترین وجهی ممکن این همکاریها و همگرایی ها را به ثمر برسانند. سازمان ایکو یکی از این سازمانهاست که به خاطر رشد و انکشاف همکاریهای جندجانبه کشورهای منطقوی شد.

سازمانهای منطقوی سازمانهای هستند که در یک منطقه خاص از یک قاره بوجود می آیند و فقط کشورهای واقع در آن منطقه میتوانند به عضویت آن در آیند. هدف این سازمانها گسترش همکاری میان کشورهای همان منطقه میباشد.

افغانستان نیز شامل این قاعده میباشد و بیشتر از سایر کشورها به همگرایی منطقوی و عضویت در اتحادیه ها و سازمانهای منطقوی نیازمند است. برای تثبیت جایگاه افغانستان در سازمان ایکو ضرورت است تا اهمیت جغرافیایی و اهداف ایکو توضیح و به تعقیب آن جایگاه افغانستان در ایکو، فرصتها و چالشها فرا روی آن بررسی و علل آن توضیح شود. سازمان همکاری های ایکو با هدف اعتلای سطح زندگی اقتصادی مردم منطقه در ۱۹۸۴م. تأسیس گردیده افغانستان، تاجیکستان، قزاقستان، آذربایجان، قرقیزستان، ازبکستان، ترکمنستان در سال ۱۹۹۲م. به این سازمان ملحق شدند. از جمله اهداف دیگر سازمان

گسترش تجارت دادن منطقه ای و فرا منطقه ای و همچنین تلاش در جهت ادغام تجارت کشور های منطقه با تجارت جهان است. سازمان آر سی دی به سازمان ایکو و افزایش تعداد کشورهای عضو به ده کشور این سازمان به عنوان سازمان منطقه ای نقش ویژه ای پیدا کرد.^۱ برای ادامه حیات و توسعه بیشتر و تأمین رفا همه گانی نیازمند همکاری و همگرایی اقتصادی و سیاسی با دیگر کشور ها میباشد و هیچ کشوری نمیتواند از روند همگرایی در منطقه خود را بی نیاز بداند. پیوستن و یا ایجاد روند همگرایی در سیاست و اقتصاد بین المللی، الزامات اساسی حفظ موقعیت و حیثیت دولتها میباشد و نمیتوان به طور جداگانه از این روند به اقتصاد پویا دست یافت. به همین منظور کشور ها اقدام به تأسیس و ایجاد اتحادیه ها و سازمانهای مختلف میکنند تا بتوانند به بهترین وجهی ممکن این همکاریها و همگرایی ها را به ثمر برسانند. افغانستان پیوسته از اعمال محدودیتهای مختلف در عرصه ترانزیتی کالاهای صادراتی وارداتی خود به بنادر بین المللی چون بندر عباس و کراچی در رنج میباشد و بار ها اموال تجارتهای تاجران افغان از سوی دولتهای ایران و پاکستان به بهانه های مختلف توقف داده شده و بعضا این اموال یا از بین رفته و یا هم تاریخ مصرف آن گذشته است که خسارتهای هنگفتی را به تاجران افغان به بار آورده است. اهداف عمده این سازمان پیمان همکاری های فنی، فرهنگی، اقتصادی و نیز مبادله آزاد میباشد. ترتیب دادن ملاقاتهایی بین دست اندرکاران امور اقتصادی - صنعتی کشور های عضو، همسان سازی رو به همان تجاری در جهت بهبود وضعیت تجاری و اقتصادی فی مابین کشورهای عضو، ارتقای شرایط برای توسعه پایدار اقتصادی و افزایش سطح زندگی و رفاه مردم در کشور های عضو، تدوین برنامه مشترک جهت توسعه منابع انسانی و بهره برداری از منابع طبیعی و همچنان عوامل اقتصادی بخش دیگر از علل عدم دستیابی به جایگاه مناسب برای ایکو است وجود سیستمهای اقتصادی متفاوت در برخی کشور های عضو، تفاوت سهم بخش دولتی در تولید و ضرورت افزایش سهم بخش خصوصی در اقتصاد باید مدنظر قرار گیرد. به دنبال این هستیم که اهمیت سازمان ایکو، و جایگاه آن در افغانستان چگونه است؟

معرفی سازمان ایکو (ECO (E- Economic), (C- Cooperation), (O- Organization)

سازمان همکاری اقتصادی ایکو در ابتدا با مشارکت سه کشور ایران پاکستان، ترکیه بر اساس معاهده ازمیر و با هدف اعتلای سطح زندگی اقتصادی مردم منطقه در ۱۹۸۴م. تأسیس گردید.^۱ افغانستان، تاجیکستان، آذربایجان، ازبکستان، ترکمنستان، قزاقستان، قرقیزستان در ۱۹۹۲م. به این سازمان ملحق شدند. از جمله اهداف دیگر سازمان گسترش تجارت دادن منطقه ای و فرا منطقه ای و همچنین تلاش در جهت ادغام تجارت کشورهای منطقه با تجارت جهان است. اداره امور اکو در وزارت امور خارجه به منظور ارتقای سطح همکاری ها بین کشورهای عضو شکل گرفت. در این رابطه اداره ایکو با وزراتخانه ها و سازمان های داخلی و خارجی مرتبط همکاری میکند.^۲ در واقع این اداره مسئولیت هماهنگی بین نهاد های داخلی با دبیر خانه و طرفهای زیر در سایر کشورهای عضو را به عهده دارد.

---

^۱ - رسولی، الهام. نقش تأثیر قدرت های خارجی در عدم همگرایی در میان اعضای ایکو، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۶۰، (۱۳۸۶)، ص ۶.

^۲ - ابراهیمی نژاد، مهدی. سازمانهای مالی و پولی بین المللی، انتشارات سمت، ص ۱۵۹.

سازمان همکاری اقتصادی ایکو مخفف نام یک سازمان اقتصادی منطقه ای است سه کشور ایران، پاکستان، ترکیه در سال ۱۳۴۱ هـ.ش مطابق (۱۹۶۲ م.) نخستین بار این سازمان را به نام "آر سی دی" یا سازمان همکاری عمران منطقه ای پایه ریزی کردند.^۱

طبق اساسنامه این سازمان ایکو برای بهبود شرایط توسعه اقتصادی پایدار کشورهای عضو تلاش میکند و برای حذف تدریجی موانع تجاری در این منطقه فعالیت دارد. وظیفه اصلی آن به عنوان مرجع ملی

"اصلی" هماهنگ کننده ارتباط نهاد ها و دستگاه های اجرایی با دبیر خانه و نمایندگی دایم در ایکو یک یا دو کارشناس با توجه به اهمیت و حجم کار در هر یک از مدیریت های فوق در اداره امور ایکو مشغول انجام وظیفه است.

به عنوان مثال کلیه فعالیت های صنعت کشاورزی و توریسم منطقه از طریق کمیته صنعت اداره ایکو با نهاد های داخلی و همچنین نهاد های خارجی در کشورهای منطقه هماهنگ میگردد.^۲ هر یک از مدیریت های سازمان نیز سالیانه کارگاه های آموزشی و همچنین اجلاس های را در سطح کارشناسی، مقامات ارشد برگزار میکنند. پس از تبدیل شدن سازمان "R C D" به سازمان "ECO" و افزایش تعداد کشور های عضو به ده کشور این سازمان به عنوان یک سازمان منطقه ای نقش ویژه ای پیدا کرد کشور های که دارای فرهنگ و تاریخ مشترک هستند و در یکی استراتژیک ترین منطبق جهان واقع شده

---

^۱- عباس اشلقی، مجید، دامن پاک جامی، مرثضی. جمهوری اسلامی ایران و سازمانهای اقتصادی ایکو، بیست سال از گسترش این سازمان، فصلنامه آسای مرکزی و قفقاز، شماره ۸۴، زمستان (۱۳۹۲)، ص ۱۵.

^۲- کوزه گر کالجی، ولی، فرصت ها و چالش های ایکو، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۶۲، تابستان (۱۳۸۷).

اند. با این زمینه نیاز به احیا بخش فرهنگی احساس شد. تشکیلات سازمان همکاری اقتصادی ایکو عبارتند از:^۱

- شورای وزیران
- شورای قایم مقامان
- شورای برنامه ریزی منطقه ای
- کمیته های فنی
- دبیر خانه

اهداف ایکو

طبق اساس نامه این سازمان موارد آتی اهداف آنرا تشکیل میدهد:^۲

- ۱- ارتقای شرایط برای توسعه پایدار اقتصادی و افزایش سطح زندگی و رفاه مردم در کشورهای عضو؛
- ۲- گسترش تجارت بین کشورهای عضو از طریق تأمین دسترسی آزادانه تر به بازار های یک دیگر؛
- ۳- تلاش در جهت ادغام تجارت کشورهای عضو با تجارت جهانی؛

---

^۱ - کولای، الهه، ایکو و همگرایی منطقه ای، تهران: مرکز پژوهش های علمی و مطالعات استراتژیژیک خاور میانه (۱۳۷۹)، ص ۷.

^۲ - میرزایی، محمد، سازمانهای همکاری اقتصادی ایکو در حال تحول و توسعه، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، دفتر سیاسی بین المللی وزارت امور خارجه شماره ۵۳، (۱۳۸۵)، ص ۱۹.

۴- ارتقا و تحکیم همکاریهای علمی، فنی، اقتصادی-اجتماعی، فرهنگی و علاق معنوی بین دول عضو؛

۵- توسعه ارتباطات و زیر بناهای حمل نقل و اتصال پایتخت های کشورهای عضو به یکدیگر از طریق احداث شاهراه های مواصلاتی، راه آهن، و خطوط هوایی؛

۶- توسعه همگرایی بخش دولتی و خصوصی با تأکید بر آزاد سازی اقتصادی؛

۷- تدوین برنامه مشترک جهت توسعه منابع انسانی و بهره برداری از منابع طبیعی؛

تعیین اهداف فوق گویا این واقعیت است که کشور های عضو به این باور هستند که نمیتوانند در همه امور و ساحات با معیار ها و شرایط رقابتی خدمات و اشیا را تولید و عرضه نمایند، بلکه با اختصاص به رشته های تخصصی و مزیت های تولیدی میتوانند وارد بازار جهانی شوند.

۱

جایگاه افغانستان در ایکو

برای کشورهای محاط به خشکه ما که شدیداً نیازمند راه یافتن به بحر است^۲ عضویت در این سازمان میتواند زمینه راه یابی به بنادر بین المللی؛ مانند: بندر عباس در ایران، بندر کراچی در پاکستان را مهیا سازد، وابستگی شدید اقتصادی و تجاری افغانستان به خارج و عدم دسترسی به آبهای بین المللی و راه های دشوار گذروبی ثبات انتقال کالا به افغانستان

---

^۲- اخوان کاظمی، بهرام. "نقش سازمانهای منطقه ای در پایداری امنیت کشورهای عضو"، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۲۰۹-۲۱۰، (بهمن و اسفند ۱۳۸۳).

از ویژه گیهای مسایل تقتصادی و تجارت افغانستان میباشد و عضویت در چنین سازمان تجارتي ميتواند حلال چنین مشکلات باشد.

به همین خاطر افغانستان در سال ۱۳۷۲ هـ ش به عضویت ایکو در آمد تا با استفاده از تسهیلات که این سازمان برای اعضایش فراهم میکند جایگاه در عرصه تجارت بین المللی پیدا کرده و از این طریق به بازارهای جهانی راه یابد و کشورهای عضو نیز بتوانند از موقعیت مناسب جغرفیایی، ترانزیتی و زمینه های سرمایه گذاری در افغانستان استفاده کنند.

از جمله ده کشور عضو سازمان ایکو شش کشور محاط به خشکه است و افغانستان با پنج کشور آن دارای سرحد مشترک میباشد. منطقه ایکو با ظرفیت بالقوه و موقعیت استراتیژیک که دارد، به خوبی میتواند به یک بلوک اقتصادی نیرومند بدل شود. بنا بر آن در سال ۱۹۹۵ م. استراتیژی همکاری های اقتصادی و به خصوص تجارتي را طرح کردند که عمده ترین آن را موضوعات آتی تشکیل میداد:

- رفع هر چه بیشتر موانع تجارت در منطقه ایکو و توسعه تجارت منطوقی ؛
- افزایش همکاریهای اقتصادی به هدف سهم گیری در رشد تجارت جهانی ؛
- الغای پالیسی های تجارتي و شرایط تجارتي غیر منصفانه برای کشورهای عضو؛
- مشارکت کاملتر در پروسه جهانی شدن.

در جولای ۲۰۰۳ م. این سازمان موافقنامه تجارتي را جهت تقویت تجارت در سطح منطقه و فراتر از آن طرح کردند. هدف این موافق نامه رفع موانع تجارت و ایجاد ساحه تجارت آزاد در منطقه ایکو تا سال ۲۰۱۵ م. بود. یکی از ارگانهای فعال ایکو اتاقهای تجارت و صنایع ان میباشد که هفتمین اسامبله عمومی آن به تاریخ ۲۰ اپریل ۲۰۰۴ م. در شهر کابل تدویر یافت، هدف از تدویر این کنفرانس مذاکرات در مورد تعامل و همکاری منطوقی، فرصتها و چالشهای کار و فعالیت در افغانستان و تصامیم در ارتباط موقعیت دایمی

سکرتريت ايکو و ساختار پيشرفت ميکانيزم عمومي سازي و بهتر ساختن اوضاع ميان اعضاي اتاق تجارت ايکو و ساير موضوعات به ارتباط فعاليتهاي سازمان ميباشد.

عضويت در ايکو و تسهيلات را که اين سازمان ميبايست براي افغانستان بوجود بياورد هيچگاهي جنبه علمي بخود نگرفت.^۱ با وجود اينکه افغانستان به مثابه پل ارتباطي ميان کشورهاي آسياي ميانه و آسياي جنوبي قرار دارد و ميتواند در تجارت منطقه نقش ترانزيت را ايفا کنند و همچنان منحيث بزرگترين بازار اموال کشورهاي عضو به آنها مفيد تمام شود، تا هنوز هيچگونه استفاده از اين مزيت صورت نگرفت است. افغانستان پروژه هاي زياد را به سکرتريت ايکو پيشنهاده کرده است. که بعضي از آنها جنبه علمي را به خودگرفته اند؛ مانند: پارک نوروزدهمزننگ در کابل به کمک ايکو اعمار گرديده است. کمک در عرصه بازسازي باغ وحش کابل، پارک ايکو در شهر هرات، کمک به شاروالي کابل نمونه هاي بارز از توجه اين سازمان به افغانستان است. مگر افغانستان به کمک هاي بيشتري اين سازمان جهت تقويه تجارت با کشورهای عضو نياز دارد.^۲ با وجود اينکه کشورهای عضو سازمان ايکو از موقعيت مناسب جغرافيايي برخوردار بوده و داراي ظرفيتهاي بالقوه فراوان ميباشند و اهداف بلند بالاي را پيش روی خود قرار داده اند و فعاليتهاي اين سازمان به اساس اسناد بر محور هاي تجارت و سرمايه گذاري، حمل و نقل و ارتباطات از راه دور، انرژي، مواد معدني، حفاظت از محيط زيست، صنعت، سياحت، منابع انساني، توسعه پايه دار، پژوهشهاي اقتصادي و روابط بين الملل استوار است.

---

^۱ - کولايي، الهه، مودب، محمد، سازمان همکاري اقتصادي ايکو دستاورد و چشم اندازها، تهران: انتشارات دانشگاه تهران (۱۳۸۸)، ص ۱۴.

^۲ - زاهد، محمداکبر. سازمان بين المللي، چاپ اول، انتشارات مستقل، کابل، ص ۸۸.

وظایف ایکو در افغانستان^۱

- کمک به برنامه های توسعه در زمینه های همکاری های اقتصادی از جمله تجارت، صنعت، کشاورزی، گردشگری، خدمات فنی مهندسی و بانکداری با برقراری ارتباطات نزدیکتر بین شرکتهای بخش خصوصی کشورهای عضو؛
- جلب نظر و تشویق بالاترین مرجع تجاری و صنعتی کشورهای عضو به افزایش به مبادلات تجاری بین این کشورها به دولتها؛
- ترتیب دادن ملاقتتیهای بین دست اندرکاران امور اقتصادی- صنعتی کشورهای عضو؛
- ارایه پیشنهاد های لازم برای توسعه روابط تجاری- صنعتی بین کشورهای عضو از سوی کشورهای عضو؛
- همسان سازی تجاری در جهت بهبود وضعیت تجاری و اقتصادی فیما بین کشورهای عضو؛

ایکو سیستم نو آوری و تولیدی^۲

ابتدا فرآیند نهادینه سازی این ایکو سیستم و مسایل و مشکلات حاصل از آن را بیان میکند و در ادامه ایکو سیستم های امریکایی و اروپایی را مورد بررسی قرار میدهد. ایکو سیستم عوامل تأثیر گذار بر کار، عملکردی را رقم میزند از سوی کنشگران "فعالان" صورت میگرد به عنوان مثال: شبکه های اجتماعی ایجاد شده به تدریج ساختارمند سازمان یافته میشود. ایکو سیستم ها بر اساس آنها منابع ایجاد شده به لطف یاد گیری محلی بیشتر از مجموع کمک های هر شخصی دخیل است. ایکو سیستم عای نو آوری و تولید اشکال

^۱ - موسازاده، رضا، سازمانهای بین المللی، تهران: میزان، (۱۳۷۹)، ص ۱۱.

سازمان یافته ای هستند که تصور میشود به نوآوری، رشد و اشغال را برآورده کنند به شیوه های یادگیری وابسته است.

چالشها فرا راه گسترش همکاریهای ایکو

عمده ترین موانع همکاری های ایکو که باعث عدم موفقیت کشورهای عضو گردیده است عبارتند از: تداخل منافع کشورهای عضو،^۱

اختلافات مرزی، جنگ داخلی و فقدان امنیت، تفاوت نظامهای سیاسی، اختلافات سیاسی و ترجیح منافع سیاسی بر منافع اقتصادی، تحولات منطقه یی و رقابت های نامریی میان اعضای سازمان، توسعه تفکرات ناسیونالیستی و قومیت گرایی، فقدان اطمینان برخی اعضا نسبت به کشورهای دیگر عضو، عدم موجودیت نهاد های لازم برای حمایت از روابط تجاری منطقی برخی کشورهای عضو و امثال آن.

همچنان عوامل اقتصادی بخش دیگر از علل دستیابی به جایگاه مناسب برای ایکو است، وجود سیستمهای اقتصادی متفاوت در برخی کشورهای عضو، تفاوت سهم بخش دولتی در تولید و ضرورت افزایش سهم بخش خصوصی در اقتصاد باید مدنظر قرار گیرد. به همین ترتیب تفاوت ساختار اقتصادی کشورهای عضو، چالش عمده دیگر در گسترش مناسب تجارتی میان اعضای این سازمان میباشد.^۲

اجرای مقررات متفاوت در قبال کشورهای مختلف طرف معامله، توقیف غیر قانونی کالا ها و انتقال لاریها، وضع و اخذ مالیاتهای متعدد، مبادله غیر قانونی کالا در برخی مرز ها میان اعضا، مشکل تبدیل پول ملی آسیای میانه به اسعار معتبر، فقدان نظام حمل و نقل کارا و موثر میان اعضا، علاقه مندی عضویت در دیگر اتحادیه ها از جانب بعضی از کشورها عامل دیگری در بی توجهی به فعالیت و همکاری بوده است؛^۳ به طور مثال: تلاش ترکیه

^۱ - شیخ حسنی، کامبیز. ایکو یک دیدگاه منطقه ای موسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ص ۵.

^۲ - آقایی، سید داوود-اصغری حقیقی. سازمانهای بین المللی، کابل انتشارات سنجنش، جاپ اول، ۱۳۸۱، ص ۱۸۵.

^۳ - غفوری، رضا. سازمانهای بین المللی، تهران(سمت)۱۳۷۹، ص ۱۷.

که یکی از کشورهای کلیدی عضو ایکو می باشد) برای پیوستن به اتحادیه اروپاست که این کشور را از حضور فعال در ایکو باز داشته است. به همین خاطر برگزاری جلسات سالانه در سطح وزرای خارجه با رهبران کشورهای عضو بیشتر جنبه نمادین و دیپلماتیک داشته و هر گونه توافق در میان اعضای سازمان با وجود که بسیار مهم و حیاتی هم بوده است به دلیل وجود اختلافهای سیاسی عملی نشدند. تا زمانیکه اختلاف بین کشورهای عضو وجود داشته باشد امکان تحویل جدی در نقش ایکو وجود نخواهد داشت.

نتیجه گیری

از توضیحات فوق چنین نتیجه به دست می آید سازمان همکاریهای ایکو در افغانستان میتواند با استفاده از تسهیلات که این سازمان برای اعضایش فراهم میکند جایگاه در عرصه تجارت بین المللی پیدا کرده و از این طریق به بازارهای جهانی راه یابد و کشورهای عضو نیز بتوانند از موقعیت مناسب جغرافیایی، ترانزیتی و زمینه سرمایه گذاری در افغانستان استفاده کنند. سازمان های همکاریهای اقتصادی منطقوی (ایکو) سازمانیست که با امکانات بالقوه و موقعیت مناسب اقتصادی و استراتژیک که دارد میتواند نقش ارزنده را در تجارت، صنعت و توسعه اقتصادی کشورهای عضو بازی کند. موجودیت این سازمان یکی از نیازمندیهای اساسی زمان به حساب میرود، ایکو سازمان منطقه ای با اهداف اقتصادی است هدف عمده این سازمان تجمیع امکانات منطقه و همگرایی هر چه بیشتر کشورهای عضو آن در راستای رسیدن به اهداف خاص و در نهایت رونق و توسعه هر چه بیشتری اقتصادی اجتماعی و فرهنگی میباشد.

مگر برای انجام بهتر اهداف ووظایف تعیین شده، به تحریک و فعالیت بیشتر نیازمند است، ایجاب میکند تا کشورهای عضو ایکو با درک حساسیت زمان از دقت و پیگیری بیشتر در زمینه نایل شدن به اهداف خود کار بیگردند و مانند سایر سازمانها و تشکیلات اقتصادی و اجتماعی منطقوی در عمل ضرورت خود را طور شاید و باید به اثبات برسانند و بر همه انتظارات کشور جامه عمل به پوشانند. با وجود اینکه کشورهای عضو سازمان ایکو از موقعیت مناسب جغرافیایی برخوردار بوده و دارای ظرفیتهای بالقوه فراوان میباشد و اهداف بلند

بالای را پیش روی خود قرار داده اند و فعالیتهای این سازمان به اساس اسناد بر محورهای تجارت و سرمایه گذاری، حمل و نقل و ارتباطات از راه دور، انرژی، مواد معدنی، حفاظت از محیط زیست، صنعت، ساحت، منابع انسانی، توسعه پایه دار، پژوهشهای اقتصادی و روابط بین الملل استوار است. سازمانهای بین المللی یا منطقه ای برای موفقیت خود به زمینه ها و شرایطی نیازمند است که شکل گیری و نهادینه شدن همکاریها را تسهیل کند از این دیدگاه عوامل فرهنگی، جغرافیایی، تاریخی، اقتصادی و سیاسی زمینه های همکاری کشور های منطقه را در چارچوب ایکو فراهم کرده است بنابراین میتوان نتیجه گرفت سازمان همکاری اقتصادی ایکو مهمترین و فراگیرترین سازمان منطقه ای است که افغانستان در آن عضویت دارد پیش از هر چیز، ایکو در پی تلاش های بین المللی میتواند ابتکار عمل در بازسازی و توسعه افغانستان را به عهده گیرد.

مآخذ

- ۱- آقایی، سید داوود- اصغری حقیقی. سازمانهای بین المللی، کابل انتشارات سنجش، چاپ اول، ۱۳۸۱، ص ۱۸۵.
- ۲- زاهد، محمداکبر. سازمان بین المللی، چاپ اول، انتشارات مستقبل، کابل، ص ۸۸.

ب: مقاله

- ۱- ابراهیمی نژاد، مهدی. سازمانهای مالی و پولی بین المللی، تهران (سمت)، ۱۳۸۵، ص ۲۳.
- ۲- ابراهیمی نژاد، مهدی. سازمانهای مالی و پولی بین المللی، انتشارات سمت، ص ۱۵۹.
- ۳- اخوان کاظمی، بهرام. "نقش سازمانهای منطقه ای در پایداری امنیت کشورهای عضو"، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۲۰۹-۲۱۰، (بهمین و اسفند ۱۳۸۳).
- ۴- پیشداد، سعید. همگرایی در سازمان ایکو، تهران: انتشارات باز، (۱۳۸۳)، ص ۱۶.
- ۵- رسولی، الهام. نقش تأثیر قدرت های خارجی در عدم همگرایی در میان اعضای ایکو، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۶۰، (۱۳۸۶)، ص ۶.
- ۶- شیخ حسینی، کامبیز. ایکو یک دیدگاه منطقه ای موسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه، ص ۵.
- ۷- عباس اشلقی، مجید، دامن پاک جامی، مرتضی. جمهوری اسلامی ایران و سازمانهای اقتصادی ایکو، بیست سال از گسترش این سازمان، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۸۴، زمستان (۱۳۹۲)، ص ۱۵.
- ۸- غفوری، رضا. سازمانهای بین المللی، تهران (سمت) ۱۳۷۹، ص ۱۷.
- ۹- کوزه گر کالجی، ولی، فرصت ها و چالش های ایکو، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۶۲، تابستان (۱۳۸۷)، ص ۸.
- ۱۰- کولایی، الهه؛ مودب، محمد، سازمان همکاری اقتصادی ایکو دستاورد و چشم اندازها، تهران: انتشارات دانشگاه تهران (۱۳۸۸)، ص ۱۴.

- ۱۱- کولایی، الهه، ایکو و همگرایی منطقه ای، تهران: مرکز پژوهش های علمی و مطالعات استراتژیک خاور میانه (۱۳۷۹)، ص ۷.
- ۱۲- موسازاده، رضا، سازمانهای بین المللی، تهران: میزان، (۱۳۷۹)، ص ۱۱.
- ۱۳- میرزایی، محمد، سازمانهای همکاری اقتصادی ایکو در حال تحول و توسعه، فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، دفتر سیاسی بین المللی وزارت امور خارجه شماره ۵۳، (۱۳۸۵)، ص ۱۹.

ج: انگلیسی

1-Bernard Guilhon (Ecosystems Innovation and Production)-
Translator , Milad Khalili Yaganah , Publications , Beed publishing 2018.

The importance of ECO and its position in Afghanistan

Mursal “Bakhtari”

Abstract

Eco Economic Cooperation Organization is one of the linkages of 10 developing countries in the region. This organization is trying to improve the conditions of sustainable economic development of the member countries. It has a membership first of all, following the international efforts, ECO can take the initiative in the reconstruction and development of Afghanistan. According to the geographic and cultural proximity and adopting local economic patterns, ECO members can bring about transformation in the programs of this organization within the framework of the Afghanistan special fund and by defining the infrastructure plans, while helping To rebuild and ensure the stability of this country. However, Afghan experts are of the opinion that this organization, one of whose main goals is to improve the conditions of sustainable economic development of its member countries, the position of ECO in Afghanistan can find a place in the field of international trade by using the facilities provided by these organizations for its members. Way to enter the world markets and member countries can also benefit from the success of suitable geography, transit, and investment fields in Afghanistan. The main obstacles of ECO cooperation that have caused the failure of the member countries are the interference of the interests of the member countries, border disputes, difference in political systems, political interests over economic interests, and the like. The basic principles of these cooperations are based on equality and legal equality. The countries are stable. The goal of Garet’s participation in regional and global planning and the expansion of economic cooperation is the exchange of information in the fields of education, research, technology and culture.

Key words: economic cooperation, ECO member countries, regional cooperation

بررسی منافع اقتصادی کشورهای عضو در سازمان ملل متحد مرسل "باختری"^۱

چکیده

سازمان ملل متحد یکی از مهمترین سازمان های بین المللی به شمار میرود. پس از ایجاد این سازمان، همکاری های بین المللی نیز گسترش یافته است. مقر سازمان ملل متحد در ساختمان مخصوص در شهر نیویارک میباشد. امروزه بیش از ۱۹۰ کشور جهان عضو سازمان ملل متحد هستند که کشورهای عضو و موسسات وابسته در طول هر سال با تشکیل جلسات منظم در مورد امور بین الملل و امور اجرایی مربوط به آن ها تصمیم گیری میکنند. اعضای اصلی و اولیه سازمان ملل متحد یا مؤسسين این سازمان ۵۱ کشور بودند که در کنفرانس سانفرانسیسکو شرکت داشته و قبل از آن اعلامیه ملل متحد را امضا یا تصویب کردند. پنج کشور عضو دایمی ملل متحد که زیادتین تصمیمات را همین کشورها میگیرند شامل (امریکا، روسیه، چین، انگلستان و فرانسه) میباشد.

واژگان کلیدی: ملل متحد، اعضاء سازمان، کشورهای جهان

---

^۱ - مرسل "باختری". فارغ التحصیل دانشگاه گوهرشاد، رشته اقتصاد Email:mursal.bakhtari@gmail.com

سازمان ملل متحد مهمترین سازمان بین المللی است که به تاریخ ۲۴ اکتوبر سال ۱۹۴۵م. ایجاد شده است کشورهای عضو سازمان ملل متحد و موسسات وابسته به آن هر سال با تشکیل جلسات منظم در مورد امور بین المللی و امور اجراییه وی مربوط به آن ها تصمیم گیری میکنند. مجمع عمومی سازمان شامل کلیه اعضای ملل متحد بوده و هر کشور عضو، نمیتواند بیشتر از پنج نماینده در مجمع عمومی داشته باشد و هر عضو مجمع عمومی دارای یک رای است.

"مجمع عمومی میتواند اصول کلی همکاری برای حفظ صلح و امنیت بین المللی، از جمله اصول حاکم بر خلع سلاح و تنظیم تسلیحات را مورد رسیدگی قرار دهد در مورد اصول یاد شده به اعضا یا به شورای امنیت و یا به هر دو توصیه هایی بنماید". مجمع عمومی در زمینه انتخاب اعضای غیر دایم شورای امنیت، انتخاب اعضای شورای اقتصادی و اجتماعی و سایر نهاد های تخصصی و همچنین تهیه و تنظیم بودجه سازمان ملل صلاحیت انحصاری دارد. عمده ترین صلاحیت غیر انحصاری مجمع که در واقع با صلاحیت شورای امنیت تداخل دارد، همانا مسئولیت حفظ صلح و امنیت بین المللی است. سازمان ملل متحد از کشورهایایی که عضو ملل متحد نیستند، مراقبت خواهد کرد تا آنجا که برای حفظ صلح و امنیت بین المللی ضرورت دارد، طبق این اصول عمل کنند. به دنبال این هستیم که بررسی منافع اقتصادی کشورهای عضو در سازمان ملل متحد چگونه است؟

معرفی سازمان ملل متحد

سازمان ملل متحد (United Nations Organization) که به نام سازمان ملل نیز یاد می‌گردد، مهمترین سازمان بین‌المللی است که به تاریخ ۲۴ اکتوبر سال ۱۹۴۵ م. ایجاد شده است.^۱ بر اساس اعلامیه ماه جنوری سال ۱۹۴۴ م. کنفرانس مسکو و موافقتنامه کنفرانس یالتا (فبروری سال ۱۹۴۵ م.) به تاریخ ۲۵ اپریل ۱۹۴۵ م. کنفرانس صلح سانفرانسیسکو در ایالات متحده امریکا به اشتراک ۲۶۰ نماینده از ۵۰

کشور جهان آغاز به کار کرد. اشتراک کنندگان کنفرانس بعد از دو ماه جرو بحث های شورا، سرانجام به توافق رسیدند و در ۲۵ جون ۱۹۴۵ م. منشور سازمان ملل متحد را به اتفاق آرا تصویب کرده و در نتیجه سازمان ملل رسماً جانشین جامعه ملل که در جون ۱۹۱۹ م. به میان آمده بود گردید. در کنفرانس سانفرانسیسکو که به نام "کنفرانس ملل متحد در باره سازمان بین‌المللی" مسمماست موضوعات مورد بحث با توجه به توافق های قبلی دولت های متحد، به ویژه قدرت های بزرگ (کشورهای پیروز در جنگ جهانی دوم) در چهار محور تقسیم بندی شده و مورد مطالعه کمیسیون های جداگانه قرار گرفت.

کمیسیون اول، به اهداف عمومی سازمان، اصول و عضویت آن، دارالانشا و اصلاحات منشور پرداخت. کمیسیون دوم، مامور مطالعه اختیارات و مسئولیت های مجمع عمومی شد. کمیسیون سوم بررسی اختیارات و امور مربوط به شورای امنیت را عهده دار گردید و کمیسیون چهارم، به مطالعه اساسنامه محکمه بین‌المللی عدالت پرداخت. بعداً این منشور به تصویب رسیده مراجع قانونی کشورها رسید و به تاریخ ۲۴ اکتوبر ۱۹۴۵ م. (۲ عقرب ۱۳۲۴ ش.) به شکل یک قرار داد بین‌المللی اعتبار قانونی به خود گرفت. به همین جهت همه ساله از روز مذکور به نام روز سازمان ملل متحد در یاد بود به عمل می‌آید و ۱۹ فصل و ۱۱۱ ماده اساسنامه محکمه بین‌المللی عدالت تدوین و به حیث جزء لاینفک منشور به

^۱ آریانا دایره المعارف. جلد ششم، کابل - افغانستان، مطبعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۹۶ هـ.ش، صص ۷۴۵ - ۷۴۶.

آن ضمیمه گردیده است. منشور متذکره به تاریخ ۲۴ اکتوبر ۱۹۴۵م. پس از آنکه، ایالات متحده امریکا، انگلستان، جمهوری خلق چین، اتحاد جماهیر شوروی وقت، فرانسه و اکثر امضا کننده گان دیگر آنرا تصویب کردند در سال ۲۰۱۱م. ۱۹۳ کشور عضو داشته، اعضای آن تقریباً شامل همه کشورهای مستقلی میشود که از نظر بین المللی به رسمیت شناخته شده اند. فقط واتیکان که عضویت سازمان را نپذیرفته و چین ملی (تایوان) که عضویتش بعد از عضویت جمهوری خلق چین لغوه شد، در سازمان ملل متحد عضویت ندارند. مقرر سازمان ملل متحد در نیویارک واقع بوده که به مصرف جان دی راکفلر کوچک، به مبلغ ۵۰۸ میلیون دالر ساخته شده است. طرح ساختمان از معمار برازیلی اسکارنی میراست. کشورهای عضو سازمان ملل متحد و موسسات وابسته به آن هر سال با تشکیل جلسات منظم در مورد امور اجرایی مربوط به آن ها تصمیم گیری میکنند.

اهداف سازمان ملل متحد

۱. حفظ صلح و امنیت بین المللی: (به عمل آوردن اقدامات جمعی موثر برای جلوگیری از اختلافات، بر طرف کردن تهدیدات علیه امنیت بین المللی، سرکوب کردن هر گونه عمل تجاوز کارانه و یا سایر کار های ناقض صلح، فراهم آوردن موجبات حل و فصل اختلافات بین المللی یا وضعیت هایی که ممکن است منجر به نقض صلح گردد، با وسایل مسالمت آمیز و بر طبق اصول عدالت و حقوق بین الملل).

۲. انکشاف روابط دوستانه در میان کشورهای جهان بر مبنای احترام به اصل تساوی حقوق مردم در تعیین سرنوشت خود و انجام سایر اقدامات لازم برای تحکیم صلح جهانی.

۳. حصول همکاری بین المللی در حل مسایل بین المللی که دارای جنبه های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی یا بشر دوستانه است و در پیشبرد و تشویق احترام به حقوق بشر و آزادی های اساسی برای همه بدون تمایز نژادی، جنسیتی، زبانی یا مذهبی.

---

^۱ مصفا، نسرین و دیگران. راهنمایی سازمان ملل متحد؛ موسسه چاپ و نشر وزارت امور خارجه؛ چاپ اول؛ تهران؛ ۱۳۷۴، ص ۱۵.

۴. موجودیت دفتر مرکزی برای هماهنگ کردن تصمیم و اقداماتی که کشورهای جهان به اهداف مشترک نایل آیند.

در ماده دوم منشور این سازمان پیرامون اصول عملی آن ماده های زیر را بیان میدارد:

۱. سازمان بر مبنای اصل تساوی حاکمیت کلیه اعضای آن قرار دارد.

۲. کلیه اعضا به منظور تضمین حقوق و مزایای ناشی از عضویت، تعهداتی را که به موجب این منشور بر عهده گرفته اند، با حسن نیت انجام خواهد داد.

۳. کلیه اعضا اختلافات بین المللی خود را از راه های مسالمت آمیز به صورتی که صلح و امنیت بین المللی و عدالت به خطر نیفتد حل و فصل خواهد کرد.

۴. کلیه اعضا در روابط بین المللی خود از تهدید و زور یا استفاده از آن بر ضد تمامیت ارضی و استقلال سیاسی هر کشوری، یا از هر روش دیگر که با مقاصد ملل متحد مبنایت داشته باشد، خود داری خواهد کرد.

۵. کلیه اعضا در هر اقدام سازمان ملل متحد که مطابق این منشور به عمل میآورد، به شیوه همه جانبه مساعدت خواهد کرد و از کمک به هر کشوری که سازمان ملل متحد بر ضد آن اقدام احتیاطی یا قهری انجام میدهد، خود داری خواهند کرد.

۶. سازمان ملل متحد از کشورهایی که عضو ملل متحد نیستند، مراقبت خواهد کرد تا آنجا که برای حفظ صلح و امنیت بین المللی ضرورت دارد، طبق این اصول عمل کنند.

۷. هیچ یک مقررات مندرج در این منشور، ملل متحد را مجاز نمیدارد، در اموری که اساساً در قلمرو صلاحیت داخلی کشورها قرار دارد دخالت کند که اعضا را نیز ملزم نمیکند که چنین مسایلی را برای حل و فصل تابع مقررات این منشور کنند.

ارکان اصلی سازمان ملل متحد عبارت انداز: مجمع عمومی ملل متحد، شورای امنیت، شورای اقتصادی و اجتماعی، شورای قیمومیت (از اول نوامبر ۱۹۹۴م. فعالیت نمیکند) و

محکمه بین المللی عدالت و یک سکرتریت. همچنان سازمان ملل متحد نهاد ها و برنامه های دیگری را نیز زیر پوشش دارد که شناخته ترین آن ها؛ یونسکو، یونسف، سازمان صحتی جهان و کمسیاری عالی سازمان ملل متحد برای پناهنده گان. علاوه بر آن کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل هم یک رکن فرعی مجمع عمومی سازمان ملل متحد است. مجمع عمومی شامل کلیه اعضای ملل متحد بوده، هر کشو عضو نمیتواند بیشتر از پنج نماینده در مجمع عمومی داشته باشد و هر عضو مجمع عمومی دارای یک رای است. تقسیمات مجمع عمومی در مورد مسایل مهم با اکثریت دو سوم از اعضای حاضر و رای دهنده اتخاذ میگردد. شورای امنیت سازمان مرکب از پانزده عضو است که از جمله آن ها پنج عضو دائمی (ایالات متحده امریکا، روسیه، انگلستان، چین و فرانسه) و ده عضو غیر دائمی بوده و برای دو سال به عضویت این شورا انتخاب میگردد. افغانستان از ۹ نوامبر ۱۹۴۶م. عضویت سازمان ملل متحد را دارد.

ترکیب سازمان ملل متحد

۱- شرایط عضویت در سازمان ملل متحد: اعضای سازمان ملل متحد را میتوان

به دو دسته تقسیم کرد:

۱- اعضای اصلی یا مؤسس

۲- اعضای جدید

۱- **اعضای اصلی یا مؤسس:** اعضای اصلی و اولیه سازمان ملل متحد به عنوان مؤسسین این سازمان ۵۱ کشور بودند که در کنفرانس سانفرانسیسکو شرکت داشته و قبل از آن اعلامیه ملل متحد را امضا یا تصویب کرده و به دولت های محور (آلمان، ژاپن و ایتالیا) اعلان جنگ کرده بودند. از جمله اعضای مؤسس سازمان ملل متحد را میتوان ایران، ترکیه، عراق، مصر و سوریه نام برد. در مورد اعضای سازمان ملل، ماده سه منشور مقرر میدارد: " اعضای اصلی ملل متحد کشورهایی هستند که در کنفرانس ملل متحد راجع به سازمان

۱- سید داود آقایی- اصغر حقیقی. کتاب سازمان های بین المللی چاپ اول تهران، سال ۱۳۸۱، ص ۱۷۶.

بین المللی در سانفرانسیسکو شرکت کرده و یا قبلاً اعلامیه ملل متحد مورخ اول جنوری ۱۹۴۲م. و این منشور را امضا و بر طبق ماده ۱۱۰ تصویب کنند".

۲- **اعضای جدید:** شرایط پذیرش اعضای جدید، طبق ماده چهار منشور، برای عضویت اعضای جدید در سازمان ملل متحد، احراز چهار شرط ضروری است.

۱- دولت بودن

۲- صلح جو بودن

۳- قبول تعهدات منشور

۴- داشتن شایستگی و توانایی اجرای تعهدات مندرج در منشور(به تشخیص سازمان ملل).

شرط اول عضویت در سازمان ملل متحد، احراز مشخصه "دولت بودن" است. مشخصه اصلی دولت نیز به دو دلیل، "استقلال" اوست. این دلایل عبارتند از:

۱- اصل تساوی حاکمیت دولت های عضو (بند یک، ماده دو منشور): چنانچه دولتی از استقلال کامل برخوردار نباشد، نمیتواند دارای حاکمیت مساوی نسبت به سایر اعضای سازمان که از استقلال کامل بهره مندند، باشد.

۲- اصل شایستگی و توانایی اجرای تعهدات مندرج در منشور (بند یک، ماده چهار منشور): کشوری که دارای مشخصه "دولت بودن" نیست و از استقلال سیاسی بهره مند نیست، قطعاً نمیتواند نسبت به تعهداتی که منشور او را ملزم به رعایت آن کرده، انجام وظیفه کند، مثل همکاری اقتصادی و سیاسی با سایر کشورها و اعزام نیروی نظامی برای مقاصد سازمان ملل متحد.

شرط دوم (صلح جو بودن) به ماهیت رژیم سیاسی دولت متقاضی عضویت در سازمان ملل متحد مربوط میشود، بدین معنی که دولت متقاضی نباید انگیزه تجاوز کارانه داشته باشد و روابط خارجی او باید مبتنی بر انگیزه صلح جویانه باشد. البته نباید فراموش کرد که صفت

صلح جو بودن در بدون امر برای کشورهای که علیه دولت های محور (آلمان، ژاپن و ایتالیا) اعلام جنگ کرده بودند به کار گرفته میشد.

شرط سوم (قبول تعهدات منشور) از اقدامات اولیه و عملی هر کشور برای عضویت در سازمان ملل متحد به شمار میآید چرا که پذیرفتن حقوق و تکالیف سازمان ملل متحد منوط به قبول مفاد منشور است.

شرط چهارم که مربوط به داشتن شایستگی و توانایی اجرای تعهدات منشور میشود به تشخیص مجمع عمومی و شورای امنیت واگذار شده است.

۲- آیین پذیرش در سازمان ملل:^۱ پذیرش در سازمان ملل متحد با توصیه شورای امنیت به مجمع عمومی و تصویب توسط این مجمع صورت میگیرد (بند دو، ماده چهار منشور). مجمع با اکثریت دو سوم آرای موافق در خواست عضویت را میپذیرد. آیین پذیرش در سازمان ملل پیچیده تر از جامعه ملل است. در سازمان ملل اخیر، پذیرش اعضای جدید منحصراً منوط به تصمیم مجمع عمومی بود، در حالی که در سازمان ملل متحد، شورای امنیت از "حق و تو" برخوردار است. در اینجا "توصیه" یک رای و نظر مشورتی ساده که فاقد ارزش حقوقی باشد، نیست بلکه دقیقاً به معنای "تصمیم" به کار رفته است. برای بررسی عضویت اعضای جدید، روش رای گیری در شورای امنیت، شبیه "اکثریت کیفی" است که این روش باعث میشود اعضای دایمی شورا عملاً از حق و تو برخوردار باشند. تا سال ۱۹۵۵م. اتحاد جماهیر شوروی چهل و هفت بار برای جلوگیری از عضویت شانزده کشور متوسل به حق و تو شد.

---

¹ - Marchesi, D, (2010) "The EU common Foreign and Security policy in the UN Security council: Between Representation and coordination", in European Foreign Affairs Review, Vol.15, No.1.p.97.

مساله حقوقی ناشی از تفسیر بند دو ماده چهار منشور در دو نوبت از سوی مجمع عمومی در دیوان دادگستری بین المللی لاهه مطرح شد:

- ۱) در اولین رأی مشورتی دیوان در ۲۸ می ۱۹۴۸ م. آمده است که یک عضو سازمان ملل نمیتواند رأی مثبت خود را نسبت به عضویت سایر دولت ها مشروط به پذیرش عضویت دولتی که خود عضویت آن را پیشنهاد کرده، بکند. این رأی، در واقع، بطور ضمنی رفتار شورای سابق را محکوم میکند.
- ۲) در دومین رأی مشورتی دیوان در ۳ مارچ ۱۹۵۰ م. آمده است که مجمع عمومی نمیتواند دولتی را به عضویت بپذیرد مگر این که شورای امنیت در خواست عضویت آن دولت را پذیرفته باشد.

۳- وضعیت دولت های غیر عضو در سازمان ملل متحد: منشور ملل متحد

وضعیت دولت های غیر عضو را در نظر گرفته و مقررات خاصی را در این زمینه وضع کرده که آن ها عبارتند از:

- رعایت مفاد منشور توسط کشورهای غیر عضو: بر اساس بند شش ماده دو منشور، "سازمان مراقبت خواهد کرد که کشورهایی که عضو ملل متحد نیستند تا آنجا که برای حفظ صلح و امنیت بین المللی ضروری است، بر طبق اصول عمل کنند".

- رسیدگی قضایی به اختلافات کشورهای غیر عضو در ارتباط با سازمان

ملل: طبق ماده سی و دو منشور "هر دولتی که عضو ملل متحد نیست هرگاه طرف اختلافی باشد که در شورای امنیت تحت رسیدگی است، دعوت خواهد شد که بدون داشتن حق رأی در مذاکرات مربوط به آن اختلاف شرکت کند. شورای امنیت شرایطی را که برای شرکت یک دولت غیر عضو عادلانه میتواند معین خواهد کرد".

همچنین بند دو ماده سی و پنج منشور اشعار میدارد: "هر دولتی که عضو ملل متحد نیست میتواند توجه شورای امنیت یا مجمع عمومی را به اختلافی که خود در آن، طرف

دعوا است جلب کند مشروط به این که در مورد اختلافات مزبور قبلاً تعهدات مربوط به تصفیه مسالمت آمیز را که در منشور ذکر شده است، قبول کند".

علاوه بر مبنای ماده پنجاه منشور: "هرگاه شورای امنیت اقدامات احتیاطی یا قهری علیه دولتی معمول دارد، هر دولت دیگر که خود را مواجه با مشکلات اقتصادی خاصی ناشی از اجرای آن اقدام بباید، اعم از این که عضو ملل متحد باشد یا نه، حق خواهد داشت در مورد حل آن مشکلات با شورای امنیت مشورت کند".

۴- پذیرش به همکاری کشورهای غیر عضو در سازمان ملل: همکاری

کشورهای غیر عضو با سایر ملل متحد در نهاد های تخصصی به خصوص در " کمیسیون های اقتصادی منطقه ای " مشهود می باشد و سابقه چنین تمایلاتی را باید در گزارش " بروس " که توسط " کمیته ویژه " جامعه ملل در سال ۱۹۳۹ م. تهیه شده بود، گزارش مزبور، ایجاد یک کمیته مرکزی دائمی برای همکاری اقتصادی و اجتماعی با حقوق یکسان بین دولت های عضو و غیر عضو را توصیه میکرد. دولت های غیر عضو ناظرانی در سازمان ملل دارند مانند سوئیس (از ۲۲ جنوری ۱۹۶۶ م.) و واتیکان (یا یک هیات دائمی از ۲۷ فبروری ۱۹۶۷ م.) و این که سازمان ملل در یک کشور غیر عضو (سوئیس) نیز یک مقر دائمی ایجاد کرده است. برخی از ارکان سازمان مثل " برنامه سازمان ملل متحد برای توسعه " و " کنفرانس تجارت و توسعه ملل متحد " شرکت داشته باشند و سازمان نیز عموماً از دولت های غیر عضو در کنفرانس های خود دعوت به عمل می آورد.

۵- وضعیت کشورهای کوچک یا ذره ای: مسأله عضویت کشورهای ذره ای یکی از

معضلات سازمان های بین المللی به شمار می آید زیرا برخی از کشورها از مساحت جغرافیایی بسیار کم و جمعیتی ناچیز تشکیل میشوند مثل باربادوس ۴۳۰ کیلومتر مربع و ۲۵۰ هزار نفر جمعیت در ۱۹۶۶ م. هنگام عضویت آن در سازمان ملل و یا جزایر مالدیو (۳۰۰ کیلومتر

---

^۱- Hummer.W & Schweitzer. M, (2005), "Article 25" in B. Simma(ed), The United Nations charter: A Commentary 679 at 685- 687.

مربع مساحت با ۱۱۰ هزار نفر جمعیت در ۱۹۶۵). این مسأله در جامعه مطرح نبود چرا که این سازمان از عضویت کشورها خودداری میکرد.

هر چند ضابطه معین و مشخصی از لحاظ جمعیت و مساحت برای عضویت کشورها در سازمان وجود ندارد، ولی با این حال رویه سازمان ملل با جامعه ملل یکسان نبوده است. تمایل سازمان ملل مبتنی است بر عضویت کلیه کشورهای که دارای "دولت" یا "قدرت حاکمه" میباشند، بدون توجه به وسعت جغرافیایی و جمعیت آنها. بدین خاطر، بین سال های ۱۹۸۴-۱۹۷۳م. سازمان ملل بیست و شش عضو جدید پذیرفت که هشت عضو آن فقط دارای جمعیتی بیش از یک میلیون نفر بوده است و مابقی جمعیتی کمتر از این رقم داشته اند.

پیشنهاد امریکا در ۱۹۶۹م. مبنی بر عضویت دولت های کوچک در سازمان ولی بدون حق رای برای آن ها در مجمع عمومی و در عوض معافیت مالی این کشورها از پرداخت سهمیه و پیشنهاد انگلیس مبنی بر این که کشورهای ذره ای هنگام تسلیم در خواست عضویت، داوطلبانه از حق رای صرف نظر کنند، سازمان ملل به عضویت در آوردن کلیه کشورها بوده است.

۶- وضعیت هیات های نمایندگی دولت ها: دولت ها به نمایندگی از سوی ملل خود، سازمان ملل متحد را ایجاد کرده اند و طبعاً این دولت ها هستند که نمایندگانی تعیین و به سازمان معرفی میکنند و ملت ها بطور مستقیم در سازمان شرکت ندارند. در مقر سازمان، هیات نمایندگی دائمی هر کشور که از حیث انتخاب اعضا و تعویض آن ها تابع مقررات داخلی دولت متبوع خود میباشد، مستقر میشود.

به جز ماده چهار که مربوط به شرایط پذیرش اعضای جدید است، منشور سازمان مقررات خاصی را در باره هیات های نمایندگی دولت ها وضع نکرده است ولی آیین نامه های داخلی ارکان سازمان ملل اعم از شورای امنیت، مجمع عمومی و شورای اقتصادی و اجتماعی مقررات مشخص و مشابهی دارند. طبق آیین نامه های مزبور، در صورت اختلاف بر سر اعتبار هیات نمایندگی یک دولت، آن هیات به کار خود ادامه میدهد تا از طرف همان

رکن سازمان، تصمیمی در باره هیات مزبور اتخاذ شود. وضعیت هیات های نمایندگی مجارستان و خصوصاً چین از جمله موارد بوده است که مسأله اعتبار نمایندگی ها را طرح ساخته بودند.

۷- شرایط خروج، اخراج، تعلیق عضویت و حق رأی

الف- خروج: منشور سازمان ملل متحد مقررات خاصی را در زمینه تجویز یا ممانعت دولت ها برای "خروج" از سازمان پیش بینی نکرده است، ولی قواعد خاصی برای "اخراج" دولت ها در نظر گرفته است. در جریان تنظیم و تدوین منشور سازمان ملل، برخی از دولت ها مخالف خود را با شناسایی صریح حق خروج یا ترک سازمان اعلام کردند. رئیس کمیسیون اول کنفرانس سانفرانسیسکو، هانری رولن بر این اعتقاد بود که باید "اوضاع و احوال خاص و استثنایی" دولت ها را در نظر گرفت و ممنوعیتی در مورد خروج دولت ها از سازمان بوجود نیاورد. ایشان به دو دلیل نمیتوان مانع از خروج دولت ها از سازمان شد:

۱- حاکمیت اراده دولت ها،

۲- در شرایط حاد، خروج تنها وسیله ابزار مخالف با سازمان میتواند باشد.

ب- اخراج: طبق ماده شش منشور، "هر یک از اعضای ملل متحد که در تخلف از اصول مندرج در این منشور اصرار ورزد، ممکن است بنا بر توصیه شورای امنیت و تصویب مجمع عمومی از عضویت سازمان ملل اخراج شود".

اخراج دولت ها از سازمان های بین الدولی جهانی تنها یک بار رخ داده است و آن مربوط به اخراج اتحاد جماهیر شوروی سابق در ۱۹۳۹م. از جامعه ملل میباشد و علت اخراج، حمله شوروی به فنلاند بود. پس از تأسیس سازمان ملل متحد، هیچ دولتی از آن سازمان اخراج نشده است، ولی در صورت اخراج نیز، هیچگونه مقرراتی برای عضویت مجدد آن کشور، در منشور پیش بینی نشده است.

۱- جمالی، حسین. سازمان های بین المللی، قم، زمزم هدایت، ۱۳۸۵، ص ۹۷.

ج- تعلیق عضویت: به موجب ماده پنج منشور، هرگاه شورای امنیت اقدام قهری علیه یکی از کشورهای عضو به عمل آورد، ممکن است به تصویب شورای امنیت، مجمع عمومی آن کشور را از حقوق و مزایایی که هر عضو سازمان از آن برخوردار است محروم ساخته و حقوق آن کشور را به حالت تعلیق در آورد. این حقوق و مزایا میتواند مجدداً به وسیله شورای امنیت برقرار شوند.

د- تعلیق حق رای: بر اساس ماده ۱۹ منشور ملل متحد: "هر عضو ملل متحد که پرداخت سهمیه مالی او در مخارج سازمان به تأخیر افتاده است در صورتی که مبلغ بدهی عقب افتاده عضو مزبور معادل یا بیشتر از مبلغ سهمیه دو سال تمام باشد، در مجمع عمومی حق رأی نخواهد داشت. اگر مجمع عمومی تشخیص دهد که قصور در پرداخت ناشی از شرایطی است که از حیطة اختیار عضو مزبور خارج است میتواند به چنین عضوی اجازه دهد که در رأی شرکت کنند." مجمع عمومی از دیوان بین المللی داد گستری در خواست رأی مشورتی کرد و دیوان در تاریخ ۲۰ جولای ۱۹۶۲م. اعلان داشت که عملیات نظامی که به منظور حفظ صلح امنیت بین المللی صورت میگیرد جزو کار های عادی سازمان ملل است و بودجه و مخارج آن عملیات میتواند جزو بودجه کل سازمان منظور شود و پرداخت این مخارج نیز به عهده دولت های عضو است.

ارکان اصلی سازمان ملل متحد

ارکان اصلی سازمان ملل متحد به ترتیبی که در اساسنامه ذکر گردیده است عبارت است از:^۱

- ۱- مجمع عمومی
- ۲- شورای امنیت
- ۳- شورای اقتصادی
- ۴- دیوان بین المللی دادگستری
- ۵- دبیر خانه
- ۶- شورای قیمومیت

رکن اول: مجمع عمومی: مجمع عمومی سازمان ملل مظهر دیپلماسی در سطح بین المللی است که با شرکت کلیه اعضای سازمان تشکیل میشود. مجمع عمومی مبتنی بر

---

^۱- دکتر رضا موسی زاده. کتاب سازمان های بین المللی، چاپ ششم، تهران، سال ۱۳۸۴، ص ۲۵۳.

یکی از اصول اساسی روابط بین المللی یعنی اصل برابری کشورها میباشد. تمام اعضای سازمان ملل در مجمع عمومی عضویت دارند و اگرچه میتوانند تا پنج نماینده به آن بفرستند اما هر کشور اعم از کوچک و یا بزرگ، قوی یا ضعیف در آن تنها یک رای دارد.

با وجود جهانی بودن ماهیت مجمع عمومی، سالیان متمادی سازمان ملل متحد به دو دلیل پذیرش اعضای جدید خودداری میورزید:

۱- رقابت دو ابر قدرت امریکا و شوروی که تا سال ۱۹۵۵م. ادامه داشت.

۲- کوچک بودن برخی از کشورها (کشورهای ذره ای).

این کشورها نمیتوانند به تعهدات خود عمل کنند. با توجه به جریان استعمارزدایی و پیدایش کشورهای متعدد و جدید، دیدگاه ها نسبت به عضویت کشورهای کوچک تغییر کرد و از اوایل دهه ۱۹۷۰م. اغلب کشورهای ذره ای به عضویت سازمان ملل در آمدند و بدین ترتیب جهانی بودن مجمع عمومی تحقق یافت.

نحوه رأی گیری

نحوه رأی گیری در مجمع عمومی به اهمیت موضوع مورد بحث بستگی دارد؛ مسائل مورد بحث در مجمع عمومی را میتوان به دو دسته تقسیم کرد. ادر مورد مسائل مهم تصمیمات مجمع با اکثریت دو سوم اعضای حاضر و رأی دهنده اتخاذ خواهد شد. در مورد مسائل غیر مهم یا سایر مسائل از تصمیم گیری بر مبنای اکثریت نسبی استفاده میشود. موارد زیر از مسائل مهم محسوب میشود: توصیه های مربوط به حفظ صلح و امنیت بین المللی، انتخاب اعضای غیر دایم شورای امنیت، انتخاب اعضای شورای اقتصادی و اجتماعی، انتخاب اعضای شورای قیمومیت، قبول اعضای جدید در سازمان ملل متحد، تعلیق حقوق و مزایای عضویت و اخراج اعضاء مسائل راجع به اجرای نظام قیمومیت و مسائل مربوط به بودجه.

۱- مقتدر، هوشنگ. "معرفی کتاب: سازمان های اروپایی"، مجله روابط بین المللی، شماره ۱، ۱۳۵۲، ص ۹.

وظایف و اختیارات مجمع عمومی

طبق ماده ده منشور اختیارات بسیار وسیعی را برای مجمع عمومی قایل شده است. به موجب ماده اخیر "مجمع عمومی میتواند هر مسئله یا امری را که در حدود این منشور و یا مربوط به اختیارات و وظایف هر یک از ارکان مقرر در این منشور باشد مورد بحث قرار دهد". همچنین ماده یازده منشور در زمینه صلح مقرر میدارد: "مجمع عمومی میتواند اصول کلی همکاری برای حفظ صلح و امنیت بین المللی، از جمله اصول حاکم بر خلع سلاح و تنظیم تسلیحات را مورد رسیدگی قرار دهد و ممکن است در مورد اصول یاد شده به اعضا یا به شورای امنیت و یا به هر دو توصیه هایی کند".

بطور کلی، صلاحیت های مجمع عمومی را میتوان به دو نوع تقسیم کرد: صلاحیت های انحصاری و صلاحیت های غیر انحصاری.

در موارد زیر مجمع عمومی دارای صلاحیت انحصاری است و سایر ارکان ملل متحد صلاحیت ندارند:

- ۱- ایجاد ارکان فرعی
- ۲- تدوین و توسعه تدریجی حقوق بین الملل
- ۳- سرزمین های غیر خودمختار
- ۴- مسائل داخلی سازمان ملل

از جمله ارکان فرعی تشکیل شده، صندوق اختصاصی ملل متحد است که هدف آن کمک مالی برای سرمایه گذاری در کشورهای در حال توسعه است. این نهاد فرعی بعداً "برنامه ملل متحد برای توسعه" نام گرفت.

بر اساس ماده سیزده منشور، مجمع عمومی زمینه های مناسب برای تدوین و توسعه تدریجی حقوق بین الملل را ایجاد خواهد کرد. مجمع نیز با تأسیس کمیسیون حقوق بین الملل در سال ۱۹۴۷م. این وظیفه را به عهده کمیسیون مذکور گذارد. اعضای این کمیسیون که مرکب از سی و چهار حقوقدارن برجسته است از سوی مجمع عمومی برای

پنج سال از میان لیست کاندیدا های اعلامی از سوی کشورها انتخاب میشوند. از وظایف مجمع عمومی تصویب موافقتنامه های قیمومیت و نظارت بر طرز کار قیمومیت (سرزمین های غیر مختار) میباشد و همچنین در پایان دوره قیمومیت در مورد اعطای استقلال به سرزمین های مذکور تصمیم گیری میکنند.

مجمع عمومی در زمینه انتخاب اعضای غیر دایم شورای امنیت، انتخاب اعضای شورای اقتصادی و اجتماعی و سایر نهاد های تخصصی و همچنین تهیه و تنظیم بودجه سازمان ملل صلاحیت انحصاری مجمع در این موارد لازم هستند.

مجمع عمومی برای انتخاب اعضاء غیر دایم شورای امنیت شروطی را مد نظر قرار میدهد:

۱- کمکی که داوطلب عضویت به صلح و امنیت بین المللی و هدف های سازمان کرده است.

۲- در نظر گرفتن توزیع جغرافیایی عادلانه کرسی های شورای امنیت بین اعضا که از قرار زیر است:

افریقا و آسیا پنج عضو، امریکای لاتین دو عضو، اروپای شرقی یک عضو، اروپای غربی یک عضو، و اوقیانوسیه و سایر دول نیز یک عضو، لازم به ذکر است که ایران در سال ۱۹۵۶-۱۹۵۵ م. عضویت غیر دایم شورای امنیت سازمان ملل را بر عهده داشت.

عمده ترین صلاحیت های غیر انحصاری مجمع عمومی عبارتند از:

- ۱- حفظ صلح و امنیت بین المللی
- ۲- انتخاب قضات دیوان بین المللی دادگستری
- ۳- انتخاب دبیر کل
- ۴- پذیرش اعضای جدید
- ۵- اخراج، تعلیق عضویت و اصلاح منشور

رکن دوم: شورای امنیت:^۱ شورای امنیت به منزله سلسله اعصاب سازمان ملل است. بر اساس ماده بیست و چهار منشور، شورای امنیت به عنوان یکی از ارکان سازمان ملل، مسئولیت اساسی حفظ صلح و امنیت بین الملل را بر عهده دارد. اعضای شورای امنیت به دو دسته تقسیم میشوند. اعضای دائم و اعضای غیر دائم. طبق ماده منشور، شورای امنیت مرکب از پانزده عضو سازمان ملل متحد است. جمهوری خلق چین، فرانسه، روسیه، انگلستان و امریکا از اعضای دائم شورای امنیت میباشند که دارای حق و تو نیز هستند. اعضای غیر دائم (آلبانی، برازیل، اودوار، گابن، غنا، ژاپن، مالت، موزامبیک، سوئیس، امارات متحده عربی که در شورای امنیت سازمان ملل متحده انتخاب شدند.

در مورد دلیل اعطای حق و تو گفته میشود از آنجا که بار مسئولیت حفظ صلح و امنیت بین المللی در درجه اول بر عهده این کشورها قرار میگیرد. تصمیم نهایی در خصوص چگونگی اجرای این مسئولیت نیز به آنها تعلق میگیرد.

در شرایط کنونی و با توجه به تغییر روابط قدرت های جدید جهانی برخی کشورها بطور جدی خواهان افزایش اعضای شورای امنیت در سازمان ملل شده اند. آلمان و ژاپن و برخی از کشورهای در حال توسعه مانند هند و برازیل از جمله کشورهای هستند که به عنوان عضو دائمی جدید مطرح هستند.

اعضای غیر دائمی شورای امنیت تا سال ۱۹۶۴م. شش عضو بود که برای دو سال از سوی مجمع انتخاب میشدند ولی در سال ۱۹۶۵م. بر طبق اصلاحیه مجمع عمومی اعضای غیر دائم از شش عضو به ده عضو افزایش یافت. ترکیب شورای امنیت از یازده عضو به پانزده عضو (پنج عضو دائم و ده عضو غیر دائم) تغییر کرد توزیع جغرافیایی اعضای غیر دائم تا قبل از سال ۱۹۶۵م. به صورت زیر بوده است:

دولت های امریکای لاتین دو عضو، اروپای شرقی، اروپای غربی، خاور میانه و کشورهای مشترک المنافع هر کدام یک عضو.

---

^۱- آقایی، داود. نقش و جایگاه شورای امنیت در نظم نوین جهانی، تهران پیک فرهنگ، ۱۳۷۵، ص ۲۴۶.

در مورد نحوه رای گیری در شورای امنیت باید گفت که کیفیت تصمیم گیری در "مسائل مربوط به آیین کار" و در سایر مسائل بجز آیین کار متفاوت است. مسائل مربوط به آیین کار با اکثریت نُو رای مثبت (بدون در نظر گرفتن حق و توی اعضای دایم) اتخاذ میشود. تصمیمات مربوط به سایر مسائل بجز آیین کار با اکثریت کیفی یعنی، نُو رای از پانزده عضو، بطوری که هیچ یک از اعضای دایم شورای امنیت، رای منفی نداده باشند، صورت میگیرد.

منشور ملل متحد مسائل مربوط به آیین کار را مشخص نکرده است. لیکن بر اساس شورای امنیت میتوان موارد زیر را جزو آئین کار بشمار آورد: مسائل مربوط به تشکیل جلسات شورا، تعیین دستور کار، انتخاب روسای جدید، شرکت اعضای سازمان در شورا، دعوت یک دولت یا یک شخص برای مشارکت در کارهای شورا، دستور تشکیل مجمع عمومی و دستور تشکیل یک کنفرانس همه جانبه برای تجدید نظر در منشور.

از جمله مسائل ماهوی که مستلزم کسب اکثریت کیفی هستند را میتوان به قرار زیر دانست: حل مسالمت آمیز اختلافات، اقدامات تنبیهی، مقررات مربوط به تعلیق و اخراج یک عضو سازمان روابط شورای امنیت با مجمع عمومی و انتخاب دبیر کل.

وظایف و اختیارات شورای امنیت

مواد بیست و چهار تا بیست و شش منشور وظایف شورای امنیت را بیان کرده است. طبق مواد مذکور وظیفه اصلی حفظ صلح و امنیت بین المللی به عهده شورای امنیت گذاشته شده است. شورای امنیت در اجرای وظیفه اصلی خود به دو طریق عمل میکند:

- ۱- مداخله مسالمت آمیز در حل اختلافاتی که احتمال دارد صلح و امنیت بین المللی را به خطر بیندازد و با فراهم نمودن زمینه برای حل اختلافات
- ۲- مداخله قهر آمیز و یا اتخاذ روش های اجبار کننده

شورای امنیت در صورت احتمال بروز "تهدید علیه صلح"، "نقض صلح" یا "اقدام تجاوز کارانه" روش های مسالمت آمیز حل اختلافات را به طرفین دعوی توصیه میکنند و برای

این منظور مقررات اجرا میگذارد. طریق مسالمت آمیز حل اختلافات عبارتند از: مذاکره، میانجیگری، سازش، تحقیق، داوری، رسیدگی قضایی و توسل به موسسات یا ترتیبات منطقه‌ای.

مقامات و ارکان زیر میتوانند اختلافات بین المللی را به شورای امنیت ارجاع دهند:

- ۱- کشورهای غیر سازمان (بند یک ماده سی و پنج منشور).
- ۲- کشورهای غیر سازمان (بند دو ماده سی و پنج منشور).
- ۳- مجمع عمومی (بند سه ماده یازده منشور). البته ضروری است بدانید که :
"شورای امنیت در مورد هر اختلاف یا وضعیت در حال انجام وظایفی است که در این منشور بدان محول شده است، مجمع عمومی در مورد آن اختلاف یا وضعیت هیچگونه توصیه ای نخواهد کرد مگر به تقاضای شورای امنیت".
بنابراین، صلاحیت مجمع عمومی در اینگونه موارد (حفظ صلح) صلاحیتی ثانوی است.
- ۴- دبیر کل (ماده نود و نو).

رکن سوم: دیوان بین المللی داد گستری: رکن قضایی جامعه ملل دادگستری و رکن قضایی سازمان ملل دیوان بین المللی دادگستری نام دارد. در کنفرانس سانفرانسیسکو اساسنامه دیوان که منضم به منشور است، مورد قبول دولت های شرکت کننده قرار گرفت. بر مبنای ماده نود و سه منشور کلیه اعضای ملل متحد به خودی خود جزو قبول کنندگان اساسنامه دیوان بین المللی دادگستری به شمار میآیند. تشکیل دیوان بین المللی دادگستری به دنبال انحلال دیوان دایمی صورت گرفت. کلیه قضات در آخرین جلسه دیوان در اکتوبر ۱۹۴۵م. استعفا دادند. دیوان جدید نیز پس از انتخابات قضات دیوان توسط اولین مجمع عمومی سازمان ملل متحد در جنوری و فبروری ۱۹۴۶م. در لندن تشکیل شد. این دیوان عملاً کار خود را از اپریل ۱۹۴۶م. در لاهه آغاز کرد. اولین قضیه ای که در نزد دیوان بین المللی دادگستری مطرح گردید، قضیه تنگه کورفو در ۱۹۴۷م. بود. دیوان بین المللی دادگستری دارای پانزده عضو (قاضی) است. که از طرف سازمان ملل متحد (شورای امنیت

و مجمع عمومی) انتخاب میشوند که البته انتسابی دولت های متبوع خود نیستند. قضاات دیوان به مدت نُه سال انتخاب میشوند و پس از سپری شدن دوره، مجدداً قابل انتخاب هستند. انتخاب قضاات بدین گونه است که هر سه سال یکبار به قید قرعه یک سوم قضاات تغییر میکنند. شورای امنیت و مجمع عمومی به طور جداگانه، قضاات را انتخاب میکنند. قضاات انتخاب شونده باید هم در شورا و هم در مجمع عمومی اکثریت مطلق آراء را کسب کنند. در رأی شورای امنیت برای انتخاب قضاات دیوان تفاوتی بین اعضای دایم و غیر دایم شورا وجود ندارد. انتخاب قضاات در دو مرحله صورت میگیرد: مرحله نخست معرفی کاندیداها توسط گروه های ملی است که ر دیوان دایمی داوری عضویت دارند. مرحله دوم انتخاب قضاات توسط مجمع عمومی و شورای امنیت است.

در دو حالت امکان استفاده از قاضی اختصاصی توسط دولت ها وجود دارند:^۱

- ۱- چنانکه یکی از قضاات دیوان تابعیت یکی از دولت های طرف دعوی را داشته باشد، به طرف دیگر حق داده میشود که یکی از اتباع خود یا فرد خارجی که حائز شرایط لازم باشد به عنوان قاضی به دیوان معرفی کنند. این قاضی را قاضی اختصاصی مینامند.
- ۲- هرگاه در میان قضاات دیوان هیچ یک از طرفین دعوی، قاضی در دادگاه نداشته باشد، هر یک از طرفین میتوانند یک نفر قاضی به طریق فوق انتخاب و معرفی کنند.

صلاحیت دیوان بین المللی دادگستری به دو گونه است: صلاحیت ترافعی و صلاحیت مشورتی.

رکن چهارم: شورای اقتصادی و اجتماعی: شورای اقتصادی و اجتماعی در ابتدا هژده عضو داشت. در سال ۱۹۶۵م. به بیست و هفت عضو افزایش یافت ولی هم اکنون دارای پنجاه و چهار عضو است که از طرف مجمع عمومی همه ساله دو تا هژده

---

^۱- موسی زاده، رضا. سازمان های بین المللی، تهران، میزان، ۱۳۸۸، ص ۷۶.

عضو آن برای مدت سه سال انتخاب میشوند. شورای اقتصادی و اجتماعی همه ساله دو اجلاس عادی دارد و هر اجلاس دستور کار مختص به خود را دارد. یکی از وظایف مهم این شورا، ارتباط دادن موسسات تخصصی با سازمان ملل متحد و هماهنگ نمودن فعالیت های آنان است. موسسات تخصصی میتوانند از طریق عقد قرار داد با شورای اقتصادی و اجتماعی و تصویب آن توسط مجمع به سازمان ملل بیوندند. از جمله دیگر وظایف آن عبارتند از:

- ۱- انجام مطالعات: در باره مسائل بین المللی مربوط به امور اقتصادی، فرهنگی، آموزشی، بهداشتی و سایر امور مربوط و یا تهیه موجبات آن.
- ۲- صدور توصیه نامه: به منظور تشویق احترام واقعی به حقوق بشر و آزادی های اساسی.
- ۳- تهیه پیش نویس کنوانسیون ها: شورای اقتصادی و اجتماعی میتواند در خصوص اموری که در صلاحیت آن قرار دارد، پیش نویس کنوانسیون هایی را برای تقدیم به مجمع عمومی تهیه کند.
- ۴- تشکیل کنفرانس های بین المللی: شورای اقتصادی و اجتماعی میتواند در خصوص مسائلی که در صلاحیت آن قرار دارد، کنفرانس های بین المللی بر طبق قواعد مقرر از طرف سازمان ملل متحد برگزار کند.

رکن پنجم: دبیر خانه: دبیر کل عالی ترین مقام سازمان ملل است و ریاست دبیر خانه را بر عهده دارد. انتخاب دبیر کل به پیشنهاد شورای امنیت و تصویب مجمع عمومی برای مدت پنج سال است که یک بار هم قابل تجدید است. انتخاب وی مستلزم اتفاق آراء اعضای دایم شورا است و از میان اعضای غیر دایم انتخاب میشود. از تأسیس سازمان ملل تاکنون افراد زیر به ترتیب به سمت دبیر کلی سازمان بر گزیده شده اند.^۱

---

^۱- Kissack.R, (2010). Pursuing Effective Multilateralism. The European Union, International Organizations and the politics of Decision Making, Basingstoke and New York, Palgrave Macmillan, (Palgrave Studies in European Union Politics).

- ۱- تریگوه لی از فیبروری ۱۹۴۶م. تا اپریل ۱۹۵۳م. وی پیش از این سمت وزیر خارجهٔ نروژ بود. وی برای تجدید دورهٔ با مخالفت شوروی روبرو شد. ولی سر انجام به مدت سه سال موقتاً به دبیر کلی خود ادامه داد.
  - ۲- داگ هامر شولد از فیبروری ۱۹۵۳م. تا سپتامبر ۱۹۶۱م. وی قبلاً کفیل وزیر خارجه سوئد بود. داگ هامر شولد با سقوط هواپیما کشته شد. با مساعی وی قوای پلیس ملل متحد در خاور میانه تشکیل شد و یازده نفر از پرسنل نیروهای امریکا که در چین زندانی بودند آزاد شدند. داگ هامر شولد نقش دبیر کل را به شکل دیپلماسی ساکت بیان کرد. اتحاد جماهیر شوروی وی را آلت دست غرب میدانست.
  - ۳- اوتانت از سپتامبر ۱۹۶۱ تا اول جنوری ۱۹۷۲م. وی رئیس هیات نمایندگی برمه در سازمان ملل بود.
  - ۴- کورت والدهایم از جنوری ۱۹۸۲م. وی تبعه اتریش بود. امریکا این دبیر کل را آلت دست شرق میدانست.
  - ۵- پرز دوکوئیاری از جنوری ۱۹۸۲ تا ۱۹۹۲م. وی تبعه پرو بود. در زمان دبیر کلی وی بود که عراق در جنگ ایران و عراق متجاوز شناخته شد.
  - ۶- پطروس غالی از جنوری ۱۹۹۲ تا ۳۱ دسامبر ۱۹۹۶م. وی تبعه مصر بود.
  - ۷- کوفی عنان که تبعه غنا است و از اول جنوری ۱۹۹۷م. کار خود را آغاز کرده است.
- اوتانت و کورت والدهایم و پرز دوکوئیاری دبیر کل هایی بودند که دو دورهٔ این پست را در اختیار داشتند. اقدامات داگ هامر شولد ناخشنودی شوروی را فراهم کرد. تا جایی که در ۱۹۶۰م. خروشچف در بیست اجلاسیه مجمع عمومی پیشنهاد کرد که به جای یک دبیر کل، یک کمیته سه نفری که میتواند نقش دبیر کل را تعدیل کند متشکل از نمایندگان کشورهای سرمایه داری، سوسیالیستی و غیر متعهد در سازمان ملل به همراه دبیر کل انجام وظیفه کنند. این طرح که به ترویکا معروف شد با مخالفت اکثر کشورهای عضو به

این دلیل که اجرای طرح مزبور موجب فلج شدن کار های سازمان میگردد، روبرو گردید و رد شد.

وظایف دبیر کل به دو صورت تقسیم بندی شده اند:

الف) وظایف اداری، وظایف اجرایی

ب) وظایف اداری، وظایف اطلاعاتی، وظایف سیاسی.

تقسیم بندی الف) دبیر کل عالیترین مقام اداری سازمان ملل به شمار میآید و عمده ترین وظیفه اداری وی عبارتند از:

- تضمین برگزاری صحیح گردهماییهایی که تحت حمایت سازمان ملل برگزار میشود.
- پیشنهاد در مورد روش و آیین کار کنفرانس ها.
- مشاوره حقوقی و فنی در تهیه پیش نویس اسناد.
- هماهنگی در برنامه های کار دبیر خانه با سازمان های تخصصی.
- مسئولیت تنظیم برنامه بودجه سالانه سازمان.
- امین معاهدات بین المللی بودن.
- تسلیم گزارش کار سالانه سازمان به مجمع عمومی.

عمده ترین وظایف اجرایی دبیر کلی را میتوان به قرار زیر برشمرد:

- جلب توجه شورای امنیت به مسائل حفظ صلح و امنیت بین المللی.
- ابتکار عمل در مورد پر کردن خلاء موجود در زمینه حفظ صلح و امنیت بین المللی.
- مساعی جمیله و میانجیگری بین دولت ها.
- انجام اقداماتی به نیابت از سوی ارکان سازمان ملل.
- نمایندگی از جانب سازمان ملل برای انعقاد موافقت نامه ها.

- تعقیب دعوی حقوقی سازمان در مراجع قضایی.

تقسیم بندی ب) وظایف و اختیارات اداری: انجام وظیفه به عنوان عالی ترین مقام اداری سازمان ملل و بالاترین مقام مسئول در سلسله مراتب اداری دبیر خانه.

وظایف و اختیارات سیاسی:

- متوجه ساختن شورای امنیت و مجمع عمومی در زمانی که به عقیده وی صلح و امنیت بین المللی در خطر است؛
- دعوت به تشکیل شورای امنیت در مواقع لزوم؛
- حق حضور در جلسات ارکان سازمان ملل؛
- دادن اعلامیه های شفاهی و کتبی به ارکان سازمان ملل.

وظایف و اختیارات اطلاعات:

- ثبت و انتشار معاهدات بین المللی؛
- تسلیم گزارش سالانه از اقدامات و فعالیت های سازمان به مجمع عمومی عادی.

رکن ششم: شورای قیمومیت: شورای قیمومیت یکی از شش رکن اصلی سازمان ملل متحد است. که بر اداره سرزمین های تحت قیمومیت نظارت دارد. پیش از نظام قیمومیت، نظام سرپرستی زیر نظر جامعه ملل نسبت به برخی از کشورها اعمال میشد.^۱

سرزمین های تحت قیمومیت بر اساس توافقنامه های ویژه ای که کشورهای اداره کننده تهیه و مجمع عمومی نیز آن ها را تصویب کرد، وارد ترتیبات قیمومیت شدند. وظیفه نظارت بر نحوه اداره سر زمین های تحت قیمومیت به عهده شورای قیمومیت است. که با استفاده از گزارش های سالانه، رسیدگی به شکایت های ساکنین این سرزمین ها و اعزام

---

^۱ - میر عباسی، سید باقر. حقوق بین المللی عمومی جلد دوم، نشر میزان چاپ ۱۳۸۴، ص ۱۶۲.

هیات های بازدید کننده، وظیفه خود را انجام میدهد. البته باید خاطر نشان کنیم که بر طبق ماده هشتاد و دو منشور، در هر قرار داد قیمومیتی ممکن است یک یا چند منطقه سوق الجیشی تعیین شود که بر مبنای ماده هشتاد و سه منشور، کلیه وظایف ملل متحد مربوط به این مناطق از جمله تصویب شرایط قیمومیت و تغییر و اصلاح احتمالی آن توسط شورای امنیت انجام میشود.

اوج فعالیت شورای قیمومیت در ۱۹۶۸م. بود. که اعضای آن مرکب بود از: چهار دولت اداره کننده سرزمین های تحت قیمومیت (استرالیا، بریتانیا، امریکا و زلاند نو) سه عضو دائمی شورای امنیت (چین، فرانسه و اتحاد جماهیر شوروی) و یک عضو انتخابی.

در ۱۹۸۷م. شورای قیمومیت فقط از پنج عضو تشکیل میشود. (امریکا به عنوان تنها دولت اداره کننده و چهار عضو دائم دیگر شورای امنیت)، لیکن چین در کارهای شورا مشارکت نمیکرد.

با توجه به اینکه در حال حاضر سرزمین تحت قیمومیت وجود ندارد، شورای قیمومیت علت وجودی خود را از دست داده است. لذا این شورا آئین نامه خود را تغییر داده و فقط بر حسب ضرورت تشکیل جلسه میدهد.

نتیجه گیری

از توضیحات فوق چنین نتیجه به دست می‌آید که سازمان ملل متحد یکی از معروف ترین و بزرگ ترین سازمان در جهان است که در تاریخ ۲۴ اپریل ۱۹۴۵ م. کنفرانس صلح سانفرانسیسکو در ایالات متحده امریکا به اشتراک ۲۶۰ نماینده از ۵۰ کشور جهان آغاز به کار کرد پس از ایجاد این سازمان، همکاری های بین المللی نیز گسترش یافته است مقر سازمان ملل متحد در ساختمان مخصوص در شهر نیویارک میباشد. پنج کشور عضو دائمی ملل متحد میباشند که زیاد ترین تصمیمات را همین کشورها میگیرند. این کشورها شامل (امریکا، روسیه، چین، انگلستان و فرانسه) میباشد. کمیسیون اول، به اهداف عمومی سازمان، اصول و عضویت آن، دارالانشا و اصلاحات منشور پرداخت میشود. کمیسیون دوم، مامور مطالعه اختیارات و مسئولیت های مجمع عمومی شد. کمیسیون سوم، بررسی اختیارات و امور مربوط به شورای امنیت را عهده دار گردید و کمیسیون چهارم، به مطالعه اساسنامه محکمه بین المللی عدالت پرداخت، بعداً این منشور به تصویب رسید. اهداف این سازمان عبارتند از: حفظ صلح و امنیت بین المللی، انکشاف روابط دوستانه در میان کشور های جهان، حصول همکاری بین المللی، موجودیت دفتر مرکزی، کلیه اعضا در هر اقدام سازمان ملل متحد که مطابق این منشور به عمل می‌آورد، به شیوه همه جانبه مساعدت خواهند کرد. سازمان ملل متحد از کشورهایی که عضو ملل متحد نیستند، مراقبت خواهد کرد هیچ یک از مقررات مندرج در این منشور، ملل متحد را مجاز نمیدارد، که در قلمرو صلاحیت داخلی کشورها قرار دارد دخالت کنند. ارکان اصلی سازمان ملل متحد مجمع عمومی ملل متحد، شورای امنیت، شورای اقتصادی و اجتماعی، شورای قیمومیت، دبیر خانه، دیوان بین المللی دادگستری میباشد علاوه بر آن کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل متحد یا انکتاد هم یک رکن فرعی مجمع عمومی سازمان ملل متحد است. اعضای سازمان ملل متحد را میتوان به دو دسته تقسیم کرد: یک آن اعضای اصلی یا مؤسس، اعضای اصلی و اولیه سازمان ملل متحد به عنوان مؤسسین این سازمان ۵۱ کشور بودند که در کنفرانس سانفرانسیسکو شرکت داشته و قبل از آن اعلامیه ملل متحد را امضاء یا تصویب کرد. و دیگر آن اعضای جدید، برای عضویت اعضای جدید در سازمان ملل متحد، چهار شرط

ضروری است که عبارتنداز : دولت بودن، صلح جو بودن، قبول تعهدات منشور، داشتن شایستگی و توانایی اجرای تعهدات مندرج در منشور (به تشخیص سازمان ملل). پذیرش در سازمان ملل متحد با توصیه شورای امنیت به مجمع عمومی و تصویب توسط این مجمع صورت میگیرد. مجمع با اکثریت دو سوم آرای موافق درخواست عضویت را میپذیرد.

مآخذ

۱- آریانا دایرة المعارف. جلد ششم، کابل - افغانستان، مطبوعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۹۶ هـ.ش، صص. ۷۴۵-۷۴۶.

۲- آقای، داود. نقش و جایگاه شورای امنیت در نظم نوین جهانی، تهران بیک فرهنگ، ۱۳۷۵، ص ۲۴۶.

۳- جمالی، حسین. سازمان های بین المللی، قم، زمزم هدایت، ۱۳۸۵، ص ۹۷.

۴- دکتر رضا موسی زاده. کتاب سازمان های بین المللی، چاپ ششم، تهران، سال ۱۳۸۴، ص ۲۵۳.

۵- سید داود آقای - اصغر حقیقی. کتاب سازمان های بین المللی چاپ اول تهران، سال ۱۳۸۱، ص ۱۷۶.

۶- موسی زاده، رضا. سازمان های بین المللی، تهران، میزان، ۱۳۸۸، ص ۷۶.

۷- میر عباسی، سید باقر. حقوق بین المللی عمومی جلد دوم، نشر میزان چاپ ۱۳۸۴، ص ۱۶۲.

ب: مقاله

۱- مصفا، نسرین و دیگران. راهنمایی سازمان ملل متحد؛ موسسه چاپ و نشر وزارت امور خارجه؛ چاپ اول؛ تهران؛ ۱۳۷۴، ص ۱۵.

۲- مقتدر، هوشنگ. "معرفی کتاب: سازمان های اروپایی"، مجله روابط بین المللی، شماره ۱، ۱۳۵۲، ص ۹.

ج: لاتین

1- Hummer.W & Schweitzaer. M, (2005), "Article 25" in B. Simma(ed), The United Nations charter: A Commentary 679 at 685- 687.

2- Kissack.R, (2010). Pursuing Effective Multilateralism. The European Union, International Organizations and the politics of Decision Making, Basingstoke and New York, Palgrave Macmillan, (Palgrave Studies in European Union Politics).

3- Marchesi. D, (2010)" The EU common Foreign and Security policy in the UN Security council: Between Representation and coordination", in European Foreign Affairs Review, Vol.15, No.1.p.97.

Examining the economic interstes of member states in the United Nations

Mursal “Bakhtari”

Abstract

The United Nations is one of the most important international organizations. After the establishment of such an organization has also expanded. The headquarters of the United Nations is in a special building in New York City. Today, more than **190** countries of the world are members of the United Nations, and member countries and affiliated institutions make decisions about international affairs and related executive affaires by holding regular meetings throughout the year. The main and initial members of the United Nations as the founders of this organization were **51** countries that participated in the San Francisco Conference and signed or approved the Declaration of the United Nations before that. **5** countries are permanent members of the United Nations, which make the most decisions, including (America, Russia, China, England and France).

Key words: United Nations, members of the organization, countries of the world

قوانین اصول بانک و بانکداری

مرسل "باختری"^۱

چکیده

بانکها به عنوان مهمترین نهاد بازار پولی نقش بسیار مهمی را در اقتصاد هر کشور داشته زیرا افزایش کارایی بانکها نه تنها سود آوری آنها، بلکه افزایش رفاه عمومی را به دنبال خواهد داشت. با ایجاد بانکداری، بانکهای مرکزی با نشر بانکوتهای معتبر و منظم، اعتماد مردم مبنی بر انحصار بانکوت را از آن خود کردند، سپس ضمن پیشبرد امور مالی و خزانه داری به امانتدار بانکها نیز تبدیل شدند و با نگهداری ذخایر بانکهای دیگر حیثیت آفرین کردیدت دهنده را کسب کردند. چون پدیده های اقتصادی، از آن جمله وظایف بانکها متناسب به رشد و عقب مانده گی وضع اقتصادی هر کشور فرق دارند بنابر آن نقشی که بانکها در ثبات ارزش داخلی و خارجی پول و تأمین بیشتر و بهتر مناسبات پولی جهان را دارد. بانک جهانی یکی از مهمترین سازمان های مالی بین المللی است که به منظور انکشاف اقتصادی کشورهای در حال انکشاف جهان فعالیت دارد. بانکداری بخشی ضروری از سیستم مالی است که کسی را که میخواهد پس انداز کند یا کسی را که میخواهد قرض کند وصل میکند.

واژگان کلیدی: اقتصادی، بانک و بانکداری، جهانی

---

^۱ - مرسل "باختری". فارغ التحصیل دانشگاه گوهرشاد، رشته اقتصاد Email:mursal.bakhtari@gmail.com

بانک سازمان اقتصادی است که وظایف نگهداری وجوه افراد، جمع آوری وجوه اضافی مردم، تجهیز و توزیع اعتبارات، عملیات مالی خرید و فروش اسعار، نقل و انتقال وجوه را انجام داده و وصول مطالبات اسنادی و سود سهام مشتریان، پرداخت قروض طلبات، قبولی امانات، نگهداری سهام و اوراق بهادار و اشپای قیمتی مشتریان را قبولدار شده، علاوه بر آن قیومیت و انجام وکالت خرید و فروش را به عهده میگیرد. با توجه به نقش بانکها در بازار های مالی و در نتیجه اقتصاد هر کشور، اندازه گیری کارایی آنها، شناخت نوع و سطح کارایی و همچنین شناسایی عوامل موثر بر آن و نیز میزان تأثیر هر عامل از اهمیت خاصی برخوردار است.

زیرا افزایش کارایی بانکها باعث افزایش سود آوری آنها و همچنین افزایش سطح رفاه عمومی جامعه نیز خواهد شد. با این حال، سیستم بانکداری مدرن آنطور که ما میشناسیم توسط عوامل مختلف اقتصادی، سیاسی و فناوری در طول قرن ها تحقیق اجتماعی شکل گرفته است. گرچه پیشرفت سریع و افزایش قدرت مالی بانکها در بازار های پولی جهان، حاصل رشد اقتصادی و توسعه روابط بین المللی به خاطر رفع نیاز های مادی فراینده جامعه امروزی میباشد، هدف عمده و اساسی تأسیس بانکها و فعالیت آنها عبارت است از جمع و متمرکز کردن و نگهداری و اداره سرمایه های مالی نقدی موجود در جامعه، در فاصله زمانی بین تحصیل آنها و به کارگیری آنها در فعالیتهای اقتصادی مفید میباشد. افزایش کارایی در موسسات مالی که از مهمترین نهادهای اقتصادی هر کشور به شمار میروند، یکی از اقدامات اساسی در مسیر توسعه اقتصادی کشورهاست. در حال که بیشتر بانکها به صورت فیزیکی و آنالین در عرصه حضور دارند، اما بعضی از بانکها فقط به صورت آنالین به فعالیت مشغول اند. بانکهای فقط آنالین نرخ های سود بالاتر و هزینه های کمتری ارایه میدهند. نرخ های سود و هزینه ها از عوامل اصلی موثر در تصمیم گیری مشتریان برای تجارت با بانکهاست. به عنوان جایگزینی برای بانکها، مصرف کنندگان میتوانند از خدمات موسسات اعتباری بهره جویند. به دنبال این هستیم که قوانین اصول بانک و بانکداری چگونه است؟

تعریف بانک و اصول بانکداری^۱

بانک یک نهاد مالی است که مجوز قبول سپرده های پس انداز و حساب جاری (چک) از مردم را دارد و میتواند به مردم یعنی افراد، بنگاه ها و دولت وام دهد. بانکها غیر از این وظیفه اصلی البته خدمات دیگری هم ارائه میکنند؛ از جمله گواهی سپرده معاملات ارزی و صندوق های امانات.

دو نوع از بانکها وجود دارند: بانکهای تجاری و بانکهای سرمایه گذاری، در بیشتر کشورها، بانکها به وسیله دولت یا بانک مرکزی قانون گذاری میشوند.

بانکداری بخشی ضروری از سیستم مالی است و با ارائه خدمات مالی به افراد، مشاغل و دولتها نقشی حیاتی در اقتصاد ایفا میکند. فرآیند جمع آوری و استفاده از سپرده های مردم و مشاغل و استفاده از آنها برای وام دادن و سرمایه گذاری است. بانکهای مرکزی و سایر نهادهای نظارتی، موسسات بانکی پایه را برای تضمین ثبات و محافظت از سپرده های مشتریان تنظیم میکنند.

اهداف بانکها

بانکها دارای اهداف گوناگونی میباشند به صورت اختصار بقرار زیر میباشند:^۲

- قبول سپرده (دیداری، مدت دراز)

- اعطای تسهیلات

- خرید و فروش فلزات قیمتی

- اجاره صندوق امانات

^۱ - موسسه عالی آموزش بانکداری ایران، گزارش عملکرد بانکهای کشور، تهران، ۱۳۹۳، ص ۱۰.

^۲ - رضائی، ابراهیم و محمد رضا سعدی. "بررسی رابطه بین ساختار بازار و عملکرد نظام بانکی و تجربه کشورهای مختلف"، نشریه علمی پژوهشی پژوهش های پول و بانکی، سال ۲، شماره ۳، ۱۸۳-۲۰۲، سال ۱۳۸۹.

- نقل و انتقال پول

- نگهداری و انجام امور مربوط به اوراق بهادار

- انجام عملیات بورس

- ضمانت نامه بانکی

- خدمات امانی که عبارتند از قبول قیمومیت، وکالت

اصول بانک و بانکداری

کلمه بانک از لغت ایتالیایی بانکو (Banco) اقتباس شده است. بانکو در ایتالیا به چوکی بی گفته میشد که صرافان بالای آن نشسته و معاملات پولی و صرافی را انجام میدادند. بانک سازمان اقتصادی است که وظایف نگهداری وجوه افراد، جمع آوری وجوه اضافی مردم، تجهیز و توزیع اعتبارات، عملیات مالی خرید و فروش اسعار، نقل و انتقال وجوه را انجام داده و وصول مطالبات اسنادی و سود سهام مشتریان، پرداخت قروض طلبات، قبولی امانات، نگهداری سهام و اوراق بهادار و اشیای قیمتی مشتریان را قبولدار شده، علاوه بر آن قیمومیت و انجام وکالت خرید و فروش را به عهده میگیرد. بانک مرکزی به نهادی اطلاق میشود که مسئولیت کنترل سیستم پولی کشور را عهده دار باشد. بسیاری از پدیده‌های تمدن بشری ریشه در تفکرات، نظریات و نهاد های دینی دارد. در یونان باستان قبل از میلاد مسیح کلسیاها به عملیات تبادل پول اشتغال داشته اند. افراد ثروتمند، جواهرات و سایر اشیای قیمتی خویش را به منظور حفظ از دستبرد سارقان در بدل پرداخت حق الحفظ، به معابد که محل امن بود میسپردند. مفاد قسمتی از این سپرده ها را در بدل دریافت مازاد به نیاز مندان قرض داده که به این ترتیب از یک طرف به ثروت خویش میافزودند و از طرف دیگر نیاز ضرورتمدان را تأمین کرده و توجه آنها را به کلیسا منحیث محل نیایش و پرستش جلب میکردند. بنابراین معابد را نخستین قرضه دهنده گان محسوب میدارند.

در قرون وسطا کلیساهای رومیان نیز مانند یونان قدیم به این عملیات اشتغال داشتند. چون این داد و ستد زمینه های فراهم آوری ثروت برای عده یی از معابد و افراد مربوط به آن بود، از اینرو آهسته آهسته نقش ضعیف میشد که نارضایتها را در مقابل این اعمال بر میانگیخت. در معابد بابلیها، مصریها، فنیقیها؛ مانند: یونانیها و رومیها بانکداران خاصی وجود داشته که به خاطر حفظ و رشد توان مالی خویش تلاش کرده اند در چنین حدود قرن شش قبل از میلاد مسیح عملیات بانکی مروج بوده و بانکداران چینی در سیر تکامل بانکداری نقش ارزنده داشته اند. به مرور زمان ملاکان، تجار و زراندوزان دریافتند که میتوانند با اقدام مشابه معابد، به ثروت خود بیفزایند و در این زمینه به تلاش خویش آغاز کردند. ^۱ در ارتباط با رشد و تحول بانکداری نقش ایتالیای قرن ۱۲م. با اهمیت بوده و در آن خانواده لومبارد نقش به خصوص داشته است. این خانواده ایتالیایی فعالیتهایی بانکی را از ایتالیا به پاریس و لندن گسترش داده اند. به همین ارتباط جاده لومبارد در شهر لندن که در حال حاضر مرکز مهم پولی و مالی جهان میباشد. به نام همین فامیل نامگذاری شده است.

همچنین به این ارتباط نرخ سودی تحت عنوان:

"نرخ سود لومبارد" در آلمان نیز قابل یاد آوری است. لومبارد های مهاجر به امور بانکداری مصروف بودند و به تجار دولت و افراد در بدل اخذ وثیقه، قرض میدادند. در ارتباط به رشد حرفه بانکداری بعداز لومبارد ها از زرگرهای (Gold smith) لندن باید نام برد. اولین موسسه مالی که وظایف بانک را انجام میداد و سرمایه آن خصوصی بود، به نام بانک و نیز (Venice) در سال ۱۱۱۷م. آغاز به کار کرده است. بانک بارسلونا در سال ۱۴۰۱م. توسط شاروالی بارسلون تأسیس شده است که اولین بانک دولتی شناخته میشود. بانک امستردام در سال ۱۶۰۹م. و بانک سویدن به نام ریکز بانک (Riks) در سال ۱۶۵۶م. ایجاد گردیده که برای اولین بار اقدام به نشر بانکنوت کرده است. با ایجاد بانکداری، بانکهای مرکزی با نشر بانکنوتهای معتبر و منظم، اعتماد مردم مبنی بر انحصار بانکنوت را از آن خود کرده، سپس ضمن پیشبرد امور مالی و خزانه داری به امانتدار بانکها نیز تبدیل شدند و با نگهداری

^۱ - آریانا دایرة المعارف. جلد دوم، کابل - افغانستان، مطبوعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۷ هـ.ش، صص ۶۲-۶۳-۶۴.

ذخایر بانکهای دیگر حیثیت آخرین کردیت دهنده را کسب کرده. چون پدیده های اقتصادی، از آن جمله وظایف بانکها متناسب به رشد و عقب مانده گی وضع اقتصادی هر کشور فرق دارد بنابراین نقشی که بانکها در ثبات ارزش داخلی و خارجی پول و تأمین بیشتر و بهتر مناسبات پولی جهان دارد، وظایف عام هر بانک مرکزی را چنین فارمول بندی میکنند:

- بانک منحیث ناشر بانکنوت که به طور انحصاری این وظیفه به آن تفویض میگردد.

- بانک تنزیل کننده اسناد بانکهای تجاری.

- بانک تنظیم کننده بازار پولی داخلی.

- خزانه دار دولت و انجام دهنده عملیات بانکی دولت.

- بانک هدایت کننده و نظارت کننده کردیتهای، کنترل کننده بحرانهای پولی و قیمتهای داخلی و ارزش برابری پولی.

وظایف و مسئولیت های بانکها

مقررات وصولی ها وظایف و مسئولیت های بانکها را در معاملات وصولی معین شده است. ادر همین جا ضرورت دارد اشاره شود، برعکس اعتبارات اسنادی در معاملات وصولی بانکها مسئولیت محدودتری دارند. طبق مقررات وصولی ها بانکهایی که اجرای دستورات واگذارنده از خدمات بانک یا بانکهای دیگر استفاده میکنند، این عمل را به حساب و مسئولیت شخصی واگذارنده انجام میدهند. بعلاوه بانکها هیچگونه تعهد یا مسئولیتی نسبت به عدم اجرای دستوراتی که داده اند به عهده نمیگیرند، حتی اگر خود در انتخاب بانک (بانکها) مذکور اقدام کرده باشند. بانکها باید تشخیص دهند که اسناد دریافتی مطابق با لیستی است که در دستور وصول درج شده و باید به وسیله مخابرات راه دور و در صورت عدم دسترسی به آن با هر وسیله سریع دیگر بدون تأخیر به طرفی که دستورات وصولی

---

^۱- مجتبی زمان فراهانی. " بانکداری خارجی"، چاپ سوم جلد دوم، تهران، سال ۱۳۸۸، ص ۸۴.

را از او دریافت کرده و اطلاع دهد که سندی کسری است و یا مطابق با آن چه در لیست بدان اشاره شده نیست، بانک فرستنده اسناد از پیگیری و بازخواست تعداد و نوع اسناد دریافت شده توسط بانک وصول کننده معاف خواهد شد. بانکها اسناد را به همان نحوی که دریافت کرده اند و بدون بررسی بیشتر ارائه خواهد کرد. در معاملات وصولی در صورت تبعیت از مقررات متحدالشکل وصولی ها مندرج در نشریه شماره ۵۲۲ اتاق تجارت بین الملل، بانکها همانند اعتبارات اسنادی هیچگونه تعهد یا مسئولیتی نسبت به شکل، کفایت، صحت، درستی، جعل یا اثرات قانونی هر گونه سند (اسناد) و نیز نسبت به شرح، مقدار، وزن، کیفیت، وضعیت بسته بندی، تحویل، ارزش یا وجود کالاهایی که به اسناد ارایه شده مرتبط باشد به عهده نمیگیرند. بانکها هیچگونه تعهد یا مسئولیتی به عواقب ناشی از تأخیر و یا مفقود شدن هر نوع پیام (پیام ها)، نامه (نامه ها) یا سند (اسناد)، در جریان ارسال و یا تأخیر، غلط بودن یا هر نوع اشتباه دیگری که در جریان مخابره راه دور رخ دهد به عهده نمیگیرند.

انواع بانک

بانکها از جهت نوع فعالیت با یکدیگر متفاوتند و آنها را میتوان به چند نوع تقسیم کرد:

۱. بانک مرکزی

وظایف عمده ای که بانکهای مرکزی در زمانها و کشورهای مختلف به عهده میگیرند، با یکدیگر متفاوت است.^۱ با این حال بانک مرکزی ضمن نظارت بر سایر بانکها، وظایف و فعالیتهای مهمی چون حفظ ثبات اقتصادی، انتشار اسکناس، حفظ ارزش پول، تنظیم سیاست اعتباری خاص کشور و کنترل بازار ارز را به عهده دارد رفع کسری موازنه پرداختها، جلوگیری از خروج سرمایه، حمایت از صنایع داخلی، تسهیل رشد اقتصادی و کسب درآمد برای دولت.

---

^۱- Kisch, C.H. Elhin, W.A. Central Bank, 4ed. Macmillan, 1930. P. 74.

برای ایفای این نقشهای مهم، بانکهای مرکزی از چهار وسیله موثر سود میجویند:

الف- سیاست حداقل سپرده قانونی: بانک مرکزی با ملزم کردن بانکها به نگهداری مقداری سپرده قانونی نزد این بانک، بر سیاست اعتباری آنها نظارت میکند. بدین ترتیب که اگر وضع اقتصادی ایجاب کند که پول بیشتری در گردش باشد، بانک مرکزی نرخ سپرده قانونی را کاهش میدهد و از این طریق بخشی از سپرده های بانکها نزد بانک مرکزی آزاد میگردد و آنها قادر خواهد بود اعتبارات بیشتری در اختیار مشتریان خود بگذارند. برعکس اگر بانک مرکزی کم کردن حجم پول در گردش را مصلحت بداند، نرخ سپرده قانونی را افزایش میدهد و بخشی از اعتبارات بانکها را جذب میکند. البته تغییر نرخ سپرده قانونی باید در راستای سیاست اعتباری بانک مرکزی و با توجه به نیازهای اقتصادی صورت گیرد، وگرنه تغییر مداوم این نرخ خود میتواند به اختلال اقتصادی و بی اعتمادی مردم به فعالیت بانکها منجر شود.

ب- سیاست بازار باز: بانک مرکزی با خرید و فروش فلزات قیمتی و اوراق بهادار از جمله اوراق قرضه دولتی، اسناد خزانه و ارز میتواند وارد بازار شود و میزان پول در گردش را کنترل کند. بدین ترتیب که در مواقع افزایش پول در گردش، اقدام به فروش فلزات و اوراق مزبور میکند و بدین وسیله مقداری از پول در گردش را که بیش از میزان مورد نیاز است، جذب، و از گردش خارج میکند و به بیان دیگر پول اضافی را از بین میبرد. در مقابل اگر پول در گردش برای احتیاجات اقتصادی کفایت نکند و بازار محتاج به پول بیشتری باشد، بانک مرکزی اقدام به خرید ارز، فلزات قیمتی و اوراق بهادار میکند و در نتیجه حجم پول در گردش را افزایش میدهد، یا به بیانی دیگر مقداری پول به وجود میآورد.

ج- سیاست نرخ رسمی تنزیل: بانک مرکزی با تغییر در نرخ رسمی تنزیل، سیاست اعتباری بانکها را تحت نفوذ قرار میدهد و بر حجم اعتبارات تأثیر میگذارد. هر زمان این بانک تشخیص دهد که حجم پول در گردش کمتر از احتیاجات واقعی اقتصاد است و لازم است پول در گردش افزایش یابد، نرخ رسمی تنزیل را کاهش میدهد و در واقع اعتبارات را ارزان میکند. برعکس چنانچه حجم پول در گردش بیش از میزان مورد نیاز باشد، بانک

مرکزی با افزایش نرخ رسمی تنزیل موجب میشود که اعتبارات گرانتر شود و در نتیجه با کاهش اعتبارات، حجم پول در گردش را می‌کاهد. تغییر در نرخ رسمی تنزیل میتواند به نقل و انتقال پولی میان کشورها منجر شود، زیرا با افزایش نرخ رسمی تنزیل در صورت مساعد بودن شرایط دیگر، سرمایه‌های خارجی به کشور جلب میشود، در حالی که در صورت کاهش این نرخ، سرمایه‌ها از کشور خارج میشود.

د- سیاست تجدید تنزیل اسناد تجاری بانکها نزد بانک مرکزی:^۱ بانکها تجاری در مواقعی که به تنهایی قادر به ایفای تعهدات خود در برابر مشتریان نیستند، مقداری از اوراق بهادار خود را نزد بانک مرکزی تجدید مشتریان نیستند، مقداری از اوراق بهادار خود را نزد بانک مرکزی تجدید تنزیل میکنند. بانکهای مرکزی معمولاً برای هر بانک در این مورد سهمیه‌ای تعیین میکنند و حاضر نیستند که اضافه بر این میزان اسناد بانکها را تنزیل کنند. بانک مرکزی با افزایش سهمیه مزبور حجم پول در گردش را می‌افزاید و برعکس، با کاهش آن، اعتبارات بانکها را کاهش میدهد.

۲. بانکهای بازرگانی

این بانکها پیش از بانکهای صنعتی و کشاورزی به وجود آمدند. آنها با قبول انواع سپرده و اعطای اعتبار میتوانند نقش اساسی در فعالیتهای اقتصادی هر کشور ایفا کنند. تا پیش از پیدایش بانکهای صنعتی، بانکهای تجاری در مورد صنعتی و کشاورزی نیز فعالیت میکردند و به مشتریان خود تجاری از جمله قبول سپرده، نقل و انتقال پول در داخل و خارج، مبادلات ارزی، قبول امانات، صدور ضمانت‌نامه، پرداخت وام کوتاه مدت از طریق تنزیل اوراق تجاری و پرداخت اعتبار در حساب جاری میپردازند.

---

^۱ - Dekock, M.H. Central Banking, 4ed Universai Book Stall, New Delhi, p.16.217.

۳. بانکهای کشاورزی

هدف از تأسیس اینگونه بانکها حمایت از کشاورزی و کشاورزان است. این بانکها با سرمایه گذاری در یک یا چند بخش کشاورزی و نیز اعطای تسهیلات به کشاورزان، اعتلا و افزایش تولیدات کشاورزی و نیز ارتقای سطح معیشت کشاورزان را موجب میشوند.

۴. بانکهای صنعتی

این بانکها فعالیتهای خود را در جهت رشد صنعتی کشور و تقویت واحدهای صنعتی متمرکز میکنند. بانکهای صنعتی و یا اعطای وام های بلند مدت به این موسسات و واحدهای کوچک و بزرگ تولیدی، صنعتی و معدنی در بازار سرمایه فعالیت میکنند. علاوه بر آن، این بانکها توسط متخصصان خود، مدیران این موسسات و واحدها را در جهت حل و فصل امور فنی، مالی، حسابداری و اداری یاری میدهند و برای اجرای برنامه های صنعتی و افزایش تولید، با دادن آموزشهای لازم، مسئولان این واحدها را با ارایه خدمات مشاوره ای، راهنمایی میکنند. علاوه بر این چهار نوع بانک عمده، بانکهای تخصصی دیگری وجود دارند که در موضوعات خاص چون مسکن و ساختمان و عمران به طور بانکها به اعتبار شکل حقوقی و نحوه سرمایه گذاری اولیه آن نیز به چند نوع تقسیم شده اند: دولتی، خصوصی شخصی، خصوصی سهامی و نیز تعاونی.

سیستم بانکداری مُدرن

سیستم بانکداری مُدرن در طول قرن های ۱۷ و ۱۸م. اروپا تکامل یافته است.^۱ بانک آمستردام که در سال ۱۶۰۹م. تأسیس شد، اولین بانکی بود که با استفاده از چک های قابل انتقال، سپرده گذاری و برداشت را ارایه کرد. این سیستم به طور گسترده مورد استفاده قرار گرفت و بعداً توسط سایر بانکهای اروپایی پذیرفته شد. انقلاب صنعتی قرن ۱۸ و ۱۹م. تغییرات قابل توجهی در صنعت بانکداری ایجاد کرد. با رشد تولید و تجارت، بانکها شروع به

^۱ - صفری، سعید و عباس ابراهیمی. "اندازه گیری توان رقابتی بانکها در نظام بانکداری ایران"، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۶۴، پاییز، ۱۸۷-۲۲۱، ۱۳۹۱.

اعطای وام به مشاغل برای تأمین مالی عملیات خود میکنند. آنها همچنین شروع به گسترش خدمات خود به افراد، ارائه وام های شخصی، وام مسکن و حساب های پس انداز کرده اند. قرن ۲۰م. به دلیل پیشرفت های تکنولوژیکی و تغییرات در اقتصادی جهانی، شاهد تغییرات بیشتری در صنعت بانکداری بود. توسعه تلگراف و تلفن بانکها را قادر ساخت تا ارتباط و انتقال وجوه کارآمدتری داشته باشند. تشکیل سیستم فدرال رزرو در ایالات متحده امریکا در سال ۱۹۱۳م. و بانکداری انگلستان در سال ۱۹۱۴م. نیز نقاط مهمی در توسعه بانکداری مدرن داشتند.

بانکداری در اقتصاد جهانی

بانک صنعت نقش مهمی در اقتصاد جهانی ایفا میکند و خدمات مالی ارائه میکند و باعث رشد اقتصادی میشود. بانکها خدماتی از جمله وام، حساب های پس انداز، حساب های جاری، خدمات سرمایه گذاری و انتقال پول بین المللی را ارائه میدهند. صنعت بانکداری نیز نقش بسزایی در ایجاد پول از طریق سیستم ذخیره کسری دارد. بانکها باید فقط بخشی را رزرو کنند و به آنها اجازه دهند. بقیه را وام دهند. این سیستم با افزایش عرضه پول، پتانسیل رشد اقتصادی را دارد، اما خطراتی مانند تورم و فرار بانکی را نیز به همراه دارد. بحران مالی جهانی در سال ۲۰۰۸م. خطرات و چالش های پیشروی صنعت بانکداری را برجسته کرد. این بحران به دلیل فروپاشی بازار وام مسکن در ایالات متحده آغاز شد که به یک رکود جهانی تبدیل شد. این امر منجر به بروز هایی در سیستم بانکی مانند ریسک پذیری بیش از حد، شیوه های ضعیف و مقررات ناکافی شد.

قوانین اصلی بانکداری

بانکهای تجاری کنونی در اکثر حوزه های قانون گذاری توسط موسسات مستقل از دولت تنظیم و تأسیس شده اند و مدارک بانکی ویژه ای جهت اداره آن می طلبد. قانون بانکداری بر اساس یک تحلیل قرار دادی از روابط بین بانک و مشتری

این قانون دربردارنده حقوق و مقرراتی است که در این رابطه وجود دارد که به صورت زیر است:^۱

۱. مانده حساب بانکی مقام مالی بین بانک و مشتری است زمانی که حساب دارای اعتبار باشد، بانک این مانده حساب را به مشتری بدهکار می‌شود.
۲. بانک قبول می‌کند تا چک های مشتری را تا حد اعتبار حساب است حساب بیشتری بدون داشتن وکالت از سوی آن مشتری مثلا: یک چک که از سوی مشتری کشیده شده است، پولی برداشت نکند.
۳. بانک ممکن است از حساب مشتری بدون داشتن وکالت از سوی آن مشتری مثلا یک چک که از سوی مشتری کشیده شده است پولی برداشت نکند.
۴. بانک موافقت می‌کند که چک های کشیده شده در وجه مشتری را به عنوان نماینده مشتری جمع آوری می‌کند.
۵. بانک دارای این حق است که حساب های مشتری را با هم ترکیب کنند زیرا هر حساب تنها یک جنبه از همان رابطه اعتباری است.
۶. بانک دارای حق تصرف در مورد چک های کشیده شده در وجه مشتری است تا حدی که مشتری به بانک بدهکار باشد.
۷. بانک نباید جزئیات معاملات صورت گرفته از طریق حساب مشتری را فاش کند مگر اینکه مشتری موافقت کند که در این صورت یک وظیفه عمومی جهت فاش کردن به وجود می‌آید، و سودهای بانک آن را می‌طلبد، قانون، آن را تقاضا می‌کند. بانک نباید حساب یک مشتری را بدون هیچ دلیل منطقی ببندد زیرا پرداخت چک ها به روش عادی تجاری، تا چندین روز به تعویق می‌افتد برخی از انواع موسسات مالی نظیر جوامع سازندگی و اتحادیه ها اعتباری ممکن است به صورت بخشی

---

^۱ - هدایتی، علی اصغر. نقدی بر سیر تحول و سنجش عملکرد مقررات ناظر بر نظام بانکی در تجربه جمهوری اسلامی ایران، بانک مرکزی، "مجله روند، شماره های ۲۰ و ۲۱، بهار و تابستان ۶۲-۹۹، ۱۳۷۴.

یا تماماً معاف از مستلزمات مجوز بانکی باشد و به این ترتیب تحت قوانین مجزایی تدوین و تأسیس شده باشد.

الزامات صدور مجوز بانکی در بین حوزه های قانونی، متفاوت است اما به طور کلی به قرار زیر است:

۱. حداقل سرمایه

۲. نسبت حداقل سرمایه

۳. مناسب و صحیح برای حسابداران، صاحبان، مدیران، یا کارمندان ارشد بانک

۴. تأیید طرح تجاری بانکی به عنوان وامی که به قدر کافی محتاطانه و قابل پذیرش است.

تفاوت بانکهای خصوصی و دولتی

الف) بانکهای خصوصی: ویژگی بسیار مشخص این نوع بانکها تعلق داشتن سرمایه آنها به افراد یا گروهی از مردم است.^۱ در حقیقت، این نوع بانکها اولین نسل از بین گونه های مختلف بانکهای فعلی اند که اقدام به مبادله پولی یا اعطای تسهیلات کردند. مهمترین نوع از بانکهای خصوصی به صورت شرکت هایی با مسئولیت محدود بودند که سرمایه آنها به چند قسمت و با مقادیر مشخصی تقسیم میشد. مهمترین مزیت این نوع سازمان های تجاری این است که مسئولیت عملکرد آنها به نسبت سهم هر مالک محدود است و هر آنچه را مالک بالقوه و تحت شرایط بد از دست میدهد همان مقدار سرمایه اولیه اش میباشد. به لحاظ مباحث مدیریتی نیز مجامع سهام داران میتوانند بر اساس میزان سهم هر کدام از اعضا در تصمیمات مدیریتی بانک تأثیر گذار باشند. به عبارت دقیق تر، تصمیماتی مانند انتخاب مدیران و بازرسان، تصویب ترازنامه ها، میزان سرمایه و افزایش آن در جلسات

---

^۱ مطهری نژاد، عباس. مقایسه کارایی بانکهای خصوصی و دولتی با استفاده از روش پارامتری، تهران پایان نامه کارشناسی ارشد، مؤسسه عالی بانکداری، ایران، ۱۳۸۶، ص ۹۷.

عادی و فوق العاده مجامع عمومی سهام داران تعیین میشود. توزیع سود نیز از همان قاعده تعداد سهم سهام داران تبعیت میکند.

هر چند محدودیتی برای نوع مشتریان بانکها وجود ندارد، ولی مشتریان بانکهای خصوصی عمدتاً افراد ثروتمند و طبقه متوسط به بالا هستند و تعداد آنها نیز در مقایسه با سایر بانکها کم است. این بانکها، به لحاظ دامنه عملکرد، سطح گسترده ای از فعالیتهای را پوشش میدهند و علاوه بر ارائه خدمات مرسوم مانند بانکداری تلفنی، بانکداری اینترنتی، گسترش دستگاه های خود پرداز و شعبات مختلف، خدمات دیگری را نیز نظیر بانکداری شرکتی، دسترسی مشتریان به مدیریت ارشد بانک از طریق مختلف، دسترسی مشتریان به مشاوران بانکی، کمک به بنیاد های خیریه و یا راه اندازی آنها و ایجاد دفاتر خدمات خانوار عرضه میکنند.

ب) بانکهای دولتی: بارزترین ویژگی این نوع بانکها آن است که مالکیت تمام سهام آنها متعلق به دولت است.^۱ البته امروزه، اغلب بانکهای دولتی، بانکهای تخصصی و توسعه ای هستند و در بسیاری از مواقع میزان سودآوری آنها نسبت به بانکهای خصوصی به مراتب پایینتر است. عمده ترین فعالیت بانکهای دولتی اغلب تحت فشار و نفوذ مقامات سیاسی، همان اعطای تسهیلات در مسیرهای سفارش شده و یا در حالت خوش بینانه آن مسیرهای برنامه ریزی شده است. در حالی که بانکهای خصوصی ممکن است فعالیتهای به مراتب گسترده تری داشته باشند. اغلب به همین دلیل، خصوصی سازی بانکهای دولتی یکی از ابتدایی ترین اصلاحات در نظام های بانکی دنیا محسوب میشود.

بانک جهانی

یکی از مهمترین سازمانهای مالی بین المللی است که به منظور انکشاف اقتصادی کشورهای در حال انکشاف جهان فعالیت دارد. ^۲ این بانک بیشتر منحیث بانک بین المللی ترمیم و توسعه شهرت دارد. بانک جهانی یا بانک بین المللی ترمیم و توسعه یکی از دو

^۱ دکتر ابراهیم رضائی. "بانکداری تطبیق"، چاپ اول، تهران، سال ۱۳۹۴، ص ۱۵۶.

^۲ فریدون شیرازی. "رویه های استاندارد بانکداری بین المللی" از انتشارات کمیته ایرانی اتاق بازرگانی بین المللی، ص ۵۹.

موسسه بین المللی است که در کنفرانس برتوودز در سال ۱۹۴۵م. پیشنهاد و ایجاد آن تصویب گردید. یک سال بعد از تدوین اساسنامه اش در کنفرانس مالی و پولی در شهر برتن وودز امریکا، در سال ۱۹۴۶م. به اشتراک نماینده گان بیست و هشت کشور در شهر واشنگتن تأسیس گردید. گرچه تشکیل دهنده گان اصلی بانک جهانی دو سازمان قرض دهنده (بانک بین المللی ترمیم و انکشاف و سازمان انکشاف بین المللی) است، اما امروز بانک جهانی شامل پنج موسسه مالی و اعتباری میباشد که در واقع اهداف کم و بیش مشترک را به پیش میبردند. این پنج موسسه عبارت اند از:

۱- بانک بین المللی انکشاف و ترمیم.

۲- سازمان بین المللی انکشاف.

۳- موسسه مالی بین المللی.

۴- آژانس چند جانبه تضمین سرمایه گذاری.

۵- مرکز بین المللی رفع اختلافات در مورد مسایل سرمایه گذاری.

اهداف بانک جهانی که در ماده اول اساسنامه آن تسجیل یافته عبارت اند از:

۱. مساعدت به ترمیم و انکشاف اقتصاد کشورهای عضو از طریق سرمایه گذاری در امور تولیدی به خصوص اقتصادهایی که در نتیجه جنگ از بین رفته و یا صدمه دیده اند، میباشد.

۲. تشویق سرمایه گذاری های خصوصی در خارج از طریق تضمین یا مشارکت در اعطای قرضه ها و سرمایه گذاریهایی که توسط سرمایه گذاران بخش خصوصی انجام میگردد و در صورت ضرورت تأمین وجوه با شرایط مناسب از جانب بانک.

۳. تشویق و رشد متوازن و درازمدت تجارت بین المللی و حفظ تعادل در بیلانس تادیات، از طریق تشویق سرمایه گذاری بین المللی برای انکشاف منابع تولید کشورهای عضو و از آن طریق مساعدت به افزایش بهره‌وری و اعتلای سطح زنده گی و شرایط کار در این ممالک.

۴. ترتیب دادن قرضه هایی که خود بانک میپردازد و یا تضمین قروض بین المللی که از مجاری دیگر فراهم میشود.

۵. هدایت فعالیت بانک با توجه به تأیید سرمایه گذاری بین المللی روی شرایط تجاری در ممالک عضو. کمک و ایجاد یک دوره تحول آرام از اقتصاد زمان جنگ به اقتصاد زمان صلح در سال های بعد از جنگ. در ابتدا حین تأسیس بانک صرف بیست و هشت کشور عضویت آن را داشتند. امروزه ۱۸۱ کشور عضویت بانک جهانی را دارند. هر سهم عضویت در بانک صد هزار دالر امریکایی است. کشورهایی که خواهان اضافه رأی باشند، با خرید سهم میتوانند یک رأی بیشتر به خود اختصاص دهند.

عالیترین ارگان رهبری، بانک هیات رئیسه آن است و هر عضو هیات رئیسه نماینده گی از یک کشور عضو میکند. هیات رئیسه اختیارات خود را به مدیران اجراییه وی که به صورت دایم در مقر بانک اجرای وظیفه میکنند داده اند. مدیران اجراییه وی از تأسیس بانک جهانی دوازده نفر بودند که اکنون به بیست و یک نفر افزایش یافته اند. با توجه به تعداد آرای هر کشور عضو، مقدار سرمایه تعهد شده آن در بانک جهانی ارتباط دارد. پنج نفر از جمله بیست و یک مدیر اجراییه وی بانک از جانب پنج کشوری که دارای بیشترین سهم اند؛ انتخاب میشوند که شامل کشورهای امریکا، انگلستان، فرانسه، آلمان، جاپان هستند و بقیه را کشورهای دیگر انتخاب میکنند. قرضه های بانک جهانی که عمدتاً برای اجرای پروژه های معین در کشورهای عضو اعطا و بازپرداخت آن پس از اتمام پروژه شروع میشود. مدت بازپرداخت قرضه براساس طول عمر مفید پروژه است که به صورت معمول بیست و پنج سال میباشد. در ابتدای تأسیس بانک به خصوص بیست سال اول، ۳/۲ حصه قرضه های بانک عمدتاً در بخشهای تأسیسات برق و ترانسپورت کشورها اعطا میگرددید، اما اکنون بانک جهانی فعالیتهای خود را بیشتر در بخشهای زراعت، انکشاف دهات و صنایع کوچک مورد استفاده قرار میدهد تا از طریق بلند بردن بهره برداری تولید بتواند نیازمندیهای بخشهای دیگر؛ آب آشامیدنی، صحت عامه، تعلیم و تربیه و غیره را تأمین میکند.

تحول و تکامل بانک و بانکداری

بانک در اصل به عنوان محل حفظ و حراست اشیاء قیمتی ریشه دینی دارد.^۱ زیرا در یونان باستان افراد ثروتمند جواهرات و سایر اشیاء قیمتی خویش را به منظور حفظ از دستبرد سارقان با پرداخت کارمزدی به امانت به محل های امن یعنی معابد میسپردند. معابد بخشی از سپرده های مورد اشاره را در قبایل دریافت مازادی به افراد نیازمند برای مدت معینی قرض میدادند. بدین ترتیب معابد هم به ثروت خود می افزودند و هم با تأمین نیازمندان همراه با جلب رضایت وام گیرندگان به عظمت خدای خود کمک میکردند. بدین سان معابد نخستین وام دهندگان معرفی شده اند. از اینرو برخی معتقد هستند که قبل از پیدایش پول بانک یعنی محل حفظ اشیاء قیمتی و اعطای وام وجود داشته است.

در خصوص تحول بانکداری باید از ایتالیا قرن ۱۲م. یاد کرد. در این تحول لومباردها جایگاه ویژه ای دارند. این خانواده ایتالیایی فعالیت بانکی را از ایتالیا به پاریس و لندن گسترش دادند. قابل توجه آنکه شاه فیلیپ تصمیم خود را تحت نفوذ لومباردهای بانکداری ثروتمند اتخاذ کرد. در زمان حاضر نام خیابان لومبارد در سیتی لندن، مرکز مهم پولی و مالی جهان، یادآور نقش اساسی لومباردهای مهاجر در امر بانکداری است. لومباردها به تجار، به دولت و به افراد در قبال اخذ وثیقه وام میدادند.

پس از لومباردها از زرگرهای لندن که در مورد تحول بانک و بانکداری نقش بسیار برجسته ای ایفا کردند. باید یاد کرد. ابتدا تجار ثروتمند لندن شمش های طلا و نقره خویش را برای حفاظت به دژشاهی یعنی برج لندن می سپردند. در سال ۱۶۴۰م. با اقدام چارلز اول پادشاه انگلستان نسبت به ضبط نقود موجود در برج لندن ضربه سنگینی به تجار وارد آمد. از اینرو تجار تصمیم گرفتند نقود خویش را در قبال اخذ سند رسید به زرگرها بسپارند. بدین ترتیب حجم زیادی از این اسناد وارد جریان داد و ستد شد و روش بانکداری پیشرفت کرد.

---

^۱ - مجتبی زمانی فراهانی. "پول، ارز و بانکداری"، چاپ ششم ویرایش جدید، تهران، سال ۱۳۷۸، ص ۸۴.

زرگرهای هوشمند دریافتند که تجار جمع نقود خود را از آنها پس نمیگیرند تجار فقط بخشی از نقود را مطالبه میکردند. زرگرها از این تجربه درس لازم را آموختند. سهمی از نقود را در گاوصندوق موجود نگهداشتند بقی را وام دادند. وام زرگرها با بهره و مشروط به پرداخت در سررسید. بعداً برخی از زرگرها گام بلند دیگری در مورد تحول بانکداری برداشتند، اعطای وام تنها با اسناد رسید بجای پرداخت نقود. سود زرگرها بیشتر شد. برخی از زرگرها برای جلب نقود تجار بخشی از سود را به سپرده گذاران پرداخت کردند. به تجربه زرگرها دیدند که حرفه جدید یعنی بانکداری به مراتب از حرفه قبلی یعنی زرگری سود آورتر میباشد. بدین ترتیب بانکداری جدید به عنوان یک حرفه مستقل توسط زرگرهای لندن پایه گذاری شد.

زرگرها جلب سپرده میکردند، اسناد رسید صادر میکردند. بهره به سپرده گذاران میپرداختند، به متقاضیان وام اعطاء میکردند در نتیجه کارهای اصلی بانکهای بازرگانی امروزی را انجام میدادند. در سال ۱۶۷۲م. ضربه مالی سهمگینی به بانکداری زرگرها وارد آمد. در سال مذکور چارلز دوم پادشاه انگلستان قرضه کلانی از بانکداران زرگر اخذ کرد اما نتوانست آنرا در سررسید باز پرداخت کند. لذا دارندگان اسناد رسید برای تبدیل آنها به نقود به زرگرها هجوم بردند اما زرگرها نتوانستند وفای به عهد کند. بانکداری زرگرها مختل شد. زرگرها که اعتماد مردم را از دست داده بودند با ارائه تسهیلاتی به تجار که امروزه حساب جاری نامیده میشود اما اعتماد عمومی از بانکداران زرگر سلب شده بود. در واقع زرگرها رسالت خویش را با انجام رسانده بودند. برای اقتصاد در حال رشد سریع انگلستان وجود بانک اجتناب ناپذیر شده بود. در محافل بازرگانی و سیاسی صحبت از تأسیس موسسه مالی بود که در خدمت اقتصاد انگلستان باشد. لذا بانک انگلستان در سال ۱۶۹۴م. در لندن تأسیس شد.

از مطالب فوق میتوان این نتیجه را گرفت که در تکامل بانکداری جدید به عنوان یک حرفه مستقل لومباردهای ایتالیایی و زرگرهای لندن نقش برجسته ای ایفا کردند. انتشار اسناد رسید که شکل خام اسکناس بود، افتتاح حساب جاری، جمع آوری نقود و پرداخت وام به متقاضیان اخذ وثیقه، وصول اصل و بهره وام در سر رسید و نیز پرداخت بهره به

سپرده گذاران نشان میدهد که دو گروه اشاره به عنوان واسطه وجوه که وظیفه اساسی بانکهای بازرگانی است اقدام میکردند.

نتیجه گیری

از توضیحات فوق چنین نتیجه به دست میآید که بانکها از مهمترین نهاد بازار پولی نقش بسیار مهمی را در اقتصاد هر کشور داشته زیرا افزایش کارایی بانکها نه تنها سود آوری آنها، بلکه افزایش رفاه عمومی را به دنبال خواهد داشت. بانک جهانی از مهمترین سازمانهای مالی بین المللی است. که به منظور انکشاف اقتصادی کشورهای در حال انکشاف جهان فعالیت دارد. این بانک بیشتر منحصی بانک بین المللی ترمیم و توسعه شهرت دارد. با ایجاد بانکداری، بانکهای مرکزی با نشر بانکوتهای معتبر و منظم، اعتماد مردم مبنی بر انحصار بانکوت را از آن خود کردند، سپس ضمن پیشبرد امور مالی و خزانه داری به امانتداری بانکها نیز تبدیل شدند و بانگهداری ذخایر بانکهای دیگر حیثیت آخرین کردیدت دهنده را کسب کردند.

بانکهای خصوصی به صورت شرکت هایی با مسئولیت محدود بودند این نوع سازمان ها تجارتي میباشد که مسئولیت عملکرد آنها به نسبت سهم هر مالک محدود است و هر آنچه را مالک بالقوه و تحت شرایط بد از دست میدهد همان مقدار سرمایه اش میباشد. ولی بانکهای دولتی مالکیت تمام سهام آنها متعلق به دولت است. بانکهای دولتی یکی از ابتدایی ترین اصلاحات در نظام های بانکی دنیا محسوب میشود. هدف کلیه بانکهای خصوصی یا دولتی عبارت از قبول سپرده ها، اعطای تسهیلات، خرید و فروش فلزات قیمتی، اجاره صندوق امانات، نقل و انتقال پول، نگهداری و انجام امور مربوطه به اوراق بهادار، انجام عملیات بورس ضمانت نامه بانکی، خدمات امانی میباشد.

بانک مرکزی ضمن نظارت بر سایر بانکها، وظایف و فعالیتهای مهمی چون حفظ ثبات اقتصادی، انتشار اسکناس، حفظ ارزش پول، تنظیم سیاست اعتباری خاص کشور و کنترل بازار ارز را به عهده دارد. طبق مقررات وصولی ها بانکهایی که در اجرای دستورات واگذارنده از خدمات بانک یا بانکهای دیگر استفاده میکنند، این عمل را به حساب و مسئولیت شخصی

واگذارنده انجام می‌دهند. بانکها هیچگونه تعهد یا مسئولیتی نسبت به عدم اجرای دستوراتی که داده اند به عهده نمیگیرند، از مطالب فوق میتوان این نتیجه را گرفت که در تکامل بانکداری جدید به عنوان یک حرفه مستقل لومباردهای ایتالیایی و زرگرهای لندن نقش برجسته ای ایفا کردند. انتشار اسناد رسید که شکل خام اسکناس بود، افتتاح حساب جاری، جمع آوری نقود و پرداخت وام به متقاضیان اخذ و ثبته، وصول اصل و بهره وام در سر رسید و نیز پرداخت بهره به سپرده گذاران نشان میدهد.

مآخذ

۱- آریانا دایرة المعارف. جلد دوم، کابل - افغانستان، مطبوعه: اکادمی علوم افغانستان، سال ۱۳۸۷ هـ.ش، صص ۶۲-۶۳-۶۴.

۲- دکتر ابراهیم رضائی. "بانکداری تطبیق"، چاپ اول، تهران، سال ۱۳۹۴، ص ۱۵۶.

۳- فریدون شیرازی. "رویه های استاندارد بانکداری بین المللی" از انتشارات کمیته ایرانی اتاق بازرگانی بین المللی، ص ۵۹.

۴- مجتبی زمانی فراهانی. "پول، ارز و بانکداری"، چاپ ششم ویرایش جدید، تهران، سال ۱۳۷۸، ص ۸۴.

۵- مجتبی زمان فراهانی. "بانکداری خارجی"، چاپ سوم جلد دوم، تهران، سال ۱۳۸۸، ص ۱۴۹.

۶- مطهری نژاد، عباس. مقایسه کارایی بانکهای خصوصی و دولتی با استفاده از روش پارامتری، تهران پایان نامه کارشناسی ارشد، موسسه عالی بانکداری، ایران، ۱۳۸۶، ص ۹۷.

ب- مقاله

۱- رضائی، ابراهیم و محمد رضا سعدی. "بررسی رابطه بین ساختار بازار و عملکرد نظام بانکی و تجربه کشورهای مختلف"، نشریه علمی پژوهشی پژوهش های پول و بانکی، سال ۲، شماره ۳، ۱۸۳-۲۰۲، سال ۱۳۸۹.

۲- صفری، سعید و عباس ابراهیمی. "اندازه گیری توان رقابتی بانکها در نظام بانکداری ایران"، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۶۴، پاییز، ۱۸۷-۲۲۱، ۱۳۹۱.

۳- موسسه عالی آموزش بانکداری ایران. گزارش عملکرد بانکهای کشور، تهران، ۱۳۹۳، ص ۱۰.

۴- هدایتی، علی اصغر. نقدی بر سیر تحول و سنجش عملکرد مقررات ناظر بر نظام بانکی در تجربه جمهوری اسلامی ایران، بانک مرکزی "، مجله روند، شماره های ۲۰ و ۲۱، بهار و تابستان ۶۲-۹۹، ۱۳۷۴.

ج- منابع انگلیسی

1- Dekock, M.H. Central Banking, 4ed Universai Book Stall, New Dehli, p.16.217.

2- Kisch, C.H. Elhin, W.A. Central Bank, 4ed . Macmillan, 1930. P. 74.

Bank and banking rules

Mursal “Bakhtari”

Abstract

Banks, as the most important institution of the money market, have a very important role in the economy of any country, because increasing the efficiency of banks will not only increase their profitability, but also increase public welfare. With the establishment of banking, the central banks gained the trust of the people by issuing reliable and regular banknotes, then they became the trustees of the banks while promoting the financial affairs and treasury of the owner, and by keeping the reserves of other banks, and by keeping the reserves of other banks, they gained the reputation of the giver. Because economic phenomena, including the duties of banks, are different according to the growth and backwardness of the economic situation of each country, therefore, the role of banks in the stability of the internal and external value of money relations in the world. The World Bank is one of the most important international financial organizations that works for the economics development of developing countries in the financial system that connects those who want to save or those who want to borrow.

Key words: economic, bank and banking, global

اولین موزیم اتنوگرافی در افغانستان

مرسل "باختری"

چکیده

موزیم در زمان های قدیم به مثابه ذخیره گاه آثار و اشیای انتیک و قدیمی به شمار می رفت. موزیم شناسی به مثابه علم نسبتاً جدید و زاده تجارب و اندوخته های علمی در مسیر زمان تدوین یافته است و این شیوه در ایجاد موزیم ها حالات گوناگون انکشاف یافته است. اکنون در جهان صدها موزیم در رشته های مختلف فعالیت دارد. تا مبتنی به آن شناخت قومی، سنن و عنعنات اقوام مختلف را زنده و پایدار بماند و موزیم اتنوگرافی را نمیتوان گفت که مشخص از یک قوم و قبیله و یا یک ولایت است. بلکه از تمام اقوام و قبایل و ولایات مختلف یک کشور آثار ناب و اتنیکی آن که نمایانگر ویژه گی های آن قوم باشد. جمع آوری شده و در جای معین غرض نمایش گذاشته شود تا تمام مردم از آن باز دید کنند. و از مشخصات فرهنگی و عنعنوی و باستانی هر قوم در گذشته باخبر گردد. در این مقاله سعی به عمل آمده است تا موزیم تحقیقاتی اتنوگرافی اکادمی علوم که یگانه موزیم مردم نگاری در کشور می باشد به معرفی گرفته شود.

واژه گان کلیدی: موزیم، آثار قدیمی، اتنیکی

مقدمه

در موزیم اتنوگرافی فعالیتهای همه جانبه پیرامون شناخت کلی آثار و سایر جوانب بررسی می گردد. و نتایج حاصله را به مراجع مربوط خویش ابلاغ میکنند بعد از تنظیم و حضور محققین و دانشمندان مسلکی ضروری است. تا پیرامون آن تحقیق کرده و نظر مناسب ارایه کنند.

علاوئاً موزیم اتنوگرافی در کنار رشته های فرهنگی اتنیکی دارای شعبات متعدد توام با یک کتاب خانه مسلکی و لابراتوار ثبت و راجستر به منظور نمایش گذاشتن آثار مسلکی لابراتوار شعبه ترمیم آثار- شعبه عکاسی، شعبه ثبت و راجستر و برای جلب توجه علاقمندان پیرامون اشیای به نمایش گذاشته شده ایجاد و فعال نگهداشته میشوند. قابل ذکر است که موزیم یک نمایشگاه نسیت بلکه یک مرکز تحقیقی و موثر در رشد انکشاف جامعه میبا شد. هدف ما در پهلوی اینکه موزیم اتنوگرافی ایجاد شده و آثار اتنیکی از هر قوم و قبیله که نمایندگی از عرف و عادات و عنعنات فرهنگ قدیم افغانستان است که از طریق جملات و روزنامه ها به دسترس هموطنان برساند. یکی دیگر از اهداف موزیم اتنوگرافی در شرایط موجود آنست تا به منظور تنویر و آگاهی دادن از فرهنگ کشور به مردم مواد مهم و معلوماتی از نگاه آثار و مواد اتنوگرافی را جمع آوری کنند. لذا موفقیت بیشتر در این عرصه کشور را به پنج زون تقسیم بندی کرده که عبارتند از زون شمال، زون جنوب، زون غرب، زون شرق، و مناطق مرکز کشور میباشد.

مبرمیت تحقیق

موزیم ها در تمام کشورها بسیار ضروری است بدین منظور که اگر موزیم ها وجود نداشته باشد. مردم آن کشور از فرهنگ و عنعنات و سنن کشور خویش با خبر نمیبود پس موزیم است که از فرهنگ قدیم رسوم و آثار از هر قوم و قبیله باخبر میسازد.

و آثار بدست آمده که از هر قوم و قبیله باشد زنده نگه میدارد که باعث اعتبار و عزت هر کشور میشود. که در پهلوی دیگر موزیم ها اتنوگرافی که نمایان گر فرهنگ قدیم مردم است داشته باشند.

هدف تحقیق

هدف ما در پهلوی اینکه موزیم اتنوگرافی ایجاد شده و آثار اتنیکی از هر قوم و قبیله که نمایندگی از عرف و عادات و عنعنات فرهنگ قدیم افغانستان است. از طریق مجلات و روزنامه ها به دسترس هموطنان برساند تا آگاهی بیشتر در مورد موزیم اتنوگرافی داشته باشند.

سوالات تحقیق

آیا در موزیم اتنوگرافی چه نوع آثار موجود میباشد؟

آیا مربوط به کدام اقوام میباشد؟

روش تحقیق

تحقیق بنده شکل کتاب خانه یی دارد که از کتاب ها و مقالات دانشمندان اکادمی خارج از اکادمی استفاده شده است.

اولین موزیم اتنوگرافی در افغانستان

"موزیم از کلمه یونانی (Mouse) مشتق شده که این اصطلاح بیشتر در یونانی به زیبایی اطلاق میشد که در زمان انگلیسی میوزیم (Museum) و در زبان فرانسوی موزه را به خود گرفته و در حوالی دهه ۱۲۹۰ هـ ق تلفظ موزه به زبان فارسی نیز راه یافت."

در ابتدا موزیم غالباً به کلیسا های عیسوی ارتباط میگرفت، و یکی از دلایل ارتباط این اصطلاح با کلیسا های مذهبی جمع آوری اسناد و اشیای باستانی و تاریخی خاصا اشیای مربوط قرون وسطی اروپا در کلیسا ها بود. موزیم در زمانه های قدیم به مثابه ذخیره گاه

آثار و اشیای انتیک و قدیمه بشمار میرفت و بعضاً در زمانه های باستان آثار و اشیای قدیم را در خانه های خود جمع آوری میکردند، و این کار خانواده را اعتبار و عزت میبخشید، و آهسته آهسته همین آثار به موزیم کوچک و بالاخره به موزیم های بزرگ جهان مبدل گردید.

موزیم شناسی به مثابه علم نسبتاً جدید و زاده تجارب و اندخته های علمی در مسیر زمان تدوین یافته است، این شیوه در ایجاد موزیم ها حالات گوناگون انکشاف خویش را سپری کرده و اکنون به چنان حد از تطور رسیده است که نه تنها نیازمندی عدیده علاقمندان را پیرامون ایجاد و موجودیت موزیم ها می طلبد بلکه اکثریت از علوم چه طبیعی و چه اجتماعی به امداد این علم دست طلب را بیشتر میکشند بدلیل اینکه هر علم در حدود خویش نیاز به موزیم دارند. همین گونه طوریکه قبلاً تذکر دادیم جمع آوری اشیای باستانی و انتیک از دوره های قدیم رواج داشت بطور مثال در یونان باستان اشیای قدیم را به دو دلیل جمع آوری میکردند، اولاً اینکه موجودیت اشیای قدیمی و انتیک در یک خانه به اعتبار و عزت خانواده می افزود و دوم اینکه آثار قدیمی نشانه ای از میراث اجداد و نیاکان آنها بود. و قابل احترام و حفاظت شمرده میشد و در نگهداری آن به منظور تثبیت سلسله نسب از وظایف جدی نسل های بعدی محسوب میگردد. و تعداد از شخصیت های فرهنگی و ثروتمند زیادتر به جمع آوری آثار دست به کار میشدند، در اوایل همین ثروتمندان آثار را برای سر گرمی جمع آوری میکردند و از آن کلکسیون ها تهیه کرده آهسته آهسته این کلکسیون ها به موزیم ها تبدیل گردید.

"اکنون در جهان صد موزیم در رشته های مختلف فعالیت دارند که منجمله موزیم اتنوگرافی در سال ۱۹۳۷م. در شهر پاریس فرانسه، موزیم اتنوگرافی در شهر میلان در سال ۱۸۹۲م. و بعضی موزیم های اتنوگرافی دیگر در کشورهای مختلف ایجاد گردید تا مبتنی به آن شناخت قومی، سنن و عنعنات اقوام مختلف را زنده و پایدار بماند. موزیم های مختلف به اهداف گوناگون ایجاد شده کشف مدنیت های اول در قاره های آسیا، اروپا، افریقا و امریکا یکی از عوامل آن میباشد، عامل اساسی و نیاز جدی برای ایجاد موزیم در هر رشته لازم و ضروری است. افراد و اشخاص در قریه ها و لسوالی ها ولایات و یا مراکز مهم لاقبل به یک

باب موزیم نیازمند اند و موسسات تعلیمی و تحصیلی و نهاد های پژوهشی به منظور سیر انکشاف خویش نیاز مبرم دارند تا به اندوخته های آنها ازدیاد بخشیده شود. عدهٔ از دانشمندان موزیم ها را بدسته تقسیم بندی کرده اند. موزیم های منقول و موزیم های غیر منقول^۱

موزیم اتنوگرافی را نمیتوان گفت که مشخص از یک قوم و قبیله و یا یک ولایت است بلکه از تمام اقوام و قبایل و ولایات مختلف یک کشور آثار ناب و اتنیکی آن که نمایانگر ویژه گی های آن قوم باشد، جمع آوری شده و در جای معینی آن غرض نمایش گذاشته میشود تا تمام مردم از آن دیدن کرده و از مشخصات فرهنگی، عنعنوی و باستانی هر قوم در گذشته با خبر میشوند.

در موزیم اتنوگرافی فعالیت های همه جانبه پیرامون شناخت کلی آثار و سایر جوانب بررسی میگردد و نتایج حاصله را به مراجع مربوط خویش ابلاغ میکنند و نتایج بدست آمده را بعد از تنظیم و ترتیب قابل فهم ساخته و به علاقمندان ارایه میدارند. آثار بدست آمده که بدسترس موزیم قرار میگیرد حضور محققین و دانشمندان مسلکی ضروری است تا پیرامون آن تحقیق کرده و از جهات مختلف در راستای شناخت آثار نظر مناسب ارایه کنند.

علاوآ موزیم اتنوگرافی در کنار رشته های فرهنگی اتنیکی دارای شعبات متعدد توأم با یک کتاب خانه مسلکی و لابراتوار ثبت و راجستر به منظور به نمایش گذاشتن آثار مسلکی، لابراتوار شعبه ترمیم آثار، شعبه عکاسی، شعبه ثبت و راجستر به منظور به نمایش گذاشتن آثار اتنیکی معمولاً برای جلب توجه علاقمندان پیرامون اشیای به نمایش گذاشته شده ایجاد و فعال نگهداشته میشوند و این در حالیست که موزیم فقط یک نمایشگاه نیست بلکه یک مرکز تحقیقی و موثر در رشد انکشاف جامعه میباشد.^۱

آثار اتنوگرافی اشیای تاریخی و صنعتی میباشد مانند وسایل کار، سامان آلات خانه، سلاح ها، زیورات، لباس های دست دوزی، کلالی، لوازم مسی - لوازم چوبی و غیره که در

^۱ - انجینیر عبدالسمیع، افغانستان (مجله)، اکادمی علوم، سال، ۱۳۸۸، خورشیدی، صص ۸-۹.

موزیم اتنوغرافی جایگاه خاص دارند و در پهلوی شعبات موزیم شعبه ترمیم و لابراتوار بسیار مبرم و ضروری پنداشته میشود زیرا اگر یک اثر فلزی از بین توده های خاک بیرون میشود و زمان زیادی بالای آن گذشته باشد.

تأثیرات و عوامل طبیعی برف و باران و رطوبت حتما آسیب میبند و آثار فلزی را زنگ میگیرد لذا وظیفه شعبه لابراتوار است تا با وسایل که در اختیار شان قرار دارد اثر را پاک کاری کرده معلومات در باره حجم، طول، عرض، ضخامت، وزن و سایر خصوصیات آن آرایه بدارد.

در افغانستان که یک کشور کثیرالاقوام است نیز موزیم اتنوغرافی اهمیت بسزای دارد و فرهنگ قدیم افغانستان را معرفی و زنده نگاه میدارد و موزیم اتنوغرافی در ردیف نهاد های فرهنگی، ثقافتی، تعلیمی، تربیتی و تحقیقی در جهان مقام والای دارد و زمینه را برای شناخت فرهنگ و تعلیم و تربیه برای پژوهشگران علم و معرفت هموار میسازد و آینده زندگی هر ملت را به دریافت تمدن ها و فرهنگی تاریخی و سیاسی زنده نگاه میدارد.

اکنون که در کشور ما با سپری کردن اضافه از سه دهه جنگ تقریباً تمام هست و بود و آثار اتنیکی ما به غارت رفته است. خوشبختانه در این اواخر ایجاد موزیم اتنوغرافی امیدواری های زیاد را برای ملت رنجیده افغانستان نوید میدهد، این موزیم و وظیفه دارد تا به جمع آوری آثار اتنیکی از اقوام کشور کوشش نهایی خویش را به خرچ دهد تا ارزش های ملی وطنی مانرا از زمانه های قدیم تا اکنون به معرفی گیرد.

و مراجع ذیربط وظیفه دارند تا در حفظ و نگهداشت تمام آثار اتنیکی و باستانی وطن ما از هیچگونه تلاش دریغ نورزند و همچنان کوشش شود تا کار کنان و افراد موزیم ها مسلکی باشند تا از ضایع شدن آثار به وقت و زمان آن در اسرح وقت جلوگیری شده در زمینه تحقیق و معرفی آن سعی و تلاش لازم صورت پذیرد.

هدف موزیم اتنوغرافی در شرایط موجود آنست تا به منظور تنویر و آگاهی دادن از فرهنگ کشور به مردم مواد مهم و معلوماتی از نگاه آثار و مواد اتنوغرافی را جمع آوری

کند. لذا موفقیت بیشتر در این عرصه کشور را به پنج زون تقسیم بندی کرده که عبارتند از: زون شمال، زون جنوب، زون غرب، زون شرق و مناطق مرکز کشور میباشد که به طور خلاص و فشرده ویژه گی های هر زون ذیلا بیان میگردد.

از جمله ولایات شرقی افغانستان یکی هم ولایت نورستان میباشد " صنایع چوبی این ولایت در منطقه جایگاه بلند را دارا میباشد مردم این محل در زمانه های قدیم به نسبت فقر و تنگ درستی مجبور شدند تا برای ضروریات زندگی خود لوازم مورد نیاز خویش را از چوب تهیه کنند و در ساختن میز، چوکی، کلکین، دروازه، تکر، چراغ پایه ستونها برای خانه و مساجد، هاون چوبی (کنداله)، تجسمات نمادیک عنعنوی و عقیدتی از چوب و مجسمه های چوبی که یکی از قهرمانان جنگ مزین با شمشیر نشسته بالای اسپ با دیزاین خاص کندنکاری و شبکه کاری ساخته میشد و بیشتر در ساحه نورستان مورد استفاده قرار میگرفت."

یک تعداد از این آثار در موزیم ملی و یک تعداد در موزیم اتنوگرافی اکادمی علوم موجود بوده و بعضی دیگر از کیسه کاران از سنگ، دیگ کلان برای ذخیره گاه روغن و دیگ ها برای پخت وپز، سنگ آسیاب، دستاز، میز و چوکی های سنگی توأم با شبکه کاری آماده و تهیه مینمودند.

وعده دیگر از این مردم چون اکثراً مالدار بودند صنعت نمد مالی و گلیم بافی چین، کلاه و سایر اشیا در آنجا رونق داشت که از پشم بز (گرگ) و گوسفند چین های نورستانی (بزی) به رنگ سیاه سفید و شتری و چین های قیمتی در مناطق مرکزی نورستان که نسبتاً کوتاه به شکل چمبر و نیم آستین و برزوی نیمه بالای شلوار پوشیده میشود و کلاه یا (پکول نورستانی) پای پیچ (پایتابه) بافته شده تهیه میگردد واز پوست بز در ساختن بوت نیز استفاده میکردند.^۱

---

^۱ - نفیسی، نوشین دخت. موزه داری، ایران، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور، سال ۱۳۸۰ خورشیدی، ص ۳.

زنان این محل که تکه پیراهن آن کمتر از شش متر نبوده، پیراهن های فراخ و چین دار و شلوار گیبی کلان استفاده میکردند که تقریباً تا فعلاً هم در بعضی مناطق این سر زمین مروج است و همچنان کجاوه نیز یکی از صنعت این منطقه میباشد که پشم جور شده و سامان و لوازم مورد ضرورت خود را در آن مانده بسوی کار خود روان میشدند. و حتی در مهمانی هاهم استفاده میشد که طفل خورد سال را در آن میگذاشتند.

چوکی چوبی ایکه با تزیینات برجسته و کندنکاری شده نماینگر استعداد بلیغ مردم نورستان را در صفت کندنکاری روی چوب به تصویر میکشد.

همچنان یکی از زون های مذکور در مناطق مرکزی کشور از جمله ولایت بامیان است. در زمانه های قبل از سلام بامیان یکی مرکز بزرگ بودایی بوده که در سلسله کوه های شمال و جنوب هندوکش موقعیت دارد."

بیشترین ساکنین آنرا مردم هزاره تشکیل میدهد، این مردم از لحاظ تشکیل تاریخی و اتنوگرافی طایفه، نژاد به قباایل بزرگ و مختلف منقسم و مسما گردیده اند که این اقوام در جاهای دیگر کشور نیز زندگی دارند مانند دای فولاد در شمال ارزگان، دای کندی در جنوب غرب، دای زنگی، دای میرداد، دای دهقان، در بهسود، دای چوپان، دای قوزی در شمال بامیان، دای میرک و دای کلان در پروان وعده زیادی در کابل، غزنی و لایات شمالی نیز زندگی دارند.

هزاره ها مانند سایر اقوام و قباایل کشور دارای سنن، عرف و عنعنه های پسندیده میباشند

که سابقه های دیرینه

حافظ فرهنگ اصیل

مردمی خویش بوده و

از خود سروده های

دارند که این سروده ها

از نظر مناطق مختلف با

آواز ها و لحن های

گونگون توسط آله

های متنوعی چون

دنبوره، سه تار، غیچک، توله نواخته و خوانده میشود که این ها همواره به شکل زیاد گرم

و دلچسپ آن در مراسم ملی جشن واره های و مراسم عروسی و غیره بر گذار میگردد و

هم چنان در شب های زمستانی قصه خوانی، افسانه گویی و نقل سرایی از سر گذشت های

بزرگان نیز جزء از عنعنات این مردم میباشند.

بازی های محلی آنها مانند پشپو زدن، کشتی گیری، نیزه زدیف اسپ دوانی، نشان زنی،

پرتاب سنگ و غیره بازی های مروج است. این مردم بسیار با صبر و حوصله پرکار در همه

عرصه میباشند، بر علاوه از زراعت و مالداری، گلیم های قاقمه هزارگی و نمد از پشم می

بافند و هم چنان از پشم جراب های پشمی، دست کش، جاکت های هزاره گی می بافند

که زنان این مناطق از پیراهن های ساده به رنگ های گلایی، سبز و سرخ و واسکت های

نسبتاً کوتاه استفاده میکنند و روز های خاص و مقدس مذهبی را چون روز نوروز، ماه

محرم، عاشورا و برات را با در نذر و خیرات و مراسم ویژه یی عذا داری و تجلیل میکردند.

آلات موسیقی محلی که بیشتر در مناطق مرکزی بخصوص ولایت باستانی بامیان مورد استفاده قرار دارد.

در مناطق جنوب کشور زیادتیر کوههای پر از درخت های بلوط و ارچه میباشد که چوب سوخت و ذغال اکثر مناطق کشور از این ولایات اکمال میگردد. مردم این محلات زیادتیر از لنگی های ابریشمی برنگ زرد، پتو یا چادر با پیراهن و شلوار محلی استفاده میکنند.

و زنان این مناطق با چادر های کلان و پیراهن شلوار بر چین به رنگ سیاه زیادتیر استفاده میکردند و از زیورات سلوری مثل کره، ماتیکه، شلشله دور گردن، انگشتر و گوشواره های کلاتر استفاده میکنند.^۱

---

^۱- باوری، پوهنوال رسول. موزیم شناسی، کابل، پوهنتون کابل، پوهنهی علوم اجتماعی، سال، ۱۳۷۵، صص ۷-۸.

مردم این محلات از قدیم تفنگ های چقمق، دهن پر و هفت تیر در خانه های خود داشتند و با آنها آشنایی کامل دارند که از این سلاحها برای حفاظت منزل، منطقه و سرحدات کشور استفاده میشود و در مراسم خاص عروسی و خوشی با فیر های تفنگ و عموماً از دهل و سرنی کار میگرفتند که جوانان قریه گیسو های شان نسبتاً دراز تر بوده و اسکتهای زری و چرمه دوزی شده با پیراهن و شلوار محلی افغانی اتن ملی را انجام میدهند.

گذاشتن گیسوهای دراز تا سر شانه جز فرهنگ باستان پکتیس ها که نیز با خانواده سکیت و کوشان رابطه اتنیکی دارند و در آثار مکشوفه سنگی در شمال و در ساحات شرقی کشور این ادعا را میتواند ثابت کنند.

تصویری یک خانم با لباس محلی از ساکنین مناطق جنوب کشور.

تصویرمرد جوان از ساکنین ولایت پکتیا در حالیکه بالباس محلی مشغول دهل زدن میباش، دیده میشود.

در زون شمال کشور که شامل اقوام ازبک، تاجک، هزاره، پشتون و غیره اقوام میباشد و مردم این محلات زیادتر به زراعت و مالداري مصروف میباشند و اکثراً کلاه قاقمه و پیراهن تنبان میپوشند و در زمستان پیراهن های پشمی مخملی (بنام گوپیچه) استفاده میکنند و زنان این محلات از پیراهن های چین دار و یخن چرمه دوزی با کلای چرمه دوزی دست بند و گوشواره و انگشتر نقره بی نگین دار میپوشند و زنان سمت شمال کشور معمولاً قالین باف هستند که قالین های (موری) ابریشمی این سر زمین شهرت جهان دارد.

مردم قدیم این سر زمین زماینکه عروسی میکردند الی آوردن یک طفل در بین یک خرگاه صحرای که از چوب ساخته شده و با نی بافت خورده و در عقب آن نمذ پیچانده میشد در داخل آن گهواره و سایر لوازم ضروری آماده می ساختند و وقتیکه طفل یک ساله شد آنجا را ترک می گفتند.

مردان این سرزمین بر علاوه از کار های دیگر به بازی عنعنوی بز کشی نیز علاقه دارند که تا امروز در وطن عزیز ما افغانستان دوام دارد.

خرگاه ترکمنی و ازبکی

در مناطق غربی کشور منجمله هرات باستان در صنعت خویش برازنده بوده که صنایع مستصرفه آن شامل آفتابه، لگن، سماوار، دیگ های مسی، غوری ها، مجمعه و غیره اشیای کار آمد منزل با دیزاین های مختلف شبکه کاری و جور میشد و یکی از دستیاب ترین هنر ظریفه و جهانی بافت اشیای ماندنی قالیچه، نمکدان، جای نماز، دستمال، چین های مرغوب و لنگی های ابریشمی که از شهرت جهانی برخوردار بوده قابل یاد آور است که موزیم اتنوگرافی به مثابه کانون علمی- تحقیقی و دیدنی در چوکات مرکز بین المللی تحقیقات کوشانی اکادمی علوم افغانستان فعالیت میکردند.^۱

وظایف عمده موزیم اتنوگرافی رشد و زنده نگهداشتن فرهنگ قدیم مردم افغانستان و به نمایش گذاشتن آثار اتنیکی تمام اقوام و قبایل میباشد بنأ به فرمان مقام ریاست جمهوری اسلامی افغانستان قصر تخریب شده شاپوبو جان که یکی از بنا های تاریخی کشور به شمار

^۱- نوری، معاون سرمحقق فرید الله. دنورستان اتنوگرافی آثار تحقیقات کوشانی(مجله)، شماره ۳-۴، سال ۱۳۸۷، ص ۱۹۲.

می‌رود، برای موزیم اتنوگرافی اختصاص داده شد که بعد از بازسازی دوباره آن در اخیر سال ۱۳۸۹ هـ.ش به موزیم اتنوگرافی تسلیم داده شد که توسط محترم استاد محمد کریم خلیلی معاون دوم رییس جمهور افتتاح گردید.

قابل تذکر اینست که ساختمان که فعلاً به حیث موزیم علمی - تحقیقی اکادمی علوم از آن کار گرفته میشود قبلاً به نام قصر شاه بوبو جان «همشیره امیر عبدالرحمن خان» تعلق داشت در ساحة شهر نو کابل در حدود ۱۱۰۰ متر مربع زمین که ظرفیت آن بشمول دهلیز ها، تشناب و آشپزخانه جمعاً به چهل اتاق میرسد در دوطبقه که هر اطاق آن با سبک و دیزاین خاص اعمار گردیده است از نظر ساختمانی و روش هنری که سبک درونی آن شبیه دوره مغل و سبک بیرونی تعمیر از دوره رنسانس اروپا گرفته شده است.

تعمیر موزیم اتنوگرافی اکادمی علوم افغانستان

ظاهراً این موزیم در دو جناح خویش دارای دو برنده با فیل پایه ها بود که همین مهندسی در قرن ۱۶-۱۹ م. در بسیاری از قصر های شاهان و حکمروایان وقت متداول بود قصر شاه بوبو جان از سه قسمت با طرح زینه های دو جناحی کناره دار و نیز با داشتن پدمنت سمت جنوبی که در آن تاج و شمشیر بر جسته در وقت و زمانش تبلور یافته بود به مشوره مهندسین اطریشی توسط معماران داخلی کشور ساخته و پرداخته شده است

هدف از تأسیس موزیم اتنوگرافی در شرایط موجود تنویر و آگاهی دادن و معرفی فرهنگ کشور به مردم است و آثار موزیم اتنوگرافی شامل زیورات، لباس ها، ظروف سفالی، کندی کاری، ظروف مسی، سلاح ها، آثار چوبی، سنگی، چرمی، دست دوزی، شمه از آن از بویا بافی، قالین بافی، سامان آلات موسیقی و غیره میباشد که جهت نمایش علاقمندان و بیننده گان قرار دارد.^۱

در اخیر آمریت موزیم اتنوگرافی از تمام مردم نجیب و وطن دوست کشور عزیز خود تقاضا میکنند اگر همچو آثار اتنیکی نزد شان موجود باشد به منظور حفاظت و غنای موزیم اتنوگرافی آنها را در اختیار این اداره قرار داده ممنون سازند.

نتیجه گیری

موزیم اتنوگرافی به مثابه کانون علمی و تحقیقی فعالیت دارد بدین ملحوظ به منظور حفظ و زنده نگهداشتن فرهنگ قدیم افغانستان و نمایش گذاشتن آثار اتنیکی از هر قوم و قبیله می باشد. و هم چنان علاوه نمود که خود تعمیر شاه بوبو جان که خود یکی از بناهای تاریخی کشور می باشد متعلق به همشیره امیر عبدالرحمن خان بود که دارای چهل اتاق بوده که هر اطاق آن به سبک و دیزاین مختلف اعمار شده که در پهلوی آثار اتنیکی دیدن خود تعمیر قابل دید و توجه بنینده گان قرار می گیرد که تعمیر سابقه تقریباً دوصد ساله دارد بدین منوال این تعمیر به موزیم اتنوگرافی اختصاص یافت که بنا بر قواعد هنری ساختمانی و تزئینات هنری و دیکوراتیف ساختمان های اروپایی نظم گرفته شده است.

---

^۱ - نبی زاده، عوض. اتنوگرافی ملیت هزاره، کابل، وزارت اقوام و قبایل، ریاست نشرات و امور فرهنگی، سال، ۱۳۶۵، خورشیدی، ص ۶.

منابع و مأخذ

- ۱- انجینیر عبدالسمیع. افغانستان (مجله)، اکادمی علوم، سال، ۱۳۸۸، خورشیدی، صص ۸-۹.
- ۲- باوری، پوهنوال رسول. موزیم شناسی، کابل، پوهنتون کابل، پوهنحی علوم اجتماعی، سال، ۱۳۷۵، صص ۷-۸.
- ۳- نبی زاده، عوض. اتنوگرافی ملیت هزاره، کابل، وزارت اقوام و قبایل، ریاست نشرات و امور فرهنگی، سال، ۱۳۶۵، خورشیدی، ص ۶.
- ۴- نفیسی، نوشین دخت. موزه داری، ایران، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور، سال ۱۳۸۰ خورشیدی، ص ۳.
- ۵- نوری، معاون سرمحقق فرید الله. دنورستان اتنوگرافی آثار تحقیقات کوشانی (مجله)، شماره ۳-۴، سال، ۱۳۸۷، ص ۱۹۲.

The first ethnographic museum in Afghanistan

Mursal “Bakhtari”

Abstract

For a long time, the museum was used as a repository for collections of antiquities. Museology, as a relatively new science, developed through the scientific experimentation of these collections. These experiences have played a great role in the establishment and development of museums in various ways .currently, there are hundreds of museums in the world in different fields, so that the tradition of peoples can be preserved. In Afghanistan, the Research Museum of Ethnography, brings together a collection of objects from different ethnic groups that represent the whole country. These collected objects are exhibited to inform us of the tradition of the all-ethnic groups. In this article, an attempt has been made to introduce the research museum of ethnography of the academy of sciences, which is the only museum of ethnography in the country.

Key word: Museum, Antiquities, ethnic.

تلاش و کوشش در زندگی و اهمیت آن در رسیدن به موفقیت مرسل "باختری"^۱

چکیده

تلاش و کوشش در زندگی یکی از پیش شرط های رسیدن به موفقیت است تلاش به معنی سعی، کوشش، جستوجو، و کلمات مشابه دیگر است به این معنی که فردی برای رسیدن به خواست و علاقه، لازم است هر کاری که از دستش برمیآید را انجام دهد. تلاش و کوشش تأثیر بیشتری در موفقیت دارد. بدون هدف هیچ موفقیتی ممکن نیست. هدف گذاری واقعی و بر اساس علایق یکی از مهمترین اصول موفقیت است و تمرکز برای رسیدن به هدف بسیار نتیجه بخش است. گاهی تمرکز بر روی مسیر رسیدن به هدف، شما را به مقصد نزدیک تر میکند. از کار خود لذت ببرید، بر روی نحوه کار و روش های آن تمرکز کرده و موفقیت را در پیمودن مسیر تا رسیدن به مقصد دنبال کنید.

واژگان کلیدی: زندگی، تلاش و کوشش، موفقیت

---

^۱ - مرسل "باختری". فارغ التحصیل دانشگاه گوهرشاد، رشته اقتصاد Email:mursal.bakhtari@gmail.com

تلاش و کوشش مستمر (مداوم) و به عبارت دیگر آهسته و پیوسته پیمودن مسیر موفقیت، شما را به مقصد خواهد رساند. صبور باشید و با انگیزه و اراده به راه خود ادامه دهید. موفقیت به آسانی به دست نمی‌آید. برای رسیدن به آن پشتکاری مانند تلاش‌های چند ساله ادیسون نیاز است. بنابراین تلاش کنید دایره ارتباطی خودتان را با افرادی شکل دهید که در همان حوزه مورد نظر شما موفق شده‌اند.

تلاش، پشتکار و اراده آن‌ها برای رسیدن به هدف، راهنمایی و الگویی برای موفقیت‌های روز افزون شما خواهد بود. در واقع نمونه‌های بسیاری از آدم‌های موفق در جوامع مختلف و در پیشه‌های متفاوت وجود دارند که در شروع یک کار، با تلاش و کار سخت توانسته‌اند به افرادی موفق و مشهور تبدیل شوند. مثال: "توماس ادیسون" مخترع برق.

البته تلاش و کوشش باید هدف مند باشد. بعضی وقت کسانی هستند که خیلی تلاش میکنند اما چون هدفشان را درست تعیین نکردن یا به دلیل اینکه خودشان را با شرایط تغییر ندادن، تلاش و کوشش آن‌ها به ثمر نرسیده‌اند. مفهوم دیگری از ارتباط نزدیکی با تلاش و کوشش دارد پشتکار است. پشتکار یعنی ناامید نشدن از تلاش و کوشش در جهت هدف که می‌فهمیم که درست است. هر کس که نهایت تلاش خود را برای رسیدن به هدف به کار گیرد، به تمام خواسته‌هایش میرسد. گوهر موفقیت تلاش و کوشش در زندگی است. به دنبال این هستیم که تلاش و کوشش در زندگی و اهمیت آن در رسیدن به موفقیت چگونه است؟

رسیدن به هدف با پشتکار و تلاش

پشتکار و تلاش یکی از مهمترین رسیدن به موفقیت است. تلاش و موفقیت در پی یکدیگر می‌آیند.^۱ توماس ادیسون که یکی از افراد معروف است صدها بار موفق نشد ولی همچنان برای اختراع خود پافشاری کرد. او میگوید از شکست نترسید. من ده هزار بار شکست نخوردیم بلکه ده هزار راه یافتیم که به موفقیت منجر شد. تنها پشتکار است که شما را به موفقیت میرساند. پشتکار و مداومت در هر کاری در نهایت نتیجه بخش است. این را افرادی که در نهایت به موفقیت رسیده‌اند می‌گویند. وقتی از ادیسون پرسیدن نبوغ چیست؟ او پاسخ داد: "نبوغ یک درصد استعداد و نود و نُه درصد تلاش است" بدون تلاش و پشتکار هیچ موفقیت بزرگی حاصل نشده است. کسب موفقیت آسان نیست پیروزی معتلق به افراد ضعیف، تنبل و بی انگیزه نیست و متأسفانه این صفات در بسیاری از انسان‌ها وجود دارد. اگر با شکیبایی مراحل را تا انتهای مسیر طی کنیم، در نهایت به ارزش موفقیت خود پی می‌بریم و انرژی صرف شده روی کار، کاملاً به ما باز میگردد. گاهی بعد از اینکه نگرش ما را تغییر بدهیم و به سوی هدفی تازه رفتیم، نمیدانیم چگونه باید راهنمان را بدون خستگی و درنگ ادامه دهیم؟

این نکته‌ها دست شما را برای طی بقیه مسیر تغییر میدهد.

۱- با واقعیت روبرو شویم. ممکن است مانعی که ما را برای رسیدن به هدف ما دچار مشکل میشود و از سرعت ما میکاهد، خود ما باشیم.

۲- بیشتر اوقات برای رسیدن به موفقیت و هدف چند کار را با هم انجام میدهم ولی حتی با وجود تلاش زیاد، در آخر به کمترین نتیجه می‌رسیم. باید بدانیم توجه و تمرکز روی یک یا حداکثر دو پروژه در یک زمان، شانس ما برای نتیجه‌گیری مطلوب افزایش خواهد داد.

---

^۱ معتمدی، اسماعیل. راهکارهای رسیدن به اهداف، شماره ۲۱۹، سال ۱۳۹۷، ص ۸.

۳- برای اینکه تصویر واضحی از نتیجه کار داشته باشیم، تمرکز روی هدف کنیم. اول اینکه روی کارهایی که بر عهده گرفته ایم، کاملاً تمرکز داشته باشیم تا بتوانیم تشخیص دهیم واقعاً چه کارهایی باید انجام گیرد. برنامه ای گام برای کارهایی که باید در زمان های مشخص انجام دهیم، در دفترچه یادداشت خود ما بنویسیم.

۴- آن چه روی کاغذ است، برنامه است و آن چه در ذهن ماست، خیال! بیشتر افراد علاقه ای به نوشتن برنامه هایشان روی کاغذ ندارند. نوشتن برنامه روی کاغذ اولین قدم برای حرکت رو به جلوست. خیلی ها بدون برنامه کارهایشان را شروع میکنند ولی خیلی زود گیج و خسته میشوند زیرا مشکلات فرعی زیادی سر راهشان به وجود میآید.

۵- حرکت، به این معنی نیست که پیشرفت کرده ایم. بعضی از افراد با اینکه به سختی کار میکنند، به هدف شان نزدیک تر نمیشوند. این یکی از نتایج بی برنامه گی است. برای پیشروی باید فعالیت های مناسبی در زمان های مناسب انجام دهیم.

۶- انتخاب نکردن، یک انتخاب است. زیاد فکر کردن در باره آن چه انتخاب میکنیم، مانع دیگری است که خود ما سر راه ما قرار میدهیم و باعث رکود میشود.

۷- روی آن چه به نتیجه میرسد، تمرکز کنید. خیلی از افراد در پیدا کردن راه هایی که به نتیجه نمیرسند، و به همین دلیل هیچ تلاشی هم نمیکند. انرژی منفی را در خود انباشته نکنید. انرژی های مثبت تان را افزایش دهید و روی چیزهایی تمرکز کنید که به درد شما میخورند و به نتیجه میرسند.

۸- اگر اقدامی به نتیجه نمیرسد، متوقفش کنیم. یک اقدام احمقانه: "کاری را بارها با یک شیوه انجام دهیم و انتظار داشته باشیم که به نتیجه ای متفاوت برسیم".

۹- وقتی نمیدانیم، کمک بخواهیم. ما نمیتوانیم همه چیز را بدانیم. نمیتوانیم همه مشکلات را حل کنیم. از یک تاجر، مشاور، وکیل یا مربی مشاوره بگیریم.

۱۰- اگر کاری ما را خوشحال نمیکند، انجامش ندهیم. برای اینکه به هدف تان برسیم، باید سختی هایی را بپردازیم و ممکن است و ممکن است هر لحظه نتوانیم از کار ما لذت ببریم ولی در کل باید کار ما را دوست داشته و از انجام آن خوشحال باشیم.

تلاش به چه منظور است؟

تلاش به معنی سعی، کوشش، جستوجو و کلمات مشابه دیگر است تلاش به این معنی است که فردی برای رسیدن به خواست و علاقه، لازم است هر کاری که از دستش بر میآید را انجام دهد این تلاش و کوشش در زندگی میتواند حرکتی، ذهنی، سرمایه ای، علمی، آموزشی و یا همه ای موارد گفته شده باشد در واقع حاصل تلاش و کوشش همه جانبه آن است که فرد را به موفقیت میرساند.^۱

---

^۱- بچاری، جعفر، پورمحمدی، سیده راضیه، شهری نژاد، سمیه، بررسی عوامل موفقیت و تلاش در زندگی، تهران، شماره ۲، سال ۱۳۹۴، ص ۲۰.

گنج های رسیدن به موفقیت چیست؟

۱- هدف گذاری و جشن در موفقیت: در علم روانشناسی بر این باور هستند که برای رسیدن به موفقیت در مرحله نخست باید هدف را مشخص کرد یعنی آن که بدانید قرار است به چه چیزی برسید، شما یک هدف بزرگ و نهایی دارید که همان لحظه موفقیت است اما باید هدف های کوچک تری را مشخص کنید. برای مثال قصد شما موفقیت در کار و افزایش درآمد تا یک سقف فرضی است، بهتر آن است که تا رسیدن به سقف نهایی چندین هدف کوچک را تعیین کنید. سقف درآمد خود را تقسیم کنید و هدف را کوچک کنید، هرگاه به یک قدم از هدف را طی کردید و درآمدتان افزایش یافت جشنی برای خود ترتیب دهید.

۲- تلاش و کوشش در موفقیت: اولین و مهمترین قدم در راه موفقیت تلاش است تلاش به آن منظور است که فرد تا رسیدن به موفقیت و قطعیت یافتن موفقیت خود دست از کوشش بر نمیدارد تلاش کلید اصلی در موفقیت است پس اگر قصد دارید در موفقیت را به روی خود باز کنید از تلاش و کوشش در زندگی و کار خود غافل نشوید.

تلاش بیشتر است که موجب دستیابی به موفقیت هر چه زودتر میشود در واقع باید آگاه باشید که هر آن چه خواهان موفقیت والاتری باشید باید برای آن تلاش بیشتر و سخت تری کنید تلاش هیچ سقفی ندارد و شخصی که اهداف بزرگ در سر دارد باید تلاش خود را بالاترین حد توان ارتقا دهد تلاش رمز، کلید، گوهر، گنج و در رسیدن موفقیت است.

۳- تداوم در رسیدن به موفقیت: اما دومین قدم برای موفقیت بعد از تلاش، تداوم است اما تداوم به چه معناست؟ یعنی آن که تلاش در کوتاه مدت پاسخگو نیست! شما برای دستیابی به موفقیت باید تلاش کنید و این تلاش را به صورت مداوم داشته باشید. با تلاش در کوتاه مدت هیچ نتیجه ای حاصل نخواهد شد در این مرحله باید صبر، بردباری و استقامت را بیاموزید و هیچگاه دست از تلاش کردن بر ندارید.

۴- برنامه ریزی در موفقیت: گام بعدی برنامه ریزی است. طراحی برنامه ای در راستای موفقیت و میزان تلاش لازمه و اقدامات کاربردی بسیار موثر است. شما اگر بدون داشتن برنامه و مشخص کردن اهداف هر آن چه تلاش و کوشش به خرج دهید نمیتوانید بازده مورد نظر برسید داشتن برنامه به شما کمک میکند تا انرژی خود را در مسیر درست موفقیت طی کنید.

۵- رو به رویی با چالش ها در موفقیت:

این مرحله برای دستیابی به موفقیت بسیار مهم است در واقع در مسیر حرکت به سوی یک هدف و یا موفقیت، چالش های زیادی پیش رو خواهد بود. شما باید قوی باشید و با برنامه ریزی صحیح، مداوم تلاش کنید تا مسیری که در آن قدم گذاشته اید را رها نسازید.

اگر در این مرحله روحیه خود را از دست بدهید یا قوی نباشید تمام تلاش و کوشش در کار، یا زندگی شما به هدر خواهد رفت پس با شجاعت از هر چالش عبور کنید و مطمئن باشید این چالش ها را خیلی زود با پشتکار و عزم راسخ میتوانید پشت سر بگذارید.

۶- تلاش مثبت و شکر گذاری در موفقیت: شکر گذار باشید و برای هر

آن چه در مسیر موفقیت انجام میدهید برای داشتن نیرو، ذهن پویا، تلاش و کوشش در کار و حتی زنده بودن شکر گذار خداوند باشید کلمات شکر گذاری

را تکرار کنید و از انرژی خوبی که در اول صبح به سوی خودتان روان میشود روزها موفقیت خود را بسازید.

تلاش و کوشش در زندگی، تداوم در تلاش، شکرگذاری، هدف گذاری و برنامه ریزی، نترسیدن از چالش ها و حتی شکست و در کنار آن عناصر دیگری مثل انگیزه، تمرکز، انرژی مثبت، مطالعه، مشاوره از افراد متخصص، بروز کردن اطلاعات و لذت بردن از مسیر موفقیت همگی میتواند منجر به موفقیت شوند.^۱ قطعاً با خواندن زندگی نامه افراد موفق دنیا انگیزه ای در وجود شما جرقه میخورد این انگیزه سبب میشود تا شما با اراده بیشتر، تلاش کنید تا به آن چه میخواهید برسید افرادی که به موفقیت های بزرگی دست یافته اند در جهان کم نیستند و این خود نشان دهنده این است که شما نیز اگر به اهمیت کار و تلاش در زندگی پی ببرید، با تلاش کوشش در کار خود به موفقیت دست پیدا میکنید. همانطور که گفته شد افراد موفق جهان در تمام سخنرانی های خود اغراق کرده اند که تنها با تلاش و کوشش بوده است که به موفقیت دست یافته اند پس شما هم اگر قصد دارید به هر موفقیتی چه زندگی شخصی، کاری، تحصیل و دست یابید کافی است تلاش و کوشش خود را به کار گیرید.

هدف گذاری کنید ولی بر روی مسیر متمرکز شوید

آیا تا به حال به این موضوع که در چند سال آینده در چه جایگاهی قرار گرفته اید اندیشیده اید؟ به چند مورد از خواسته هایی که تا اکنون داشته اید دست پیدا کرده اید؟ برای رسیدن به آرمان های خود برنامه ای دارید؟

---

^۱ - آنجلا داکورث. مترجم: سیده سمانه (سیمین) سیدی، سرسختی، قدرت اشتیاق و پشتکار، تهران، انتشارات نشر نوین، سال ۱۳۹۵، ص ۴۵.

بدون هدف هیچ موفقیتی ممکن نیست. هدف گذاری واقعی و بر اساس علایق یکی از مهمترین اصول موفقیت است و تمرکز برای رسیدن به هدف بسیار نتیجه بخش است. گاهی تمرکز بر روی مسیر رسیدن به هدف، شما را به مقصد نزدیک تر میکند. از کار خود لذت ببرید، بر روی نحوه کار و روش های آن تمرکز کرده و موفقیت را در پیمودن مسیر تا رسیدن به مقصد دنبال کنید.

تلاش و یادگیری کلید انسان موفق

با هر شکست تجربه ای جدید به دست میآید، بعد از هر شکست شما نیاز به یادگیری دانش یا مهارتی را حس میکنید. کمبودها را جبران کرده و ناامید نشوید. برای رسیدن به هر هدفی به تلاش نیاز است چرا که پس از هر بار تلاش تجربه ای تازه پدید میآید که راه رسیدن به مقصد را هموارتر خواهد کرد. یادگیری روش های جدید به راستی کلید موفقیت

^۱ - حجازی، الهه، رستگار احمد، کرم دوست، نوروز علی، قربان جهرمی، رضا. نقش اهداف پیشرفت درگیری شناختی و تلاش، تهران، شماره ۷۹، ۱۳۸۷، ص ۲۲.

تمام افرادی است که شاید شما باور نکنید، ولی بارها شکست خورده اند.

آهسته و پیوسته تا رسیدن به مقصد

برای رسیدن به نتیجه در هر کاری مداومت داشته باشید. هیچ مسیر طولانی یک شبه طی نشده و هیچ قله ای را نمیتوان با پیمودن دو قدم فتح کرد. رسیدن به هدف نیازمند صرف انرژی و زمان است. اگر هر کاری را هر روز به طور پیوسته انجام دهید پس از چند سال استاد آن کار خواهید بود در حالی که هر روز تنها پنج دقیقه از زمان خود را به آن موضوع اختصاص داده اید. این در حالی است که اگر یک هفته تمام همه زمان خود را برای انجام کاری صرف کنید ممکن است نتیجه نگیرید.

با خود تان قرار بگذارید و برای انجام بخشی از کار پاداش تعیین کنید

مثلاً پیش خود تان بگویید بعد از تمام شدن ده صفحه از مطالعه، یک چیزی میخورم.^۱ البته حواستان باشد که بدون اینکه کارتان تمام شده باشد سراغ پاداش نروید. با این کار شرط سوم انگیزه که گرفتن پاداش است رو برآورده میکنید.

تصویر سازی کنید: تصویر سازی و تصویر میتواند به شما کمک کند که یک حالت هیجانی خاص را در خود تان بوجود بیاورد. مثلاً لبخند هم میتواند باعث شود اندکی حالت تان بهتر شود. پس تصور کنید که خیلی انگیزه دارید و میخواهید یک کار را شروع کنید. این تصویر سازی به افزایش انگیزه تان کمک میکند.

فکر کردن به هدف بزرگتر: وقتی به هدفی اصلی و بزرگی که دارید فکر کنید، انگیزه پیدا میکنید که کارهای کوچکتر را به موقع انجام بدهید. البته لازمه این کار که از قبل یک هدف ارزشمند برای خود تان در نظر گرفته باشید.

---

^۱ - حسام شوشتریان، مروری بر عوامل موثر بر موفقیت، تهران، نشریه عمران و پروژه و آموزش سریع روش تحقیق شماره ۳۵، سال ۱۳۹۸، ص ۹.

برنامه ریزی برای رسیدن اهداف کوچک: شاید این توصیه برخلاف توصیه بخش قبلی به نظر تان برسد اما اینطور نیست. در واقع شما باید یک هدف بزرگ در ذهن تان داشته باشید. در ادامه بتوانید مراحل رسیدن به آن هدف را به صورت اهداف کوچکتر تعریف کنید. تحقق مجموعه این اهداف کوچک میتواند شما را به هدف بزرگ تر برساند. اما این روش کار باعث میشود که شما در طول مسیر رسیدن به هدف اصلی، موفقیت های زیادی را تجربه کنید و اهداف کوچک متعددی را پشت سر بگذارید. در هر مرحله از انجام این اهداف کوچک، انگیزه شما برای ادامه کار بیشتر و بیشتر میشود.

در کنار تلاش و کوشش در زندگی مثبت اندیش هم باشید

مثبت اندیشی انگیزه شما را برای انجام کار افزایش میدهد و بالعکس، منفی بافی و منفی اندیشی شما را بی حرکت خواهد کرد.^۱

کار و تفریح: شما میتوانید کار یا محیط کاری خود تان را طوری طراحی کنید که در حین انجام کار بتوانید اندکی شوخی کنید یا محلی را برای استراحت و تفریح اختصاص بدهید.

به استقبال شکست بروید: این توصیه یک قدم از نترسیدن از شکست بالاتر است. نه تنها باید از شکست نترسید بلکه باید به استقبال شکست بروید. مثلاً یک فروشنده اگر بخواهد انگیزه کاری خودش را حفظ کند باید خودش را برای هزاران بار نه شنیدن آماده کند. اگر با هر بار نه شنیدن احساس شکست کند خیلی زود از کارش خسته میشود. به همین دلیل یک فروشنده نه تنها باید از نه شنیدن بترسه بلکه باید برای نه شنیدن برنامه داشته باشد! یعنی وقتی میخواهد کارش را شروع کند هدف گذاری کند که مثلاً من در امروز صد با جواب نی بشنوم و تا این صد بار جواب را به دست نیاز کارم را تمام نمیکنم. مطمئن هستم وقتی این هدف را برای خودش بگذارد مجبور است با بیش از صد نفر ملاقات کند یا پیشنهاد فروش بدهد. همین باعث میشود که تعداد فروش های آن روز

---

^۱ - عبادی، ندا و فقیهی، علینقی. بررسی اثر بخشی آموزش مثبتگری در افزایش امید به زندگی، تهران، شماره ۲، صص ۶۱-۷۴.

افزایش پیدا کند. در کارهای دیگر هم همین طور وقتی شما از شکست نترسید بلکه به استقبال آن بروید، به موفقیت‌های غیر منتظره‌ای دست پیدا میکنید.

تلاش و کوشش در زندگی برای هدف ارزشمندی

اگر میخواهید انگیزه کافی برای کار داشته باشید باید هدف ارزشمندی برای خودتان تعریف کرده باشید.^۱ برای هدف حاضر باشید از خود گذشتگی نشان بدهید. این که چه هدفی برای خودتان تعیین میکنید به شما بستگی دارد و دیدگاهی که نسبت به زندگی و جهان دارید. ولی در هر صورت هر قدر که هدف برای شما ارزشمندتر باشد، انگیزه انجام کار هم برایتان افزایش پیدا میکند.

مدیریت زمان: به طور خلاصه میتوانیم بگوییم که برای این که انگیزه شما در کار حفظ شود باید زمان بندی درستی داشته باشید. اگر کاری را تا دقایق آخر به تاخیر بندازید، وقتی به زمان ضرب العجل نزدیک میشوید اضطراب پیدا میکنید. همین حالت هیجانی منفی میتواند شما را از کار بندازد. پس برای این که بتوانید آرامش خودتان را حفظ کنید و به موقع و با کیفیت کاری را به سرانجام برسانید باید از تکنیک‌ها مدیریت زمان استفاده کنید.

---

^۱ - صحت، سعید، یزدان شناس، مهدی، آقایی، مصطفی. نقش نیاز به موفقیت، تهران، شماره ۴، ۱۳۹۶، ص ۱۳.

دایره ارتباطی خود با افراد موفق را بیشتر کنید

یکی از ویژگی‌های بارز انسان این است که از محیط و افرادی که بیشتر با آن‌ها سرو کار دارد الگو برداری میکند.^۱ به طور مثال، اگر دوستان شما مدام در مورد راه اندازی یک کسب و کار صحبت میکنند در ذهن شما نیز این قوت میگیرد تا به دنبال شروع کسب و کاری جدید باشید. یا اگر همکاران تان در محیط کار اهل تفریح و ورزش باشند شما نیز تشویق خواهید شد در برنامه‌های روزانه یا هفتگی خود ساعاتی را به ورزش اختصاص دهید. جهت عکس این الگو برداری نیز وجود دارد. بنابراین تلاش کنید دایره ارتباطی خود تان را با افرادی شکل دهید که در همان حوزه مورد نظر شما موفق شده‌اند. تلاش، پشتکار و اراده آن‌ها برای رسیدن به هدف، راهنما و الگویی برای موفقیت‌های روز افزون شما خواهد بود.

---

^۱ - مالکوم گلدول. مترجم: حامد رحمانیان، کتاب از ما بهتران، داستان موفقیت، تهران، انتشارات نشر نوین، سال ۱۳۹۵، ص ۶۷

چگونه میتوان با تلاش و پشتکار به موفقیت رسید؟

تلاش مداوم و به عبارتی دیگر آهسته و پیوسته پیمودن مسیر موفقیت، شما را به مقصد خواهد رساند. صبور باشید و با انگیزه و اراده به راه خود ادامه دهید. موفقیت به آسانی به دست نمیآید. برای رسیدن به آن پشتکاری مانند تلاش های چند ساله ادیسون نیاز است. در نهایت در صورتی که قصد دارید در رسیدن به اهداف خود موفق شوید؛ شما تنها نیستید. آرزوی کسب موفقیت یک آرزوی خاص نیست بلکه رویایی جهان است. موفقیت چیزی است که همه میخواهند آن را تجربه کنند. اکنون در این رابطه خبر خوب این است که شما قطعاً میتوانید موفق شوید. اما خبر بدی در این رابطه این است که بسیاری از مردم به موفقیتی که آرزو و لیاقتش را دارند دست پیدا نمیکنند و در صورتی که شما نمی خواهید جزء این دسته باشید.

پشتکار و تلاش یکی از رموز مهم در رسیدن به موفقیت است. تلاش و موفقیت در پی یکدیگر میآیند. توماس ادیسون که یکی از افراد معروف است صدها بار موفق نشد ولی همچنان برای اختراع خود پافشاری کرد. او میگوید از شکست نترسید. من ده هزار بار شکست نخوردم بلکه ده هزار راه یافتم که به موفقیت منیرسید. تنها پشتکار است که شما را به موفقیت میرساند. پشتکار و مداومت در هر کاری در نهایت نتیجه بخش است. این را افرادی که در نهایت به موفقیت رسیده اند میگویند. وقتی از ادیسون پرسیدند نبوغ چیست؟ او پاسخ داد: "نبوغ ۱ درصد استعداد و نود و نُه درصد تلاش است" بدون تلاش و پشتکار هیچ موفقیت آسان نیست و هیچ گاه نیز نبوده است. پیروزی متعلق به افراد ضعیف، تنبل و بی انگیزه نیست و متأسفانه این صفحات در بسیاری از انسان ها وجود دارد.

چطور قدرت بی نظیر خود را به دست بیاوریم؟

درست است که ما در برخی موارد از دیگران قوی تر هستیم اما تلاش و سخت کار کردن برای موفقیت، راز اصلی موفق شدن است.^۱ برای دستیابی به موفقیت با تکیه بر

^۱ - مایکل متمرکز. مترجم: لیلا حیدری، ذهن متمرکز، انتشارات آریانا قلم، سال ۱۴۰۱، ۱۵.

سخت کار کردن باید این سه دلیل منطقی را باور کنید تا بتوانید قدرت بی نظیر خودتان را برای موفق شدن به دست بیاورید.

۱- از خودتان بپرسید چه چیز بیشتر از همه مورد علاقه شماست: شما اغلب به چه چیزی فکر میکنید؟ دوست دارید در اوقات فراغت چه کاری را انجام دهید؟ در واقع چه کاری بیشتر شما را از نظر روحی راضی میکند؟ اگر از مهارت های خود مطمئن نیستید مسایل جدید را امتحان کنید یا روی موضوعات جدید سرمایه گذاری کنید.

۲- روی نقاط قوت خودتان کار کنید: برای مثال اگر به این نتیجه رسیده اید که هنر را دوست دارید به دنبال منابعی باشید که مهارت های شما را در این زمینه تقویت کنند و به شما کمک کنند تا در یک زمینه خاص مهارت خاصی به دست بیاورید. کلاس بروید، یک مربی پیدا کنید تا به شما در این زمینه کمک کند. برای به دست آوردن آنها به دنبال یک راهکار خوب و موثر و عملی باشید. در این جا تمرین و سخت کار کردن برای موفقیت کلید اصلی شماست که اتفاقاً در دستان خودتان است. هر چه بیشتر کار و تلاش کنید بهتر است.

۳- باز خوردها را جدی بگیرید: اجازه دهید باز خوردی که از سخت کار کردن میگیرید به شما بگوید کدام کار شما خوب است و کدام کارتان نیاز به بهبود دارد. افراد موفق هرگز برای موفقیت از یادگیری دست نمیکشند. در واقع پذیرفتن انتقادهای سازنده، یادگیری و سخت کار کردن برای موفقیت مکمل هم هستند. هرگز سخت کوشی را متوقف نکنید و خودتان را برای پیشرفت مداوم متعهد نگه دارید. مهم نیست که دیگران در مورد شما چه فکر میکنند، فکر میکنند با استعداد هستید یا بی استعداد، آن چه مهم است تلاش و کار شخصی شماست.

موفقیت چیست؟

در لغتنامه و ذهن هر فردی موفقیت به معنای متفاوتی تعبیر است.^۱ مثلاً از دیدگاه برخی افراد موفقیت یعنی رسیدن به جایگاه و موفقیت مالی خوب، از دیدگاه برخی دیگر موفقیت یعنی قبولی در دانشگاه و رشته دلخواه، از دیدگاه برخی دیگر رسیدن به شغل مورد علاقه و... است. اما راه رسیدن به موفقیت مشترک است. هر چند که مقاصد متفاوتی در نظر همگان وجود دارد اما راه مشترک است.

دوازده ستون موفقیت عبارت اند از:

- تنها راه تغییر زندگی تان را فقط و فقط تغییر خود تان بدانید.
- علاوه بر سلامت جسم سلامت روح و روان تان را تأمین کنید.
- روابط خوب برقرار کنید.
- هدف برای خود تان تعیین کنید.
- زمان را در دستانتان بگیرید.
- افراد خوب را دور خودمان جمع کنید.
- از هر چیز کوچک درسی بیاموزیم.
- تأثیر گذار باشید تا تأثیر پذیر.
- درک متقابل افراد و دوستی کردن با آن ها.
- و برای میلیاردر بودن افکارت را میلیاردری کن.

---

^۱- زهره دهخدا. موفقیت را تجربه کنید، تهران، شماره ۱۵۲، سال ۱۳۸۳، ص ۱۲.

نتیجه گیری

با توضیحات فوق میتوان نتیجه گرفت که گوهر موفقیت تلاش و کوشش در زندگی است. تمام افراد دنیا برای رسیدن به جایگاه با تلاش و کوشش در زندگی به موفقیت رسیده اند. هر شخصی که قصد موفقیت در امری را داشته باشد باید به اهمیت کار و تلاش در زندگی باخبر باشد.

تلاش به معنی سعی، و کوشش، جستجو و کلمات مشابه دیگر است. تلاش و کوشش در زندگی میتواند حرکتی، ذهنی، سرمایه ای، علمی، آموزشی و یا همه ای موارد گفته شده باشد که فرد را به موفقیت میرساند. گنج های رسیدن به موفقیت، تلاش و کوشش عبارت اند از: هدف گذاری و جشن در موفقیت، تلاش و کوشش در موفقیت، تداوم در رسیدن به موفقیت، برنامه ریزی در موفقیت، رو به رویی با چالش ها در موفقیت، انرژی مثبت و شکرگذاری در موفقیت میباشند.

هدف گذاری واقعی و بر اساس علایق یکی از مهمترین اصول موفقیت است و تمرکز برای رسیدن به هدف بسیار نتیجه بخش است. گاهی تمرکز بر روی مسیر رسیدن به هدف، شما را به مقصد نزدیک تر میکند. برای رسیدن به هر هدفی به تلاش نیاز است چرا که پس از هر بار تلاش تجربه ای تازه پدید میآید که راه رسیدن به مقصد را هموارتر خواهد کرد. یادگیری روش های جدید به راستی کلید موفقیت تمام افرادی است بنابراین تلاش کنید دایره ارتباطی خودتان را با افرادی شکل دهید که در همان حوزه مورد نظر شما موفق شده اند. تلاش پشتکار و اراده آن ها برای رسیدن به هدف، راهنما و الگویی برای موفقیت های روز افزون شما خواهد بود. بالاخره تلاش عبارتی از آهسته و پیوسته پیمودن مسیر موفقیت، شما را به مقصد خواهد رساند.

منابع

- ۱- آنجلا داکورث. مترجم: سیده سمانه (سیمین) سیدی، سرسختی، قدرت اشتیاق و پشتکار، تهران، انتشارات نشر نوین، سال ۱۳۹۵، ص ۴۵.
- ۲- مالکوم گلدول. مترجم: حامد رحمانیان، کتاب از ما بهتران، داستان موفقیت، تهران، انتشارات نشر نوین، سال ۱۳۹۵، ص ۶۷.
- ۳- مایکل متمرکز. مترجم: لیلا حیدری، ذهن متمرکز، انتشارات آریانا قلم، سال ۱۴۰۱، ص ۱۵.

ب: مقاله

- ۱- بچاری، جعفر، پورمحمدی، سیده راضیه، شهرری نژاد، سمیه، بررسی عوامل موفقیت و تلاش در زندگی، تهران، شماره ۲، سال ۱۳۹۴، ص ۲۰.
- ۲- حجازی، الهه، رستگار احمد، کرم دوست، نوروز علی، قربان جهرمی، رضا. نقش اهداف پیشرفت درگیری شناختی و تلاش، تهران، شماره ۷۹، ۱۳۸۷، ص ۲۲.
- ۳- حسام شوشتریان. مروری بر عوامل موثر بر موفقیت، تهران، نشریه عمران و پروژه و آموزش سریع روش تحقیق شماره ۳۵، سال ۱۳۹۸، ص ۹.
- ۴- زهره دهخدا. موفقیت را تجربه کنید، تهران، شماره ۱۵۲، سال ۱۳۸۳، ص ۱۲.
- ۵- صحت، سعید، یزدان شناس، مهدی، آقای، مصطفی. نقش نیاز به موفقیت، تهران، شماره ۴، ۱۳۹۶، ص ۱۳.
- ۶- عبادی، ندا و فقیهی، علینقی. بررسی اثر بخشی آموزش مثبتگری در افزایش امید به زندگی، تهران، شماره ۲، صص ۶۱-۷۴.
- ۶- معتمدی، اسماعیل. راهکارهای رسیدن به اهداف، شماره ۲۱۹، سال ۱۳۹۷، ص

Effort in life and its importance in achieving success

Mursal "Bakhtari"

Abstract

Effort in life is one of the prerequisites for success effort means effort, endeavor, search, and other similar words which mean that a person needs to do everything he can to achieve his desire and interest. Effort has a greater impact on success. Without a goal, no success is possible. Real goal setting and based on interests is one of the most important principles of success, and focus is very fruitful to achieve the goal. Sometimes focusing on the path to the goal brings you closer to the destination. Enjoy your work, focus on how it works and its methods and follow the success in walking the path to reach the destination.

Key words: life, effort, success

A Collection of Scientific and Economic Articles

Mursal Bakhtari

۲۰۲۴